

คู่มือ **OSM** มัลติเทคโนโลยี

ภาคไทย

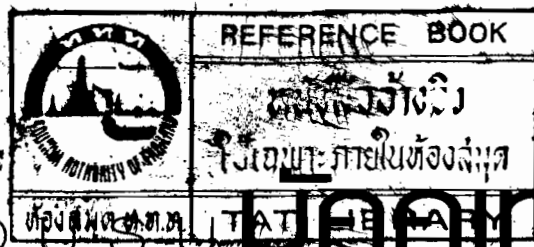
การท่องเที่ยว

3

ภาคความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว
ทางวัฒนธรรมที่สำคัญในกรุงเทพฯ

คู่มือฉบับปฐมฤกษ์

ศิลปศึกษา

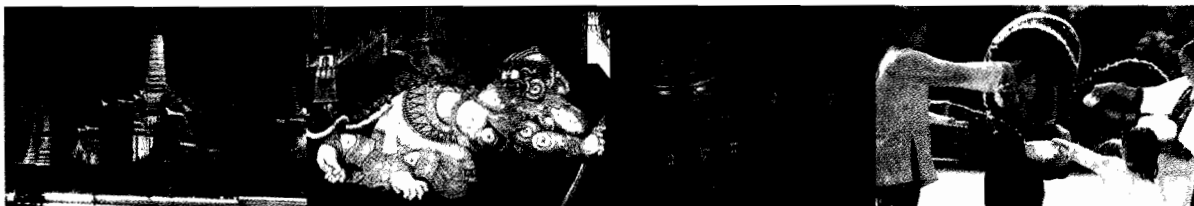

เล่มที่ 3

ภาคความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว
ทางวัฒนธรรมที่สำคัญในกรุงเทพมหานคร

กรม
91090 (9.1) ๑๗
810-23
๑๘๖๓
๑ ๑
๑-๓

คู่มืออบรมมัคคุเทศก์

เจ้าของ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)

ออกแบบและจัดพิมพ์โดย : บริษัท ศรีเอก มายด์ จำกัด

พิมพ์ครั้งที่ 1 : จำนวน 1,000 เล่ม

ผู้สนใจต้องการสั่งซื้อ ติดต่อสอบถามได้ที่งานจำหน่ายและจัดเก็บรายได้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)

เลขที่ 1600 ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ แขวงมักกะสัน เขตราชเทวี กรุงเทพฯ 10400

โทร. 0 2250 5500 (อัตโนมัติ 120 หมายเลข) โทรสาร 0 2250 5511 (อัตโนมัติ 2 หมายเลข)

www.tourismthailand.org

คำนำ

หนังสือคู่มือมัคคุเทศก์ชุดนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้จัดพิมพ์ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้อบรมมัคคุเทศก์ ผู้ประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ และผู้สนใจทั่วไป ได้มีทางเลือกในการหาความรู้เพิ่มเติม และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องด้านวิชาการท่องเที่ยว ด้านความรู้เฉพาะอาชีพมัคคุเทศก์ และความรู้ด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย โดย ททท. ได้มอบหมายให้ภาควิชาศิลปาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นผู้ประสานงานในการเรียบเรียงเนื้อหา

คณะผู้เรียบเรียงประกอบด้วยคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิและมีประสบการณ์ในสาขาอาชีพต่างๆ จากคณะมนุษยศาสตร์ และคณะอื่นๆ ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนอื่นๆ หนังสือคู่มือมัคคุเทศก์ชุดนี้แบ่งออกเป็น 6 ภาค ดังนี้

• **ภาคความรู้ทางวิชาการ** ประกอบด้วยเนื้อหาทางด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ประวัติศาสตร์และสังคมไทย ภูมิศาสตร์ไทย พุทธศาสนาและศาสนาอื่นๆ ในประเทศไทย วรรณคดีไทย นาฏศิลป์ไทย ดนตรีไทย อาหารไทย หัตถกรรมไทย สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย สถาปัตยกรรมไทย รูปแบบ โครงสร้างและองค์ประกอบ ศิลปกรรมไทย จิตรกรรมและประติมากรรม ประติมากรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปสมัยต่างๆ และการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

• **ภาคความรู้เฉพาะอาชีพ** ประกอบด้วยเนื้อหาทางด้านบทบาท หน้าที่ มารยาท จรรยาบรรณและวิธีการปฏิบัติงานของมัคคุเทศก์ ระเบียบพิธีการเข้า-ออกราชอาณาจักร การปฐมพยาบาล และการให้ความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว มนุษยสัมพันธ์และการสร้างความประทับใจในงานบริการ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโรงแรม ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจการบิน และพฤติกรรมนักท่องเที่ยว

• **ภาคความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญในกรุงเทพฯ**

• **ภาคความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญในท้องถิ่น**

• **ภาคความรู้ภาษาอังกฤษ** ประกอบด้วยเนื้อหาทางด้านสถาปัตยกรรมของวัด และโบราณสถานของไทย พระพุทธรูปไทย จิตรกรรม ประติมากรรม และศิลปกรรมของไทย การนำชมสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ และการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า

• **ภาคผนวก** ประกอบด้วยอภิธานศัพท์ภาษาไทยที่เกี่ยวกับศิลปะ สถาปัตยกรรมไทย ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ศัพท์บัญญัติภาษาอังกฤษเกี่ยวกับอาหารไทย ผลไม้ ดอกไม้และของที่ระลึกของไทย คำศัพท์เฉพาะในธุรกิจโรงแรม ธุรกิจนำเที่ยว และธุรกิจการบิน กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และการเทียบมาตรฐานวัดของไทยกับมาตรฐานวัดเมตริก

ททท. หวังเป็นอย่างยิ่งว่าผู้อ่านจะได้รับประโยชน์สูงสุดและสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ อันจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสืบไป

เล่มที่ 3

ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
ที่สำคัญในกรุงเทพมหานคร

บทที่ 1

การนำชมวัด

■ ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับวัด	11
■ สิ่งควรนำชมภายในวัด	17
■ คำถามท้ายบท	34
■ แนวคำตอบ	35

บทที่ 2

พระบรมมหาราชวัง

■ ประวัติ	39
■ ผังและโครงสร้างของพระบรมมหาราชวัง	41
■ พระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง	42
■ คำถามท้ายบท	66
■ แนวคำตอบ	67

บทที่ 3

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

■ ประวัติและสถานที่ตั้ง	73
■ สิ่งที่ควรนำชมภายในวัด	75
■ คำถามท้ายบท	96
■ แนวคำตอบ	97

บทที่ 4

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

■ ประวัติ	101
■ แผนผังวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	102
■ สิ่งที่ควรนำชม	103
■ คำถามท้ายบท	114
■ แนวคำตอบ	115

บทที่ 5

วัดอรุณราชวราราม

■ ประวัติ	125
■ แผนผังวัดอรุณราชวราราม	126
■ สิ่งที่น่าสนใจ	131
■ คำถามท้ายบท	138
■ แนวคำตอบ	139

บทที่ 6

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

■ ประวัติ	149
■ สิ่งที่น่าสนใจ	152
■ คำถามท้ายบท	161
■ แนวคำตอบ	162

บทที่ 7

วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร

■ ประวัติ	173
■ สิ่งที่น่าสนใจ	175
■ คำถามท้ายบท	181
■ แนวคำตอบ	182

บทที่ 8

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

■ ประวัติ	183
■ สิ่งที่น่าสนใจ	196
■ คำถามท้ายบท	202
■ แนวคำตอบ	203

บทที่ 1 การนำชมวัด

๓ ภาพที่ 1 ส่วนประกอบของเครื่องบนหลังคาตามแบบสถาปัตยกรรมไทย	10
๓ ภาพที่ 2 เจดีย์ทรงกรวยกลมหรือเจดีย์ทรงลังกา	23
๓ ภาพที่ 3 เจดีย์ทรงกรวยเหลี่ยม	24
๓ ภาพที่ 4 ปรางค์ไทย	27
๓ ภาพที่ 5 พระพุทธรูปปางต่างๆ	31

บทที่ 2 พระบรมมหาราชวัง

๓ ภาพที่ 1 พระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาท	40
๓ ภาพที่ 2 พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	50
๓ ภาพที่ 3 องค์ประกอบเครื่องหลังคาและยอดปราสาทของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	51
๓ ภาพที่ 4 ภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	52
๓ ภาพที่ 5 พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท	53
๓ ภาพที่ 6 ภายในท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาททองคำกลาง	54
๓ ภาพที่ 7 หมูพระมหามณเฑียร	55
๓ ภาพที่ 8 ภายในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหฬาร	56

บทที่ 3 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

๓ ภาพที่ 1 จิตรกรรมฝาผนังเรื่องรามเกียรติ์บนผนังด้านในของพระระเบียง	77
๓ ภาพที่ 2 ยักษ์ทวารบาลประจำช่องประตูของพระระเบียง	77
๓ ภาพที่ 3 รูปฤๅษีกับแท่นบดยาและบุษบกพระโพธิธำมณ	77
๓ ภาพที่ 4 พระอุโบสถ	78
๓ ภาพที่ 5 หน้าบันของพระอุโบสถ	78
๓ ภาพที่ 6 ชุ่มเสมาของพระอุโบสถ	79
๓ ภาพที่ 7 พระพุทธรูปมหาณีนรัตนปฏิมากรในเครื่องทรงฤดูหนาว	79
๓ ภาพที่ 8 พระศรีรัตนมหาเจดีย์ พระมณฑป และปราสาทพระเทพบิดร	80

■ ภาพที่ 9 พระมณฑป	80
■ ภาพที่ 10 พระพุทธรูปศิลาจำลองที่มุขานพระมณฑป	85
■ ภาพที่ 11 ปราสาทพระเทพบิดร	85
■ ภาพที่ 12 นุชบกพระบรมราชสัญลักษณ์	85
■ ภาพที่ 13 พระสุวรรณเจดีย์	86
■ ภาพที่ 14 นครวัดจำลอง	86
■ ภาพที่ 15 หอพระมณฑเฑียรธรรม	87
■ ภาพที่ 16 วิหารยอด	87
■ ภาพที่ 17 หอระฆัง	88
■ ภาพที่ 18 พระอัฐฎาหมาเจดีย์	88

บทที่ 4 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

■ ภาพที่ 1 พระอุโบสถ	119
■ ภาพที่ 2 หน้าบันวิหาร	120
■ ภาพที่ 3 พระพุทธเทวปฏิมากร	121
■ ภาพที่ 4 เขามอ	122
■ ภาพที่ 5 พระมหาเจดีย์ประจำรัชกาล	123
■ ภาพที่ 6 พระเจดีย์หย่อม	123
■ ภาพที่ 7 พระพุทธไสยาสน์	124
■ ภาพที่ 8 พระบาทของพระพุทธไสยาสน์	124

บทที่ 5 วัดอรุณราชวราราม

■ ภาพที่ 1 โครงสร้างวัดอรุณราชวราราม	141
■ ภาพที่ 2 ปรางค์ประธาน	142
■ ภาพที่ 3 พระพุทธรูปปูนปั้นภายในพระระเบียง	143
■ ภาพที่ 4 พระอุโบสถ	144
■ ภาพที่ 5 พระพุทธรอนฤมิตร	145
■ ภาพที่ 6 พระพุทธรธรรมิศรราชโลกธาตุดิลก	146
■ ภาพที่ 7 พระพุทธชัมภูนุชมหาบุรุษ	147
■ ภาพที่ 8 มณฑปพระพุทธบาทจำลอง	148

บทที่ 6 วัดเบญจมบพิตรดุสิตวราราม

๓ ภาพที่ 1 พระอุโบสถ	165
๓ ภาพที่ 2 เสมาทรงดอกบัวตูม	166
๓ ภาพที่ 3 พระพุทธรชินราชจำลอง	167
๓ ภาพที่ 4 พระพุทธรูปปางลีลา	169
๓ ภาพที่ 5 พระที่นั่งทรงธรรม	169
๓ ภาพที่ 6 พระที่นั่งทรงผนวช	170
๓ ภาพที่ 7 ศาลาสีสมเด็จ	171
๓ ภาพที่ 8 วิหารสมเด็จ	172

บทที่ 7 วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร

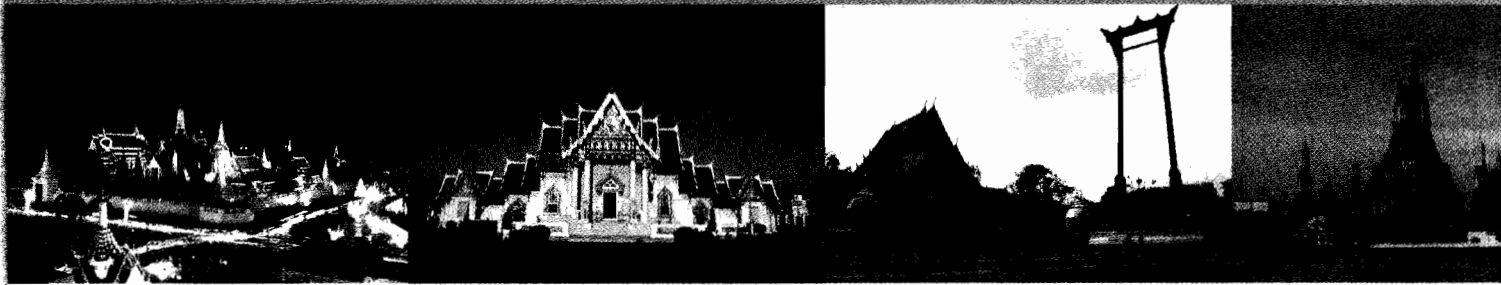
๓ ภาพที่ 1 พระวิหาร	185
๓ ภาพที่ 2 พระศรีศากยมุนี	186
๓ ภาพที่ 3 ภาพพระพุทธรูปสลักนูนปิดทอง	187
๓ ภาพที่ 4 พระอุโบสถ	188
๓ ภาพที่ 5 หน้าบันพระอุโบสถ	189
๓ ภาพที่ 6 พระพุทธรตรีโลกเชษฐ	190
๓ ภาพที่ 7 พระรัตนฆรเจดีย์	191
๓ ภาพที่ 8 พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล	192

บทที่ 8 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

๓ ภาพที่ 1 मुखเด็จและหน้าบันพระอุโบสถ	205
๓ ภาพที่ 2 พระพุทธรอังกีรส	206
๓ ภาพที่ 3 พระเจดีย์	207
๓ ภาพที่ 4 พระระเบียง	208
๓ ภาพที่ 5 มหาเสมา	209
๓ ภาพที่ 6 อนุสาวรีย์รูปเจดีย์	210

เล่มที่ 3

ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
ที่สำคัญในกรุงเทพมหานคร

บทที่ 1

การนำชมวัด

วัดเป็นสถานที่ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อสังคมชาวไทย นอกจากจะเป็นศูนย์กลางการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว ในอดีตวัดยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางการศึกษา ศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคม และบางครั้งยังทำหน้าที่เป็นศาลสถิตยุติธรรมของหมู่บ้าน ปัจจุบันวัดยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและแหล่งรวมศิลปวัฒนธรรมไทยอีกด้วย ฉะนั้นผู้ที่ทำหน้าที่ทูตทางวัฒนธรรมจึงควรมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ภายในวัดเพื่อจะได้อธิบายให้นักท่องเที่ยวเข้าใจได้อย่างถูกต้อง

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับวัด

ประเทศไทยมีวัดทั้งหมดทั่วประเทศประมาณ 31,200 วัด (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536 : 71) ซึ่งแต่ละวัดมีฐานะและชนิดที่แตกต่างกันไป บางวัดมีความสำคัญพิเศษในฐานะที่เป็นวัดประจำรัชกาล หรือในฐานะที่เป็นวัดบรรจุพระสรีรังคาร นอกจากนี้วัดบางแห่งมีสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

1. ชนิดของวัด แบ่งออกได้ 2 ลักษณะ คือ

1.1 วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา คือ วัดที่เป็นเขตที่พระมหากษัตริย์ได้พระราชทานแก่พระสงฆ์เป็นสิทธิ์ขาดเพื่อใช้เป็นที่สร้างอุโบสถ เพื่อพระสงฆ์ใช้ประชุมร่วมกันทำสังฆกรรม

1.2 สำนักสงฆ์ คือ วัดที่ไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา จึงไม่มีอุโบสถเมื่อพระจะทำสังฆกรรมพระสงฆ์จะต้องไปทำสังฆกรรมร่วมกับพระวัดอื่นในบริเวณใกล้เคียง

และถ้าหากบริเวณวัดอยู่ใกล้น้ำ การจัดทำสังฆกรรมกระทำได้ในโบสถ์น้ำ คือ แพหรือเรือแผดขานเข้าด้วยกัน มิใช่ปูदानบนและพระสงฆ์กำหนดบริเวณทั้งสี่ด้าน เป็นเขตของโบสถ์ เพื่อให้สังฆกรรมที่กระทำนั้นถูกต้องตามพระวินัยบัญญัติ

2. ฐานะของวัด แบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

2.1 วัดหลวง คือ วัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างหรือทรงรับไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ หรือวัดที่พระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้าง หรือทรงรับไว้ในพระราชานุเคราะห์ วัดหลวงแบ่งออกเป็นชั้นเอกชั้นโทและชั้นตรี ในแต่ละชั้นแบ่งย่อยออกเป็นระดับต่างๆ ต่อไปนี้

ก. ชั้นเอกแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหารและวรมหาวิหาร วัดหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร มีทั้งหมด 6 แห่งด้วยกัน คือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดสุทัศน์

เทพวาราม วัดอรุณราชวราราม วัดพระปฐมเจดีย์และ วัดพระพุทธรบาท สระบุรี ส่วนวัดหลวงที่ไม่มีลำดับชั้น เนื่องจากเป็นวัดในเขตพระบรมมหาราชวังและมีแต่เขต พุทธาวาส คือ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ข. ชั้นโทแบ่งเป็น 4 ระดับ คือ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร วรมหาวิหารและวรวิหาร

ค. ชั้นตรีแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ราชวรวิหาร วรวิหาร และสามัญ

2.2 วัดราษฎร์ คือ วัดที่ราษฎรสร้างขึ้นและไม่มีระดับชั้น

3. วัดประจำรัชกาลต่างๆ

พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 ได้ทรงสร้างวัดสำคัญขึ้นไว้และได้ถือเป็น วัดประจำรัชกาล แต่หลังจากนั้นเป็นต้นมาพระมหากษัตริย์ รัชกาลต่อมา มิได้ทรงสร้างวัดขึ้นใหม่เป็นวัดประจำรัชกาล อีกเป็นเพียงการบูรณปฏิสังขรณ์วัดเดิมที่มีอยู่วัดประจำ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 ได้แก่

วัดประจำรัชกาลที่ 1 คือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

วัดประจำรัชกาลที่ 2 คือ วัดอรุณราชวราราม

วัดประจำรัชกาลที่ 3 คือ วัดราชโอรสาราม

วัดประจำรัชกาลที่ 4 คือ วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

วัดประจำรัชกาลที่ 5 คือ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ได้ทรงสถาปนาวัดสำคัญขึ้น 2 แห่ง คือ ในตอน ต้นรัชกาลของพระองค์นั้น ได้ทรงสร้างวัดราชบพิธสถิต มหาสีมารามขึ้นก่อน และในตอนปลายรัชกาลของพระองค์ ได้ทรงสร้าง วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามขึ้น จึงทำให้วัด ประจำรัชกาลที่ 5 คือ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ไม่ใช่ วัดเบญจมบพิตรฯ ดังที่เคยเข้าใจกันมา

4. วัดที่บรรจุพระศรีรังคารแห่งรัชกาลต่างๆ

ประเพณีการนำพระศรีรังคาร ของพระมหากษัตริย์ ที่เสด็จสวรรคตไปแล้ว มาประดิษฐานไว้ที่ฐานพระพุทธรูป สำคัญในวัดประจำรัชกาล หรือวัดที่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ ขึ้นนั้น เกิดขึ้นเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า อยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญ พระศรีรังคารของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ไปประดิษฐานที่ฐานพระประธานในพระอุโบสถ วัดพระ เชตุพนวิมลมังคลาราม ด้วยทรงเห็นว่าวัดดังกล่าวเป็นวัด ประจำรัชกาลที่ 1 นอกจากนี้รัชกาลที่ 4 ยังได้ทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระศรีรังคารของรัชกาลที่ 2 และ รัชกาลที่ 3 ไปประดิษฐานไว้ที่ฐานพระประธานในพระอุโบสถ วัดอรุณราชวราราม และฐานพระประธานในพระอุโบสถวัด ราชโอรสารามตามลำดับ หลังจากนั้นการนำพระศรีรังคาร ของพระมหากษัตริย์ ที่เสด็จสวรรคตแล้วไปบรรจุไว้ที่ฐาน ของพระพุทธรูปสำคัญ จึงเป็นประเพณีนิยม วัดต่างๆ ที่บรรจุพระศรีรังคารประจำรัชกาลต่างๆ มีดังนี้

รัชกาลที่ 1 ประดิษฐานที่ ฐานพระประธานใน พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

รัชกาลที่ 2 ประดิษฐานที่ ฐานพระประธานใน พระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม

รัชกาลที่ 3 ประดิษฐานที่ ฐานพระประธานใน พระอุโบสถวัดราชโอรสาราม

รัชกาลที่ 4 ประดิษฐานที่ ฐานพระประธานใน พระอุโบสถวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

รัชกาลที่ 5 ประดิษฐานที่ ฐานพระประธานใน พระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

รัชกาลที่ 6 ประดิษฐานที่ ฐานพระร่วงโรจน์ฤทธิ์ วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

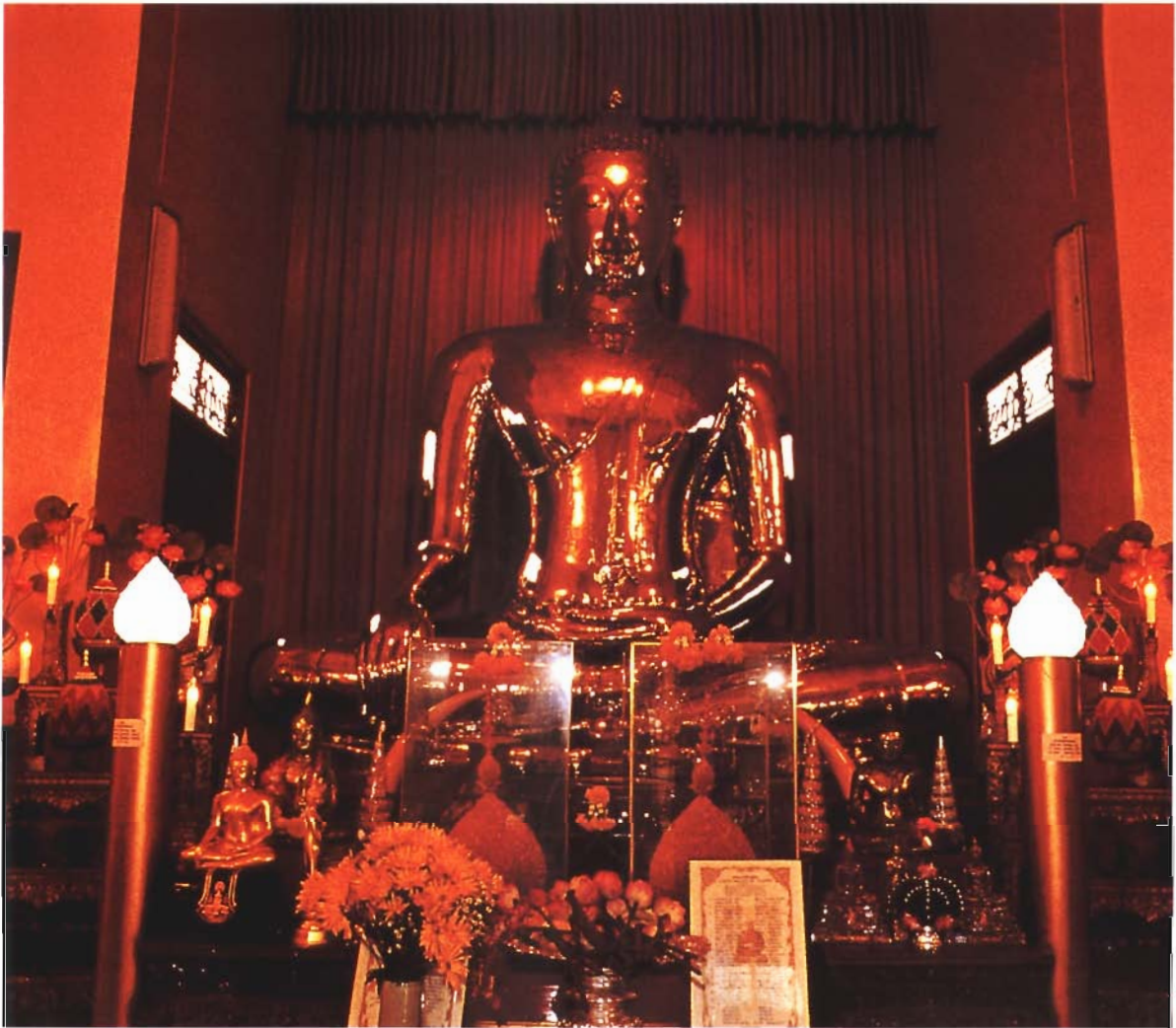

--วัดพระศรีรัตนศาสดาราม--

--วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม--

-- วัดไตรมิตร --

--วัดอรุณราชวราราม--

รัชกาลที่ 7 ประดิษฐานที่ **ฐานพระประธานวัด**
ราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

รัชกาลที่ 8 ประดิษฐานที่ **ฐานพระประธานวัด**
สุทัศน์เทพวราราม

5. การแบ่งเขตภายในวัด โดยทั่วไปวัดมีการแบ่งเขต
ภายในออกเป็น 2 ส่วน คือ

5.1 เขตพุทธาวาส คือ เขตที่ใช้สำหรับทำสังฆกรรม
และประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งประกอบด้วย โบสถ์
วิหาร เจดีย์ ฯลฯ

5.2 เขตสังฆาวาส คือ เขตที่พระภิกษุ สามเณร
อาศัยอยู่ ประกอบด้วยกุฏิและหอฉัน วัดที่มีขนาดใหญ่
จะมีการแบ่งเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาสออกจาก
กันโดยชัดเจน โดยมีส่วนกันแยกเป็นสัดส่วน คือกำแพง
ถนน คูคลอง ดังเช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
วัดอรุณราชวราราม วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม
วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และตามประเพณีโบราณนั้น
วัดในเขตพระราชฐาน ที่เป็นที่ประกอบพิธีทางศาสนา
จะไม่มีเขตสังฆาวาส มีแต่เขตพุทธาวาสเท่านั้น ดังเช่น
วัดพระศรีสรรเพชญ์ในสมัยอยุธยา และวัดพระศรี-
รัตนศาสดารามในปัจจุบัน

6. เขตแดนของสีมา แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

6.1 ชัณฑสีมา คือ เขตแดนสีมาขนาดเล็ก
เกินไปและพอเพียงสำหรับพระภิกษุจำนวน 21 รูป นั่งทำ
สังฆกรรม

6.2 มหาสีมา คือ เขตแดนสีมาขนาดใหญ่ กล่าวคือ
กำหนดให้ทั่วทั้งวัดเป็นเขตพัทธสีมา ซึ่งอาจไม่มีโบสถ์
ปกรอบอุโบสถ แต่มีโบสถ์ปากบ้นกำแพงโดยรอบเขต

ของวัดหรือเขตพุทธาวาสแทน วัดที่มีมหาสีมาทั้งหมด
6 วัด (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536 : 73 ได้แก่
วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วัดราชประดิษฐ์สถิตมหา
สีมาราม วัดโสมนัสวิหาร วัดมกุฏกษัตริยาราม วัดบรม
นิวาสและวัดโพธิ์นิมิตร วัดเหล่านี้สามารถทำสังฆกรรม
ได้ทั่วบริเวณของวัด ไม่ใช่ที่อุโบสถเพียงแห่งเดียว

7. สิ่งก่อสร้างภายในวัด ประกอบด้วย

7.1 โบสถ์	7.2 วิหาร
7.3 หอไตร	7.4 ศาลาเปรียญ
7.5 หอระฆัง	7.6 ศาลาปล้องเครื่อง
7.7 ศาลาราย	7.8 เมรุ
7.9 กุฏิ	7.10 กำแพง
7.11 เจดีย์และปรางค์	7.12 ตึกตาทิน

สังฆกรรมภายในวัด

1. โบสถ์หรืออุโบสถ

1.1 ไบเสมา

โบสถ์หรืออุโบสถ เป็นอาคารที่สำคัญที่สุดในวัด
ใช้เป็นสถานที่ที่ประกอบพิธีสังฆกรรม เช่นการอุปสมบท
การสวดปาฏิโมกข์ เป็นต้น ด้านนอกของอุโบสถโดยรอบ
จะมีลูกนิมิตซึ่งฝังอยู่ในดิน ลูกนิมิตนี้เป็นเครื่องกำหนด
เขตอุโบสถทั้ง 8 ทิศ และเหนือที่ฝังลูกนิมิตจะมีไบเสมา
ซึ่งอาจมีซุ้มสร้างครอบไบเสมาอีกทีหนึ่ง ซุ้มนี้เรียกว่า
“ซุ้มพัทธสีมา” อันมีความหมายว่า อาคารที่อยู่ในเขตสีมา
นั้นคือ “อุโบสถ” หากอาคารใดไม่มีไบเสมา อาคารนั้นจะเป็น
วิหาร นอกจากนี้ไบเสมาสามารถแสดงให้เห็นถึงฐานของ
วัดได้ ไบเสมาที่ปักซ้อนกัน 2 ไบหรือไบเสมาคู่ แสดงว่า
วัดนั้นๆ มีฐานะเป็นวัดหลวง ส่วนไบเสมาเดี่ยวหรือ

ใบเสมาเดี่ยว จะแสดงว่าวัดนั้นมีฐานะเป็นวัดราษฎร์

ประเพณีการปักใบเสมาคู่ สำหรับวัดหลวงนั้นเกิดขึ้นในสมัยสุโขทัย เนื่องจากสมัยสุโขทัยได้มีพระพุทธศาสนาจากลัทธิลिंगกาวศ์ ได้เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ลัทธิลึงกาวศ์ ได้ตั้งข้อรังเกียจใบเสมาที่พระสงฆ์ไทยได้ผูกไว้ จึงไม่ยอมร่วมทำสังฆกรรมด้วยพระมหากษัตริย์ จึงทรงอาราธนาพระสงฆ์ลัทธิลึงกาวศ์ให้ผูกใบเสมาใหม่เพิ่มอีก 1 ใบ เพื่อให้พระสงฆ์ลัทธิลึงกาวศ์ สามารถทำสังฆกรรมร่วมกับพระสงฆ์ไทยได้ จึงได้ถือเป็นธรรมเนียมสืบต่อมาว่าวัดหลวงจะต้องมีใบเสมาคู่เสมอ ใบเสมาของวัดโดยทั่วไปทำเป็นแผ่นหินรูปคล้ายเจี๊วด แต่วัดบางแห่งอาจมีการออกแบบใบเสมาให้แตกต่างออกไป เช่น ที่วัดเบญจมบพิตรฯ มีใบเสมาทำเป็นแผ่นหินสลักรูปธรรมจักรปูราบลงบนลานด้านหลังพระอุโบสถและเป็นเสาเม็ดยอดดอกบัวตูม บนกำแพงแก้วด้านหน้าพระอุโบสถที่วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม มีใบเสมาสลักเป็นรูปท้าวจตุโลกบาล (เทวดาผู้รักษาโลกทั้งสี่ทิศ) ใบเสมาจากวัดทั้งสองนี้ เป็นผลงานการออกแบบของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ผู้ซึ่งเป็นผู้ออกแบบพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรฯ อีกด้วย

1.2 กำแพงแก้ว

ด้านนอกของอุโบสถจะพบกำแพงล้อมรอบอุโบสถเป็นกำแพงที่ไม่สูงมากนัก เรียกว่า กำแพงแก้ว ซึ่งถือเป็นเครื่องแสดงเขตของอุโบสถรูปแบบของกำแพงแก้วแตกต่างกันไปตามยุคสมัยและมีทั้งกำแพงทึบและกำแพงโปร่ง

1.3 ผังและโครงสร้างของอุโบสถ

ผังอุโบสถเป็นอาคารผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า แต่บางแห่งสร้างในลักษณะจตุรมุข มีหลังคาเป็นมุขสี่ด้าน ซึ่งทำให้

มีลักษณะเป็นรูปกากบาท เช่น พระอุโบสถของวัดเบญจมบพิตรฯ โดยส่วนใหญ่อุโบสถมักหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงและบางแห่งสร้างอุโบสถ ให้หันหน้าออกสู่มแม่น้ำลำคลอง อุโบสถอาจมีระเบียงโดยรอบ หรือมีเฉพาะด้านหน้าและด้านหลัง หรือมีด้านใดด้านหนึ่ง หรืออาจไม่มีเลยก็ได้

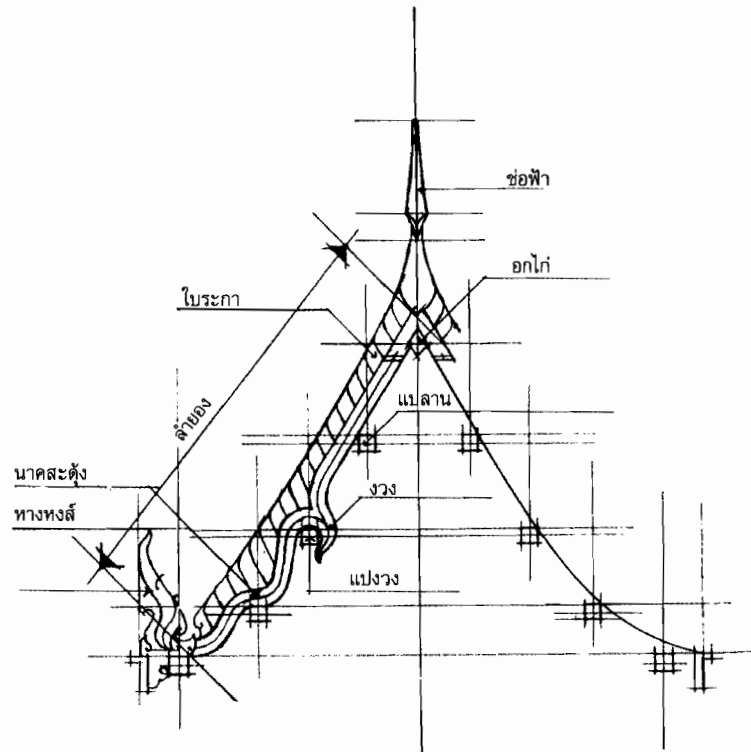
ขนาด ขนาดของอุโบสถใหญ่หรือเล็กนั้นขึ้นอยู่กับจำนวนห้อง โดยปกตินิยมจำนวนห้องเป็นเลขคู่เสมอ เช่น 5 ห้อง 7 ห้อง 9 ห้อง ความหมายของห้อง คือ 1 ช่วงเสาตามความยาวของอุโบสถ ถ้ามีหน้าต่างเจาะไว้ทุกช่องระหว่างเสา ก็สามารถนับจำนวนห้องจากจำนวนหน้าต่างได้

หลังคา ตามประเพณีนิยมหลังคาของอุโบสถจะทำเป็นหลังคาทรงสูงชันและหลายชั้น ในวัดหลวง หลังคาของอุโบสถจะลดชั้นได้ 3 ชั้น และหลังคาของวิหารจะลดชั้นได้ 2 ชั้น ส่วนหลังคาอุโบสถของวัดที่ราษฎร์สร้างจะลดชั้นได้เพียง 2 ชั้นเท่านั้น แต่หากเป็นวัดที่กรมพระราชวังบวรสถานมงคลทรงสร้าง หลังคาจะไม่ทำเป็นแบบลดชั้น หลังคาอาคารที่สำคัญของวัดหลวงจะมุงด้วยกระเบื้องเคลือบสี ส่วนอาคารของวัดราษฎร์จะมีหลังคาที่มุงด้วยกระเบื้องดินเผา หลังคาของอุโบสถไม่ว่าจะเป็นของวัดหลวงหรือวัดราษฎร์ จะมีเครื่องประกอบหลังคาตามแบบอย่างสถาปัตยกรรมไทย เพื่อปิดกระเบื้องไม่ให้ลมตีกระเบื้องเปิดออก เครื่องประกอบหลังคานั้นจะประดับอยู่บนหน้าบัน (ส่วนที่เป็นหน้าจั่วสามเหลี่ยมของอุโบสถทั้งสองด้าน) โดยมีส่วนประกอบดังนี้

1.3.1 ซ่อฟ้า คือ ส่วนบนสุดของเครื่องประกอบหลังคาประดับอยู่บนอกไก่¹ (บริเวณที่รอยหรือลำยองมาบรรจบกัน) มีลักษณะเป็นหัวนก มีหน้าอก มีปาก ซึ่งแตกต่างกันตามความคิด คติและความเชื่อของช่างและมีชื่อ

¹ ไม้ท่อนยาวรูปสี่เหลี่ยมแบนเป็ยกปุ่น เป็นเครื่องเรือนที่พาดอยู่เบื้องบน ทำหน้าที่เป็นส่วนหลังคา

ภาพส่วนประกอบของเครื่องบนหลังคาตามแบบสถาปัตยกรรมไทย

ที่มา : สมใจ นิ่มเล็ก. 2539. เครื่องบนและงานประดับของสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยศิลปากร, หน้า 44.

เรียกต่างกันไปตามลักษณะของปากและรูปทรง เช่น ช่อฟ้าที่มีรูปทรงชะลูดสูง หงอนเพียว ปากจุ่มเรียกว่า “ช่อฟ้าปากนกหรือช่อฟ้าปากครุฑ” ช่อฟ้าที่มีปากงอcheidออกเรียกว่า “ช่อฟ้าปากปลาหรือช่อฟ้าปากหงส์” ส่วนช่อฟ้าที่มีรูปทรงไม่สูงคอสั้นและหงอนเตี้ยเรียกว่า “ช่อฟ้าหัวนกเจ้า”

1.3.2 ใบระกา คือ ส่วนที่ทำเป็นซี่หรือคียบบนสันของรอยหรือลำยอง บ้างทำด้วยดินเผาหรือแกะไม้ปิดกระຈจลီ

1.3.3 รวย คือ ส่วนที่เป็นบันลุ่มของหน้าจั่ว ทำเป็นเส้นตรงตั้งแต่อกไก่จนถึงแปหัวเสา ไม่มีนาคสะดุ้งและงวงใช้ปิดเครื่องมุง

1.3.4 ล้ายอง คือ ส่วนที่เป็นบันลุ่มของหน้าจั่ว ทำเป็นลอนคลื่นคล้ายกับการเคลื่อนไหวของงู มีความยาวตั้งแต่อกไก่จนถึงแป๊ะหัวเสาซึ่งตัวล้ายองจะมีส่วนของนาคสะดุ้งและวงงไอยราประกอบอยู่ด้วย ทั้งนี้เป็นประเพณีการตกแต่งเครื่องประกอบหลังคาของวัดหลวง

1.3.5 วงงไอยรา เป็นส่วนหนึ่งของล้ายอง มีลักษณะปลายแหลมและสะบัด เหมือนอาการของงูที่ม้วนตัวพันหรือเกี่ยวสิ่งรองรับเพื่อป้องกันการตก

1.3.6 นาคสะดุ้ง เป็นส่วนหนึ่งของล้ายองส่วนนี้พาดอยู่กับแป๊ะ ซึ่งช่างได้ออกแบบให้คล้ายกับลำตัวของงู ในขณะที่เลื้อย

1.3.7 ทางหงส์ คือ ส่วนปลายสุดของล้ายองทำเป็นหัวนาค ปกติหัวนาคจะหันไปทางด้านข้างของหน้าจั่ว ถ้าหัวนาคหันมาทางด้านหน้าของหน้าจั่ว โดยมีการเอี้ยวคอหรือเบือนหน้า จะเรียกทางหงส์ในลักษณะนี้ว่า “นาคเบือน” ซึ่งมักทำเป็นนาค 5 เศียร

1.3.8 เครื่องล้ายอง คือ ส่วนที่เป็นล้ายองทั้งหมดรวมทั้งช่อฟ้า ใบระกา ทางหงส์ นาคเบือน ช่อฟ้าเป็นตัวแทนของหัวครุฑ ใบระกาคือปีกของครุฑ ส่วนทางหงส์ นาคสะดุ้งและล้ายองเป็นตัวแทนของนาครวมกันเป็นเครื่องประกอบหลังคา ตามแบบอย่างสถาปัตยกรรมไทยซึ่งได้เค้ามาจากวรรณคดีสันสกฤต ที่เกี่ยวกับครุฑกับนาค³

หน้าบัน คือ แผงที่ปิดหน้าจั่ว ทำด้วยแผ่นไม้หรือก่ออิฐถือปูน การตกแต่งลวดลายหน้าบันที่เป็นแผ่นไม้ ทำด้วยการแกะสลักลวดลายลงบนหน้าบัน และหากเป็นการก่ออิฐถือปูน จะใช้วิธีปั้นปูนลงไปบนหน้าบัน ลวดลายที่ปรากฏอยู่บนหน้าบันทำเป็นรูปต่างๆ เช่นพระนารายณ์ทรงครุฑ ลายดอกไม้ ลายเทพนม นอกจากนี้ยังมีหน้าบันแบบพระราชนิยม ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) กล่าวคือ หน้าบันจะทำการก่ออิฐถือปูนประดับลวดลายด้วยเครื่องเคลือบหรือกระเบื้องด้วยขามหน้าบันของวัดหลวงเท่านั้นที่จะปิดทองคำเปลวหรือติดกระจก ส่วนหน้าบันของวัดราชฎารามมีนาคสีแดงและไม่มีนาคสะดุ้งบนเครื่องล้ายอง

วัดหลวงโดยทั่วไปมีหน้าบันสลักด้วยภาพพระนารายณ์ทรงครุฑ อยู่ในพื้นลวดลายกระหนกกันขดปิดทองคำเปลวซึ่งมีความหมาย 3 ประการคือ

1. พระอุโบสถถ่ายแบบจากพระราชมณฑลเศียรเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ และพระมหากษัตริย์ทรงดำรงฐานะเป็นสมมติเทพ คือ พระนารายณ์อวตารลงมาปราบยุคเข็ญ
2. มีความหมายตามนัยว่า พระพุทธเจ้า คือพระนารายณ์อวตารในปางที่ 10
3. มีความหมายต้องด้วยพระปรมากิโยยของพระบาท

² ไม้ก่อนยาวรูปสี่เหลี่ยมขนบเปียกปูน เป็นเครื่องเรือนที่พาดอยู่เบื้องบน ถ้านำก็ยื่นสั้นหลังคาไม้เครื่องเรือนที่เป็นส่วนประกอบของโครงสร้างหลังคา ถ้าเป็นระแนงก็ใช้สำหรับกั้นเครื่องมุงหลังคา

³ ครุฑและนาคต่างเป็นลูกของพระอาทิตย์ แต่ต่างมารดากัน พระอาทิตย์โปรดปรานแม่ของครุฑมากกว่า แม่ของนาคจึงคิดอุบายก้าวก่าย โดยให้แม่ของครุฑทักว่า วันรุ่งขึ้นเมื่อพระอาทิตย์ขึ้นกรอกขึ้นขอบฟ้า พระอาทิตย์จะใช้ บ้าสี่อะไร แม่ของครุฑมิได้สงสัย จึงยอมพันด้วย ตามปกติพระอาทิตย์จะใช้บ้าสี่ตามวัน เช่น วันอาทิตย์ใช้บ้าสี่แดง เป็นต้น แต่ตกลงคืนแม่ของนาคเข้าประประจงพระอาทิตย์ให้เปลี่ยนบ้าสี่ในวันรุ่งขึ้นให้ขัดปดเสียดพระอาทิตย์ไม่รู้อะไร จึงยอมทำตาม ทำให้แม่ของครุฑขี้ขื่นและยอมเป็นทาสของแม่ของนาค เมื่อครุฑรู้เรื่อง จึงโกรธและหาว่าแม่ของนาคเล่นโกง กับทั้งยังสาบานว่าจะแก้กันทดทบบให้แม่ว่า หากพบนาคเมื่อใด จะจับเอามาฆ่ากินเสีย

สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย คือพระนามเดิมว่า “ฉิม” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ทรงใช้รูปครุฑเป็นสัญลักษณ์แห่งพระบรมภิกษุ

ผนังด้านนอก ในสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา ผนังด้านนอกของอุโบสถเป็นปูนฉาบเรียบไม่มีลวดลายประดับ แต่ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ผนังด้านนอกมีการประดับตกแต่งให้สวยงามมากยิ่งขึ้นด้วยลายปูนปั้น กระจงสีและกระเบื้องเคลือบ ตัวอย่างของวัดที่มีการตกแต่งผนังด้านนอกของอุโบสถได้อย่างสวยงาม ได้แก่ ผนังด้านนอกของอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตกแต่งด้วยลายปูนปั้นและกระจงสี ผนังด้านนอกของอุโบสถวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ตกแต่งด้วยกระเบื้องเคลือบ และผนังด้านนอกของอุโบสถวัดอรุณราชวราราม ตกแต่งด้วยกระเบื้องจีนลายดอกไม้ร่วง

ประตูและหน้าต่างของอุโบสถมักจะทำด้วยไม้ซึ่งอาจเป็นไม้แกะสลัก ดังเช่น บานประตูวิหารของวัดสุทัศน์เทพวราราม นอกจากนี้อาจตกแต่งด้วยลายประดับมุก ลายรดน้ำหรือภาพเขียนสี ภาพที่นิยมนำมาตกแต่งเป็นบานประตูมักเป็นภาพทวารบาล รามเกียรติ์ ลายกระหนก ภาพดอกไม้และภาพเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ เหนือบานประตูและหน้าต่างนิยมทำเป็นซุ้มปูนปั้นซึ่งมีรูปทรงต่างๆ ดังนี้

- ซุ้มทรงมณฑป คือ ซุ้มปูนปั้นที่มีรูปทรงเหมือนส่วนยอดของมณฑป
- ซุ้มทรงมงกุฎ คือ ซุ้มปูนปั้นที่มีรูปทรงเหมือนยอดของมงกุฎไทย
- ซุ้มบันแถลง คือ ซุ้มปูนปั้นที่ทำเป็นรูปจั่วเล็กๆ เรียงซ้อนกันขึ้นไปเป็นชั้นๆ
- ซุ้มหน้านาง คือ ซุ้มที่ทำโค้งเหมือนเครื่องกระบังหน้าของเครื่องประดับสตรีในสมัยโบราณ

- ซุ้มฝรั่ง คือ ซุ้มที่มีรูปทรงที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะตะวันตก ซุ้มฝรั่งนี้เริ่มมีขึ้นในสมัยอยุธยา ตอนปลายจนถึงต้นรัตนโกสินทร์

1.4 สิ่งสำคัญภายในอุโบสถ

พระประธาน ตามปกติภายในอุโบสถจะมีพระประธานองค์หนึ่งและอาจมีพระพุทธรูปอื่นๆ และรูปปูนปั้นพระสาวกประกอบตามความเหมาะสมการสร้างพระพุทธรูปนั้น มีเจตนาเพื่อให้เป็นสิ่งแทนองค์พระพุทธเจ้ามากกว่าจะสร้างให้เหมือนพระองค์จริง เพราะช่วงเวลาที่เกิดการสร้างพระพุทธรูปนั้น พระพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วหลายร้อยปี จึงไม่มีผู้ใดได้เคยเห็นพระองค์มาก่อน

พระประธานส่วนใหญ่นิยมสร้างในลักษณะปางมารวิชัย แต่พระประธานในบางวัดอาจเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ พระพุทธรูปทรงเครื่อง หรือพระพุทธรูปยืนก็ได้ พระประธานประดิษฐานบนฐานที่มีลวดลายลงรักปิดทองประดับกระจงสวยงาม ซึ่งเรียกว่า ฐานชุกชี (อ่านว่า ชุก-กะ-ชี) เพื่อให้พระประธานแลดูสูงเด่นในอุโบสถ ถัดจากพระประธานลงมาจะมีส่วนที่ยกพื้นจากพื้นอุโบสถเพื่อเป็นที่นั่งของพระสงฆ์ ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมว่า พระสงฆ์จะต้องนั่งสูงกว่าบุคคลธรรมดา นอกจากนี้ยังมีโต๊ะหมู่บูชา ธรรมาสน์ สิ่งของต่างๆ ที่มีผู้ทำบุญถวายให้แก่วัดสิ่งของเครื่องใช้เหล่านี้ ได้แก่ โต๊ะ ตู ที่ถวายแก่พระสงฆ์เมื่อเวลาปลงศพ เรียกว่า สังเค็ด

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ผนังของอุโบสถนิยมเขียนภาพประดับไว้เรียกว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังโดยมากจะเป็นภาพเกี่ยวกับเรื่องราวของพระพุทธศาสนา และถือเป็นประเพณีนิยมว่า ผนังด้านหลังพระประธานมักเขียนภาพเกี่ยวกับไตรภูมิผนังด้านหน้าพระประธานนิยมเขียนภาพมารผจญผนังด้านข้างทั้งสองด้านส่วนมากจะเขียนเรื่อง

พระพุทธศาสนาตามความนิยมของแต่ละยุคสมัย ได้แก่ พระพุทธประวัติ นิทานชาดก และสวรรณคดีชั้นต่างๆ ในบางสมัยภาพผนังฝาผนังเป็นภาพเหตุการณ์สำคัญในรัชกาลต่างๆ โดยทั่วไปการดูภาพจิตรกรรมฝาผนังจะเริ่มจากมุมใดมุมหนึ่งของอุโบสถ ดูภาพจากข้างบนลงข้างล่าง แล้วเวียนขวา ตามเข็มนาฬิกาไปตามผนังจนเต็ม หากภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้งสี่ด้านเป็นเรื่องเดียวกัน ให้ดูเวียนขวาวจนจนกระทั่งบรรจบจุดเริ่มต้น แต่ถ้าภาพจิตรกรรมฝาผนังเขียนเรื่องเดียวจบภายในผนังแต่ละด้าน ก็ให้เริ่มดูจากมุมใดมุมหนึ่งของผนังแล้วเวียนขวาดูจนเต็มผนังนั้น แล้วจึงเริ่มดูผนังด้านอื่นๆ ในลักษณะทำนองเดียวกัน

2. วิหาร เป็นสิ่งก่อสร้างที่มีรูปทรงและการประดับประดาคล้ายคลึงกับอุโบสถ ใช้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ไม่มีพัทธสีมา และมีได้ใช้ทำสังฆกรรมอย่างเช่นอุโบสถ วิหารบางแห่งใช้เป็นที่ประกอบพิธีทางศาสนาและแสดงธรรมหรือเป็นที่พำนักของวัด ลักษณะอาคารของวิหารอาจมีรูปทรงต่างกันไปตามยุคสมัย วัดขนาดใหญ่บางแห่งอาจมีวิหารมากกว่า 1 หลัง และมีชื่อเรียกต่างกันไปตามตำแหน่งที่ตั้ง ขนาด รูปร่างและประโยชน์ใช้สอย เช่น วิหารแกลบ วิหารคด วิหารทิศ วิหารน้อย วิหารราย วิหารหลวง ฯลฯ

3. หอไตร คืออาคารที่เก็บพระไตรปิฎก พระคัมภีร์ต่างๆ เอกสารหนังสือและสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งนับเป็นหอสมุดทางพระพุทธศาสนา โดยมากหอไตรนิยมสร้างด้วยเครื่องไม้ จึงเป็นเหตุให้หอไตรส่วนใหญ่สร้างอยู่กลางสระน้ำ เพื่อป้องกันปลวกและหนูที่ทำลายตัวอาคาร และพระไตรปิฎกเสียหายได้ การเข้าถึงหอไตรจึงต้องใช้สะพานซอก ไม้ไผ่บันไดและไม้ใช้สะพานเชื่อมกับตัวอาคาร หอไตรมีทั้งที่สร้างด้วยไม้และก่ออิฐฉาบปูน ดังเช่นที่หอไตร

ของภาคเหนือจะก่ออิฐฉาบปูนที่ฐานล่าง ตัวเรือนสร้างด้วยไม้ บันไดทางขึ้นจะอยู่สูงกว่าพื้น เวลาจะขึ้นหอไตรจะต้องใช้บันไดพาดขึ้น หอไตรแต่ละหลังมีการตกแต่งแตกต่างกันไปตามยุคสมัย (ดูรายละเอียดบทที่ 1.11 หน้า 1.11-27)

4. หอระฆัง ใช้เป็นที่แขวนระฆัง เพื่อตีบอกกำหนดเวลากระทำการกิจของสงฆ์ นิยมสร้างเป็นหอสูงทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ทั้งนี้ต้องการให้เสียงกังวานไปได้ไกล มีบันไดขึ้นลงหลังคาคลุมมีทั้งแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี คือแบบจตุรมุข และแบบมณฑป หรือแบบที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ เช่น จีน ยุโรป

5. ศาลาการเปรียญ เป็นศาลาขนาดใหญ่ มีการตกแต่งประดับประดาหลังคาและหน้าบันเหมือนกับอุโบสถและวิหาร นิยมทำเป็นอาคารยกพื้นใต้ถุนสูงเพื่อประโยชน์ในการทำบุญฟังธรรม ศาลาการเปรียญบางแห่งประดิษฐานพระพุทธรูปด้วย คติในการสร้างศาลาการเปรียญเกิดขึ้นจากความนิยมในการสร้างวิหารได้เสื่อมลง เมื่อมีการสร้างศาลาการเปรียญขึ้น จึงทำให้กิจกรรมที่เคยกระทำในวิหารได้ย้ายมาประกอบพิธีในศาลาการเปรียญแทน ซึ่งประโยชน์ใช้สอยมีมากกว่าวิหาร ด้วยเหตุนี้วัดราชวรวิหารจึงนิยมสร้างศาลาการเปรียญแทน

6. ศาลาเปลื้องเครื่อง เป็นอาคารขนาดเล็กสร้างติดกับกำแพงของวัดหลวงบางแห่ง เพื่อพระมหากษัตริย์ได้ทรงเปลื้องเครื่องขัตติยราชภูษิตาภรณ์เป็นเครื่องทรงศีลก่อนเสด็จเข้าไปในพระอาราม มีเกยศาลาเป็นที่เทียบพระราชมานด้านหน้า ด้านหลังมีอ้อมจันทร์ทางเสด็จขึ้นลง หลังคาศาลาทำเป็นชั้นลดและตกแต่งด้วยเครื่องประกอบหลังคาตามแบบสถาปัตยกรรมไทย วัดที่มีศาลาเปลื้องเครื่อง ได้แก่ วัดสุทัศนเทพวราราม วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วัดบวรนิเวศวิหาร และวัดพระพุทธบาท สระบุรี

7. ศาลาราย เป็นอาคารขนาดเล็ก เป็นลักษณะศาลา โถง ไม่มีฝา สร้างอยู่เรียงรายรอบอุโบสถและวิหาร โดยมากจะยกพื้นสูงประมาณ 45 ซม. หรือยกพื้นสูงขนาดนั่งห้อยเท้าได้ มีทั้งที่เป็นศาลายกและศาลาดิน ศาลาราย สร้างเพื่อประโยชน์ในการนั่งพักคอยก่อนเข้าร่วมพิธีในอุโบสถหรือวิหาร บางครั้งใช้เป็นที่นั่งฟังเทศน์หรือสวดมนต์ในบางโอกาส เช่น การสวดไอ้เอ้ววิหารราย

8. เมรุ สถานที่เผาศพ มีมาแต่สมัยโบราณ พิธีการนั้นแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น แต่เดิมการเผาศพจะใช้วิธีการนำศพวางบนกองฟืนแล้วเผา ต่อมาเปลี่ยนเป็นการก่ออิฐเป็นแท่นเรียกว่า เชิงตะกอน ซึ่งมีทั้งแบบมีหลังคาและไม่มีหลังคา จากนั้นจึงพัฒนามาเป็นเมรุที่สร้างด้วยเครื่องไม้สามารถถอดและเคลื่อนย้ายได้หรือเป็นเมรุในลักษณะที่ตั้งอยู่กับที่ ที่ตั้งศพเรียกว่า จิตกาธาน เมื่อมีการพิธีศพ จะมีการตกแต่งจิตกาธานเป็นประรำสี่เสา คาดด้วยผ้าขาวประดับด้วยเครื่องสด ปัจจุบันมีการพัฒนาเมรุมากขึ้น จากไม้เป็นก่ออิฐถือปูนและใช้คอนกรีตเสริมเหล็ก

9. กุฏิ อาคารที่พักอาศัยของพระสงฆ์ เดิมก่อสร้างเป็นอาคารไม้หลังเล็กๆ พอที่พระสงฆ์จะลูกนั่งและนอนได้ต่อมาจึงสร้างอาคารให้ใหญ่โตขึ้น เพื่อให้พระสงฆ์อาศัยได้หลายรูป ต่อมามีการพัฒนามาเป็นกุฏิก่ออิฐฉาบปูนแบบตึกมีขนาดอย่างน้อย 3 ห้อง

10. กำแพง เครื่องแสดงเขตของวัด แบ่งได้ 2 ประเภท คือ กำแพงวัดและกำแพงแก้ว กำแพงวัดจะก่ออิฐถือปูนเป็นกำแพงสูง แข็งแรง มีทั้งทึบและโปร่งมุมกำแพงอาจทำย่อมุมมีหัวเม็ด⁴ ประดับบนเสา ส่วนกำแพงแก้วนั้นเป็นเครื่อง

แสดงเขตของอุโบสถและวิหารในบางวัดกำแพงแก้วอาจสร้างล้อมเจดีย์หรือปราสาทเพื่อแบ่งแยกสถานทีนั้นให้เป็นที่ส่วนตัวออกจากบริเวณอื่นๆ

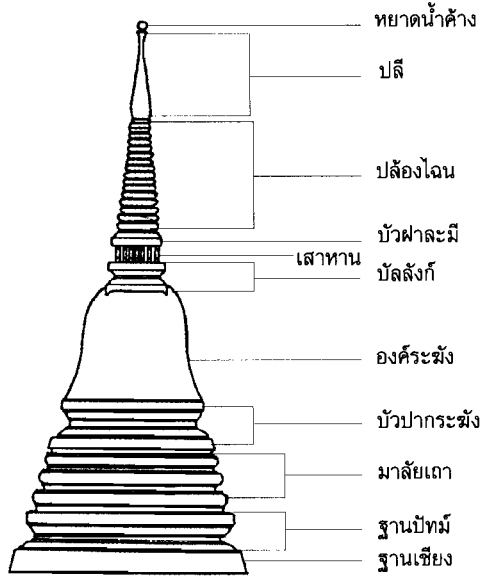
11. สลุปเจดีย์และปราสาท ปูชนียสถานทางพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ใช้บรรจุพระธาตุหรือสิ่งเคารพต่างๆ เจดีย์ในทางพระพุทธศาสนา คือสิ่งเคารพแทนองค์พระพุทธเจ้า ซึ่งแบ่งได้ 4 ลักษณะ คือ

1. พระธาตุเจดีย์ เจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า
2. พระบริโกตเจดีย์ เจดีย์ที่บรรจุเครื่องอัฐบริขารของพระพุทธเจ้า รวมทั้งสถานที่สำคัญในพระพุทธศาสนา 4 แห่ง คือ สถานที่ประสูติ เมืองกบิลพัสดุ์ สถานที่ตรัสรู้ เมืองพุทธคยาสถานที่แสดงปฐมเทศนา เมืองสารนาถและสถานที่ปรินิพพาน เมืองกุสินารา
3. พระธรรมเจดีย์ เจดีย์ที่บรรจุพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
4. พระอุเทสิกเจดีย์ เจดีย์ที่สร้างขึ้นในลักษณะแทนองค์พระพุทธเจ้า ได้แก่ รอยพระพุทธบาท พระพุทธรูปธรรมจักรและกวางหมอบ ฯลฯ

เจดีย์ที่พบส่วนใหญ่ ในวัดจะเป็นพระธาตุเจดีย์ วัดบางแห่งอาจใช้สิ่งเคารพแทนองค์พระพุทธเจ้า เช่น พระพุทธรูปต้นโพธิ์ ต้นไม้ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่สำคัญในพุทธประวัติ เช่นที่วัดเบญจมบพิตรฯ ไม่มีพระธาตุเจดีย์ในรูปของเจดีย์หรือปราสาทแต่อย่างใดแต่มีต้นโพธิ์อยู่ด้านหลังของพระอุโบสถรูปทรงของธาตุเจดีย์ที่พบได้ในประเทศไทยมี 3 ลักษณะ คือ

⁴ เป็นชื่อเรียกคันทวยรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส ใช้ประดับบนกำแพง เป็นแบบอย่างของศิลปกรรมสมัยอยุธยา

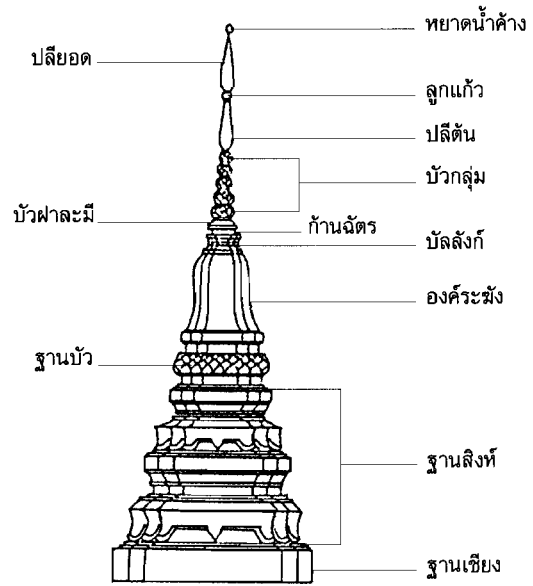
● เจดีย์ทรงกรวยกลมหรือเจดีย์ทรงลังกา

ที่มา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ฝ่ายการศึกษาต่อเนื่อง. 2536.
คู่มือการอบรมบวชคฤหัสถ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, หน้า 80.

ก. เจดีย์แบบทรงกรวยกลม มักนิยมเรียกว่าเจดีย์ทรงลังกา ซึ่งได้เค้ามาจากเจดีย์ที่สร้างในลังกา โดยเหตุที่มีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาจากลัทธิลังกาวงศ์ อย่างไรก็ตามช่างของไทยได้ดัดแปลงรูปแบบให้เข้ากับคความพอใจและความงามของไทย รูปทรงของเจดีย์ทรงกรวยกลมในแต่ละสมัยจะมีรูปพรรณสัณฐานคล้ายกันแม้จะสร้างต่างยุคกัน ส่วนมากจะสร้างในลักษณะก่ออิฐฉาบปูน ทาหน้าปูนขาว หรือลงรักปิดทองคำเปลว บ้างบุด้วยแผ่น

● เจดีย์ทรงกรวยเหลี่ยม

ที่มา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ฝ่ายการศึกษาต่อเนื่อง. 2536.
คู่มือการอบรมบวชคฤหัสถ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, หน้า 80.

ทองแดงหุ้มทั้งองค์แล้วปิดทองคำเปลว เรียกว่า สุวรรณังโก อันเป็นศิลปะของล้านนาและพบได้มากในภาคเหนือของประเทศไทย เช่น เจดีย์หริภุญไชย จังหวัดลำพูน บ้างทำทองบุหรือประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีทอง

โดยส่วนใหญ่แล้ว เจดีย์ทรงกรวยกลมหรือทรงลังกา ประกอบไปด้วยองค์ประกอบหลักดังต่อไปนี้
(ดูรายละเอียด บทที่ 1 หน้า 24)

1. ฐานส่วนล่างเป็นฐานทรงกระบอกเตี้ยๆ เรียกว่า **“ฐานเขียง”** หมายถึง ขอบเขตของโลก
  2. ฐานบัวคว่ำทำเป็นบัวซ้อนกัน 3 ชั้น หรือบัวลูกแก้ว หรือมาลัยเถาซ้อน 3 ชั้น หมายถึงภูมิทั้งสาม ได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิและอรุภูมิ ดอกบัวคือสัญลักษณ์แห่งภูมิ
  3. เหนือฐานบัวเป็นฐานปัทม์ (บัวคว่ำบัวหงาย) ซึ่งภาษาช่างเรียก **“บัวปากกระชัง”** หมายถึงกำเนิดที่เป็นทิพย์หรือพุทธภูมิ เท่ากับเป็นส่วนรองรับสถาปเจดีย์
  4. องค์สถูปมีลักษณะคล้ายระฆังคว่ำ เรียกตามศัพท์ช่างว่า **“องค์ระฆัง”** หรือ **“คอรระฆัง”**
  5. บัลลังก์ซึ่งทำเป็นแท่งสี่เหลี่ยม เป็นสัญลักษณ์แสดงความเป็นศาสดาแห่งพระพุทธเจ้า บัลลังก์เป็นเครื่องหมายการสอน การแสดงธรรม
  6. เสาหอน คือ เสาแกนกลมรับบัวฟาละมี
  7. บัวฟาละมีทำเป็นรูปทรง **“ร่ม”** หรือ **“ฉัตร”** ชั้นเดียว
  8. ส่วนยอดของเจดีย์ เป็นกรวยเรียวแหลม ควันเป็นปล้องกลมๆ ซ้อนกันขึ้นไป ภาษาทางช่างเรียกว่า **“ปล้องโหนด”** จำนวนปล้องมีความหมายแตกต่างกันไปดังนี้
    - 18 ปล้อง หมายถึง บารมี 10 มรรค 8
    - 24 ปล้อง หมายถึง พระอาทิตย์ 24 พระองค์
    - 26 ปล้อง หมายถึง ทศภูมิ 10 บารมี 10 โพธิปักขิธรรม 6
    - 28 ปล้อง หมายถึง ทศภูมิ 10 ปรมัตถบารมี 8 พรหมวิหาร 4 โพธิปักขิธรรม 6
    - 31 ปล้อง หมายถึง ไตรภูมิ คือ สิ่งหน่วงเหนี่ยวและอุปสรรคต่อพระสิทธิธรรม กามภูมิ 11 รูปภูมิ 16 อรูปภูมิ 4
    9. ปลีตัน คือ ยอดทรงกระบอกรี หรือ ทรงกรวยกลม เรียวยาว หมายถึง มรรค
    10. ลูกแก้ว คือ ลูกกลมๆ ตรงปลายปลีตัน หมายถึง ดวงปัญญาเกิดขึ้นเมื่อสว่างรู้สภาวะธรรมชั้นสูงเจดีย์ทรงกรวยกลมบางองค์อาจไม่มีส่วนของปลีตันและลูกแก้วก็ได้
    11. ปลียอดอยู่เหนือลูกแก้ว มีลักษณะคล้ายปลีตัน หมายถึง อริยมรรค
    12. หยาดน้ำค้าง เป็นลูกกลมตรงปลายสุดของยอดสถูปเจดีย์ คล้ายดวงแก้ว หมายถึง สุนทรียา คือ ความว่างเปล่า ความหลุดพ้น
- ข. เจดีย์ทรงกรวยเหลี่ยม** เป็นเจดีย์แบบที่พัฒนามาจากเจดีย์ทรงกลม เริ่มขึ้นในสมัยพระเจ้าปราสาททอง แห่งกรุงศรีอยุธยา รูปทรงของเจดีย์กรวยเหลี่ยมส่วนใหญ่เป็นรูปกรวยมีฐานสี่เหลี่ยม คล้ายทรงจอมแห มุมเจดีย์ทั้งสี่ด้านทำย่อเหลี่ยมเป็น 3 มุมอย่างน้อยรวมทั้ง 4 ทิศ เป็น 12 มุม โดยทั่วไปเรียกว่า **“เจดีย์ย่อมุมไม้ 12”** สร้างด้วยการก่ออิฐถือปูน และปั้นลวดลายตกแต่งบ้างประดับกระเบื้องเคลือบสีและลวดลายต่างๆ
- โดยส่วนใหญ่เจดีย์ทรงกรวยเหลี่ยมมีองค์ประกอบหลักต่อไปนี้ (ดูรายละเอียดบทที่ 1 หน้า 24)
1. ฐานล่างเป็นฐานบัวรูปสี่เหลี่ยมหน้าเกลี้ยง หรือ ฐานบัวรูปตัดเหลี่ยมแบบแปดเหลี่ยม หมายถึง โลกที่มนุษย์อาศัยอยู่

2. ฐานสิงห์ บางตำราเรียกว่าฐานเท้าสิงห์ เพราะส่วนล่างของมีลักษณะคล้ายขาสิงห์ ฐานสิงห์ หมายถึงความมีอำนาจ ความเป็นจักรพรรดิแห่งอาณาจักร ฐานสิงห์ 3 ชั้น หมายถึง อำนาจสูงสุดในภูมิทั้งสาม
3. ฐานบัวอยู่เหนือฐานสิงห์ชั้นบนสุด หมายถึง การกำเนิดที่เป็นทิพย์ คือ พุทธภูมิหรือโพธิสัตว์ที่อยู่เหนือไตรภูมิ
4. องค์ระฆังและบัลลังก์ มีลักษณะและความหมายเดียวกันกับเจดีย์ทรงกลม
5. ก้านฉัตรเป็นเสากลมอยู่ระหว่างบัลลังก์กับบัวฝ่าละมัย ซึ่งมีเสาด้านล้อมรอบหรือไม่ก็ได้
6. บัวฝ่าละมัย ทำเป็นรูปฉัตรหรือร่ม
7. ส่วนยอดของเจดีย์ทำเป็นบัวแถมซ้อนกันขึ้นไปเป็นชั้น เรียกว่า “บัวกลุ่ม” หรือ “บัวคลุม”
8. เหนือยอดบัวกลุ่มเป็นปลีตันและปลียอดระหว่างกลางปลีตันและปลียอดคั่นด้วยลูกแก้ว
9. หยาดน้ำค้าง อยู่ปลายสุดของยอดเจดีย์ ทำเป็นรูปทรงกลม

ค. **ปราสาท** ได้แบบอย่างมาจากปราสาทหินหรือปราสาทขอม⁵ ซึ่งไทยนำมาดัดแปลงให้เป็นสถาปัตยกรรมอย่างไทยดังต่อไปนี้

• องค์ปราสาทของไทยสูงชะลูดขึ้นคล้ายฝักข้าวโพด ตั้งตรงอยู่บนฐานสี่เหลี่ยม มีส่วนยอดประดับตกแต่งด้วยชั้นครุฑหรือเชิงบาตรครุฑแบก และมีฝักเพกาหรืออนภคุลติดอยู่บนยอดปราสาท

• ห้องปราสาทหรือครมคฤหะของปราสาทหินขอมมีขนาดใหญ่ และมีประตูทางเข้าเพื่อทำพิธีกรรมทางศาสนาได้ แต่ห้องปราสาทของไทยจะมีขนาดเล็กเพียงเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรือพระพุทธรูป

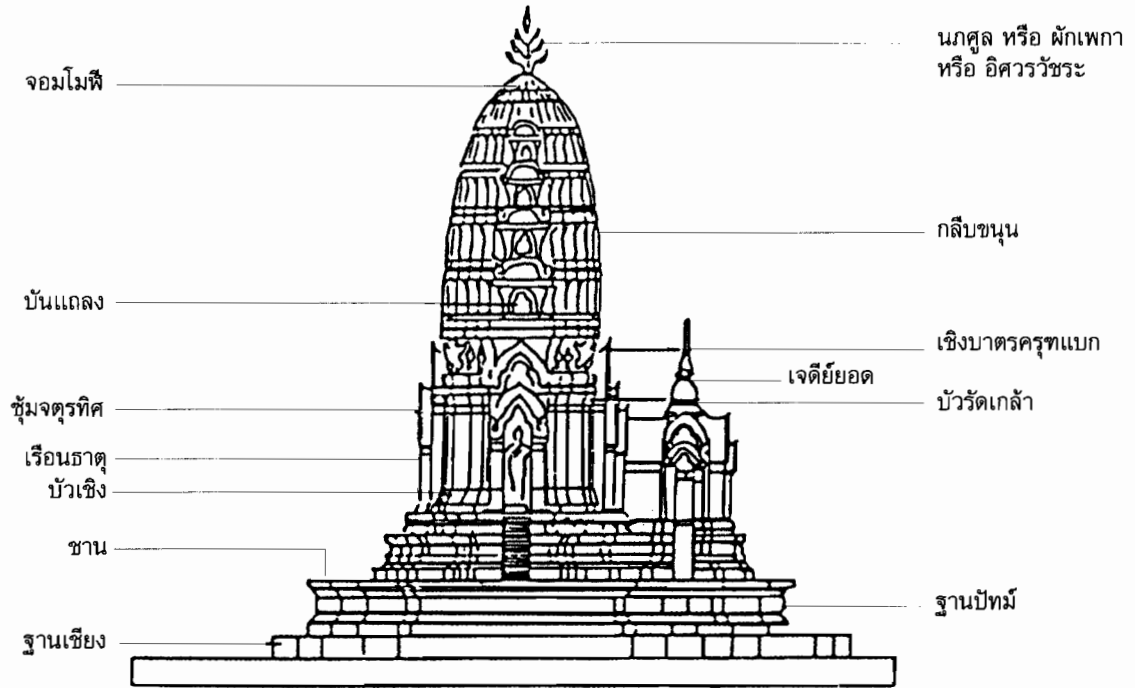
• ปราสาทหินของขอมมีมณฑป (อาคารที่เชื่อมต่อกับด้านหน้าของปราสาท) ซึ่งมีขนาดใหญ่ ปราสาทของไทยในสมัยอยุธยาตอนต้น ยังมีส่วนที่เป็นมณฑปอยู่ เพียงแต่มีขนาดเล็กลง แต่ต่อมาสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนที่เป็นมณฑปหายไปเหลือเพียงองค์ปราสาทที่สูงชะลูดคล้ายฝักข้าวโพด (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536 : 81)

ปราสาทไทยส่วนมากทำด้วยเครื่องก่ออิฐและศิลาแลง มีองค์ประกอบหลักดังต่อไปนี้ (ดูรายละเอียดบทที่ 1 หน้า 27)

1. ฐานบัว เป็นฐานส่วนล่างสุด ก่อเป็นฐานหน้ากระดานเกลี้ยง เป็นรูปสี่เหลี่ยมมียอดมุมเป็นที่ย่อเก็จ
2. ฐานเชิงบาตร ซ้อนเป็นแถวขึ้นไป 3 ชั้น มีลูกฟักรัดอกท้องไม้
3. ส่วนเหนือถัดจากเชิงบาตรซึ่งเป็นส่วนท้องชั้นต่ำสุดขององค์ปราสาท ทำเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมซึ่งเรียกว่า “เรือนธาตุ” ฝาผนังแต่ละด้านของอาคารเรือนธาตุทำเป็นช่องประตูแต่ ก่อตันเป็นประตูหลอกเสีย 3 ช่อง จึงมีประตูเดียวที่เป็นทางผ่านเข้าไปภายในองค์ปราสาท คือ ประตูด้านหน้าเท่านั้น พื้นพื้นที่หรือบริเวณว่างที่เป็นห้องอยู่ภายในเรือนธาตุเรียกว่า “ครมคฤหะ” ซึ่งเป็นห้องประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

5 ปราสาทหินหรือปราสาทของขอมสร้างเป็นศาสนสถานสำหรับศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาพุทธฝ่ายมหายานก็ได้ หากสร้างเพื่อศาสนาพราหมณ์ ปราสาทหินจะเป็นที่ประดิษฐานรูปองค์พระศิวะหรือศิวลึงค์ในลัทธิไศวนิกาย หรือรูปองค์พระวิษณุในลัทธิไวษณพนิกาย แต่ถ้าวางเพื่อศาสนาพุทธ ปราสาทหินจะประดิษฐานพระพุทธรูปหรือพระโพธิสัตว์ไว้แทน รูปแบบสถาปัตยกรรมของปราสาทหินได้รับคติมาจากอินเดีย คือจักรวาลมีเขาพระสุเมรุเป็นจุดศูนย์กลาง ปราสาทหินจึงสร้างเป็นปราสาทองค์เดียว สามองค์ หรือมากกว่านั้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงเขาพระสุเมรุ ปราสาทประธานจะมีส่วนประกอบอื่นๆ อีก ได้แก่ กนทป ระเบียงคดขั้วประตู (โคปุระ) และหอเก็บคัมภีร์ (บรหมาลัย) ปราสาทหินอาจก่อสร้างด้วยอิฐ หินทรายและศิลาแลง

• **ปราสาทไทย**

ที่มา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ฝ่ายการศึกษาต่อเนื่อง. 2536. คู่มือการอบรมมัคคุเทศก์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 82.

4. ชั้นครุฑ อยู่ถัดจากส่วนเรือนธาตุ ทำเป็นรูปปั้นครุฑเรียงรายแบบหน้ากระดานรอบองค์ปราสาท ทำท่าครุฑแบกส่วนที่อยู่ถัดขึ้นไป
5. ส่วนเหนือเรือนธาตุทำเป็นยอดมีรูปร่างคล้ายกับยอดของผักข้าวโพด และยอดมูมทั้งสี่แบบย่อเก็จบริเวณส่วนยอดนี้จะทำเป็นนั้นๆ ซ้อนกันขึ้นไป

จนถึงส่วนบนสุด แต่ละชั้นจะทำเป็นหน้ากระดานซึ่งเรียกว่า **“รัตประคต”** คารอบทั้งสี่ด้านของส่วนยอดนี้ ส่วนตรงกลางของพื้นที่รัตประคตทั้งสี่ด้านในแต่ละชั้นทำเป็นรูปคล้ายกับบันแถลง และส่วนที่เป็นมุมทั้งสี่ด้านของแต่ละชั้นทำเป็นบัวกลีบยาวๆ เรียกว่า **“บัวกลีบขนุน”**

6. ชั้นบนสุดของส่วนยอดก่อเป็นรูปทรงอย่างบัวคว่ำ เรียกว่า “จอมโหมพี”
7. บนจอมโหมพีมีแท่งโลหะซึ่งมีกิ่งเล็ก ๆ แยกออกจากแกนกลางเรียกว่า “นภศูล”

12. ตึกตาหิน เป็นสิ่งตกแต่งภายในวัด มีทั้งตึกตาหินรูปคน รูปสัตว์ กระจายกันไม่ อ่างบัว เสาโคมไฟและเจดีย์แบบจีนที่เรียกว่า “ละ” ตึกตาหินเหล่านี้มาจากเมืองจีนในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นสมัยที่ประเทศไทยมีการติดต่อดำขายกับจีน พ่อค้าชาวจีนบรรทุกสินค้าจากไทยไปขายยังเมืองจีน ขากลับเรือมีน้ำหนักเบาเพราะบรรทุกสินค้าที่มีราคาแพงแต่น้ำหนักเบา เช่น ผ้าไหมแพรพรรณ เครื่องกระเบื้องถ้วยชาม เป็นต้น พ่อค้าจึงต้องนำเอาตึกตาหิน เหล่านี้บรรทุกใส่เรือเพื่อถ่วงให้เรือหนักขึ้นจะได้ไม่ทำให้เรือโคลงเครื่องถ่วงเรือเช่นนี้เรียกว่า “อับเฉาเรือ” ตึกตาหินที่เป็นอับเฉาเรือสามารถพบเห็นได้ทั่วไปตามวัดต่างๆ โดยเฉพาะที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดอรุณราชวราราม วัดสุทัศน์เทพวราราม ในบริเวณลานเขตพุทธาวาส บางแห่งยังปรากฏมี “เขามอ” หรือภูเขาจำลองขนาดเล็ก ที่ทำด้วยหินก้อนใหญ่ๆ มาก่อเรียงซ้อนกันขึ้นไป เช่น เขามอที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและวัดอรุณราชวราราม

13. พระพุทธรูปปางต่างๆ การสร้างพระพุทธรูปนิยมทำเป็นอิริยาบถและท่าทางต่างๆ เพื่อให้มีความหมายเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ ในปัจจุบันมีปางพระพุทธรูปมากกว่า 50 ปาง แต่ที่พบเห็นโดยทั่วไปมีเพียงไม่กี่ปางดังตัวอย่างต่อไปนี้ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536 : 98-104)

13.1 ปางประสูติ

เป็นพระรูปพระนางสิริมหามายาประทับยืน พระหัตถ์ทรงเหนี่ยวกิ่งต้นรัง มีพระกุมารยืนบนดอกบัวท่ามกลาง

หมู่เทวดา

ที่มา เมื่อพระนางสิริมหามายาทรงพระครรภ์ ใกล้จะประสูติ ได้เสด็จไปเยี่ยมนครเทวทหะ ซึ่งเป็นสกุลเดิมของพระนาง ครั้นเสด็จไปถึงลุมพินีวันซึ่งตั้งอยู่ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์และนครเทวทหะ ได้ประจวบพระครรภ์และประสูติพระกุมารเมื่อวันเพ็ญเดือน 6 ก่อนพุทธศักราช 80 ปี

13.2 ปางสมาธิ

เป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิทรงพระหัตถ์ทั้งสองข้าง พระหัตถ์ขวาวางซ้อนบนพระหัตถ์ซ้ายบนพระเพลา

ที่มา พระพุทธเจ้าประทับนั่งขัดสมาธิบนภูเขาคาใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ ณ พุทธคยา ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เพื่อเจริญสมาธิ โดยตั้งพระทัยว่าถ้ายังไม่บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ จักไม่เสด็จลุกขึ้น

13.3 ปางมารวิชัย

เป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิพระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางคว่ำลงที่พระชานุ นิ้วชี้พระธรณี

ที่มา ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงบรรลุ พระโพธิญาณ เป็นพระพุทธเจ้าได้มีพระยามารชื่อ วัสวัตติ ทรงช้างคีรีเมขลียกพลมารมาผจญพระพุทธเจ้า แต่พระพุทธองค์มิได้หวั่นไหวพระทัย ทรงเสด็จพระบารมี 10 ประการ เพื่อเป็นเครื่องคุ้มครอง และอ้างพระธรณีเป็นพยานในการบำเพ็ญบารมีของพระองค์ตั้งแต่อดีตกาล พระธรณีจึงสำแดงร่างเป็นนารีปรากฏขึ้นและบีบมวยผม มีน้ำไหลออกมาท่วมพระยามารพ่ายแพ้และยอมมอบน้อมแก่พระพุทธเจ้า

13.4 ปางนาคปรก

พระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิทรงพระหัตถ์ทั้งสองวางบนพระเพลา มีพญานาค 5 เศียรหรือ 7 เศียรแผ่พังพานอยู่เบื้องพระปฤษฎางค์ขดเป็นพระพุทธรูปบัลลังก์บ้าง ล้อมพระองค์บ้างบางที่มีต้นจิกรวมอยู่ด้วย

ที่มา ภายหลังจากตรัสรู้ พระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับบำเพ็ญสมาบัติใต้ต้นจิกเป็นเวลา 7 วัน มีพญานาคชื่อ มุจลินท์นาคราช ได้แสดงอิทธิฤทธิ์แผ่พังพานและชดถายเป็นวงรอบล้อมพระพุทธเจ้าไม่ให้ถูกลมและฝนจนฝนหาย จึงแปลงร่างเป็นมนุษย์ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

13.5 ปางปฐมเทศนา

เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทหรือนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ ทำนิ้วพระหัตถ์ถนัดเป็นวงกลม เป็นเครื่องหมายของพระธรรมจักร พระหัตถ์ซ้ายวางอยู่บนพระเพลา พระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทปางนี้บางที่เรียกว่า ปางแสดงยมกปาฏิหาริย์

ที่มา พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมจักรกัปปวัตนสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวันเมืองพาราณสี ในวันเพ็ญเดือน 8 ซึ่งเป็นการแสดงธรรมเป็นครั้งแรก

13.6 ปางป่าเลไลยก์

เป็นพระพุทธรูปนั่ง พระหัตถ์ซ้ายวางคว่ำบนพระชานุ เบื้องซ้าย พระหัตถ์ขวาวางแบนบนพระชานุเบื้องขวา เป็นกิริยาทรงรับมีช้างหมอบถวายกระบอกน้ำ และลึงนั่งถวายรวงผึ้ง

ที่มา พระพุทธองค์เสด็จประทับอยู่ที่เมืองโกสัมพีนี ในเวลานั้นพระภิกษุไม่สามัคคีปรองดองกัน พระพุทธองค์จึงเสด็จจาริกเพียงพระองค์เดียว ไปยังป่าชื่อ **ป่าเลไลยกะ** โดยได้อาศัยพญาช้างชื่อ ปาลีไลยก์หัตถี ทำวัตรปฏิบัติ วันหนึ่งพญาลิงผ่านมาเห็นพญาช้างทำวัตรปฏิบัติ พระพุทธเจ้าด้วยความเคารพ จึงเกิดกุศลจิตนำรวงผึ้งมาถวายพระพุทธองค์ด้วย

13.7 ปางถวายเนตร

เป็นพระพุทธรูปยืน พระหัตถ์ทั้งสองห้อยลงมาและประสานทับกันอยู่หน้าพระเพลาพระหัตถ์ขวาประกบทับพระหัตถ์ซ้าย อยู่ในพระอาการสังวร

ที่มา เมื่อสมเด็จพระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ และประทับเสวยวิมุตติสุข ณ ใต้ต้นมหาโพธิ์ครบ 7 วันแล้ว ในสัปดาห์ที่ 2 จึงเสด็จจากพุทธบัลลังก์ได้รมไม่มหาโพธิ์ไปประทับยืนอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ของต้นมหาโพธิ์ ล้อมพระเนตรเพ่งดูพระมหาโพธิ์ โดยมีได้กะพริบพระเนตรเป็นเวลา 7 วัน สถานที่แห่งนั้นได้นามเรียกว่า **“อนิมิสเจดีย์”**

13.8 ปางรำพึง

เป็นพระพุทธรูปประทับยืน พระหัตถ์ทั้งสองประสานพระอุระพระหัตถ์ขวาทับ พระหัตถ์ซ้ายเป็นกิริยารำพึง

ที่มา พระพุทธองค์ทรงคำนึงว่า บุคคลย่อมมีปัญญาแตกต่างกันและมีความสามารถในการสดับคำสั่งสอนไม่เท่ากันเปรียบเสมือนดอกบัวที่เกิดในน้ำ บางพวกยังจมอยู่ใต้น้ำ บางพวกขึ้นเสมอน้ำ และบางพวกเติบโตพ้นขึ้นจากน้ำ

13.9 ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์

เป็นพระพุทธรูปยืนหรือลีลาจีบพระหัตถ์ทั้งสองข้าง ทำแสดงธรรม

ที่มา เมื่อพระพุทธองค์เสด็จขึ้นไปเทศนาโปรดพระพุทธมารดา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ตลอดไตรมาส แล้วครั้นออกพรรษา ก็เสด็จลงจากเทวโลกมายังโลกมนุษย์

13.10 ปางลีลา

เป็นพระพุทธรูป ประทับยืนและทรงยกพระบาทขวาในท่าจะก้าว ห้อยพระหัตถ์ขวาในท่าไกวและพระหัตถ์ซ้ายยกเสมอพระอุระป้องไปเบื้องหน้าซึ่งเป็นลักษณะของกิริยาเดิน

ที่มา พระพุทธองค์ทรงจาริกสั่งสอน เผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ประชาชนตามแคว้นแคว้นต่างๆ

13.11 ปางอุ้มบาตร

เป็นพระพุทธรูปประทับยืน พระหัตถ์ทั้งสองประคองบาตรที่ทรงอุ้มอยู่

ที่มา พระพุทธองค์เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมืองกบิลพัสดุ์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ 2 หมื่นเป็นบริวาร ประชาชนต่างต่างได้มีโอกาสชมพระบารมีโดยทั่วกัน

13.12 ปางห้ามญาติ

เป็นพระพุทธรูปประทับยืน ห้อยพระหัตถ์ซ้าย ยกพระหัตถ์ขวาแบตั้งขึ้นเสมอพระอุระ

ที่มา พระญาติฝ่ายพระบิดาและพระมารดาของพระพุทธองค์ทะเลาะกันเพราะฝนแล้ง แยกน้ำในการทำนาค พระพุทธเจ้าจึงเสด็จไปแสดงพุทธวาจาว่า ระหว่างน้ำกับคน อะไรมีค่ามากกว่ากัน ถ้าเอาเรื่องน้ำมาเป็นเหตุฆ่ามนุษย์ ผู้เป็นกษัตริย์ซึ่งมีค่าสูงสุดจะเป็นการสมควรหรือ พุทธวาจาดังกล่าวทำให้พระญาติทั้งสองฝ่ายได้เลิกวาทันไป

13.13 ปางห้ามสมุทร

พระพุทธรูปประทับยืน ยกพระหัตถ์แบตั้งทั้งสองข้าง เสมอกับพระอุระ

ที่มา พระพุทธเจ้าทรงแสดงปาฏิหาริย์เพื่อทำลายพิธีฆาตกรรมของชฎิลทั้งสามพี่น้องกับศิษย์บริวาร เมื่อคราวเสด็จไปยังที่อยู่ของชฎิลสามพี่น้อง ณ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา คราวหนึ่งเกิดฝนตกหนักน้ำไหลป่า พระพุทธเจ้าเสด็จจงกรมได้ในกลางแจ้งโดยไม่เปียกฝนและน้ำไม่ท่วม ทำให้ชฎิลเห็นเป็นอัศจรรย์ที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามพระสมุทรได้เช่นนั้น จึงยอมอ่อนน้อมและขอพรพรพา ซึ่งในที่สุดได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด

13.14 ปางห้ามพระแก่นจันทน์

พระพุทธรูปยืน พระหัตถ์ขวาห้อยลง พระหัตถ์ซ้าย ยกขึ้นแบพระหัตถ์ตั้งขึ้นเป็นกิริยาห้าม

ที่มา ในคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดพระมารดา ในดาวดึงส์เป็นเวลา 3 เดือน กษัตริย์ผู้ครองอาณาจักรโกศล คือ พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงรำพึงคิดถึงพระพุทธเจ้า

จึงทรงให้ช่างหาไม้แก่นจันทน์ สลักเป็นรูปพระพุทธรูป เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จกลับจากดาวดึงส์ เห็นพระพุทธรูปไม้แก่นจันทน์ลุกขึ้นถวายบังคมและจะลีลาลงจากที่ประทับ พระพุทธเจ้าจึงยกพระหัตถ์ห้ามไว้ พระไม้แก่นจันทน์ก็ลีลาขึ้นประทับอย่างเดิม

13.15 ปางปรีณิพพาน

พระพุทธรูปทรงบรรทมตะแคงขวา หลังพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย ฝ่าพระหัตถ์ขวารองรับพระเศียร พระกรซ้ายทาบไว้บนพระปรัศวีซ้าย พระบาทซ้ายซ้อนทับพระบาทขวา เทียบปลายพระบาทเสมอกันทั้งสองข้าง

ที่มา พระพุทธเจ้าประทับสีหไสยา ณ ระหว่างต้นไม้รังคคูหนึ่ง ตั้งพระทัยจะไม่เสด็จลุกขึ้น หลังจากได้ประทานปัจฉิมโอวาทแก่พระอานนท์และภิกษุสงฆ์ทั้งหลายแล้ว และได้เสด็จดับขันธปรินิพพานในคืนวันวิสาขบูชา (วันเพ็ญเดือน 6) เมื่อเวลาใกล้รุ่ง

จากพระพุทธรูปต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น คนไทยยังได้นำพระพุทธรูปปางปางมาบูชาเป็นพระพุทธรูปประจำวันเกิด ดังนี้

วันอาทิตย์	ปางถวายเนตร
วันจันทร์	ปางห้ามญาติ (บางแห่งเป็นปางห้ามสมุทร)
วันอังคาร	ปางไสยาสน์
วันพุธ	ปางอุ้มบาตร
วันพฤหัสบดี	ปางสมาธิ
วันศุกร์	ปางรำพึง
วันเสาร์	ปางนาคปรก

พระพุทธรูปปางต่างๆ

-- 1 ปางประสูติ--

-- 2 ปางมารวิชัย--

-- 3 ปางสมาธิ--

-- 4 ปางนาคปรก--

พระพุทธรูปปางต่างๆ

-- 5 ปางปฎิบัติกิจ --

-- 6 ปางปาไลยภัท --

-- 7 ปางภิกษุ --

-- 8 ปางปฎิบัติกิจ --

-- 9 ปางเสด็จจากดาวดึงส์ --

-- 10 ปางสิลา --

พระพุทธรูปปางต่างๆ

-- 11 ปางอุษบาตร --

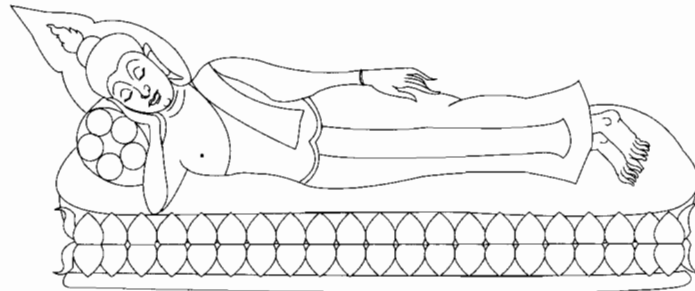
-- 12 ปางห้ามญาติ --

-- 13 ปางห้ามสมุทร --

-- 14 ปางห้ามพระทนต์จันทร --

-- 15 ปางปรินิพพาน --

คำถามท้ายบท 1

การนำขมวัด

1. วัดและสำนักสงฆ์ต่างกันอย่างไร
2. วัดหลวงและวัดราษฎร์ต่างกันอย่างไร
3. วัดประจำรัชกาลที่ 5 คือวัดอะไร
4. พระศรีวิฆเนศวรของรัชกาลที่ 5 ประดิษฐานอยู่ที่วัดใด
5. เขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาสต่างกันอย่างไร
6. ชันทสิมาและมหาสิมาต่างกันอย่างไร
7. เครื่องประกอบหลังคาที่ประดับอยู่บนหน้าบันตามแบบสถาปัตยกรรมไทยมีอะไรบ้าง และแต่ละองค์ประกอบหมายถึงอะไร
8. สิ่งก่อสร้างในวัดต่อไปนี้ใช้ทำอะไร
ก. โบสถ์   ข. วิหาร   ค. หอไตร   ง. ศาลาการเปรียญ
จ. ศาลาราย   ฉ. สรูปเจดีย์   ช. ปรางค์   ซ. ตุ๊กตาหิน
9. ปรางค์ไทยและปราสาทหินของขอมมีความแตกต่างกันอย่างไร
10. เจดีย์ทรงกรวยกลมประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ อะไรบ้างและแต่ละส่วนเป็นสัญลักษณ์ถึงอะไร
11. พระพุทธรูปประธานในอุโบสถส่วนใหญ่เป็นปางอะไร มีลักษณะ และประวัติของปางอย่างไร
12. อธิบายความแตกต่างลักษณะของพระพุทธรูปปางต่างๆ ต่อไปนี้
๑ ปางสมาธิ   - ปางมารวิชัย
๒ ปางห้ามญาติ   - ปางห้ามพระแก่นจันทน์
๓ ปางถวายเนตร   - ปางรำพึง

แนวคำตอบ 1

การนำขอมวัด

1. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เป็นเขตที่พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่พระสงฆ์ เพื่อใช้เป็นที่สร้างอุโบสถ ส่วนสำนักสงฆ์ไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา จึงไม่มีพระอุโบสถ
2. วัดหลวงคือ วัดที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ ทรงสร้างหรือทรงรับไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ ส่วนวัดราษฎร์คือ วัดที่ราษฎร์สร้างขึ้นและไม่มีระดับชั้น
3. วัดประจำรัชกาลที่ 5 คือวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
4. พระศรีรังคารของรัชกาลที่ 5 ประดิษฐานที่ฐานพระประธานในพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม
5. เขตพุทธาวาส คือ เขตที่ใช้ทำสังฆกรรมและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เขตสังฆาวาสคือ เขตที่พระภิกษุ สามเณร อาศัยอยู่
6. ชันขสีมา คือ เขตแดนสีมาสำหรับพระภิกษุจำนวน 21 รูปทำสังฆกรรม มหาสีมาคือ เขตแดนสีมาทั่วทั้งวัดไม่มีใบเสมา ปกครอบอุโบสถ
7. เครื่องประกอบหลังคาที่ประดับอยู่บนหน้าบันตามแบบสถาปัตยกรรมมีส่วนประกอบดังนี้
  1. **ช่อฟ้า** คือ ส่วนบนสุดของเครื่องประกอบหลังคา ประดับอยู่บนนอกโก่ง บริเวณที่รวยหรือล่ายองมาบรรจบกัน มีลักษณะเป็นหัวนก มีหน้าอก มีปาก ซึ่งแตกต่างกันตามความคิด คติและความเชื่อของช่างและมีชื่อเรียกต่างกันไปตามลักษณะของปากและรูปทรง เช่น ช่อฟ้าที่มีรูปทรงขลุ่ยสูง หงอนเพียว ปากจุ่มเรียกว่า **“ช่อฟ้าปากนกหรือช่อฟ้าปากครุฑ”** ช่อฟ้าที่มีปากงอเชิดออกเรียกว่า **“ช่อฟ้าปากปลาหรือช่อฟ้าปากหงส์”** ส่วนช่อฟ้าที่มีรูปทรงไม่สูง คอสั้นและหงอนเตี้ยเรียกว่า **“ช่อฟ้าหัวนกเจ้า”**
  2. **ใบระกา** คือ ส่วนที่ทำเป็นซี่หรือคียบนสันของรวยหรือล่ายอง บ้างทำด้วยดินเผาหรือแกะไม้ปิดกระຈกสี
  3. **รวย** คือ ส่วนที่เป็นบันลมของหน้าจั่ว ทำเป็นเส้นตรงตั้งแต่อกโก่งจนถึงแปหัวเสา ไม่มีนาคสะดุ้งและงวง ใช้ปิดเครื่องมุง

4. **ลำยอง** คือ ส่วนที่เป็นบันลุ่มของหน้าจั่วทำเป็นลอนคลื่นคล้ายกับการเคลื่อนตัวของงู มีความยาวตั้งแต่อกไก่จนถึงแปหัวเสา ซึ่งตัวลำยองจะมีส่วนของนาคสะดุ้งและวงโอยราประกอบอยู่ด้วย ทั้งนี้เป็นประเพณีการตกแต่งเครื่องประกอบหลังคาของวัดหลวง
  5. **วงโอยรา** เป็นส่วนหนึ่งของลำยอง มีลักษณะปลายแหลมและสะบัด เหมือนอาการของงูที่ม้วนตัวพันหรือเกี่ยวสิ่งรองรับเพื่อกันการตก
  6. **นาคสะดุ้ง** เป็นส่วนหนึ่งของลำยอง ส่วนนี้พาดอยู่กับแป ซึ่งช่างได้ออกแบบให้คล้ายกับลำตัวของงูในขณะที่เลื้อย
  7. **หางหงส์** คือ ส่วนปลายสุดของลำยอง ทำเป็นหัวนาค ปกติหัวนาคจะหันไปทางด้านข้างของหน้าจั่ว ถ้าหัวนาคหันมาทางด้านหน้าของหน้าจั่ว โดยมีการเอี้ยวคอหรือเบือนหน้า จะเรียกหางหงส์ในลักษณะนี้ว่า **"นาคเบือน"** ซึ่งมักทำเป็นนาค 5 เศียร
  8. **เครื่องลำยอง** คือ ส่วนที่เป็นลำยองทั้งหมด รวมทั้งช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ นาคเบือน ช่อฟ้าเป็นตัวแทนของหัวครุฑ ใบระกาคือปีกของครุฑ ส่วนหางหงส์ นาคสะดุ้งและลำยอง เป็นตัวแทนของนาค รวมกันเป็นเครื่องประกอบหลังคาตามแบบอย่างสถาปัตยกรรมไทย ได้เค้ามาจากวรรณคดีสันสกฤต ที่เกี่ยวกับครุฑกับนาค
8. สิ่งก่อสร้างแต่ละแห่งของวัด มีหน้าที่และความสำคัญดังต่อไปนี้
- ก. **โบสถ์** ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีสังฆกรรม เช่น การอุปสมบท
  - ข. **วิหาร** ใช้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ประกอบพิธีทางศาสนาและแสดงธรรม หรือเป็นพิพิธภัณฑ์ของวัด
  - ค. **หอไตร** ใช้เก็บพระไตรปิฎก พระคัมภีร์ต่างๆ เอกสารและหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเท่ากับเป็นหอสมุดทางพระพุทธศาสนา
  - ง. **ศาลาการเปรียญ** ใช้เป็นที่ทำบุญ ฟังธรรม
  - จ. **ศาลาราย** ใช้เป็นที่นั่งพักผ่อนหรือสวดมนต์ และนั่งพักคอยก่อนเข้าร่วมพิธีในอุโบสถหรือวิหาร
  - ฉ. **สฎปเจดีย์** ใช้บรรจุพระธาตุหรือสิ่งเคารพต่างๆ
  - ช. **ปรางค์** ไทยจัดเป็นศาสนสถาน ใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปหรือพระโพธิสัตว์
  - ซ. **ตุ๊กตาหิน** เคยใช้เป็น **"อับเฉาเรือ"** สำหรับเรือสินค้าที่เคยไปติดต่อค้าขายกับจีน แต่ต่อมานำเป็นเครื่องประดับของวัด
9. ปรางค์ไทยแตกต่างจากปราสาทหินหรือปรางค์ขอม ดังนี้
- ๓ องค์ปรางค์ของไทยสูงชะลูดขึ้นคล้ายผักข้าวโพด ตั้งตรงอยู่บนฐานสี่เหลี่ยม มีส่วนยอดประดับตกแต่งด้วยชั้นครุฑหรือเชิงบาตรครุฑแบก และมีฝักเพกาหรืออนุศุลติดอยู่บนยอดปรางค์
  - ๓ ห้องปรางค์หรือครภคฤหะของปราสาทหินขอมมีขนาดใหญ่ และมีประตูทางเข้าเพื่อทำพิธีกรรมทางศาสนาได้

- ๙ แต่ห้องปราสาทของไทยจะมีขนาดเล็ก เพียงเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรือพระพุทธรูป ปราสาทหินของขอมมีมณฑป (อาคารที่เชื่อมต่ออยู่ด้านหน้าของปราสาท) ซึ่งมีขนาดใหญ่ ปราสาทของไทยในสมัยอยุธยาตอนต้นยังมีส่วนที่เป็นมณฑปอยู่ เพียงแต่มีขนาดเล็กลง แต่ต่อมาสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนที่เป็นมณฑปหายไปเหลือเพียงองค์ปราสาทที่สูงชะลูดคล้ายฝักข้าวโพด

10. เจดีย์ทรงกรวยกลมประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่สำคัญ ดังนี้

1. ฐานส่วนล่างเป็นฐานทรงกระบอกเตี้ยๆ เรียกว่า **“ฐานเขียง”** หมายถึง ขอบเขตของโลก
2. ฐานบัวคว่ำ ซึ่งทำเป็นบัวซ้อนกัน 3 ชั้น หรือบัวลูกแก้ว หรือมาลัยเถาซ้อน 3 ชั้น หมายถึง ภูมิทั้งสามได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิและอรุภูมิ ดอกบัวคือสัญลักษณ์แห่งภูมิ
3. เหนือฐานบัวเป็นฐานปัทม์ (บัวคว่ำ บัวหงาย) ซึ่งภาษาช่างเรียก **“บัวปากกระฆัง”** หมายถึง กำเนิดที่เป็นทิพย์ หรือพุทธภูมิเท่ากับเป็นส่วนรองรับสถูปเจดีย์
4. องค์สถูป มีลักษณะคล้ายระฆังคว่ำ เรียกตามศัพท์ช่างว่า **“องค์ระฆัง”** หรือ **“คอรระฆัง”**
5. บัลลังก์ ซึ่งทำเป็นแท่งสี่เหลี่ยมเป็นสัญลักษณ์แสดงความเป็นศาสนสถานแห่งพระพุทธเจ้า บัลลังก์ก็เป็นเครื่องหมาย การสอนการแสดงธรรม
6. เสาหอน คือ เสาแกนกลมรับบัวฟาละมี
7. บัวฟาละมี ทำเป็นรูปทรง **“ร่ม”** หรือ **“ฉัตร”** ชั้นเดียว
8. ส่วนยอดของเจดีย์ เป็นกรวยเรียวแหลม คว้นเป็นปล้องกลมๆ ซ้อนกันขึ้นไป ภาษาทางช่างเรียกว่า **“ปล้องโฉน”** จำนวนปล้องมีความหมายแตกต่างกันไปดังนี้
  - 18 ปล้อง** หมายถึง บารมี 10 มรรค 8
  - 24 ปล้อง** หมายถึง พระอาทิตย์พระจันทร์ 24 พระองค์
  - 26 ปล้อง** หมายถึง ทศภูมิ 10 บารมี 10 โภธิปักขิธรรม 6
  - 28 ปล้อง** หมายถึง ทศภูมิ 10 ปรมัตถบารมี 8 พรหมวิหาร 4 โภธิปักขิธรรม 6
  - 31 ปล้อง** หมายถึง ไตรภูมิ คือ สิ่งหน่วงเหนี่ยวและอุปสรรคต่อพระสิทธิธรรม กามภูมิ 11 รูปภูมิ 16 อรุ ภูมิ 4
9. ปลีตัน คือ ยอดทรงกระบอกรี หรือ ทรงกรวยกลมเรียวยาว หมายถึง มรรค
10. ลูกแก้ว คือ ลูกกลมๆ ตรงปลายปลีตัน หมายถึง ดวงปัญญาเกิดขึ้น เมื่อดวงรู้สภาวะธรรมขั้นสูง
11. ปลียอดอยู่เหนือลูกแก้ว มีลักษณะคล้ายปลีตัน หมายถึง อริยมรรค
12. หยาดน้ำค้าง เป็นลูกกลมตรงปลายสุดของยอดสถูปเจดีย์ คล้ายดวงแก้ว หมายถึง สุนทรียา คือ ความว่างเปล่า ความหลุดพ้น

11. โดยส่วนใหญ่พระประธานในอุโบสถ มักเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ซึ่งเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวาง หงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางคว่ำลงที่พระชานุ นิ้วชี้พระธรณี ปางนี้มีที่มาหรือประวัติดังนี้ ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงบรรลुพระโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า ได้มีพระยามารชื่อ “วัสวัตติทรงช้างคีรีเมขล” ยกพลมารมาพจญพระพุทธเจ้า แต่พระพุทธองค์มิได้หวั่นไหวพระทัย ทรงเสียดพระบารมี 10 ประการ เพื่อเป็นเครื่องคุ้มครองและอ้างพระธรรมเป็นพยานในการบำเพ็ญบารมี ของพระองค์ตั้งแต่อดีตกาล พระธรรมจึงสำแดงร่างเป็นนารีปรากฏขึ้นและบีบบวยผมมีน้ำไหลออกมาท่วมพระยามารพ่ายแพ้และยอมมอบน้อมแก่พระพุทธเจ้า
12. พระพุทธรูปปางต่างๆ มีลักษณะแตกต่างกันดังนี้
- ปางสมาธิ - ปางมารวิชัย**
ปางสมาธิ เป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิ หงายพระหัตถ์ทั้งสองข้าง พระหัตถ์ขวาวางซ้อนบนพระหัตถ์ซ้ายบนพระเพลา ส่วนปางมารวิชัย เป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางคว่ำลงที่พระชานุ นิ้วชี้พระธรณี
- ปางห้ามญาติ - ปางห้ามสมุทร**
ปางห้ามญาติ เป็นพระพุทธรูปประทับยืน ห้อยพระหัตถ์ซ้าย ยกพระหัตถ์ขวาแบตั้งขึ้นเสมอพระอุระ ส่วนปางห้ามสมุทรเป็นพระพุทธรูปประทับยืน ยกพระหัตถ์แบตั้งทั้งสองข้างเสมอกับพระอุระ
- ปางถวายเนตร - ปางรำพึง**
ปางถวายเนตร เป็นพระพุทธรูปยืน พระหัตถ์ทั้งสองห้อยลงมาและประสานทับกันอยู่หน้าพระเพลา พระหัตถ์ขวาประกบทับพระหัตถ์ซ้ายอยู่ในพระอาการสังวรณี ส่วนปางรำพึงเป็นพระพุทธรูปประทับยืน พระหัตถ์ทั้งสองประสานพระอุระ พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย เป็นกิริยารำพึง

บทที่ 2

พระบรมมหาราชวัง

พระบรมมหาราชวัง ตั้งอยู่ในแขวงพระราชวัง เขตพระนคร มีอาณาบริเวณคิดเป็นเนื้อที่ 152 ไร่ 2 งาน (61 เอเคอร์)** มีกำแพงโอบล้อมรอบโดยรอบทั้งสี่ด้าน ทิศเหนือติดกับถนนหน้าพระลาน ทิศใต้ติดกับถนนท้ายวังและวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ทิศตะวันออกติดกับถนนสนามไชยกระทรวงกลาโหมและวังสราญรมย์ ทิศตะวันตกติดกับถนนมหาราชและแม่น้ำเจ้าพระยา แนวกำแพงพระบรมมหาราชวังด้านเหนือยาว 410 เมตร ด้านใต้ยาว 360 เมตร ด้านตะวันออกยาว 410 เมตรและด้านตะวันตกยาว 630 เมตร (สมบัติ พลายน้อย, 2534 : 36) พระบรมมหาราชวังสร้างขึ้น เพื่อใช้เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์และมีพระที่นั่งต่างๆ สำหรับเสด็จออกว่าราชการ แต่เดิมเรียกว่า “พระราชวังหลวง” เหมือนอย่างพระราชวังหลวงกรุงเก่า สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีและมาเป็น “พระบรมมหาราชวัง” ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4)

ประวัติ

ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ราชวงศ์ที่ปกครองประเทศ คือ ราชวงศ์ธนบุรีโดยมีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์สืบสันตติวงศ์ ได้เพียงระยะเวลา 15 ปีเท่านั้น หลังจากเสด็จสวรรคตแล้วเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ทรงพระปรมาภิไธยว่า “พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก” ทรงปกครองประเทศเมื่อปี พ.ศ. 2325 และได้ทรงสถาปนาราชวงศ์ใหม่ คือ ราชวงศ์จักรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ 1) ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ได้ทรงย้ายราชธานีจากฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยามายังฝั่งตะวันออกด้วยเหตุผล 4 ประการคือ

1. พระราชวังเดิมไม่สามารถขยายอาณาบริเวณออกไปได้อีก เพราะมีวัดสนามจันทร์ด้านข้างทั้งสองด้านของวัง คือ วัดอรุณราชวรารามและวัดโมฬีโลกยาราม
2. พระราชวังเดิมตั้งอยู่ริมฝั่งน้ำ น้ำเซาะตลิ่งได้จะเป็นอันตรายแก่พระราชวังในภายหลัง
3. ฝั่งเมืองกรุงธนบุรีไม่เอื้อต่อการรักษาพระนครไว้ได้ทันท่วงทีเพราะมีแม่น้ำผ่านกลางเมือง จึงทำให้ไม่สามารถรักษาพระนครทั้งสองฝั่งของแม่น้ำไว้ได้
4. ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา มีชัยภูมิที่ดีเหมาะแก่การยุทธศาสตร์ เพราะได้ลำน้ำเป็นคูเมืองทั้งทิศตะวันตกและทิศใต้

*อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

**ขนาดพื้นที่ ความกว้างความสูงและน้ำหนักของสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏในบทนี้ได้แปลงจากมาตราไทยเป็นมาตราเมตริก โดยใช้ตารางมาตราวัดดังแสดงไว้ในภาคผนวก

รัชกาลที่ 1 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายราชธานีและสร้างพระราชวังขึ้นใหม่ พร้อมกับการสร้างกรุงเทพมหานครเมื่อปี พ.ศ. 2325 การสร้างพระนครในครั้งนั้นรัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำอิฐเก่าซากกำแพงและป้อมปราการ กรุงศรีอยุธยา มาสร้างเป็นป้อมปราการของกรุงเทพฯ ส่วนในการสถาปนาพระราชวังใหม่ รัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระราชวังหลวงตรงบริเวณบ้านของพระยาราชเศรษฐีและหมู่บ้านชาวจีน และให้ย้ายหมู่บ้านชาวจีนไปตั้งหลักแหล่งใหม่ในที่สวน มีพื้นที่ตั้งแต่คลองวัดสามปลื้มจนถึงคลองเหนือวัดสำเพ็ง

การก่อสร้างพระราชวังหลวง เริ่มเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2325 และใช้เวลาในการสร้าง 3 ปี ในครั้งนั้น พระราชมณฑียรสถานสร้างด้วยเครื่องไม้ เพื่อให้ทันพระราชพิธีปราบดาภิเษก ในเดือนมิถุนายน 2325 ต่อมาในปี พ.ศ. 2326 รัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังก่ออิฐถือปูนขึ้นและให้สร้างพระอารามขึ้นในเขตพระราชวังตามแบบอย่างโบราณราชประเพณี แล้วจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรจากพระราชวังเดิมกรุงธนบุรีมาประดิษฐาน ณ พระอารามแห่งนี้พระราชทานนามพระอารามว่า **“วัดพระศรีรัตนศาสดาราม”** และพระราชทานนามพระนคร ที่ได้สถาปนาขึ้นใหม่ว่า **“กรุงเทพมหานครบวรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา มหาดิลก ภพนพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต สักกะทัตติยะวิษณุกรรมประสิทธิ์”** ในปี พ.ศ. 2328 เมื่อพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ได้ก่อสร้างแล้วเสร็จ รัชกาลที่ 1

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ตามแบบโบราณขัตติยะราชประเพณี ณ พระที่นั่งอมรินทราภิเษก และสมโภชวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นเวลา 3 วัน

ผังและโครงสร้างของพระบรมมหาราชวัง

พระราชวังใหม่ที่ได้สถาปนาขึ้นนี้ ได้ถ่ายแบบมาจากพระราชวังหลวงของกรุงศรีอยุธยา ดังนี้

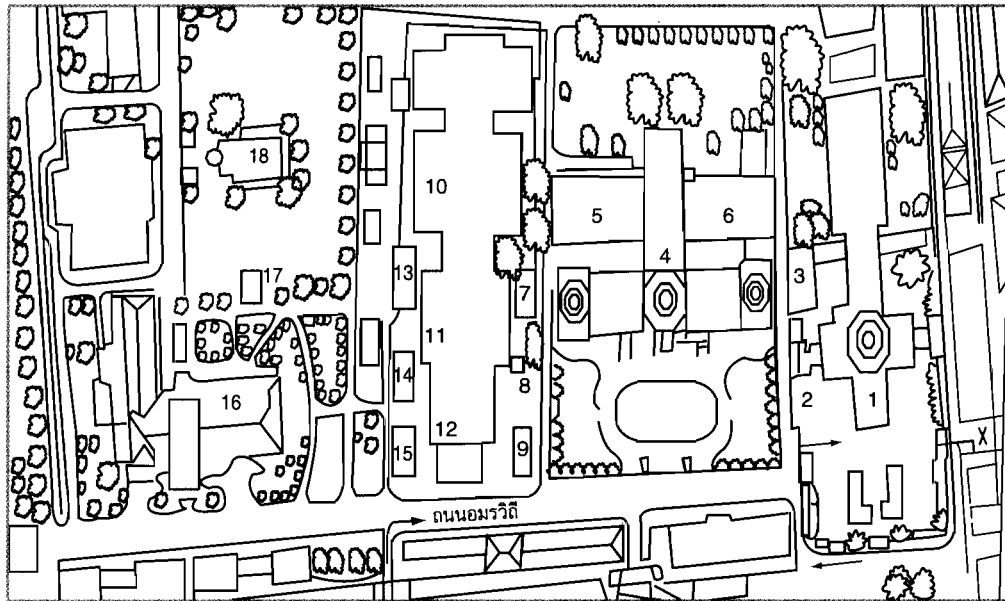
1. พระราชวังหลวง สร้างชิดแม่น้ำโดยเอาแม่น้ำไว้ข้างซ้ายของพระราชวัง
2. กำแพงเมือง ด้านข้างแม่น้ำเป็นกำแพงพระราชวังชั้นนอก
3. ผังองค์พระที่นั่ง ของพระราชวังใหม่เป็นอย่างเดียวกันกับพระราชวังกรุงเก่า คือ หมู่พระมหามณฑียรตรงกับพระที่นั่งวิหารสมเด็จ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทตรงกับพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ ในตอนแรกพระที่นั่งองค์กลาง ซึ่งตรงกับพระที่นั่งสรรเพชญปราสาทของพระราชวังหลวงเดิม ยังไม่ได้สร้างขึ้น แต่ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทได้สร้างขึ้นให้ตรงกับตำแหน่งของพระที่นั่งองค์กลางนี้

พระราชวังหลวงที่สร้างขึ้นใหม่นี้ มีอาณาเขตแบ่งเป็น 3 ส่วนคือ

1. **เขตพระราชฐานชั้นนอก** มีอาณาเขตตั้งแต่ประตูวิเศษไชยศรีตรงถนนหน้าพระลานเข้ามาจนถึงประตูชั้นกลางที่มีชื่อเรียกว่า **“ประตูพิมานไชยศรี”** เดิมเป็นที่ตั้งของสถาน

¹ สร้อยชื่อกรุงเทพฯ “บวรรัตนโกสินทร์” ได้เปลี่ยนเป็น “อมรัตนโกสินทร์” ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4)

แผนผังพระบรมมหาราชวัง

ที่มา : สำนักพระราชวัง.

1. พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	10. พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน
2. พระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาท	11. พระที่นั่งไพศาลทักษิณ
3. พระที่นั่งราชการธัญธรรมา	12. พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหฬาร
4. พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท	13. หอพระสุลาลัยพิมาน
5. พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์	14. พระที่นั่งราชฤดี
6. พระที่นั่งสมมุติเทวราชอุปบัติ	15. หอศาสตราคม
7. หอพระธาตุมณเฑียร	16. พระที่นั่งบรมพิมาน
8. พระที่นั่งสนามจันทร์	17. พระที่นั่งสีตลาภิรมย์
9. พระที่นั่งดุสิตาภิรมย์	18. พุทธรัตนสถาน

ที่ราชการ ศาลาลูกขุนสำหรับตัดสินคดีความ ปัจจุบันนี้ เขตพระราชฐานชั้นนอก ยังคงใช้เป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการหลายแห่ง เช่น กองพระราชพิธี เป็นต้น

2. เขตพระราชฐานชั้นกลาง มีอาณาเขตตั้งแต่ประตูพิมานไชยศรีเข้าไปจนถึงเขตองค์พระที่นั่งต่างๆ เป็นหมู่พระมหาลาสาทและพระราชมณเฑียรสถานสำหรับใช้ประกอบพระราชพิธี ที่เกี่ยวข้องกับการแผ่นดินและพระมหากษัตริย์

3. เขตพระราชฐานชั้นใน มีอาณาเขตตั้งแต่หลังหมู่พระมหาลาสาทและพระราชมณเฑียรสถาน เป็นเขตพระราชฐาน สำหรับใช้เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ พระอัครมเหสี และฝ่ายใน

พระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง

1. พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ประวัติ

พระมหาลาสาทองค์แรกที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 คือ พระที่นั่งอมรินทราภิเชกมหาปราสาท ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2326 โดยถ่ายแบบมาจากองค์พระที่นั่งสรรเพชญปราสาทในสมัยกรุงศรีอยุธยา องค์พระที่นั่งนี้มีมุขทั้งสี่ด้าน แต่มุขด้านเหนือและมุขด้านใต้ มีความยาวกว่ามุขตะวันออกและมุขตะวันตก หลังคาตาดด้วยติบูกมียอดแหลมเป็นทรงปราสาท ทำด้วยเครื่องไม้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2332 ได้เกิดฟ้าผ่าพระที่นั่งอมรินทราภิเชกมหาปราสาท รัชกาลที่ 1 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการรื้อซากปราสาทออก

และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระมหาลาสาทองค์ใหม่ขึ้นแทน ซึ่งมีขนาดเล็กกว่าองค์ก่อนและยกออกมาตั้งอยู่ด้านหน้า มีขนาดสูงใหญ่เท่ากับองค์พระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ที่กรุงศรีอยุธยาและพระราชทานนามว่า **“พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท”**

ลักษณะสถาปัตยกรรมภายนอก

พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบรัตนโกสินทร์ตอนต้นองค์พระที่นั่งก่ออิฐถือปูน เป็นทรงจตุรมุข แต่ละมุขกว้างยาวเท่ากัน หลังคามุงด้วยกระเบื้องเคลือบสีเขียวเป็นแบบมณฑปซ้อน 7 ชั้น ด้านหน้าอาคารมีมุขเด็จยื่นออกมาข้างหน้า ส่วนมุขหลังมีมุขกระสันต่อเนื่องกับองค์พระที่นั่งที่สร้างขึ้นใหม่ในภายหลังชื่อว่า **“พระที่นั่งพิมานรัตยา”** เครื่องประกอบหลังคาทำตามแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี คือ มีการประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา นาคสะดุ้ง หางหงส์ เป็นความหมายรวมว่า **“ครุฑยุดนาค”**² สำหรับองค์พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทแห่งนี้ทางหลังมีลักษณะพิเศษต่างไปจากทางหงส์ของอาคารอื่นๆ โดยทั่วไป คือ ทำเป็นรูปพญานาคสามหัวหันหน้ามาทางด้านหน้าองค์พระที่นั่งในลักษณะที่เรียกกันตามภาษาช่างว่า **“นาคเบือน”** ที่ ไชราหรือมุมของยอดปราสาททั้งสี่ด้านจำหลักเป็นรูปครุฑยุดนาค หน้าบันของมุขทั้งสี่ด้านจำหลักเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ³ ล้อมด้วยลายพรรณพฤกษาหรือลายก้านขด

² ช่อฟ้าคือหัวครุฑ ใบระกาคือปีกของครุฑหรือเกล็ดของนาค นาคสะดุ้งคือส่วนที่นาคเลื้อยลงมาตามหน้าบัน หางหงส์คือส่วนปลายของหน้าบันทั้งสองข้าง ซึ่งหมายถึงหัวของนาค

³ รูปพระนารายณ์ทรงครุฑมีความหมายว่า พระมหากษัตริย์ ซึ่งดำรงฐานะสมมุติเทพวราช คือ พระนารายณ์อวตาร ลงมาปราบยุคเข็ญ ด้วยเหตุนี้จึงถือเป็นประเพณีทางสถาปัตยกรรมว่า หน้าบันของมุขทั้งสี่หน้าบันของมุขเด็จของอาคารหลวงจะนิยมจำหลักด้วยลายพระนารายณ์ทรงครุฑเสมอ

มุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทประดิษฐานพระที่นั่งบุษบก ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ประทับเมื่อเสด็จออกให้ประเทศราชเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ได้ทรงเคยเสด็จออกที่พระที่นั่งบุษบกมาลา ในคราวพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชเมื่อปี พ.ศ. 2454 เพื่อพระราชทานพระบรมราชวโรกาส ให้ข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือนที่มีได้เข้าเฝ้าฯ บนพระมหาปราสาทได้เข้าเฝ้าฯ และกระทำ

สัตยานุสัตย์ ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาเฉพาะพระพักตร์ (ภาพวาดเหตุการณ์ครั้งนั้นสามารถหาชมได้ที่โดมของพระที่นั่งอนันตสมาคม) นอกจากนี้ใช้เป็นที่เสด็จออกมหาสมาคมแล้ว พระที่นั่งบุษบกที่มุขเด็จนี้เคยเป็นที่ประดิษฐานปูชนียวัตถุ เพื่อทำพิธีสังเวทหรือบวงสรวงดังเช่นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระสยามเทวาธิราชมาประดิษฐาน เพื่อทำพิธีสังเวท และเมื่อคราวฉลอง

กรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี (พ. ศ. 2525) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระสยามเทวาธิราชออกมาประดิษฐานให้ประชาชนได้สักการะบูชา

การตกแต่งและสิ่งสำคัญภายในพระที่นั่ง

ภายในองค์พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตรงกลางผนังมุขด้านใต้ เจาะและสร้างเป็นพระที่นั่งบุษบกมาลาขึ้นในครั้งรัชกาลที่ 4 มีลักษณะคล้ายกับพระราชบัลลังก์ที่พระนารายณ์ราชนิเวศน์ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพื่อใช้ในการเสด็จออกให้ข้าราชการฝ่ายในได้เข้าเฝ้าฯ บนผนังโดยรอบภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเขียนลายเป็นรูปเทพนมทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 บานประตูและบานหน้าต่างเขียนเป็นรูปทวารบาล ตามอย่างคติไทย คือนิยมเขียนทวารบาลเป็นคู่เหมือนกัน ถ้าเป็นรูปเทวดาจะเขียนเหมือนกันทั้งสองบาน หรือถ้าเป็นรูปยักษ์ก็จะเขียนรูปยักษ์ทั้งสองบานเช่นกัน เดิมมีเส้าทานตั้งอยู่กึ่งกลางของมุขทั้งสี่ด้านภายในพระมหาปราสาท เพื่อรองรับยอดพระมหาปราสาทซึ่งมีน้ำหนักมาก ต่อมารัชกาลที่ 6 มีพระราชวินิจฉัยว่า เส้าทั้งสี่ทำให้พระมหาปราสาทขาดความโอโง่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตัดเส้าทานออกแล้วหล่อคอนกรีตรับเครื่องยอดแทน

สิ่งสำคัญภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ได้แก่ พระแท่นราชบัลลังก์ ประดับมุก และพระแท่นราชบรรจรณ์ประดับมุก ซึ่งเป็นมุกสีชมพู ฝีมือละเอียด สวยงามยิ่งพระแท่นทั้งสององค์นี้เป็นฝีมือของเจ้าพระยามหาเสนา (ตันสกุลบุณนาศ) ทำขึ้นเพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ 1

พระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุก สร้างตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 เป็นพระแท่นมหาเศวตฉัตรประจำองค์พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เมื่อมีงานพระราชพิธีฉัตรมงคล จะอัญเชิญเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ มาประดิษฐานบนพระแท่นราชบัลลังก์ และเมื่อมีงานพระราชพิธีพระบรมศพ หรือพระศพของสมเด็จพระบรมวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ จะอัญเชิญพระพุทธรูป ประดิษฐานบนพระแท่น พระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุกองค์นี้สร้างขึ้นในความหมายของเขากิโรลาหรือเขาพระสุเมรุ ทำเป็นชั้นซ้อน ลดหลั่นกันไป ชั้นล่างมีรูปสิงห์แบก ชั้นกลางเป็นครุฑแบก และชั้นบนเป็นเทวดาแบก ซึ่งหมายถึงสัตว์และเทวดาที่รายล้อมประจำอยู่ที่เชิงเขาพระสุเมรุ และตรงมุมของพระแท่นราชบัลลังก์ ประดับมุกมีต้นไม้เงิน ต้นไม้ทองประดับอยู่ ซึ่งหมายถึง ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ในป่าหิมพานต์เชิงเขาพระสุเมรุ พระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุกนี้ ปักด้วยพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร คือ ฉัตรสีชาว 9 ชั้น ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ อันเป็นเครื่องประกอบเกียรติยศ⁴ ของพระมหากษัตริย์

พระแท่นราชบรรจรณ์ประดับมุก ตั้งอยู่ตรงมุมในมุขตะวันออก เดิมเคยประดิษฐานอยู่ ณ พระที่นั่งพิมานรัตยา เพื่อเป็นพระแท่นบรรทม พระแท่นราชบรรจรณ์ประดับมุกนี้ เคยเป็นที่ประดิษฐานปูชนียวัตถุในการพระราชพิธีในรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 (หม่อมราชวงศ์ แสงสุรย์ ลดาวัลย์, 2514 : 57) และเมื่อมีงานพระราชพิธีพระบรมศพหรือพระศพของพระบรมวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ พระแท่นนี้จะเป็นที่สำหรับพระสงฆ์จำนวน 4 รูป สวดพระคาถา

⁴ คติที่ได้รับมาจากอินเดีย กษัตริย์อินเดียในสมัยโบราณเวลาเสด็จฯ ไปที่ใดจะมีบริวารหรือฉัตรกางกั้นอยู่เหนือพระเศียร 1 คัน และเมื่อกษัตริย์พระองค์นั้นๆ ไปได้มีทวนแคว้น 8 ทิศ ก็จะได้รับเครื่องประกอบเกียรติยศเพิ่มอีก 8 คัน เพื่อแสดงอาณาเขตที่มีครอบคลุมไปถึง 8 ทิศ สมทั้ง 9 คัน นำไปซ้อนกันขึ้นไปเป็น 9 ชั้น ประเพณีการใช้ฉัตรมีการลดหลั่นกันไปตามยศและบักถือตามจำนวนเลขที่เสมอ พระมหากษัตริย์จึงมีฉัตรหรือรับ 9 ชั้น พระบรหมีและพระฤษราชมีฉัตร 7 ชั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้ามีฉัตร 5 ชั้น

การพระราชพิธีบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ได้ใช้เป็นที่ประกอบพระราชพิธีฉัตรมงคล⁵ เนื่องในวันครบรอบปีที่พระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ วันบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) คือวันที่ 5 พฤษภาคม 2493 พระราชพิธีฉัตรมงคลของรัชกาลที่ 9 จึงมีขึ้นในวันที่ 5 พฤษภาคมของทุกปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จพระราชดำเนินมาทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายภัตตาหารเช้า แต่พระสงฆ์ จากนั้นพรหมณ์จะเบิกแว่นเวียนเทียนสมโภชพระนพปฎลมหาเศวตฉัตรและเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ ซึ่งประดิษฐานอยู่บนพระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระสุหร่ายและทรงเจิมเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ในตอนเย็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จะเสด็จฯ มายังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทอีกครั้ง และประทับบนพระเก้าอี้หน้าพระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุกพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าให้กับพระราชวงศ์และข้าราชการบริพารทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน⁶

นอกจากพระราชพิธีฉัตรมงคลแล้ว พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทยังเป็นที่ประกอบพระราชพิธีพระบรมศพพระมหากษัตริย์ พระอัครมเหสีและพระบรมวงศานุวงศ์

บางพระองค์ โดยปกติแล้วพระบรมศพจะประดิษฐาน ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไว้นานถึง 1 ปี ยกเว้นพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) ซึ่งอัญเชิญมาประดิษฐาน ณ มุขตะวันตกขององค์พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทนานถึง 3 ปี และพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) มิได้อัญเชิญมาประดิษฐานที่พระที่นั่งองค์นี้ เพราะรัชกาลที่ 7 ได้ทรงสละราชสมบัติภายหลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองและเสด็จสวรรคต ณ กรุงลอนดอนประเทศอังกฤษ เมื่อปี พ.ศ. 2484

พระบรมศพประดิษฐานอยู่พระบรมโกศทองใหญ่ตั้งอยู่บนชั้นทองเรียกว่า **“พระแท่นสุวรรณเบญจดล”** กางกั้นด้วยลวดตบฏลเศวตฉัตร (ฉัตร 7 ชั้น) แวดล้อมด้วยเครื่องราชอิสริยยศ เครื่องพระราชูปโภค พระบรมศพจะประดิษฐานอยู่ที่มุขตะวันตก เพื่อบำเพ็ญพระราชกุศลก่อนอัญเชิญพระบรมศพไป ในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ณ ท้องสนามหลวง (แต่เดิมสนามหลวงจะเรียกว่า **“ทุ่งพระเมรุ”** อันเป็นเมรุกลางเมืองมาเรียกว่า **“สนามหลวง”** ในสมัยรัชกาลที่ 4 เพื่อให้คู่กับคำว่า **“สนามไชย”** ซึ่งเป็นสนามหน้ากระทรวงการต่างประเทศ)

⁵ พระราชพิธีฉัตรมงคลนี้จัดให้มีขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยรัชการที่ 4 ด้วยมีพระราชดำริว่า บานาประเทศที่มีพระเจ้าแผ่นดินปกครองก็ยกวันบรมราชาภิเษกเป็นวันมหามงคลและมีการสมโภชในวันทีครบรอบวันบรมราชาภิเษก แต่เมืองไทยไม่เคยปรากฏให้จัดการสมโภชแต่อย่างใด เป็นแต่เพียงการสมโภชเครื่องราชูปโภคในเดือน 6 เป็นประจำทุกปีตามประเพณีโบราณของไทย รัชการที่ 4 จึงทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ จัดการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลตามพระราชดำรินั้น เพื่อเป็นการสมโภชพระเศวตฉัตรให้เป็นสวัสดิมงคลแก่ราชสมบัติขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2394 และพระราชทานนามว่า **“พระราชพิธีฉัตรมงคล”**

⁶ ข้าราชการพล ในพระราชวังแบ่งเป็นฝ่ายหน้าและฝ่ายใน ฝ่ายหน้าหมายถึงผู้ชายหรือผู้หญิงที่สามารถเข้าออกได้ตามสมควรแก่กรณีเฉพาะบริเวณที่กำหนดไว้ ส่วนฝ่ายในหมายถึงผู้หญิงที่ปฏิบัติงานในเขตพระราชฐานชั้นใน ซึ่งเป็นเขตที่ประกันส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์ นับว่าเป็นเขตโหล่หยา

สิ่งสำคัญรอบพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ด้านหน้าของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทมีตุ๊กตาทิน⁷ รูปคนและรูปสัตว์ประดับ ตั้งอยู่สองข้างประตูทางเข้าในความหมายของทวารบาล เพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้ามาในสถานศักดิ์สิทธิ์ ตุ๊กตาทินรูปคนทำเป็นรูปนักรบใส่เสื้อเกราะถือง้าว เป็นนักรบฝ่ายบู๊ อีกรูปเป็นฝ่ายบุ๋นคือ รูปคนสวมเสื้อครุย ไม่ถืออาวุธ

อาคารหลังเล็กทรงไทยบนกำแพงแก้วที่มีชานต่อออกไปเหมือนสะพานที่ต่อเนื่องกับมุขตะวันตกขององค์พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท คือ “หอเปลื้อง” เป็นหอที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2465) ใช้เป็นที่สำหรับเปลื้องเครื่องพระสุกก่า (เครื่องชาวแตงศพ) พระบรมศพหรือพระศพ

หากเดินลอดใต้สะพานที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จะพบสวนเขาไกรลาสจำลอง มีพันธุ์ไม้นานาพรรณและภูเขาจำลอง ส่วนบนของภูเขาจำลองมีปราสาทและรูปปั้นสัตว์หิมพานต์ต่างๆ ได้แก่ ช้าง คชสีห์ ราชสีห์ ซึ่งจะพ่นน้ำออกจากปากตกลงมายังเบื้องล่าง เขาไกรลาสจำลองนี้รัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นสำหรับเป็นที่ทรงน้ำของพระราชโอรส พระราชธิดาและพระราชวงศ์อื่นๆ หลังจากเสร็จพระราชพิธีโสกันต์และเสกกันต์

ในบริเวณเดียวกันกับเขาไกรลาสจำลองมีพระที่นั่งทรงไทยอีกองค์หนึ่ง คือ “พระที่นั่งพิमानรัตยา” ซึ่งสร้างขึ้นต่อกับองค์พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทางเดินที่เชื่อมต่อ

ระหว่างองค์พระที่นั่งทั้งสอง เรียกกันตามภาษาช่างว่า “มุขกระสัน” พระที่นั่งพิमानรัตยา เดิมใช้เป็นพระวิมานที่บรรทมของพระมหากษัตริย์ ต่อมาได้ใช้เป็นที่ทรงน้ำพระบรมศพก่อนอัญเชิญพระบรมศพไปประดิษฐาน ณ มุขตะวันตกของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

2. พระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาท

พระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาท ตั้งอยู่บนกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออก ของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

พระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาท มีลักษณะเป็นพระที่นั่งโถง ไม่มีผนัง ทรงปราสาทจตุรมุข หลังคาลดชั้นดาดด้วยติบูกยอดของปราสาทเป็นทรงมณฑปเช่นเดียวกับยอดขององค์พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แต่แตกต่างกัน คือ ยอดทรงมณฑปของพระที่นั่งองค์นี้ไม่ได้ประดับกระจก ทำเพียงลงรักปิดทอง และที่รักแร้ของยอดมณฑปทำเป็นรูปหงส์รับไชรา รัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเป็นพลับพลาสำหรับประทับพระราชยาน รับส่งเสด็จในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารค และประทับพระราชยานอัญเชิญพระบรมอัฐิและประทับเสด็จส่งเสด็จ พระบรมวงศานุวงศ์ในการพระราชพิธีโสกันต์พระราชทาน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จำลองแบบองค์พระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาท มาสร้างไว้ที่กลางสระน้ำพระราชวัง

⁷ ตุ๊กตาทินเหล่านี้เข้ามาเมืองไทย โดยการติดต่อค้าขายกับเมืองจีนในสมัยรัชกาลที่ 3 พ่อค้าไทยนำเรือสำเภาบรรทุกสินค้าจากพวกไห้ฮัก ติบูก ไปค้าขายยังเมืองจีน ชาติกลับได้ซื้อข้าวแพรของจีนบรรทุกกลับมาเมืองไทย แต่ด้วยเหตุที่เรือสำเภานั้นมีน้ำหนักเบา พอโดนคลื่นลม เรือก็โคลงเคลงได้ง่าย บรรดาพ่อค้าจึงต้องซื้อตุ๊กตาทิน รูปคน รูปสัตว์ รูปงูเตี้ย (งู) เหล่านี้บรรทุกไว้ที่ใต้ท้องเรือ จึงเรียกว่า “อับถาเรือ” เมื่อถึงเมืองไทยเจ้าของเรือจึงได้นำขึ้นมอบเกล้าฯ ถวายพระมหากษัตริย์บ้าง ให้ไปตามวัดบ้าง จึงทำให้มีตุ๊กตาทินมากมายทั้งในพระบรมมหาราชวัง วัดพระศรีรัตนศาสดารามและวัดอื่นๆ ด้วยเช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นต้น

บางปะอิน พระนครศรีอยุธยา และพระราชทานนามว่า **“พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์”**

เมื่อปี พ.ศ. 2501 กรมศิลปากรได้จำลองแบบไปสร้างเป็นศาลาไทย เพื่อแสดงในงานมหกรรมลีนค่านานาชาติ ณ กรุงบรัสเซลส์ ประเทศเบลเยียม เพื่อเป็นการเผยแพร่ศิลปกรรมไทยให้ชาวต่างชาติได้ชื่นชม เมื่อเสร็จสิ้นการแสดงสินค้าดังกล่าวแล้ว มหาเศรษฐีชาวอเมริกันได้ประมูลซื้อไป ปัจจุบันพระที่นั่งองค์จำลองนั้นตั้งอยู่ที่มลรัฐเท็กซัส สหรัฐอเมริกา

เมื่อรัชกาลที่ 9 ทรงเจริญพระชนมพรรษา 36 พรรษา (พ.ศ. 2506) ได้เสด็จพระราชดำเนินเลียบพระมหานครโดยใช้พระที่นั่งองค์นี้เป็นพลับพลาในการรับส่งเสด็จฯ

3. พระที่นั่งราชการณยศ

พระที่นั่งราชการณยศสถาตั้งอยู่ที่แนวกำแพงแก้ว พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เป็นพระที่นั่งสูง 2 ชั้นหลังคามุงด้วยหินชนวน องค์พระที่นั่งสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมไทย สมัยอยุธยาตอนปลาย สังเกตได้จากเสาสองต้นละคู่ชั้นมารองรับหน้าจั่ว ซึ่งเรียกตามภาษาช่างว่า **“มุขประเจิด”** หรือ **“มุขทะเลลู่อี่”** หน้าบันจำหลักรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ ซึ่งล้อมรอบด้วยลายกระหนก มีเครื่องประกอบหลังคาตามแบบอย่างสถาปัตยกรรมไทย

พระที่นั่งราชการณยศสถาเป็นพระที่นั่งที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อใช้เป็นที่ประชุมปรึกษาราชการแผ่นดิน ในคราวที่รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1 เมื่อปี พ.ศ. 2440 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ได้เสด็จฯ มาเป็นองค์ประธานในการประชุมเสนาบดี ณ พระที่นั่งองค์นี้และเมื่อปี พ.ศ. 2499 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9)

เสด็จออกผนวช สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้เสด็จฯ มาประทับเป็นองค์ประธานในการประชุมองคมนตรี ณ พระที่นั่งราชการณยศสภาด้วย

4. พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

ประวัติ

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2419 ในสมัยรัชกาลที่ 5 ภายหลังจากที่รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จฯ กลับจากการเสด็จประพาสสิงคโปร์และปัตตเวีย (ประเทศอินโดนีเซีย ในปัจจุบัน) และสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2425 รวมระยะเวลาในการก่อสร้างทั้งสิ้น 6 ปี ผู้ออกแบบองค์พระที่นั่ง คือ สถาปนิกชาวอังกฤษ ชื่อ นายยอน คลูนิธซ์

ตอนเริ่มต้นของการก่อสร้างนั้น องค์พระที่นั่งมีหลังคาเป็นยอดโดมตามอย่างสถาปัตยกรรมยุโรป คือ ศิลปะวิคตอเรียน แต่ในระหว่างการดำเนินการก่อสร้าง ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ คือ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ได้เข้าเฝ้าฯ กราบบังคมทูลถวายความเห็นฯ หลังคาองค์พระที่นั่งควรสร้างแบบยอดปราสาทด้วยเหตุผล 2 ข้อดังนี้

1. การวางผังองค์พระที่นั่งต่างๆ ในเขตพระบรมมหาราชวังเป็นแบบเดียวกับผังของพระราชวังในสมัยกรุงศรีอยุธยา เพื่อให้มีความเจริญทัดเทียมกันในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีพระที่นั่งแบบยอดปราสาทเรียงกัน 3 องค์ ดังนั้นพระที่นั่งองค์กลางของพระบรมมหาราชวังควรสร้างองค์พระที่นั่งให้มีหลังคาแบบยอดปราสาทเช่นเดียวกัน

2. ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 ได้มีการสร้างปราสาทมาทุกรัชกาล เพื่อเฉลิมพระเกียรติยศรัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

รัชกาลที่ 2 แม้จะไม่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง แต่รัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งมหาราชปราสาทถวายรัชกาลที่ 2 เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบรมชนกนาถ รัชกาลที่ 3 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แปลงพลับพลาบนกำแพงพระบรมมหาราชวังด้านตะวันออก โดยใส่เครื่องยอดแบบปราสาทและพระราชนามว่า “**พระที่นั่งสุทธาสวรรย์**” (เปลี่ยนเป็น “**พระที่นั่งสุทโธสวรรย์**” ในสมัยรัชกาลที่ 4) และรัชกาลที่ 4 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาท

จากเหตุผลสองข้อนั้น รัชกาลที่ 5 มีพระราชดำริเห็นชอบ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนหลังคาโดมมาเป็นหลังคาแบบยอดปราสาท

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทได้รับการบูรณะครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 7 โดยเปลี่ยนเครื่องยอดใหม่และได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงบางส่วน ครั้นถึงรัชกาลที่ 9 ได้มีการบูรณะซ่อมแซมพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทอีกหลายครั้ง โดยรักษาแบบเดิมไว้ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

ลักษณะสถาปัตยกรรมและสิ่งสำคัญภายในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทมีลักษณะผสมผสานระหว่างอาคารแบบสถาปัตยกรรมยุโรป และสถาปัตยกรรมแบบไทย คือ องค์พระที่นั่งเป็นสถาปัตยกรรมแบบยุโรปสมัยสมเด็จพระบรมราชินีนาถวิกตอเรียแห่งอังกฤษ ประกอบด้วยพระที่นั่งองค์กลาง พระที่นั่งองค์ตะวันออกและพระที่นั่งองค์ตะวันตก โดยมีมุขกระสันเชื่อมองค์พระที่นั่งทั้งสามส่วนหลังคาเป็นยอดปราสาท 3 ยอดตามแบบสถาปัตยกรรมไทย องค์พระที่นั่งสูง 3 ชั้น แต่ละชั้นมีความสำคัญดังนี้

ชั้นล่าง ชั้นล่างของพระที่นั่งองค์กลางเป็นองค์รักษาการ ทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์และมีห้องจัดแสดงพิพิธภัณฑ์อาวุธ

ชั้นล่างของพระที่นั่งองค์ตะวันออกเป็นห้องรับแขก ส่วนชั้นล่างของพระที่นั่ง องค์ตะวันตกเป็นห้องสมุดที่ชั้นล่างตรงทางขึ้นบันไดไปยังชั้นกลางของพระที่นั่งองค์กลางมีรูปหล่อช้าง เพื่อเป็นที่ระลึกว่า บริเวณที่สร้างพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทแต่เดิม คือ โรงช้างต้น

ชั้นกลาง เป็นที่สำหรับทูตานุทูตต่างประเทศเข้าเฝ้าฯ ถวายพระราชสาสน์และสำหรับเลี้ยงรับรองประมุขต่างประเทศ ที่ชั้นกลางตรงด้านหน้าของพระที่นั่งจักรี องค์กลางมีประตูทรงโค้ง 3 บาน ประตูบานกลางมีตราประจำราชวงศ์จักรี (จักรและตรี) ประดับอยู่ ส่วนประตูสองบานที่ขนาบข้างมีพระปรมาภิไธยย่อของรัชกาลที่ 5 คือ จปร. มาจากคำว่า “**จุฬาลงกรณ์ปรมราชาธิราช**” (“**ปรม**” มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า “**บรม**”) สูงขึ้นไปเหนือประตูบานกลางมีพระบรมสาทิสลักษณ์ของรัชกาลที่ 5

ชั้นบน เป็นพระวิมานที่ประดิษฐานพระบรมอัฐิของรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 8 รวมทั้งพระอัครมเหสีและพระบรมอัฐิสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีด้วย

สิ่งสำคัญที่เก็บอยู่ในชั้นกลางของพระที่นั่งทั้งสามองค์พระที่นั่งจักรีฯ องค์กลาง

ห้องพระโรงหน้าของพระที่นั่งจักรีฯ องค์กลางเป็นห้องโถง ซึ่งเป็นทางที่ผ่านไปยังห้องพระโรงกลางของพระที่นั่งองค์กลาง และเป็นทางขึ้นสู่มุขกระสันตะวันออกและมุขกระสันตะวันตก นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่เก็บพระที่นั่งคชธารพุดตานทองปักด้วยพระลัดตปฏุลเศวตฉัตรพระราชยานถม (สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3) พระราช-

--ภาพที่1 พระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาท (พระที่นั่งองค์ที่อยู่ด้านหน้า) และพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท--

--ภาพที่ 2 พระที่นั่งคูศิตมหาปราสาท--

--ภาพที่ 3 องค์ประกอบเครื่องหลังคาตะขอดปราสาทของพระที่นั่งคุสุมปราสาท--

--ภาพที่ 4 ภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท--

--ภาพที่ 5 พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท--

--ภาพที่ 6 ภายในห้องพระโถงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทของกลาง--

--ภาพที่ 7 หมู่พระมหามณเฑียร--

-ภาพที่ 8 มณฑล: ศูนย์รวมวิจิตรศิลป์สุโขทัย-

ยานงา (สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5) กุบหรือสัปดาห์สำหรับตั้งบนหลังช้าง และมีตุ๊กตาหินอ่อนจากเมืองฟลอเรนซ์ประเทศอิตาลี ได้มาเมื่อครั้งรัชกาลที่ 5 ได้เสด็จประพาสยุโรปสองครั้งเมื่อปี พ.ศ. 2440 และ พ.ศ. 2450 นอกจากนี้บนผนังของท้องพระโรงหน้าประดิษฐานด้วยพระบรมสาทิสลักษณ์ 4 รูปด้วยกันคือ

1. พระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) ฉลองพระองค์อย่างจอมทัพไทย ยศจอมพล ประดับสายสะพายสีเหลืองอันเป็นสายสะพายมหาจักรี

2. พระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ฉลองพระองค์ทรงเครื่องบรมราชาภิษิตาภรณ์ตามขัตติยราชประเพณี ฉลองพระองค์ครุยประดับด้วยสายสะพายสีเหลือง มีขลิบสีเขียว 2 ข้างเรียกว่า **“นพรัตน์ราชวราภรณ์”** ประทับยืนและแวดล้อมด้วยเครื่องประกอบเกียรติยศที่เรียกว่า **“เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์”**⁸

3. พระบรมสาทิสลักษณ์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงฉลองพระองค์ชุดไทยจักรีสีน้ำเงิน⁹

4. พระสาทิสลักษณ์ของพระราชปิตุลา บรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ซึ่งเป็นพระอนุชาร่วมพระบรมราชชนนีเดียวกันกับรัชกาลที่ 5 ทรงฉลองพระองค์ชุดทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์เสื้อสีกลาดสีแดง นุ่งผ้าม่วงแบบไทยประดับด้วยสายสะพายสีชมพูแห่งอังกฤษ

พระบรมสาทิสลักษณ์ทั้งสามรูปแรกนั้น เขียนโดยจิตรกรชาวอินโดนีเซียที่มีชื่อเสียงในการเขียนรูปภาพได้เหมือนจริงมากที่สุด ชื่อ ระเด่น บาซูกิ อับดุลลาห์

ท้องพระโรงกลางของพระที่นั่งจักรีฯ องค์กลางซึ่งอยู่ถัดจากท้องพระโรงหน้า เป็นท้องที่สำคัญที่สุดของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เพราะใช้เป็นที่สำหรับเสด็จออกว่าราชการและสำหรับทูตานุทูตต่างประเทศ เข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสาส์นตราตั้งเป็นเอกอัครราชทูตประจำราช

⁸ เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์เป็นเครื่องประกอบพระเกียรติพระมหากษัตริย์ (เบญจหมายถึงห้า ราชคือ พระราชาและกกุธภัณฑ์คือเครื่องทอง รวมความได้ว่าเครื่องทองของพระราชเจ้าอย่าง) พระมหากษัตริย์จะได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายจากพระราชครูพราหมณ์ในพระราชพิธีบรมราชาภิษิต ซึ่งประกอบด้วย

1. พระมหาพิชัยมงกุฎ สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 ทำด้วยทองคำทั้งองค์ มีน้ำหนัก 7 กก. 3 ชด สูง 60 ซม. บนยอดประดับด้วยเพชรเม็ดใหม่มีชื่อว่า **“พระมหาพิชัยมงกุฎ”** ซึ่งรัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปหาเพชรเม็ดใหญ่จากเมืองกัลกัตตา ประเทศอินเดีย
2. พระแสงขรรค์ชัยศรีคือดาบ เป็นดาบเหล็กเนื้อดี ได้มาจากชาวประมงเบงกอลทอดแหในทะเลสาบและนำมามอบให้เจ้าพระยาอภัยภูเบศร ผู้สำเร็จราชการเมืองเสียมราฐ จึงได้นำเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำฝักและด้ามขึ้นใหม่และพระราชทานนามว่า **“พระแสงขรรค์ชัยศรี”** ถือเป็นพระแสงคู่แผ่นดิน
3. ธารพระกรคือไม้กำหุ้มทอง ทำจากไม้ชัยพฤกษ์
4. พัดวาลวิชนีและพระแสงมรศรีคือพัดและพระแสง ตั้งอยู่บนพานด้านขวามือ แต่เดิมมีเฉพาะพัดใบตาล รัชกาลที่ 4 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระแสงขึ้นอีกองค์หนึ่ง
5. ฉลองพระบาทเชิงงอนคือรองเท้าแบบแขก มีปลายงอนแหลม มีน้ำหนัก 650 กรัม

⁹ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถมีพระราชดำริเมื่อปี พ.ศ. 2503 โดยทรงคัดเลือกชุดไทยโบราณมาประยุกต์ให้เหมาะกับกาลสมัย เป็นชุดไทยพระราชนิยมประกอบด้วย ชุดไทยจักรี ชุดไทยบรมพิมาน ชุดไทยดุสิต ชุดไทยเรือนต้นและชุดไทยจักรพรรดิ

สำนัก หรือเข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลในโอกาสต่างๆ และยังใช้เป็นที่สำหรับพระราชทานเลี้ยงพระกระยาหารค่ำแก่ประชาราษฎร์จากต่างประเทศที่เสด็จฯ มาทรงเยี่ยมเยียนอย่างเป็นทางการ อาทิ สมเด็จพระบรมราชาธินาถอลิชาเบือที่ 2 แห่งสหราชอาณาจักร และพระราชทานเลี้ยงอาหารค่ำแก่นายบิล คลินตันประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกา

สุดท้ายพระโรงกลางด้านทิศใต้จะมีแท่นหินอ่อนยกพื้นสำหรับประดิษฐานพระที่นั่งพุดตานถม ซึ่งถือเป็นพระราชบัลลังก์ประจำพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท องค์พระที่นั่งนี้ทำด้วยไม้หุ้มเงิน ถมลงยาทอง ซึ่งเรียกกันว่า “ถมตะทอง” พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาสุรธรรมมนตรี (หนูพร้อม) เป็นผู้ทำขึ้นน้อมเกล้าฯ ถวาย ส่วนผนังและกระเบื้องทำเป็นทองคำลงยาประดับเนวาร์ตน์ซึ่งเป็นฝีมือช่างทองของพระยาพระพิชัย (จีน) พระที่นั่งองค์นี้สร้างขึ้นในความหมายของเขาวงกตสุเมรุ ทำเป็นชั้นซ้อนลดหลั่นกันกันด้วยพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร สองข้างพระที่นั่งมีพระบวรเศวตฉัตรและรูปหล่อเทวดาเชิญพระขรรค์และทิวพระราชลัญจกร นอกจากนี้มีต้นไม้เงิน ต้นไม้ทองประดับอยู่บนพื้น

ผนังเบื้องหลังพระแท่นเศวตฉัตรทำเป็นซุ้มจรน่านกลางซุ้มเขียนตราจักรีอันเป็นสัญลักษณ์แห่งราชวงศ์จักรีบนผนังภายในห้องพระโรงกลางอีก 3 ด้าน มีภาพเขียนสีน้ำมันจำนวน 4 ภาพที่เกี่ยวกับการเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยและประเทศทางแถบยุโรป ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ดังนี้

1. ผนังด้านตะวันตก ประดับภาพจักรพรรดิราชทูตไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช คือพระวิสูตรสุนทร

(โกศปราบ) เข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสาส์น แต่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ณ ห้องกระจก พระราชวังแวร์ซายส์

2. ผนังด้านตะวันออก ประดับภาพรัชกาลที่ 4 เสด็จออกบรรพชาที่วัดบวรนิเวศของจักรพรรดิโนโปเลียนที่ 3 ราชทูตชื่อ เมอซิเออร์ เดอ มงตินิกี ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม (องค์เดิมในหมู่พระอภิเนาว์นิเวศน์) ในพระบรมมหาราชวังเมื่อ พ.ศ. 2410

3. ผนังด้านทิศเหนือ (ซีกตะวันตก) ด้านประตูทางเข้าสู่ห้องพระโรงกลางฝั่งตะวันตกประดับภาพเขียนสีน้ำมันเกี่ยวกับพระยามนตรีสุริยวงศ์ ราชทูตไทย ในสมัยรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2400) เข้าเฝ้าฯ สมเด็จพระบรมราชาธินาถวิคตอเรียแห่งสหราชอาณาจักร เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสาส์นเจริญสัมพันธไมตรี จากภาพเขียนสังเกตได้ว่าสมเด็จพระบรมราชาธินาถวิคตอเรียทรงฉลองพระองค์ด้วยชุดดำ ทรงไว้ทุกขีให้กับพระบรมวงศ์ (พระญาติ) แห่งอังกฤษพระองค์หนึ่ง ซึ่งสิ้นพระชนม์และการเข้าเฝ้าฯ ยังคงเป็นการหมอบกราบตามแบบประเพณีไทยภาพนี้ได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ที่อังกฤษ รัชกาลที่ 4 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เขียนภาพนี้ขึ้นในภายหลัง (หม่อมราชวงศ์ สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, บรรยาย)

4. ผนังด้านทิศเหนือ (ซีกตะวันออก) ด้านประตูทางเข้าฝั่งตะวันออกประดับภาพเขียนสีน้ำมันเล่าเรื่องเหตุการณ์การเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศ ฝรั่งเศสในสมัยรัชกาลที่ 4 คณะราชทูตไทยคณะที่ 2 โดยมีเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาราชทูตนำพระราชสาส์นของรัชกาลที่ 4 ทูลเกล้าฯ ถวายแด่จักรพรรดิโนโปเลียนที่ 3 และพระนางอุซเซนีซึ่งเสด็จออกบรรพชาที่วัดบวรนิเวศของจักรพรรดิโนโปเลียนที่ 3 และพระนางอุซเซนีซึ่งเสด็จออกบรรพชาที่วัดบวรนิเวศของจักรพรรดิโนโปเลียนที่ 3 ประเทศฝรั่งเศสและจากภาพเขียน มีเครื่องมงคลราชบรรณาการวางอยู่ด้วยซึ่งรัชกาลที่ 4 ส่งไปทูลเกล้าฯ

ถวายและปัจจุบันยังคงเก็บรักษาไว้ที่พระราชวังพองแต่นโบล

มุขกระสันตะวันออก

ทางเดินเชื่อมระหว่างพระที่นั่งจักรีฯ องค์กลางไปสู่พระที่นั่งจักรีฯ องค์ตะวันออก มักเรียกกันโดยทั่วไปว่า “ห้องพระราชธา (Hall of the King)” บนผนังโดยรอบจะประดับด้วยพระบรมสาทิสลักษณ์ พระมหากษัตริย์ไทย รัชกาลที่ 1-7 รวมทั้งพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย พระบรมสาทิสลักษณ์ของรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 ฉลองพระองค์ด้วยเครื่องทรงอย่างไทย คือ ทรงเสื้อครุยแบบไทยและทรงสังวาลย์นพรัตนราชวราภรณ์ ในขณะที่ฉลองพระองค์ของรัชกาลที่ 4 เริ่มมีอิทธิพลของชาติตะวันตกเข้ามาปรากฏด้วยเครื่องแต่งพระองค์จะเป็นชุดฉลองพระองค์ ทรงถุงพระบาท และที่สังเกตได้ชัดเจน คือ พระบรมสาทิสลักษณ์ของรัชกาลที่ 4 จะมีสายสะพายสีแดง ซึ่งเป็นสายสะพายที่พระเจ้าแผ่นดินที่ 3 แห่งฝรั่งเศสส่งมาทูลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ 4 พระบรมสาทิสลักษณ์บนผนังของมุขกระสันตะวันออก โดยส่วนใหญ่จะเป็นฝีมือการวาดของจิตรกรชาวต่างประเทศและจิตรกรชาวไทย จิตรกรที่วาดพระบรมสาทิสลักษณ์ของรัชกาลที่ 5 คือ พระสรลักษณ์ลิขิต พระบรมสาทิสลักษณ์ของรัชกาลที่ 6 วาดโดยจิตรกรชาวไทยซึ่งได้เดินทางไปศึกษา การเขียนภาพเหมือน ณ ประเทศอิตาลี

พระบรมสาทิสลักษณ์บนผนังมีลำดับการเรียงภาพจากซ้ายมือไปขวามือ (เมื่อหันหน้าเข้าหาผนัง) ดังนี้คือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า

เจ้าอยู่หัว และผนังด้านสกัดฝั่งตะวันออกประดับพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ส่วนผนังด้านสกัดฝั่งตะวันตกประดับภาพพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เครื่องเรือนที่ตกแต่งอยู่ในมุขกระสันตะวันออกนี้เป็นเครื่องเรือนสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 นอกจากนี้ยังมีประติมากรรมสำริดเป็นรูปหล่อบุคคล ซึ่งมีผู้ทูลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 จัดตั้งอยู่โดยรอบ

พระที่นั่งจักรีฯ องค์ตะวันออก

ถัดจากมุขกระสันตะวันออก จะเป็นชั้นกลางของพระที่นั่งจักรีฯ องค์ตะวันออก ซึ่งจะใช้เป็นห้องรับรองพระราชอาคันตุกะส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์บนผนังประดับด้วยภาพเขียนสีน้ำมัน เป็นพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถพร้อมด้วยพระราชโอรสที่ประสูติแต่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ 5 พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ (กรมหลวงนครราชสีมา) สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก (กรมหลวงเพชรบูรณ์อินทราชัย) สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ (รัชกาลที่ 7) สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ (ต่อมาทรงได้รับการสถาปนา เป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และทรงขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 6 แห่งราชวงศ์จักรี) และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ (กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ) ภาพเขียนสีน้ำมันนี้ เขียนขึ้นโดยช่างเขียนชาวเมืองฟลอเรนซ์ ประเทศอิตาลีในคราวที่รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสยุโรปเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2440

มุขกระสันตะวันตก

ทางเดินเชื่อมจากพระที่นั่งจักรีฯ องค์กรกลางไปยังพระที่นั่งจักรีฯ องค์กรตะวันตก มีลักษณะเช่นเดียวกับมุขกระสันตะวันออก คือ บนผนังของมุขกระสันตะวันตกประดับด้วยพระสาทิสลักษณ์สีน้ำมันของบรรดาพระอัครมเหสีของรัชกาลที่ 4 รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 7¹⁰ จึงทำให้เรียกกันโดยทั่วไปว่า “ห้องพระราชินี” (Hall of the Queen) พระสาทิสลักษณ์ของพระอัครมเหสีเรียงจากทิศตะวันออกไปยังทิศตะวันตกตามลำดับดังนี้

- 1) สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7
- 2) สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า (พระอัครมเหสีของรัชกาลที่ 5)
- 3) สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี (พระอัครมเหสีของรัชกาลที่ 4)
- 4) สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ บรมราชชนนีพระพันปีหลวง (พระอัครมเหสีของ รัชกาลที่ 5)
- 5) สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลย์มารศรี พระอัครเทวี (พระอัครมเหสีของรัชกาลที่ 5)
- 6) สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทา กุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี (พระอัครมเหสีของรัชกาลที่ 5)

พระสาทิสลักษณ์ทั้งหมดนี้เขียนโดยจิตรกรชาวอิตาลีเลียน นอกจากนี้มีรูปปั้นครึ่งตัว ซึ่งได้รับมาจากประมุขของชาติต่างๆ ประดับอยู่โดยรอบมุขกระสันตะวันตก ภายในมุขกระสันตะวันตกนี้จะตกแต่งด้วยเครื่องเรือนแบบวิคตอเรีย

เมื่อมีการพระราชทานเลี้ยงพระกระยาหารค่ำ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท มุขกระสันตะวันตกและมุขกระสันตะวันออก ใช้เป็นห้องสำหรับรับรองแขกที่เรียกว่า ห้อง **cocktail room** โดยแบ่งแยกฝ่ายชายและฝ่ายหญิงตามลักษณะของห้อง คือ ฝ่ายชายรับรองในห้องพระราชฯ ส่วนฝ่ายหญิงรับรองที่ห้องพระราชินี

พระที่นั่งจักรีองค์ตะวันตก

ถัดจากมุขกระสันตะวันตกจะเป็นห้องชั้นกลางของพระที่นั่งจักรีฯ องค์กรตะวันตก ซึ่งใช้เป็นที่รับรองพระราชอาคันตุกะส่วนพระองค์ของสมเด็จพระบรมราชินี บนผนังประดับพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) และพระสาทิสลักษณ์ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ด้วยฉลองพระองค์สีเขียวมรกต เขียนโดยจิตรกรชาวอังกฤษ

5. หมู่พระมหามณเฑียร

หมู่พระมหามณเฑียรสร้างขึ้นในครั้งรัชกาลที่ 1 เพื่อใช้เป็นที่ประทับ สร้างขึ้นในลักษณะของกลุ่มเรือนไทยประกอบด้วยพระที่นั่งและอาคารต่างๆ รวม 7 องค์ด้วยกัน คือ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัยมโหสุรายพิมาน พระที่นั่งเทพสถานพิลาส พระที่นั่งเทพอาสน์พิไล หอพระสุลาลัยพิมาน และหอพระธาตุมณเฑียร พระที่นั่งสำคัญ 3 องค์ที่ควรรู้จักคือพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน พระที่นั่งไพศาลทักษิณ และพระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัยมโหสุรายพิมาน

¹⁰ พระสาทิสลักษณ์ของพระอัครมเหสีของรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 ไม่ได้ปรากฏอยู่บนผนังของมุขกระสันตะวันตก รวมทั้งพระสาทิสลักษณ์ของพระอัครมเหสีของรัชกาลที่ 6 ก็ไม่ได้ประดับไว้เช่นกัน แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจีพระบรมราชินี แต่ต่อมาได้เปลี่ยนคำทูลพระนามเป็นเพียงพระวรชายา นอกจากนี้ยังไม่ปรากฏพระสาทิสลักษณ์ของพระอัครมเหสีของรัชกาลที่ 8 ด้วยเพราะรัชกาลที่ 8 ยังมิได้ทรงประกอบพระราชพิธีอภิเษกสมรสและเสด็จสวรรคตเมื่อทรงมีพระชนมพรรษาเพียง 21 พรรษา

5.1 พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน

พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานเป็นพระที่นั่งองค์ประธานของหมู่พระมหามณเฑียร องค์พระที่นั่งก่ออิฐถือปูนสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมไทย หลังคามุงด้วยกระเบื้องเคลือบสี ประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ งามสะดุ้งหน้าบันจำหลักด้วยรูปพระอินทร์ประทับเหนือบุษบกล้อมรอบด้วยลายกระหนกชดหว่านาค องค์พระที่นั่งเป็นอาคารแฝด 3 หลังเรียงติดกัน พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานองค์ตะวันออกเคยใช้เป็นพระวิมาน ที่ประทับของพระมหากษัตริย์ แบ่งเป็น 2 ห้อง ห้องหนึ่งเป็นที่บรรทมและอีกห้องเป็นห้องทรงเครื่องตามพระราชประเพณีเมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์ แต่ยังมีได้ทรงรับพระบรมราชาภิเษกจะไม่เสด็จประทับ ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน จนกว่าจะได้ผ่านพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ตามระบอบโบราณราชประเพณีแล้วจึงจะเสด็จขึ้นประทับในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานได้ โดยจัดให้มีการพระราชพิธีเสด็จเฉลิมพระราชมณเฑียรต่อเนื่องกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 ได้ประทับอยู่ ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน รัชกาลที่ 4 ประทับอยู่ตั้งแต่ทรงรับบรมราชาภิเษกเมื่อ พ.ศ.2394 ถึง พ.ศ. 2403 จึงได้เสด็จไปประทับ ณ พระที่นั่งอภิเนาว์นิเวศน์ ซึ่งเป็นพระราชมณเฑียรที่สร้างขึ้นใหม่ รัชกาลที่ 5 ประทับอยู่ตั้งแต่ทรงรับบรมราชาภิเษกเมื่อ พ.ศ. 2411 ถึงพ.ศ. 2416 จึงเสด็จมาประทับ ณ พระที่นั่งมุลสถานบรมอาสน์ รัชกาลที่ 6 เสด็จ มาประทับ ณ พระที่นั่งนี้หลายครั้ง และในปลายรัชกาลก็เสด็จมาประทับและเสด็จสูสวรรคต ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลต่อมาเมื่อเสด็จเฉลิมพระราชมณเฑียร ประทับแรมพอให้เป็นมงคลฤกษ์ ว่าได้เสด็จเข้าที่ในพระราชมณเฑียรตาม

ขัตติยราชประเพณีแล้วจึงได้ เสด็จฯ ไปประทับ ณ พระราชมณเฑียรหรือพระราชวังอื่นตามพระราชอัธยาศัย

5.2 พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

พระที่นั่งไพศาลทักษิณเป็นพระที่นั่งที่สร้างต่อเนื่องกับท้องพระโรงหน้าของพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานแต่เดิมเรียกว่า 11 ห้อง แต่มาเรียกในภายหลังว่าพระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระที่นั่งองค์นี้เป็นพระที่นั่งจำลองสำหรับพักผ่อนพระอิริยาบถและสำหรับจัดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกภายในประดิษฐาน **พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์** (บางตำราเขียนว่า **พระที่นั่งอัฐทิศราชอาสน์**) และ**พระที่นั่งภัทรบิฐ**

พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ เป็นพระที่นั่งที่ประดิษฐานอยู่ทางทิศตะวันออก มีลักษณะเป็นพระที่นั่งแปดเหลี่ยม ทำด้วยไม้มะเดื่อปักด้วยพระบวรเศวตฉัตร 7 ชั้น พระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นประทับพระที่นั่งองค์นี้ เพื่อประทับทรงรับน้ำอภิเษก ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระที่นั่งภัทรบิฐ มีความหมายว่า ที่ประทับแห่งความเจริญ เป็นพระที่นั่งที่ปักด้วยพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร (ฉัตร 9 ชั้น) ประดิษฐานอยู่ทางทิศตะวันตก ใช้สำหรับพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ประทับเพื่อทรงรับเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ เครื่องราชูปโภคอันเป็นโบราณมงคล พระแสงศาสตราวุธและพระแสงอัฐฎาวุธ ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

นอกจากพระที่นั่งสององค์ที่กล่าวมาแล้ว พระที่นั่งไพศาลทักษิณยังเป็นที่ประดิษฐาน พระสยามเทวาธิราชเป็นเทวรูปหล่อด้วยทองคำขนาดสูง 8 นิ้วฟุต ทรงเครื่องต้นกษัตริยาธิราช ประทับยืน พระหัตถ์ขวาทรงพระแสงขรรค์ พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นจีบพระดรชนิเสมอพระอุระ รัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นด้วยมีพระราชดำริว่า

ประเทศสยามอยู่รอดปลอดภัย ผ่านพ้นภัยอันตรายจากเงื้อมมือต่างชาติมาได้ คงเป็นเพราะมีเทวตูปกักรักษาประเทศ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ อธิบดีกรมช่างสิบหมู่ สร้างเทวรูปทองคำทั้งองค์ และถวายพระนามว่า “**พระสยามเทวาธิราช**” ทุกปีจะมีการพิธีสังเวยพระสยามเทวาธิราช มีละครจากกรมศิลปากรมาแสดง ในราวเดือนมีนาคม และเมื่อคราวฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระสยามเทวาธิราชมาประดิษฐาน ณ พระที่นั่งนุชบก ตรงมุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชา

5.3 พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหฬรายพิมาน

พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหฬรายพิมานเป็นพระที่นั่งท้องพระโรงสำหรับเสด็จออกฝ่ายหน้า อาทิ เสด็จออกขุนนาง เสด็จออกมหาสมาคม หรือเสด็จออกทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในโอกาสต่างๆ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหฬรายพิมานสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 เดิมเป็นพระที่นั่งโถงไม่มีผนัง เสาไม้กลมมาแก้เติมผนังในสมัยรัชกาลที่ 3 และเปลี่ยนเสาเป็นเสาปูนสี่เหลี่ยมที่ต้นไม่มีบัวหัวเสา อันเป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ประเพณีนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 พระราชบัลลังก์ประจำองค์พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหฬรายพิมาน คือ พระที่นั่งนุชบกมาลา มาจักรพรรดิพิมานและพระแท่นมหาเศวตฉัตร

พระที่นั่งนุชบกมาลามหาจักรพรรดิพิมาน ตั้งอยู่ติดกับชานอัมจันทร์หน้าประตูกลางที่มีชื่อว่า “**พระทวารเทวราชมเหศวร**” มีลักษณะเป็นนุชบกมีเกริน¹¹ สองข้างคล้ายรูปเรือสำเภา ทำด้วยไม้จำหลักลายปิดทองประดับ

กระจุก สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 ต่อมาทำฐานล่างปูนปั้นหนุนให้พระที่นั่งยกสูงขึ้นเพื่อจะได้ดูสง่างามในสมัยรัชกาลที่ 3 พระที่นั่งองค์นี้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประทับในคราวเสด็จออกมหาสมาคมในโอกาสต่างๆ และยังคงใช้ในการเสด็จออกรับราชทูตต่างประเทศที่เข้ามาเจริญพระราชไมตรี เช่น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) เสด็จออกรับนายจอห์น ครอฟอร์ด ผู้สำเร็จราชการอินเดีย นอกจากนี้ยังใช้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญในการพระราชพิธีและในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลต่างๆ

พระแท่นมหาเศวตฉัตร เป็นพระราชบัลลังก์ทองแกมแก้ว สำหรับพระมหากษัตริย์ประทับในโอกาสที่เสด็จออกมหาสมาคมในการพระราชพิธีสำคัญๆ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษกและพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น พระแท่นมหาเศวตฉัตรสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 ทำเป็นชั้นซ้อนลดหลั่นกันไป มีสิงห์แบก เทวดาแบก ครุฑแบก ในคราวที่รัชกาลที่ 9 เสด็จออกมหาสมาคม ได้อัญเชิญพระที่นั่งพุดตานกาญจจินฬาสน์ ซึ่งเก็บอยู่ที่ห้องโถงของมุขกระสันตะวันออกของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ขึ้นตั้งเหนือพระแท่นมหาเศวตฉัตรและรัชกาลที่ 9 จึงเสด็จประทับ ณ พระที่นั่งพุดตานกาญจจินฬาสน์อีกทีหนึ่ง

พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ใช้ประกอบพระราชพิธีประจำปี คือ พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาในวันที่ 5 ธันวาคมและพระราชพิธีสงกรานต์หลวง (วันที่ 15 เมษายน) เจ้าพนักงานอัญเชิญพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุพการีประดิษฐานบนพระแท่นมหาเศวตฉัตรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาทรงนำพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุพการี ทอดผ้าคู่สดับปกรณ์(การบังสุกุล)

¹¹ เกริน (อ่านแบบควบคล้าย = เกริน) หมายถึง 1. ส่วนที่ต่อออกมาสองข้างนุชบกเป็นรูปงอน สำหรับตั้งฉัตร 2. เครื่องเลื่อนของหนักกับบนฐานสูงหรือลงต่ำ

พระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุพการี นอกจากนี้ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยยังใช้ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลต่างๆ เช่น วันปิยะมหาราช (23 ตุลาคม) ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถวายบังคมพระบรมรูปทรงม้า จะเสด็จพระราชดำเนินมาถวายบังคม พระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ซึ่งประดิษฐานอยู่บนพระแท่นมหาเศวตฉัตร พระสงฆ์ 57 รูปสดับปกรณ์พระบรมอัฐิ

5.4 พระที่นั่งราชฤดีและพระที่นั่งสนามจันทร์

พระที่นั่งสององค์นี้ตั้งอยู่ขนานด้านตะวันออกและด้านตะวันตก ของพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหสูรยพิมาน

พระที่นั่งสนามจันทร์ สร้างในสมัยรัชกาลที่ 2 สันนิษฐานว่า เป็นพระที่นั่งที่พระองค์ทรงมีส่วนร่วมในการสร้างและตกแต่งพระที่นั่งด้วยพระองค์เอง ลักษณะเป็นพระที่นั่งไม้องค์เล็กสร้างแบบพลับพลาโดง พื้นปูด้วยไม้สักแผ่นเดียวขนาด 1.50 x 2 เมตร หลังคามุงด้วยกระเบื้องเคลือบสี ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ลงรักประดับกระจกสร้างไว้เพื่อประทับทรงพักผ่อนพระอิริยาบถ บางคราวใช้เสด็จออกขุนนางแทนการเสด็จออกในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหสูรยพิมาน

พระที่นั่งราชฤดี เป็นพระที่นั่งที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 สำหรับเป็นที่ทรงพระมุรธาภิเษกในการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา และในการพระราชพิธีอื่นๆ เดิมพระราชทานนามว่า **“พระที่นั่งจันทริกพิโยภาส”** มาเปลี่ยนเป็น **“พระที่นั่งราชฤดี”** เมื่อปี พ.ศ. 2466 มีลักษณะเป็นพระที่นั่งพื้นหินอ่อน ฐานปูน องค์พระที่นั่งเป็นแบบพลับพลาตรีมุข มุขหน้าด้านทิศตะวันออกเป็นมุขสั้น หลังคาชั้นเดียว

ส่วนมุขด้านทิศเหนือและทิศใต้เป็นมุขยาว หลังคาลดชั้น 2 ชั้น ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ มีชานหินอ่อนยื่นจากมุขตะวันตก และมุขด้านเหนือชานหินอ่อน ด้านเหนือเคยใช้เป็นที่สำหรับสมเด็จพระบูรพมหากษัตริย์ราชเจ้าเสด็จออกทรงกระทำพิธีสังเวทียศพญา ส่วนชานหินอ่อนด้านตะวันตกเป็นที่ตั้งพระแท่นสรงพระมุรธาภิเษกสนาม

5.5 พระที่นั่งดุสิตาภิรมย์

พระที่นั่งดุสิตาภิรมย์สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 เดิมสร้างเป็นพลับพลาโดง เสาไม้ มาเปลี่ยนเป็นผนังก่ออิฐในสมัยรัชกาลที่ 3 ส่วนเกยประทับพระคชาธารและเกยประทับพระราชยาน เดิมอยู่คนละฝั่งกับเกยในปัจจุบัน มาเปลี่ยนในสมัยรัชกาลที่ 4 คือ เกยประทับพระราชยานอยู่ทางด้านเหนือ และเกยประทับพระคชาธารอยู่ทางฝั่งตะวันตก

พระที่นั่งดุสิตาภิรมย์เป็นอาคารทรงไทย หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสี มีเครื่องประกอบหลังคาตามแบบอย่างสถาปัตยกรรมไทยลงรักปิดทองประดับกระจกหน้าบันจำหลักรูปเทวดายืนแท่นพระหัตถ์ขวาทรงพระขรรค์ พระหัตถ์ซ้ายทรงตรี ประดับลวดลายกระหนกกันขดเทพนมพื้นหน้าบันปิดกระจกสี ลายลงรักปิดทอง

5.6 หอพระธาตุมณฑียร

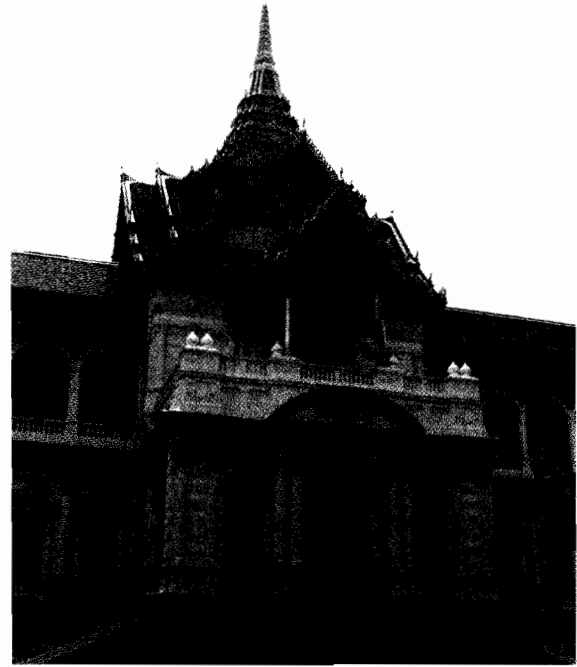
หอพระธาตุมณฑียร สร้างขึ้นทางด้านตะวันตกของพระที่นั่งไพศาลทักษิณ เป็นที่ประดิษฐานพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุพการี ได้แก่ พระบรมอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก และพระบรมอัฐิของรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 พระอัฐิสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี กรมสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชินี สมเด็จพระศรีสุลาลัย และพระอัฐิสมเด็จพระบรมราชชนกในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9)

ระหว่างหอพระธาตุมณเฑียรกับองค์พระที่นั่งไพศาลทักษิณ มีมุขกระสันต่อเชื่อมอาคารถึงกัน ผนังด้านเหนือของมุขกระสันเจาะเป็นช่องพระบัญชาเปิดออกสู่ลานข้างพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยด้านตะวันตก เรียกว่า **“ลิหบัญชร”** ใช้เป็นที่เสด็จออกให้ข้าราชการบริพารเข้าเฝ้าฯ เป็นการอุทธรณ์ในยามวิกาลแทนการเสด็จออกในท้องพระโรง

6. พระที่นั่งบรมพิมาน

พระที่นั่งบรมพิมาน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกสุดของพระบรมมหาราชวัง ในบริเวณด้านเหนือของสวนศิवालีย์¹² พระที่นั่งบรมพิมานสร้างขึ้นในครั้งรัชกาลที่ 5 มีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบยุโรป (ฝรั่งเศส) อาคารสองชั้น หลังคาลาดด้วยหินชนวนสีดำ มีลวดลายปูนปั้นเป็นแบบฝรั่งเศส พระที่นั่งบรมพิมานสร้างขึ้นเพื่อพระราชทานให้เป็นที่ประทับของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ซึ่งได้เสด็จสวรรคตเสียก่อนจึงพระราชทานให้เป็นที่ประทับของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ (รัชกาลที่ 6) ขณะดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมาร เดิมพระที่นั่งองค์นี้มีชื่อว่า **“พระที่นั่งภาณุมาศจรัญญู”** เมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธเสด็จฯ กลับจากการศึกษา ณ ประเทศอังกฤษแล้วไม่โปรดประทับที่พระที่นั่งองค์นี้ จึงทิ้งว่างไว้จนกระทั่งเสด็จขึ้นครองราชย์ จึงได้เสด็จฯ มาประทับหลายครั้งและเมื่อปี พ.ศ. 2467 ได้เปลี่ยนนามขององค์พระที่นั่งเป็น **“พระที่นั่งบรมพิมาน”** ในปัจจุบันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถยังใช้เป็นที่ประทับเป็นครั้งคราวนอกจากนี้ ปัจจุบันพระที่นั่งองค์นี้ใช้เป็นที่รับรองพระราชอาคันตุกะ

ระดับประตูของประเทศที่มาเยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการ อาทิ สมเด็จพระบรมราชาธิเนนาถอลิซาเบธที่ 2 แห่งสหราชอาณาจักรและนายบิล คลินตันประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกา

7. พระที่นั่งสัตตลาภิรมย์

พระที่นั่งสัตตลาภิรมย์เป็นพระที่นั่งที่ตั้งอยู่ทางด้านหลังขององค์พระที่นั่งบรมพิมาน เป็นพระที่นั่งไม้องค์เล็ก รัชกาลที่ 6 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นมีลักษณะเป็นพลับพลาโถง หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสีประดับช่อฟ้าใบระกา หางหงส์ ลงรักปิดทอง หน้บ้านจำหลักด้วยลาย

¹² เดิมสวนนี้เรียกว่า **“สวนขวา”** ในสมัยรัชกาลที่ 2 มีการถอดสระกำแพง สร้างถังจิบ ปรากฏแบบไทยและอาคารแบบฝรั่ง เป็นที่สำหรับประพาสสำราญพระราชอิริยาบถ มีการละเล่นเรือ ต่อสักรา ต่อมาในรัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ริ้วสวนขวา สังก่อสร้าง เขมอและป่าไปถวายไปตามวัดต่าง ๆ

พระราชสัญลักษณ์ของรัชกาลที่ 6 เป็นรูปพานทองรองรับ หมายเลขประจำรัชกาลอยู่ภายใต้พระมหามงกุฏ พระที่นั่ง สิตลาลิภรณ์มัยใช้สำหรับเป็นที่ประทับในโอกาสต่างๆ หรือ ประทับพักผ่อนพระอิริยาบถตามพระราชอัธยาศัย

8. พระที่นั่งมหินทรปราสาท

พระที่นั่งมหินทรปราสาท ตั้งอยู่บนแนวกำแพงกันเขต ระหว่างสวนควาลีย์กับเขตพระราชฐานชั้นในสร้างขึ้นใน ครั้งรัชกาลที่ 4 เป็นพระที่นั่งองค์เล็กชั้นเดียว ก่ออิฐถือปูน หลังคาเป็นแบบยอดปราสาท มุขตะวันออกและมุขตะวันตก เป็นมุขสั้น ที่มุมไม้สิบสองของยอดปราสาททำเป็นรูปครุฑ รับไชราแทนคันทวยทั้งสี่มุมหางหงส์เป็นแบบนาคเบือน หน้าบันจำหลักด้วยลายครุฑยุดนาคด้านบน ส่วนด้านล่าง จำหลักด้วยรูปช้างยืนแทนในพลับพลาตรีมุข รัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยปัจจุบันเป็นที่ ประดิษฐานพระพุทธรูปต่างๆ

9. พระที่นั่งควาลีย์มหาปราสาท

พระที่นั่งควาลีย์มหาปราสาท สร้างเป็นแบบปราสาท 5 ยอด องค์พระที่นั่งสร้างขึ้นตรงบริเวณที่เคยเป็นหมู่ พระที่นั่งอภิเนาว์นิเวศน์ในสมัยรัชกาลที่ 4 แต่มาเรียกทั้ง ในสมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยพระที่นั่งเหล่านั้นชำรุด ทรวดโทรมมาก ยากแก่การซ่อมแซม รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งองค์ใหม่ขึ้นแทนมีพระนามว่า **“พระที่นั่ง ควาลีย์มหาปราสาท”** เดิมใช้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูป รัชกาลที่ 1-4 จนกระทั่งได้ย้ายพระบรมรูปไปประดิษฐาน ยังปราสาทพระเทพบิดรในวัดพระศรีรัตนศาสดารามใน สมัยรัชกาลที่ 6

ปัจจุบันประดิษฐานพระบรมรูปของรัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นสมเด็จพระบรมชนกนาถ และพระรูปของสมเด็จพระ เทพศิรินทราบา ซึ่งเป็นพระบรมราชชนนีของรัชกาลที่ 5

10. พระที่นั่งสุทโธสวรรย์ปราสาท

พระที่นั่งสุทโธสวรรย์ปราสาท สร้างอยู่บนกำแพง พระบรมมหาราชวังด้านทิศตะวันตกติดกับถนนสนามชัย เป็นพระที่นั่งแบบยอดปราสาท มุขตะวันออกและมุขตะวันตกเป็นมุขสั้น หลังคาเป็นหลังคาชั้นลด 2 ชั้น ส่วนมุขด้าน เหนือและมุขด้านใต้เป็นมุขยาวทอดไปตามกำแพง หลังคา ลดชั้น 4 ชั้น เดิมรัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเป็นพลับพลาโถงจตุรมุข สร้างด้วยเครื่องไม้ เรียกกันว่า **“พระที่นั่งพลับพลาสูง”** สำหรับประทับทอด พระเนตร กระบวนแห่ในการพระราชพิธีสระสนานใหญ่ คือ การสวนสนามของจตุรงค์เสนา ได้แก่ พลเดินเท้า ช้าง ม้าและรถ ทอดพระเนตรการฝึกช้าง รัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อพลับพลาสูงเดิมออกสร้าง ใหม่เป็นปราสาท และพระราชทานนามว่า **“พระที่นั่ง สุทโธสวรรย์”** ต่อมาในปี พ.ศ. 2396 รัชกาลที่ 4 ทรงพระ กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนามเป็น **“พระที่นั่งสุทโธสวรรย์ ปราสาท”**

การเข้าชมพระบรมมหาราชวังควรแต่งกายสุภาพ และให้ความเคารพสถานที่ตลอดระยะเวลาการนำชม เนื่องจากยังมีการประกอบพระราชพิธีสำคัญอยู่ มัคคุเทศก์ ควรตรวจสอบวันพระราชพิธีก่อนพานักท่องเที่ยวเข้า ชมตามรายการ เพราะสำนักพระราชวังจะไม่อนุญาตให้เข้า ชมในวันดังกล่าว นักท่องเที่ยวจากหน่วยงานต่างๆ ที่เข้า ชมเป็นหมู่คณะ สามารถติดต่อขอวิทยากรนำชมจากสำนัก พระราชวังได้

คำถามท้ายบท 2

พระบรมมหาราชวัง

1. พระบรมมหาราชวังสร้างขึ้นเพื่อใช้ทำอะไร
2. ปี พ.ศ. 2325 มีความสำคัญอย่างไร
3. พระราชวังหลวงที่สร้างขึ้นใหม่ถ่ายแบบมาจากพระราชวังหลวงกรุงศรีอยุธยาอย่างไร และแบ่งอาณาเขตอย่างไร
4. “ฝ่ายหน้า” และ “ฝ่ายใน” แตกต่างกันอย่างใด
5. พระมหาราชวาตองค์แรกที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 คือ พระที่นั่งอะไร และปัจจุบันนี้อยู่ที่ใด
6. พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทมีลักษณะเด่นและมีความสำคัญอย่างไรในปัจจุบัน
7. “ครุฑยุดนาค” และ “นาคเบือน” มีลักษณะอย่างไร
8. จะสังเกตได้อย่างไรว่าอาคารใดเป็นอาคารหลวง
9. มุขเด็จของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทใช้ทำอะไร
10. ตึกดาหินที่อยู่ด้านหน้าของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทมีความเป็นมาอย่างไร
11. ชื่อต่อไปนี้คืออะไร ตั้งอยู่ที่ใดและมีความสำคัญอย่างไร
  - ก. หอเปลื้อง
  - ข. พระที่นั่งพิมานรัตยา
  - ค. มุขกระสัน
12. ภาพเขียนภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเป็นรูปอะไร
13. สิ่งสำคัญภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทมีกี่อย่าง อะไรบ้างและแต่ละอย่างมีความสำคัญอย่างไร
14. พระนพปฎลมหาเศวตฉัตรคืออะไร มีลักษณะอย่างไร
15. พระที่นั่งอภรณ์ภิโมกข์ปราสาทและพระที่นั่งราชการธัญสภามีความสำคัญอย่างไร
16. พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทสร้างขึ้นเมื่อใดและมีลักษณะเด่นอย่างไร
17. พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทแบ่งออกเป็นกี่ชั้น อะไรบ้าง
18. ภายในห้องพระโรงหน้าขององค์พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์กลางประดิษฐานอะไรบ้าง
19. เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์หมายถึงอะไร ประกอบด้วยอะไรบ้าง
20. “ห้องพระราชฯ” และ “ห้องพระราชินี” ตั้งอยู่ที่ใด มีความสำคัญอย่างไร
21. “ห้องพระโรงกลาง” มีความสำคัญอย่างไร และพระที่นั่งที่สำคัญที่สุดในห้องนี้คือพระที่นั่งอะไร
22. ภาพ 4 ภาพในห้องพระโรงกลางมีภาพอะไรบ้าง
23. หมูพระมหามณฑิยร์สร้างขึ้นเมื่อใด ประกอบด้วยพระที่นั่งและอาคารอะไรบ้างและมีความสำคัญอย่างไร
24. พระสยามเทวาริราชประดิษฐานอยู่ที่ใด มีลักษณะและความสำคัญอย่างไร
25. พระที่นั่งและหอที่รายล้อมหมูพระมหามณฑิยร์มีอะไรบ้าง
26. พระที่นั่งบรมพิมานสร้างขึ้นเมื่อใด ปัจจุบันนี้ใช้ทำอะไร

แนวคำตอบ 2

พระบรมหาราชวัง

1. พระบรมหาราชวังสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์และมีพระที่นั่งต่างๆ สำหรับเสด็จออกว่าราชการ
2. ปี พ.ศ. 2325 มีความสำคัญดังนี้
  - ๓ เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกได้ปราบดาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี
  - ๓ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงย้ายราชธานีจากฝั่งตะวันตกมายังฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา
  - ๓ รัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างกรุงเทพมหานครและสร้างพระราชวังขึ้นใหม่ ใช้เวลาก่อสร้าง 3 ปี
3. พระราชวังหลวงที่สร้างขึ้นใหม่ถ่ายแบบมาจากพระราชวังหลวงกรุงศรีอยุธยา ดังนี้
  1. สร้างชิดแม่น้ำ โดยเอาแม่น้ำไว้ทางซ้ายของพระราชวัง
  2. กำแพงพระราชวังชั้นนอกคือกำแพงด้านที่อยู่ข้างแม่น้ำ
  3. ผังองค์พระที่นั่งมีลักษณะเป็นผังเดียวกันคือ
    - ๓ หมู่พระมหามณเฑียรตรงกับพระที่นั่งวิหารสมเด็จ
    - ๓ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทตรงกับพระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์
    - ๓ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท (สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5) ตรงกับพระที่นั่งสรรเพชญปราสาทและพระราชวังหลวง
    - ๓ นี้แบ่งออกเป็น 3 เขตคือ
      - ๓ เขตพระราชฐานชั้นนอก ตั้งแต่ประตูวิเศษไชยศรี ถนนหน้าพระลาน เข้ามาจนถึงประตูชั้นกลางคือ ประตูพิมานไชยศรี
      - ๓ เขตพระราชฐานชั้นกลาง นับจากประตูพิมานไชยศรีไปถึงเขตองค์พระที่นั่งต่างๆ
      - ๓ เขตพระราชฐานชั้นใน นับจากหลังหมู่พระมหาปราสาทและหมู่พระมหามณเฑียรเข้าไป
4. บุคคลในพระราชวังหลวง แบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายหน้าและฝ่ายใน
  - ๓ ฝ่ายหน้า หมายถึง ผู้ชายหรือผู้หญิงที่สามารถเข้าออกพระราชวังหลวงได้ตามควรแก่สิทธิเฉพาะบริเวณที่กำหนดไว้
  - ๓ ฝ่ายใน หมายถึง ผู้หญิงที่อยู่ในเขตที่ประทับส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นเขตระโหฐาน ผู้ชายอื่นจะเข้าไปไม่ได้ ยกเว้นเด็กชายที่ยังไม่ได้ผ่านพิธีโสกันต์ หรือผู้ชายที่มีกิจธุระและได้รับพระบรมราชานุญาตให้เข้าไปได้โดยมีผู้ควบคุม คือ โขลน

5. พระมหาปราสาทองค์แรกที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 คือ พระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาทสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2326 แต่ต่อมาได้เกิดฟ้าผ่าถล่มองค์พระที่นั่ง รัชกาลที่ 1 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อและสถาปนาพระมหาปราสาทองค์ใหม่ โดยยกออกมาตั้งด้านหน้าและพระราชทานนามว่า **“พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท”**
6. พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก่ออิฐถือปูน เป็นทรงจตุรมุขแต่ละมุขกว้างยาวเท่ากัน หลังคามุงด้วยกระเบื้องเคลือบสี ยอดเป็นแบบปราสาทซ้อน 7 ชั้นและมีมุขเด็จยื่นออกมาข้างหน้าอาคาร ปัจจุบันใช้เป็นที่ประกอบพระราชพิธีฉัตรมงคลและพระราชพิธีพระบรมศพพระมหากษัตริย์ พระอัครมเหสีและพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
7. **“ครุฑยุคนาค”** และ **“นาคเบือน”** คือ ลักษณะเครื่องประกอบหลังคาทำตามแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา นาคสะดุ้ง หางหงส์ ทำอย่างคร่าวๆ แบบพอดูให้รู้ว่าเป็นรูปครุฑยุคนาค คือ ช่อฟ้าเป็นหัวครุฑ ใบระกาเป็นปีกของครุฑหรือเกล็ดของนาค นาคสะดุ้งเป็นส่วนที่นาคเลื้อยลงมาตามหน้าบัน หางหงส์เป็นหัวของนาค อยู่ที่ส่วนปลายของหน้าบันทั้งสอง ส่วนหางหงส์ทำเป็นรูปพญานาคสามหัว เรียกตามภาษาช่างว่า **“นาคเบือน”** คือ พญานาคหันหน้ามาทางด้านหน้าขององค์พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
8. การที่จะทราบได้ว่าอาคารใดเป็นอาคารหลวง สังเกตได้จากหน้าบันของมุขพระที่นั่งทั้งสี่ด้านมีลายจำหลักเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ
9. มุขเด็จของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทประดิษฐานพระที่นั่งบุษบกมาลา ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ประทับเพื่อให้ประเทศราชเข้าเฝ้าฯ และรัชกาลที่ 6 ได้เคยเสด็จออกเพื่อให้ข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือนที่มีได้มีตำแหน่งเข้าเฝ้าฯ บนพระมหาปราสาทในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชเมื่อปี พ.ศ. 2454 ได้เข้าเฝ้าฯ เพื่อกระทำสัตยาณูสัถย์ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาเฉพาะพระพักตร์ด้วย
10. ตึกตาทินที่อยู่ด้านหน้าของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เฉพาะที่ตั้งอยู่สองข้างประตูทางขึ้นพระที่นั่งหมายถึง ทวารบาล ตึกตาทินเหล่านี้เข้ามาในเมืองไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยพ่อค้าไทยที่ไปค้าขายที่เมืองจีนโดยใช้เรือสำเภาบรรทุกสินค้าประเภทไม้สักและดีบุกไป และขากลับจะซื้อผ้าแพรพรรณกลับมา ทำให้เรือมีน้ำหนักเบา จึงต้องซื้อตึกตาทินรูปต่างๆ ใส่ใต้ท้องเรือมา เรียกว่า **“อับเฉาเรือ”** เพื่อถ่วงน้ำหนักไม่ให้เรือโคลงเคลงได้ง่าย
11. ก. หอเปลื้องเป็นหอที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นอาคารทรงไทยหลังเล็กบนกำแพงแก้ว มีชานต่อกับมุขตะวันตกของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ใช้เป็นที่สำหรับเปลื้องเครื่องพระสุก้าพระบรมศพหรือพระศพ และเปลี่ยนเป็น

พระบรมโกศหรือพระโกศไม้จันทน์ก่อนอัญเชิญไปสู่พระเมรุเพื่อถวายพระเพลิงหรือพระราชทานเพลิงต่อไป

ข. พระที่นั่งพิมานรัตยาเป็นอาคารทรงไทยอยู่ต่อเนื่องกับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เดิมใช้เป็นพระวิมานที่บรรทมของพระมหากษัตริย์ ต่อมาใช้เป็นที่ทรงน้ำพระบรมศพหรือพระศพก่อนอัญเชิญพระบรมศพหรือพระศพไปประดิษฐาน ณ มุขตะวันตกของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ค. มุขกระสัน คือ ทางเดินเชื่อมต่อระหว่างองค์พระที่นั่ง

12. ภาพเขียนภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เขียนลายเป็นรูปเทพนมทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 บานประตูและหน้าต่างเขียนเป็นรูปทวารบาลตามอย่างคติไทยคือ เขียนเป็นคู่
13. สิ่งสำคัญภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทมี 2 อย่างคือ พระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุก อยู่เหนือพระแท่นกลางกลางพระมหาปราสาท เป็นพระแท่นมหาเศวตฉัตรประจำองค์พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และพระแท่นราชบรรจรณ์ประดับมุก อยู่ตรงมุขในมุขตะวันออก เดิมเป็นพระแท่นบรรทมในพระที่นั่งพิมานรัตยา ปัจจุบันใช้เป็นที่สำหรับพระสงฆ์ 4 รูปสวดพระคาถาในการพระราชพิธีพระบรมศพ
14. พระนพปฎลมหาเศวตฉัตร คือ ฉัตรสีขาว 9 ชั้น ถือเป็นสัญลักษณ์และเครื่องประกอบเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ ซึ่งได้รับคติมาจากอินเดีย เมื่อกษัตริย์เสด็จฯ ที่ใดจะมีฉัตรกางกั้นเหนือพระเศียร 1 คัน และเป็นการแสดงอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่มีครอบคลุมไปทั้ง 8 ทิศ
15. พระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาทอยู่ทางทิศตะวันออกของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เป็นพระที่นั่งโถง ไม่มีผนังทรงปราสาทจตุรมุข หลังคาลดชั้น ดาดด้วยดีบุก เครื่องยอดปราสาททำลักษณะเดียวกับเครื่องยอดขององค์พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ใช้เป็นพลับพลาประทับพระราชยานรับส่งเสด็จ โดยกระบวนพยุหยาตรา พระราชยานอัญเชิญพระบรมอัฐิและประทับเสด็จเสด็จพระบรมวงศานุวงศ์ ในพระราชพิธีโสกันต์พระที่นั่งราชการณยสภาอยู่ถัดไปทางด้านหลังของพระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาท เป็นพระที่นั่งสูง 2 ชั้น สร้างตามแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยอยุธยาตอนปลายสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อใช้เป็นที่ประชุมปรึกษาราชการแผ่นดิน
16. พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2419-2425 มีองค์พระที่นั่ง 3 องค์เชื่อมต่อกันด้วยมุขกระสัน มีลักษณะผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมยุโรป คือ ศิลปะวิคตอเรียน โดยมีองค์พระที่นั่งเป็นแบบฝรั่งและสถาปัตยกรรมไทยโดยมีหลังคาเป็นยอดปราสาท 3 ยอด

17. พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทแบ่งออกเป็น 3 ชั้น ดังนี้
  - ๙ ชั้นล่างเป็นกองรักษาการทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ และมีห้องพิพิธภัณฑสถาน
  - ๙ ชั้นกลางเป็นที่สำหรับทูตต่างประเทศเข้าเฝ้าฯ ถวายพระราชสาสน์ และเลี้ยงรับรองประมุขต่างประเทศ
  - ๙ ชั้นบนเป็นพระวิมานประดิษฐานพระบรมอัฐิของรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 8 รวมทั้งพระอัฐิพระอัครมเหสีและของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
18. ภายในท้องพระโรงหน้าขององค์พระที่นั่งจักรีมหาปราสาททองคำกลางประดิษฐาน
  - ๙ พระที่นั่งคชชาธารพุดตานทองภายใต้พระลัตตปฏิภณเศวตฉัตร
  - ๙ พระราชยานถม พระราชยานงา
  - ๙ ตุ๊กตาหินอ่อนและประติมากรรมจากยุโรป
  - ๙ ภาพพระบรมสาทิสลักษณ์บนผนัง 4 ภาพ คือ พระบรมสาทิสลักษณ์ของรัชกาลที่ 8 รัชกาลที่ 9 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถและพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
19. เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ หมายถึง เครื่องทองของพระราชอาสน์ 5 อย่าง ซึ่งพระมหากษัตริย์จะได้รับการถวายในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ประกอบด้วย
  1. พระมหาพิชัยมงกุฎทำด้วยทองคำ มีน้ำหนัก 7 กก. 3 ชัด สูง 60 ซม. ทึยอดประดับเพชรที่มีชื่อว่า **“พระมหาวิเชียรมณี”**
  2. พระแสงขรรค์ชัยศรีเป็นดาบเหล็กเนื้อดี ถือเป็นพระแสงคู่แผ่นดิน
  3. ธารพระกร คือ ไม้เท้าหุ้มทองทำจากไม้ชัยพฤกษ์
  4. พัดวาลวิชนีและพระแสงจามรี คือ พัดและพระแสง
  5. ฉลองพระบาทเชิงงอน คือ รองเท้าปลายงอนแหลม มีน้ำหนัก 650 กรัม
20. **“ห้องพระราชอาสน์”** อยู่ที่มุขกระสันตะวันออกหรือทางเดินเชื่อมระหว่างพระที่นั่งจักรีมหาปราสาททองคำกลางไปสู่องค์ตะวันออกบนผนังโดยรอบประดับพระบรมสาทิสลักษณ์ของรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 7 รวมทั้งพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
“ห้องพระราชินี” อยู่ที่มุขกระสันตะวันตกหรือทางเดินเชื่อมระหว่างพระที่นั่งจักรีมหาปราสาททองคำกลางไปสู่องค์ตะวันตกบนผนังประดับด้วยพระสาทิสลักษณ์ของพระอัครมเหสีของรัชกาลที่ 4 รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 7 เรียงจากทิศตะวันออกไปยังทิศตะวันตกตามลำดับดังนี้ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 สมเด็จพระ

พระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า สมเด็จพระเทพศิรินทรา บรมราชินีพระอัครมเหสีในรัชกาลที่ 4 สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระพันปีหลวง สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทนต์มณี สมเด็จพระอัครราชเทวีและสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวีอัครมเหสี พระอัครมเหสีในรัชกาลที่ 5

21. ห้องพระโรงกลางเป็นห้องที่สำคัญที่สุดของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ใช้สำหรับเสด็จออกว่าราชการและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทูตต่างประเทศเข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสาสน์ตราตั้งเป็นเอกอัครราชทูตประจำราชสำนักหรือเข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลในโอกาสต่างๆ และยังใช้เป็นที่พระราชทานเลี้ยงพระกระยาหารค่ำแก่ประมุขต่างประเทศที่มาเยือนอย่างเป็นทางการ พระที่นั่งที่สำคัญที่สุดในห้องนี้คือ พระที่นั่งพุดตานถม ซึ่งเป็นพระราชบัลลังก์ประจำพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

22. ภาพ 4 ภาพในห้องพระโรงกลาง ได้แก่

- ภาพพระวิสูตรสุนทร (โกศปาน) อัครราชทูตไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสาสน์แด่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศส ณ ห้องกระจกในพระราชวังแวร์ซายส์
- ภาพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จออกกรีบราชทูตฝรั่งเศสของจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม
- ภาพพระยามนตรีสุริยวงศ์และคณะราชทูตไทยคณะแรกในสมัยรัชกาลที่ 4 เข้าเฝ้าฯ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ วิกตอเรียแห่งสหราชอาณาจักร ณ พระราชวังวินด์เซอร์
- ภาพเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาราชทูตและคณะราชทูตไทยคณะที่ 2 ในสมัยรัชกาลที่ 4 ทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสาสน์แด่จักรพรรดินโปเลียนที่ 3 แห่งฝรั่งเศส ณ พระราชวังฟองแตนโบล ประเทศฝรั่งเศส

23. หมู่พระมหามณเฑียรสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 ประกอบด้วยพระที่นั่งและอาคารรวม 7 องค์ คือ

- พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เป็นพระวิมานที่บรรทมของพระมหากษัตริย์
- พระที่นั่งไพศาลทักษิณ เป็นพระที่นั่งจำลองสำหรับพักผ่อนพระอิริยาบถ
- พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหฬารพิมาน เป็นพระที่นั่งห้องพระโรงสำหรับเสด็จออกฝ่ายหน้า ใช้ประกอบพระราชพิธีและบำเพ็ญพระราชกุศลต่างๆ
- พระที่นั่งเทพสถานพิลาส
- พระที่นั่งเทพอาสน์พิไล
- หอพระสุลาลัยพิมาน
- หอพระธาตุมณเฑียร

24. พระสยามเทวาธิราชประดิษฐานอยู่ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ เป็นเทวรูปทองคำขนาดสูง 8 นิ้ว ประทับยืนถือพระขรรค์รัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างจากพระราชดำริว่า ประเทศสยามอยู่รอดปลอดภัยจากการปกป้องรักษาของเทวดาผู้รักษาประเทศ
25. พระที่นั่งและหอที่รายล้อมหมู่พระมหามณเฑียร ได้แก่ พระที่นั่งราชฤดี พระที่นั่งดุสิตาภิรมย์ พระที่นั่งสนามจันทร์ และหอศาสตราคม
26. พระที่นั่งบรมพิมานสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อเป็นที่ประทับของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ปัจจุบันใช้เป็นที่รับรองพระราชอาคันตุกระดับประมุขของประเทศที่มาเยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการ

บทที่ 3

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ประวัติและสถานที่ตั้ง

ประวัติ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ 1) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ขึ้นพร้อมกับพระบรมมหาราชวังในปี พ.ศ. 2325 การสร้างวัดพระแก้วในเขตพระราชฐานนั้นเป็นการสร้างตามโบราณราชประเพณีให้เหมือนกับสมัยกรุงศรีอยุธยาที่มีวัดพระศรีสรรเพชญ์ และเหมือนกับสมัยกรุงสุโขทัยที่มีวัดมหาธาตุอยู่ในพระราชวังหลวง วัดอุปสงคฺ์ในการสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม คือ เป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหาธรรมนิรัตน์ปฏิมากร (พระแก้วมรกต) รัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระแก้วมรกตจากกรุงธนบุรีมาประดิษฐานที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2327

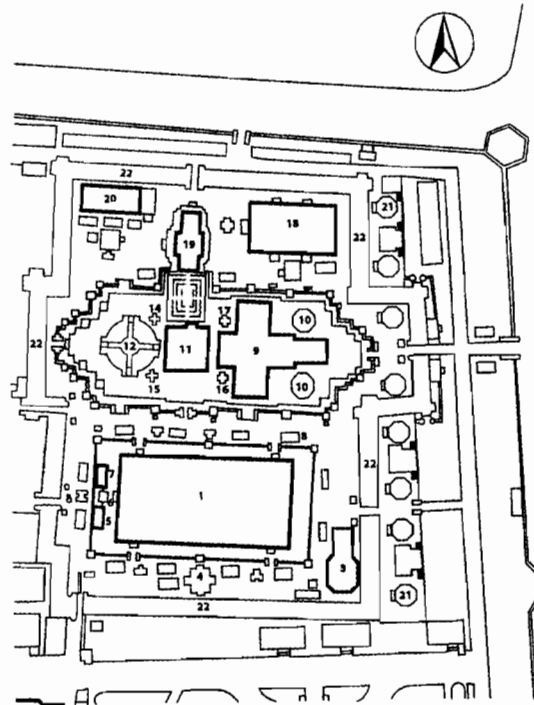
วัดพระศรีรัตนศาสดารามบูรณปฏิสังขรณ์มาแล้ว 4 ครั้ง คือ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) เนื่องในพระราชพิธีสมโภชพระนครครบ 100 ปี พ.ศ. 2425 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) เนื่องในพระราชพิธีฉลองพระนครครบ 150 ปี พ.ศ. 2475 และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) เนื่องในพระราชพิธีฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี พ.ศ. 2525 การบูรณปฏิสังขรณ์แต่ละครั้งมีขึ้นเมื่อครบระยะ 50 ปี จึงนับเป็นการซ่อมรัชกาลเว้นรัชกาลตลอดมา

สถานที่ตั้งและผังของวัด วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นพระอารามหลวง ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา ตั้งอยู่ที่ชั้นนอกด้านตะวันออกของพระบรมมหาราชวัง เขตวัดพระศรีรัตนศาสดารามแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ 1. ส่วนพระระเบียงซึ่งล้อมรอบอาณาบริเวณของวัด 2. ส่วนทิศใต้ประกอบด้วยพระอุโบสถ ศาลาราย หอระฆัง หอพระคันธารราษฎร์ หอพระราชกรมานุสร หอพระราชพงศานุสร และหอพระโพธิธาตุพิมาน 3. ส่วนกลางประกอบด้วยฐานไพที ซึ่งเป็นฐานที่ตั้งของปราสาทพระเทพบิดร พระมณฑป พระศรีรัตนเจดีย์ พระสุวรรณเจดีย์ พนมมหากร รูปสัตว์ หิมพานต์ บุษบกพระบรมราชสัญลักษณ์ประจำรัชกาล

*อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

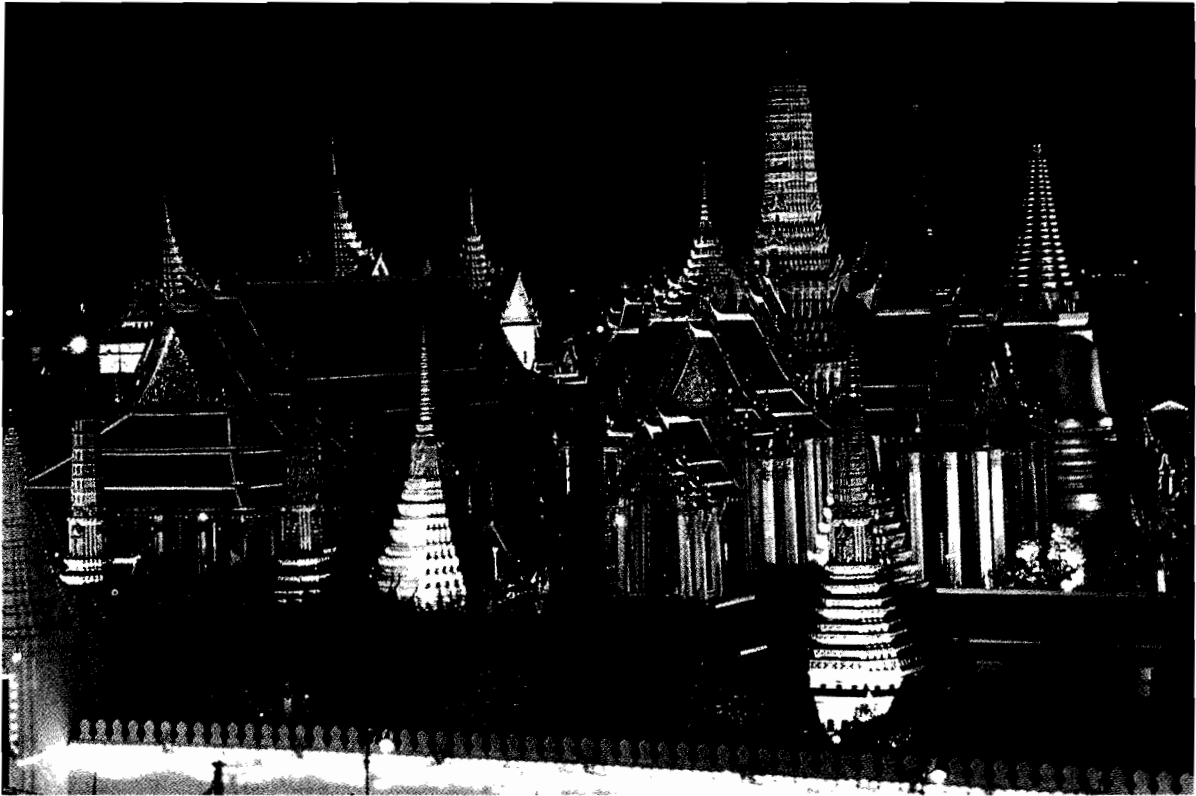
**ขนาดพื้นที่ ความกว้างความสูงและน้ำหนักของสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏในบทนี้ได้แปลงจากมาตราโดยเป็นมาตราเมตรก โดยใช้ตารางมาตราวัดดังแสดงไว้ใ
ภาคผนวก

แผนผังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ที่มา : สุภัทรดิศ ดิศกุล. ม.ป.ป. History of the Temple of the Emerald Buddha. กรุงเทพฯ : สำนักพระราชวัง. หน้า 37.

1. พระอุโบสถ	8. รูปปั้นฤๅษีตัดตน	18. หอพระมณฑปเทียรธรรม
2. ศาลาราย	9. ปราสาทพระเทพบิดร	19. วิหารยอด
3. หอพระคันธารราษฎร์	10. พระสุวรรณเจดีย์	20. หอพระนาค
4. หอระฆัง	11. พระมณฑป	21. พระอักษฎามหาเจดีย์
5. หอพระราชพงศานุสร	12. พระศรีรัตนเจดีย์	22. พระระเบียง
6. หอพระโพธิธาตุพิมาน	13. นครวัดจำลอง	
7. หอพระราชกรมานุสร	14, 15, 16, 17. นุชบกพระบรม ราชสัญลักษณ์ประจำรัชกาล	

และนครวัดจำลอง 4. ส่วนทิศเหนือประกอบด้วยหอพระมณฑิยธรรม หอพระนาก วิหารยอด นอกจากนี้ภายในวัดมีสิ่งประดับอื่นๆ อีกเช่น พระอัฐภูมहाเจดีย์ ยักษ์ทวารบาล ฤาษีตัดตน เป็นต้น

สิ่งที่ควรนำมาชม

เมื่อเข้าเขตวัดพระศรีรัตนศาสดารามโดยเข้ามาทางประตูของพระระเบียง สิ่งก่อสร้างและอาคารต่างๆ ที่ควรนำมาชมตามทิศทางของการนำเที่ยวมีดังนี้

1. พระระเบียง

พระระเบียงเป็นเสมือนกำแพงขอบเขตของวัดพระแก้ว ล้อมรอบสิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในวัดพระระเบียงสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 ของเดิมนั้นเป็นแนวเส้นตรงทั้งด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก แต่ได้มีการถมที่ขยายฐานไพทีออกไปในสมัยรัชกาลที่ 4 จึงทำให้พระระเบียงทั้งสองด้านมีลักษณะย่อคด พระระเบียงมีการปฏิสังขรณ์ทั้งหลังในสมัยรัชกาลที่ 7 และได้มีการหล่อเชิงผนังโดยรอบด้วยเพ็โรคนกริตเพื่อป้องกันความชื้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2513

ได้มีการปฏิสังขรณ์อีกครั้งเพื่อเตรียมการฉลองพระนครครบ 200 ปี

ผนังพระระเบียงด้านในเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง เรื่องรามเกียรติ์ ตั้งแต่ต้นจนจบ เขียนครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 1 ต่อมามีการลบของเดิมและเขียนใหม่ในครั้งรัชกาลที่ 3 ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีพระบรมราชโองการให้เขียนซ่อม ภาพจิตรกรรมฝาผนังในการปฏิสังขรณ์ เพื่อการสมโภชพระนครครบ 100 ปี และได้มีพระบรมราชโองการให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการแต่งโคลงจารึกบนแผ่นหินอ่อน เพื่อผู้ชมภาพจะได้ทราบเรื่องราวของภาพแต่ละห้อง ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 7 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เขียนซ่อมภาพจิตรกรรมฝาผนังส่วนที่ชำรุด จนกระทั่งถึงรัชกาลปัจจุบันจึงได้มีการเขียนซ่อมภาพจิตรกรรมฝาผนังด้วยหลักการเขียนซ่อมโดยรักษาของเดิมไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ และได้เคลือบหน้าภาพด้วยน้ำยาโพลารอยด์ (POLAROID B72) เพื่อป้องกันมิให้ละอองฝน สาดเข้าไปด้านหน้าพระระเบียงและซึมเข้าไปในพื้นผิว เพราะจะทำให้ภาพชำรุดได้

ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องรามเกียรติ์มีทั้งหมด 178 ห้องภาพ เริ่มห้องที่ 1 ตรงประตูด้านทิศเหนือตรงกับวิหารยอดและเวียนทักษิณาวรรต (ตามเข็มนาฬิกา) ไปจนจบรอบ ครบรอบ เรื่องรามเกียรติ์โดยย่อมีว่า พระราม พระลักษมณ์ และนางสีดาถูกเนรเทศออกไปอยู่ป่า ทศกัณฐ์ใช้อุบายแย่งนางสีดาไป จึงเกิดการรบพุ่งกันระหว่างพระรามโดยมีหนุมานเป็นทหารเอกและฝ่ายทศกัณฐ์โดยมียักษ์ช่วยรบ ในที่สุดพระรามเป็นฝ่ายชนะ ทศกัณฐ์ตาย จึงได้นางสีดาคืนมา เรื่องรามเกียรติ์เป็นการเปรียบเทียบความดีกับความชั่ว โดยมีพระรามเป็นตัวแทนของความดีและทศกัณฐ์เป็นตัวแทนของความชั่ว

2. รูปฤๅษีตัดตน

สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 แต่เดิมอยู่ตรงบริเวณสำนักพระคลังข้างที่ในปัจจุบันฤๅษีตัดตนนี้เป็นตัวแทนของหมอชีวกโกมารภัทรในพุทธประวัติ ซึ่งเป็นฤๅษีที่ทำหน้าที่รักษาพระพุทธรเจ้า ด้านหน้าของรูปฤๅษีตัดตนนี้มีหินก้อนหนึ่ง ซึ่งเชื่อว่าใช้ในการบดยาสมุนไพรสำหรับรักษาผู้ป่วย ในอดีตคนจึงมาบนเพื่อขอให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ

3. ยักษ์ทวารบาล

สันนิษฐานว่ายักษ์ทวารบาลสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นจำนวน 4 คู่ และมาสร้างเพิ่มเติมในสมัยรัชกาลที่ 5 อีก 2 คู่ รวมเป็น 6 คู่ ยักษ์ทวารบาลตั้งอยู่ริมประตูทางเข้าภายในวงพระระเบียง ประตูละ 1 คู่ และหันหน้าเข้าหาพระอุโบสถซึ่งเป็นการสร้างตามคติในการสร้างยักษ์ทวารบาล เพื่อเฝ้าพระอารามและปกป้องรักษาอาณาบริเวณให้ปราศจากอันตรายและการรบกวนจากภูตปิศาจ นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างขึ้นให้สอดคล้องกับตำนานรัตนพิมพวงศ์

--ภาพที่ 1 จักรพรรดิแห่งเมืองเวียงจันทน์ที่ประดิษฐานอยู่ในเขตพระธาตุน้อย--

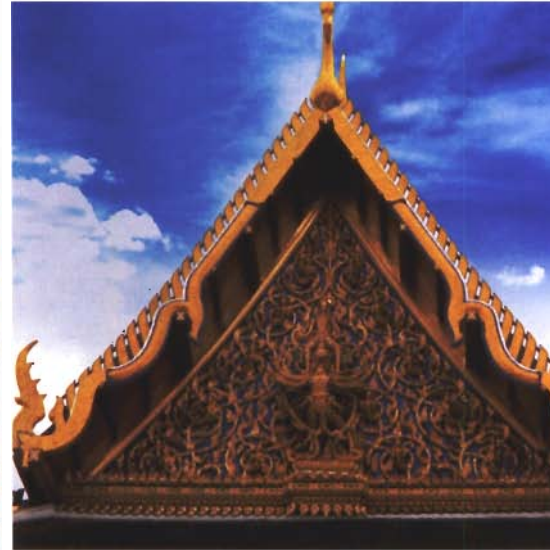
--ภาพที่ 2 ยักษ์ทวารบาลประจำห้องประตูของพระธาตุน้อย--

--ภาพที่ 3 รูปถ่ายกับท่านนคณาและบุษบกพระโพธิธาตุมาน (อัญหังขุมเสมา)--

--ภาพที่ 4 พระอุโบสถ--

--ภาพที่ 5 หน้าบันของพระอุโบสถ
จำหลักเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ--

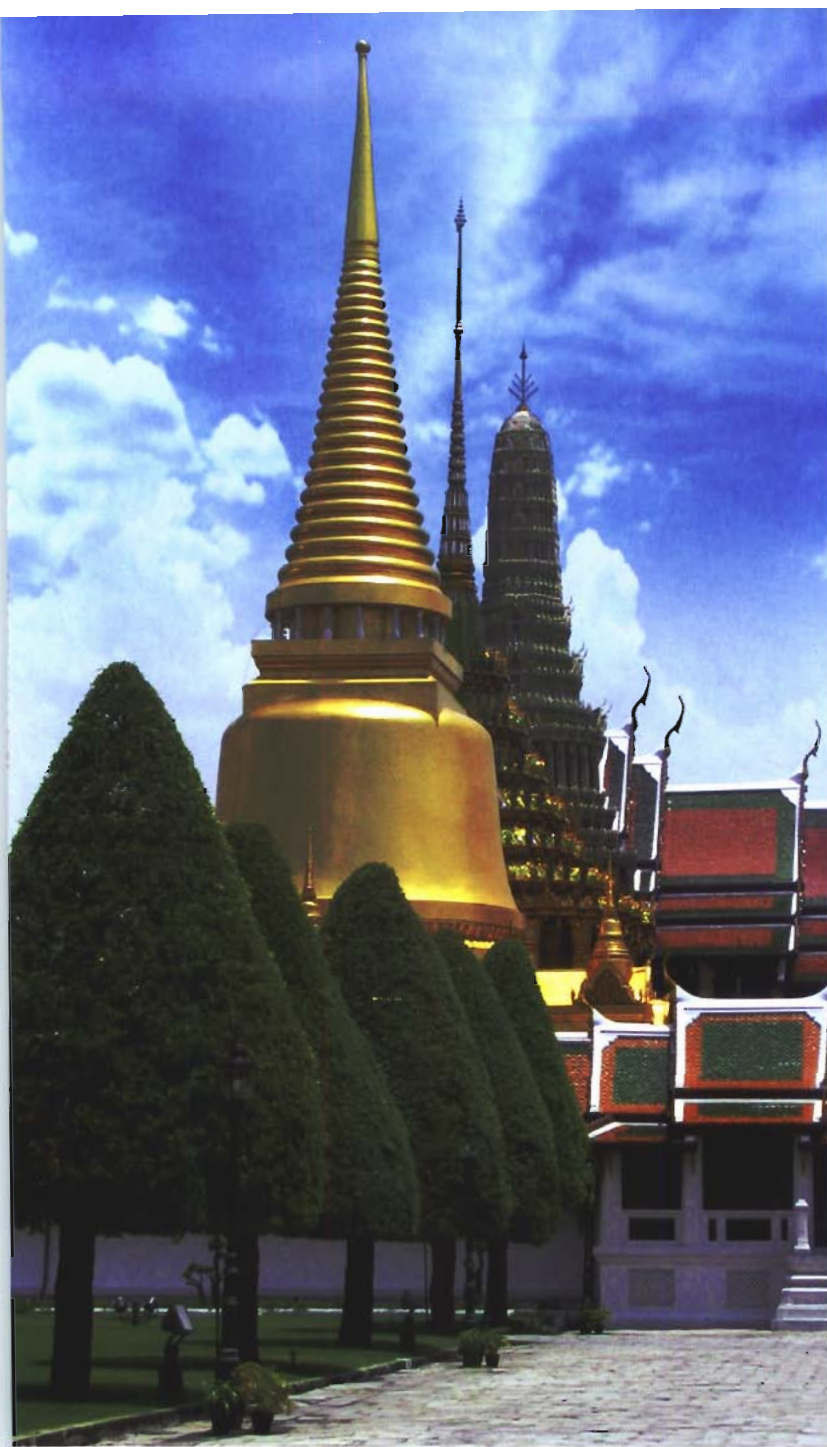

--ภาพที่ 6 ชั้นเสมาของพระอุโบสถ--

--ภาพที่ 7 พระพุทธรูปทรมยี่รัตนปฏิมากรในเครื่องทรงกุดหาขาว--

--ภาพที่ 8 พระศรีรัตนมหาเจดีย์พระบรมธาตุและปราสาทพระเทพบิดรตั้งเรียงอยู่บนฐานไพที--

--ภาพที่ 9 พระบรมธาตุ--

ซึ่งกล่าวถึงพระอินทร์และพระวิษณุกรรมทรงนำแก้วมรกตสำหรับสร้างองค์พระมาจากยักษ์ที่เขาวิบุลบรรพต

ยักษ์ 6 คู่นี้สร้างด้วยปูนปั้นทาสีประดับด้วยกระจกและกระเบื้อง ยักษ์ทวารบาลทั้งหมดในวัดนี้เป็นพญายักษ์สำคัญจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ มีการแต่งตัว สีกาย และชื่อเรียกต่างกันไป มีความสูงประมาณ 6 เมตร อยู่ในทำเนียบตรงบนแท่น มือทั้งสองกุมกระบอง ยักษ์ทั้ง 6 คู่นี้ตั้งอยู่ตรงประตูทางเข้าตามจุดต่าง ๆ ดังนี้

3.1. ประตูด้านทิศตะวันออก 2 คู คือ สุริยภพ มีกายสีแดงชาดกับอินทรีชิต กายสีเขียวซึ่งทั้งคู่ตั้งอยู่ตรงหน้าปราสาทพระเทพบิดร ส่วนอีกคู คือ มังกรกัณฑ์ กายสีเขียวกับวิรุฬหก มีกายสีขาบซึ่งตั้งอยู่ที่หน้าพระอุโบสถ

3.2. ประตูด้านทิศตะวันตก 3 คู เรียงจากเหนือไปใต้ ดังนี้ คือ คูที่ 1 วิรุณจำบัง กายสีมอหมึกกับโมยราพณ์ กายสีม่วงอ่อน อยู่ตรงประตูที่เข้ามาจากสนามหน้าศาลาสหทัยสมาคม คูที่ 2 คือ สหัสเดชะ กายสีขาบกับทศกัณฐ์ กายสีเขียว ตรงประตูที่เข้ามาจากศาลาสหทัยสมาคมหรือประตูระหว่างพระอุโบสถกับฐานโถงไฟ และคูที่ 3 คือ อัศกรณมารา กายสีม่วงแก่กับจักรวรรดิ กายสีขาบ ตรงประตูพระระเบียงด้านหลังพระอุโบสถ

3.3. ประตูด้านทิศใต้ ใกล้กับมุมพระระเบียงด้านหลังพระอุโบสถหรือประตูศรีรัตนศาสตร์ที่จะผ่านไปยังเขตพระราชฐานชั้นกลาง มี 1 คู คือ ทศศิวัน กายสีเขียวและทศศิธร กายสีหอดิน

4. หอราชกรมานุสร หอไพธยาอุทพิมานและหอราชพงศานุสร อยู่ด้านหลังรูปปั้นฤๅษีตัดตน เป็นอาคาร 3 หลังตั้งเรียงรายกัน ดังนี้

4.1 หอราชกรมานุสร สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาท

สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) มีลักษณะเป็นหอเล็ก หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสี ประดับเครื่องประกอบหลังคาตามอย่างสถาปัตยกรรมไทย ภายในหอราชกรมานุสรประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ ซึ่งรัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น ต่อมารัชกาลที่ 4 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แก้ไขโครงสร้างและอุทิศถวายแด่พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี รวมทั้งสิ้น 34 องค์ ผนังภายในหอราชกรมานุสรมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นฝีมือของขรัวอินโข่งแห่งวัดราชบูรณะราชวรวิหาร

4.2 หอไพธยาอุทพิมาน ตั้งอยู่ระหว่างกลางหอราชกรมานุสรและหอราชพงศานุสร สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 มีลักษณะเป็นบุษบกทรงมงกุฎ ประดับกระเบื้องเคลือบสี ภายในบุษบกประดิษฐานพระปรางค์ปิดทองซึ่งประดิษฐานพระศรีมหาโพธิจากพุทธคยา พระปรางค์องค์นี้เป็นของโบราณได้มาจากเมืองเหนือเมื่อครั้งรัชกาลที่ 4 ยังผนวชอยู่

4.3 หอราชพงศานุสร สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 รูปทรงอาคารคล้ายกับหอราชกรมานุสร ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ ประจำรัชกาลพระมหากษัตริย์สมัยรัตนโกสินทร์ที่เสด็จสวรรคตไปแล้ว จึงมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ 8 องค์ ผนังภายในประดับด้วยภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

5. ฐานโถงไฟ ประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างต่างๆ คือ พระศรีรัตนเจดีย์ พระมณฑป ปราสาทพระเทพบิดร พระสุวรรณเจดีย์บุษบกพระบรมราชสัญลักษณ์ประจำรัชกาล รวมทั้งสิ่งประดับ ได้แก่ พนมหมาก รูปหล่อสัตว์หิมพานต์และนครวัดจำลอง ลักษณะของฐานโถงไฟที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นฐานสี่เหลี่ยมผืนผ้า ย่อมุมทั้งสี่ด้าน ฐานสูงสองชั้น ฐานโถงไฟสร้างขึ้นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 1 ซึ่งสร้าง

พร้อมกับพระมณฑป ต่อมาได้มีการขยายฐานไฟที่ออกไปทั้งด้านตะวันตกและด้านตะวันออก และก่อเป็นฐาน 2 ชั้นในสมัยรัชกาลที่ 4

5.1 พระศรีรัตนเจดีย์ อยู่ทางด้านทิศตะวันตกของมณฑป พระศรีรัตนเจดีย์สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2398) โดยสร้างตามแบบอย่างพระเจดีย์วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงกลมแบบทรงลังกา ชุ่มทิศทั้งสี่ประดับด้วยเจดีย์จำลองบนยอดชุ่ม ส่วนกระเบื้องทองบนองค์พระศรีรัตนเจดีย์มาประดับเมื่อครั้งรัชกาลที่ 5 เมื่อกองฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 100 ปี ภายในพระศรีรัตนเจดีย์ประดิษฐานเจดีย์องค์เล็กซึ่งบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เจดีย์องค์เล็กนี้เป็นพระเจดีย์ทรงกลมปิดทองทั่วทั้งองค์ตั้งอยู่บนฐานประดับกระจกสีและลายทอง

5.2 พระมณฑป ตั้งอยู่ระหว่างพระศรีรัตนเจดีย์และประสาทพระเทพบิดร พระมณฑปสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 (พ.ศ. 2332) เดิมบริเวณนี้คือ หอไตร ซึ่งรัชกาลที่ 1 ได้พระราชทานนามหอไตรนี้ว่า “หอพระมณฑียรธรรม” หอพระมณฑียรธรรมของเดิมอยู่กลางสระน้ำและใช้เป็นที่ประดิษฐานพระไตรปิฎกฉบับทองใหญ่ ซึ่งได้รับการสังคายนาจากวัดสลัก (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ในปัจจุบัน) ต่อมาเกิดไฟไหม้หอพระมณฑียรธรรมหมดทั้งหลังรัชกาลที่ 1 ทรงบัญชาการดับไฟและนำพระไตรปิฎกออกมาได้ทัน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ถมสระน้ำและสร้างพระมณฑปขึ้นใหม่

พระมณฑปมีเครื่องยอดเป็นไม้ประดับกระจก หลังคาเป็นยอดมณฑปซ้อนกัน มีเสาทานรับโชรารอบพระมณฑปเป็นเสาบัวจงกลย่อเหลี่ยมไม้สิบสอง ประดับลายปูนปั้นปิดทองประดับกระจก ผนังภายนอกประดับด้วยลายพุ่มข้าว

บดินทร์เพนมก้านแยงปิดทองประดับกระจก ฐานปัทม์ของผนังมีปูนปั้นปิดทองประดับกระจก มีรูปหล่อโลหะปิดทองเป็นรูปเทพนม ครุฑพนมและยักษ์พนมประดับโดยรอบ พระมณฑปมีชุ่มประตูทางเข้าทั้งสี่ด้าน เป็นประตูยอดบุษบกปูนปั้นปิดทอง บานประตูทั้งสี่ด้านประดับด้วยมุก

มุมพระมณฑปแต่ละด้านประดิษฐานพระพุทธรูปศิลา คือพระธยานิพุทธรูปศิลา จากเกาะชวา ประเทศอินโดนีเซีย โดยรัฐบาลฮอลันดาได้ทูลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ 5 เมื่อคราว

เสด็จประพาสชวา ครั้นสมัยรัชกาลที่ 9 เมื่อมีการฉลองกรุงเทพมหานครครบ 200 ปี และได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หล่อรูปจำลองพระพุทธรูปขึ้นแทนแล้วย้ายองค์จริงไปประดิษฐานไว้ในพิพิธภัณฑวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ภายในพระมณฑปมีเสื่อเงินสานปูอยู่ตรงกลางพร้อมกับตู้พระไตรปิฎกทรงมณฑปประดับมุก ฝีมือการประดับมุกเป็นของเจ้าพระยามหาเสนา (ตันสกุลบุณนาค) ซึ่งมีความงดงามและประณีตเป็นอย่างยิ่ง

5.3 นุชบกพระบรมราชสัญลักษณ์ประจำรัชกาล
ตั้งอยู่บนลานทักษิณ บริเวณมุรอบพระมณฑปทั้ง 4 มุ รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างนุชบกขึ้น 3 นุชบก เพื่อเป็นที่ระลึกในคราวปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามในโอกาสสมโภชพระนครครบ 100 ปี ต่อมาเมื่อคราวฉลองกรุงเทพมหานครครบ 200 ปี ในปี พ.ศ. 2525 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งเป็นองค์ประธานดำเนินการปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างนุชบกพระบรมราชสัญลักษณ์เพิ่มขึ้นอีก 1 นุชบกตรงรักแร้ปราสาทพระเทพบิดร จึงมีนุชบกรวมทั้งสิ้น 4 นุชบก

นุชบกพระบรมราชสัญลักษณ์ประจำรัชกาลมีลักษณะเป็นนุชบกย่อมุมไม้สิบสองประดิษฐานบนฐานหินอ่อน 3 ชั้น ที่ฐานชั้นกลาง มีแท่นสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งรูปช้างหล่อสัมฤทธิ์ ซึ่งหมายถึงช้างเผือกประจำรัชกาล ภายในนุชบกประดิษฐานพานแว่นฟ้า 2 ชั้น ซึ่งมีพระบรมราชสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทั้ง 9 รัชกาล พระบรมราชสัญลักษณ์หล่อด้วยโลหะปิดทองและมีลักษณะดังนี้

นุชบกด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือประดิษฐาน

- พระบรมราชสัญลักษณ์ประจำรัชกาลที่ 1 เป็นรูปพระมหามงกุฎ ไม่มีจอน แทนรูปพุ่มอุณาโลม ซึ่งมีที่มาจากพระนามเดิมว่า ดั่ง

- พระบรมราชสัญลักษณ์ประจำรัชกาลที่ 2 เป็นรูปครุฑยุดนาค ซึ่งมีที่มาจากพระนามเดิมว่า ฉิม

- พระบรมราชสัญลักษณ์ประจำรัชกาลที่ 3 เป็นรูปพระวิมานแบบปราสาทซึ่งมีที่มาจากพระนามเดิมว่า ทับ

นุชบกด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ประดิษฐาน

- พระบรมราชสัญลักษณ์ประจำรัชกาลที่ 4 เป็นรูปพระมหามงกุฎซึ่งมีความหมายตรงกับพระนามเดิมว่า มงกุฎ

นุชบกด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ประดิษฐาน

- พระบรมราชสัญลักษณ์ประจำรัชกาลที่ 5 เป็นรูปพระเกี้ยวซึ่งมีตรงกับความหมายของพระนามเดิมว่า จุฬาลงกรณ์

นุชบกด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือประดิษฐาน

- พระบรมราชสัญลักษณ์ประจำรัชกาลที่ 6 เป็นรูปวชิราวุธ ตรงกับพระนามเดิมว่า วชิราวุธ

- พระบรมราชสัญลักษณ์ประจำรัชกาลที่ 7 เป็นรูปตราสามศร ตรงกับพระนามเดิมว่า ศักดิเดชนัน

- พระบรมราชสัญลักษณ์ประจำรัชกาลที่ 8 เป็นรูปดุสิตเทพบุตร

- พระบรมราชสัญลักษณ์ประจำรัชกาลที่ 9 เป็นรูปพระที่นั่งอัฐทิศและมีเลขเก้าไทยอยู่เบื้องบน

5.4 นครวัดจำลอง ตั้งอยู่ตรงด้านเหนือพระมณฑปรัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาสามภพพายไปถ่ายแบบปราสาทที่นครวัด เพื่อให้ประชาชนเห็นว่าเป็นด้วยศิลาและเป็นสิ่งอัศจรรย์ ครั้นถึงรัชกาลที่ 5 ในคราวเตรียมงานฉลองพระนครครบ 100 ปี (พ. ศ. 2425) ทรง

พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จำลองขึ้นใหม่ ออกแบบโดย พระยาเพชรพิไชย (หนู หงสกุล) และหม่อมเจ้าประวิช ชุมสาย เป็นผู้สร้างหล่อปูน

5.5 ปราสาทพระเทพบิดร สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2398) เดิมมีชื่อเรียกว่า “พระพุทธรูปรางค์ปราสาท” รัชกาลที่ 4 มีพระราชดำริให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประดิษฐาน พระแก้วมรกต เพราะพระแก้วมรกตในครั้งนั้นประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถซึ่งอยู่ต่ำกว่าพระมณฑปอันหมายถึงพระธรรม ถือเป็นการไม่สมควร แต่เมื่อสร้างเสร็จแล้วปรากฏว่า ภายในพระพุทธรูปรางค์ปราสาทคับแคบ ไม่เหมาะแก่การพระราชพิธีต่างๆ จึงมีใ้อัญเชิญพระแก้วมรกตมาตามพระราชดำริเดิม ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อพระพุทธรูปรางค์ปราสาทได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระเจดีย์กาโล่ทองมาประดิษฐานแทน จนถึง พ.ศ. 2446 เกิดเหตุเพลิงไหม้ พระเจดีย์กาโล่ทองสูญหายไป รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะพระพุทธรูปรางค์ปราสาทขึ้นใหม่ แต่มาแล้วเสร็จในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระบรมรูปอดีตพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักร (รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5) จากพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาทในเขตพระบรมมหาราชวังมาประดิษฐานและพระราชทานนามใหม่ว่า “**ปราสาทพระเทพบิดร**” อีกทั้งยังมีพระบรมราชโองการให้มีการถวายบังคมพระบรมรูปสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าเป็นการประจำปีในวันที่ 6 เมษายน และได้ทรงกำหนดให้เป็นวันจักรีตั้งแตปี พ.ศ. 2461 เป็นต้นมา

ปราสาทพระเทพบิดร มีลักษณะอาคารเป็นปราสาทแบบจตุรมุข หลังคาเป็นยอดปราสาทแบบไทย ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสี มีกาบขนุนประดับตอนบนยอดปราสาท

มีนภพและมงกุฎอยู่บนสุดของยอดปราสาท หน้าเป็นมุขลดโดง มีซุ้มทิศโดยรอบ ตามมุขต่างๆ ประดับช่อฟ้าใบระกา ทางหลัง ผนังและเสา ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสี ซุ้มประตูหน้าต่างเป็นซุ้มทรงมงกุฎ ผนังด้านนอกและเสาประดับกระเบื้องเคลือบสลับลายปิดทอง ภายในมีภาพจิตรกรรมสีฝุ่นเขียนลายพุ่มข้าวบิณฑ์ บานประตู หน้าต่างเขียนลายรดน้ำ

ปราสาทพระเทพบิดรเป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งราชวงศ์จักรีที่เสด็จสวรรคตไปแล้วทั้งสิ้น 8 รัชกาล พระบรมรูปรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2416 สำหรับพระบรมรูปรัชกาลที่ 5 นั้น รัชกาลที่ 6 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปั้นหล่อจากต่างประเทศ ส่วนพระบรมรูปรัชกาลที่ 6 รัชกาลที่ 7 และรัชกาลที่ 8 ปั้น โดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี และกรมศิลปากรเป็นผู้หล่อปราสาทพระเทพบิดรเปิดให้ประชาชนทั่วไปได้ถวายสักการะพระบรมรูปปีละ 2 ครั้ง คือ วันจักรี (6 เมษายน) และวันฉัตรมงคล (5 พฤษภาคม)

5.6 พระสุวรรณเจดีย์ มีอยู่ 2 องค์ ตั้งอยู่ตรงมุขชลาฐานโพธิ์ ชั้นล่างและอยู่ด้านหน้าปราสาทพระเทพบิดรมุมละองค์ รัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างอุทิศเป็นพระราชกุศลถวายสมเด็จพระบรมราชชนกและสมเด็จพระบรมราชชนนี เดิมพระสุวรรณเจดีย์ทั้ง 2 องค์ตั้งอยู่บริเวณที่ตั้งของปราสาทพระเทพบิดร ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชะลอมาไว้ที่รักแร้ปราสาท ครั้นถึงรัชกาลที่ 5 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หุ้มทองแดงลงรักปิดทอง ทำรูปมารแบกต่อมารัษกาลที่ 6 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชะลอพระสุวรรณเจดีย์ทั้งสององค์จากรักแร้ปราสาทพระเทพ

--ภาพที่ 10 พระพุทธชินราชจำลองที่วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร--

--ภาพที่ 12 เข็มทิศเบญจโลกทิศประจักษ์ราชนครศรี 5 ทิศสุพรรณบุรี--

--ภาพที่ 11 ปราสาทพระเทพบิดร--

--ภาพที่ 13 พระสุวรรณเจดีย์อยู่ตรงมุมฐานไพทีด้านปราสาทพระเทพบิดร--

--ภาพที่ 14 นครวัดจำลองตั้งอยู่บนฐานไพทีด้านทิศเหนือ--

--ภาพที่ 15 หอพระมณฑปที่วัดสุทัศน--

--ภาพที่ 16 วิหารยอด--

--ภาพที่ 17 หอระฆัง--

--ภาพที่ 18 พระอัฐมมหาเจดีย์--

บิดรมาไว้ที่มุมทักษิณด้านตะวันออกซึ่งเป็นตำแหน่งในปัจจุบัน พระสุวรรณเจดีย์ทั้งสององค์ เป็นเจดีย์ทรงเครื่องย่อมุมไม่มียี่สิบ หุ้มทองแดงทั้งองค์ แล้วปิดทองคำเปลวบริเวณฐานเชิงประดับด้วยรูปมารแบกและกระบี่แบกองค์ละ 20 ตัว ประจำด้านละ 3 ตัว ตรงมุมเจดีย์อีกมุมละ 2 ตัว ตรงกลางของด้านทั้งสี่จะเป็นพระยาวานร นอกนั้นเป็นพระยาคุมภัณฑ์ทั้งหมด มารแบกและกระบี่แบกเหล่านี้มีหน้ามงกุฏและลีลาต่างกันตามพงศาวดารเรื่องรามเกียรติ์

5.7 รูปหล่อสัตว์หิมพานต์ ตั้งอยู่บนพื้นชานชาลาชั้นบนของฐานโพนไฟที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าประดิษฐวรการทรงเป็นผู้ปั้นแบบ รูปหล่อเหล่านี้หล่อด้วยโลหะปิดทอง ประดับกระจก ยืนบนแท่นหินอ่อนสีเทาเข้ม มีทั้งหมด 7 คู่ มีชื่อเรียกต่างกันดังนี้

- คู่ที่ 1 อสุรวายุภักษ์ ท่อนบนเป็นยักษ์ สวมมงกุฏท่อนล่างเป็นนก สองมือกุมกระบองเกลียว ตั้งอยู่บนลานทักษิณชั้นบน

- คู่ที่ 2 อัปสรสีห์ ท่อนบนเป็นนางอัปสร ท่อนล่างเป็นราชสีห์ ยืนพนมมือ ตั้งอยู่เชิงบันไดกลาง ลานด้านหน้าปราสาทพระเทพบิดร

- คู่ที่ 3 สิงหพานร มีกายท่อนบนเป็นพระยาวานร ท่อนล่างเป็นราชสีห์ สองมือถือกระบอง อยู่ที่บันไดลานทักษิณด้านตะวันออก

- คู่ที่ 4 กินรี กายท่อนบนเป็นมนุษย์เพศชายท่อนล่างเป็นนก มือหนึ่งตะแบ้นเอว มือหนึ่งยกกระบี่บอกอยู่บนลานทักษิณชั้นบน

- คู่ที่ 5 เทพปักษี กายเป็นเทวดา มีปีกและหางอย่างนก มือข้างหนึ่งถือพระขรรค์ อีกข้างจับระดับอก อยู่บนลานทักษิณชั้นบน

- คู่ที่ 6 เทพนรสิงห์ กายท่อนบนเป็นเทวดา ท่อนล่างเป็นราชสีห์มือหนึ่งตะแบ้นเอวอีกท่อนหนึ่งถือกิ่งไม้ชูระดับอก อยู่บนลานทักษิณชั้นบน

- คู่ที่ 7 อสุรปักษี กายท่อนบนเป็นยักษ์ สวมมงกุฏท่อนล่างเป็นนก มือหนึ่งตะแบ้นเอว อีกข้างพายมือออกด้านข้าง อยู่บนลานทักษิณชั้นบน

5.8 พนมหมาก สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ตั้งอยู่บนพนักกำแพงฐานโพนไฟที่ชั้นล่าง มีทั้งหมด 18 พุ่ม สร้างด้วยอิฐฉาบปูน เป็นรูปกรวยใบตองตั้งบนพานแว่นฟ้า 2 ชั้น เป็นพานย้อมุมไม้สิบสอง สร้างเพื่อเป็นพุทธบูชา

6. สิ่งก่อสร้างด้านทิศเหนือของวัด : หอพระมณฑิยธรรม วิหารยอดและหอพระนาก

6.1 หอพระมณฑิยธรรม ตั้งอยู่ทางเหนือของปราสาทพระเทพบิดร สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ทรงให้สร้างขึ้นในตอนปลายรัชกาลที่ 1 เพื่อแทนหอพระมณฑิยธรรมหลังเดิมที่ถูกไฟไหม้ และเพื่อใช้เป็นทีสำหรับราชบัณฑิตบอกหนังสือแก่พระภิกษุ สามเณร แปลพระราชาสาสน์ และเก็บพระไตรปิฎกฉบับต่าง ๆ ซึ่งประดิษฐานอยู่ในตู้พระไตรปิฎกलयรดน้ำ และตู้ประดับมุก จึงนับว่าเป็นหอสมุดด้านพระพุทธศาสนาแห่งแรก

หอพระมณฑิยธรรม เป็นอาคารแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นต่อเนื่องกับอยุธยา มีขนาดกว้าง 17 เมตร ยาว 30 เมตร หลังคาปีกนกลด 4 ชั้น ช่อ 2 ชั้น มุงกระเบื้องสลัสนี พื้นสีส้ม ขอบในสีกรมท่า และขอบนอกสีอิฐ เครื่องบนประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ประดับกระจก หน้าบันจำหลักด้วยไม้เป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ 3 เศียร ตอนบนเป็นรูปพระพรหมทรงหงส์

ประดับลวดลายด้วยลายกระหนก้านขดลดชั้น บานประตูด้านหน้าคู่กลางของหอพระมณฑิยธรรม เป็นบานประตูประดับมุกที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศสมัยกรุงศรีอยุธยาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นสำหรับพระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม อยุธยา ซึ่งต่อมาได้นำมาเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร และรัชกาลที่ 7 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้นำมาประกอบเป็นประตูหอพระมณฑิยธรรมในคราวฉลองพระนครครบ 150 ปี หอพระมณฑิยธรรมมีระเบียงเดินได้โดยรอบ พื้นระเบียงปูด้วยหินอ่อนสีเทา เชิงบันไดด้านหน้ามีรูปสิงโตหินสลักแบบจีนภายในอาคารเป็นทอโถงผนังเป็นจิตรกรรมสีฝุ่นเป็นรูปเทพชุมนุม ภายในมีตู้พระไตรปิฎก 9 ตู้ เป็นตู้ประดับมุกเก็บพระไตรปิฎกฉบับทองใหญ่ ที่เป็นส่วนที่เหลือจากพระมณฑปและพระไตรปิฎกฉบับอื่นๆ

6.2 หอพระนาก ตั้งอยู่ด้านหลังวิหารยอด เดิมสร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพระนากซึ่งรัชกาลที่ 3 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อและสร้างใหม่ให้ใหญ่กว่า เพื่อใช้ประดิษฐานพระอัฐิของพระบรมวงศ์ ส่วนพระนากนั้นย้ายไปประดิษฐานที่วิหารยอดแต่ยังคงเรียกชื่อว่า หอพระนากจนถึงปัจจุบัน

หอพระนากเป็นอาคารทรงไทยขนาดกลาง หลังคาลด 3 ชั้น 2 ชั้น มุงกระเบื้องสลับลี พื้นสีอิฐ ขอบช่ียวข้อฟ้า ไบระกา หางหงส์ ประดับกระจกสีทองขอบน้ำเงิน หน้าบันประดับไม้จำหลักลายปิดทองประดับกระจกขาวมีรูปเทพนมครึ่งตัว ลอยจากดอกบัวจงกล ล้อมด้วยลายกระหนก้านขดลดชั้น ชุ่มประตูดวงมณฑป ชุ่มหน้าต่างเป็นชุ่ม 2 ชั้น ภายในประดิษฐานพระอัฐิพระบวรเชษฐาและพระอัฐิของพระบรมวงศ์ พระราชพิธีที่กระทำในหอพระนาก คือ พระราชพิธีสงกรานต์ ในวันที่ 15 เมษายน

เดิมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) เสด็จพระราชดำเนินมาทรงสดับปกรณ์พระบรมอัฐิและพระอัฐิ และรัชกาลที่ 9 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์เสด็จพระราชดำเนินมาทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ตั้งแต่ พ. ศ. 2511 เป็นต้นมา

6.3 วิหารยอด ตั้งอยู่บนลานด้านทิศเหนือระหว่างหอพระมณฑิยธรรมและหอพระนาก สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 วิหารยอดเป็นอาคารขนาดกลางตามแบบสถาปัตยกรรมยุครัตนโกสินทร์ ก่ออิฐฉาบปูน หลังคาลด 2 ชั้น มุงกระเบื้องดินเผาสลับลี พื้นสีส้มขอบช่ียวยอดหลังคาเป็นทรงมงกุฎยอดมู่ไม้ยี่สิบ บนยอดสุดปักโลหะฉลุ ลงรักปิดทอง ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ วิหารยอดมีมุข 4 มุข ข้อฟ้า ไบระกา หางหงส์หน้าบันพื้นปิดกระจกสีทองมีลวดลายเถาไม้ดอก ผนังอาคารด้านนอกทาสีขาว ชุ่มประตูหน้าต่างเป็นทรงมงกุฎ ประดับกระเบื้องเคลือบสี บานประตูด้านหน้าเป็นบานประตูประดับมุก ฝีมือช่างสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เดิมเป็นบานประตูวิหารพระพุทโธไสยาสน์ วัดป่าโมกข์ จังหวัดอ่างทอง ลวดลายเป็นลายช่องกลม ตรงกลางช่องเป็นรูปตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ ทั้งยักษ์ลิง และเทวดา บานประตูด้านในเขียนลายรดน้ำรูปลักษณะไทยปนจีน เป็นเทวดามีเขี้ยวไว้เครายาว ยืนบนสิงห์จินบันไดที่ฐานด้านตะวันออกและตะวันตกตั้งรูปหล่อสัตว์หิมพานต์ บันไดละ 1 คู่ สัตว์หิมพานต์นี้มีชื่อว่า ทันทิมา เป็นรูปครุฑถือกระบอง

วิหารยอดเคยประดิษฐานพระแท่นมณีคศิลาอาสน์ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช รัชกาลที่ 4 เมื่อครั้งยังทรงเป็นสมเด็จเจ้าฟ้ามงกุฎและผนวชอยู่ ได้ทรงนำมาจากสุโขทัย ปัจจุบันพระแท่นมณีคศิลาอาสน์ได้นำมาเก็บในพิพิธภัณฑวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ปัจจุบันวิหารยอด

ประดิษฐานพระนาค พระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่ สูงประมาณ 8 ศอก หรือประมาณ 4 เมตร ปางประทานอภัย ทั้งองค์หล่อด้วยนาก ถือว่าเป็นพระประธานของวิหารยอด รัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาจากกรุงศรีอยุธยา เดิมประดิษฐานไว้ที่หอพระนาค ต่อมารัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อและสร้างหอพระนาคใหม่ เนื่องจากหอเดิมทรุดโทรมมาก จึงได้อัญเชิญพระนาคมาประดิษฐานที่พระวิหารยอดตั้งแต่นั้นสืบมา นอกจากนี้พระนากยังมีพระพุทธรูปขนาดรองลงมาประดิษฐานอยู่ที่เบื้องหน้าของพระนาก มีทั้งพระพุทธรูปยืนและนั่ง ทั้งสลักด้วยหินอ่อน และหล่อโลหะ

7. พระอักษฎามหาเจดีย์

คือพระปรางค์ 8 องค์ ตั้งเรียงรายเป็นแนวอยู่ด้านหน้าวัด อยู่นอกวงพระระเบียง 6 องค์ และในวงพระระเบียง 2 องค์ เดิมไม่มีนามเรียกเป็นทางการ จนเมื่อคณะกรรมการอำนวยการปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีมติให้เรียกนามว่า “พระอักษฎามหาเจดีย์” แต่ไม่ปรากฏประวัติการสร้างที่แน่นอน สันนิษฐานว่า สร้างในครั้งรัชกาลที่ 1 และบูรณปฏิสังขรณ์ในครั้งรัชกาลที่ 3

พระอักษฎามหาเจดีย์ มีฐานล่างเป็นฐานแปดเหลี่ยม ก่ออิฐฉาบปูน มีระเบียงทักษิณ ฐานชั้นที่ 2 มีลักษณะแปดเหลี่ยมเช่นกันแต่ไม่มีระเบียงและมีฐานถัดขึ้นไปอีก 7 ชั้น ซึ่งซ้อนกันเป็นเกาชนิทยอยเหลี่ยมไม้ยี่สิบ ถัดจากฐานเป็นเรือนปรางค์ย่อเหลี่ยมประดับตกแต่งด้วยปูนปั้น ประดับกระเบื้องเคลือบสี ผนังแต่ละด้านมีซุ้มทิศ เป็นซุ้มเรือนแก้ว ประดิษฐานเทวตาประจำทิศ ถัดจากเรือนปรางค์เป็นฐานของยอดปรางค์ซึ่งมีมารแบกรวม 12 ตน ถัดขึ้นไปเป็นยอดปรางค์ย่อเหลี่ยมไม้ยี่สิบ ทำเป็นชั้นซ้อนชั้น 7 ชั้น ก่ออิฐ

ฉาบปูนประดับกระเบื้องเคลือบสี ยอดบนสุดประดับฝักเพกาทำด้วยโลหะ

พระอักษฎามหาเจดีย์เป็นปูชนียสถานที่สร้างขึ้นเพื่ออุทิศเป็นที่ระลึกถึงปูชนียบุคคลและพระธรรม มีชื่อและสีต่างกัน เรียงจากทิศเหนือ ไปทิศใต้ ดังนี้

1. พระสัมมาสัมพุทธมมหาเจดีย์ องค์สีขาว อุทิศถวายแด่พระพุทธองค์
2. พระสังฆธรรมปริยัติวราชมหาเจดีย์ องค์สีขาว อุทิศถวายแด่พระธรรม
3. พระอริยสงฆ์สาวกมหาเจดีย์ องค์สีชมพู อุทิศถวายแด่พระสงฆ์
4. พระอริยสาวิกภิกษุณีสังฆมหาเจดีย์ องค์สีเขียว อุทิศถวายแด่พระภิกษุณี
5. พระปัจเจกโพธิสัมพุทธมมหาเจดีย์ องค์สีม่วง อุทิศถวายแด่พระปัจเจกโพธิ (บรรดาพระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้แล้วไม่สั่งสอนใคร)
6. บรมจักรวตริราชามมหาเจดีย์ องค์สีน้ำเงิน อุทิศถวายแด่พระมหากษัตริย์
7. พระโพธิสัตว์อักษฎามหาเจดีย์ องค์สีแดง อุทิศถวายแด่พระโพธิสัตว์
8. พระศรีอริยเมตตมมหาเจดีย์ องค์สีเหลือง อุทิศถวายแด่พระโพธิสัตว์ศรีอริยเมตไตรย (ผู้จะลงมาตรัสรู้ในอนาคต)

8. ศาลาราย

ตั้งอยู่รอบพระอุโบสถด้านนอกกำแพงแก้ว มีลักษณะเป็นหอโถง มีทั้งหมด 12 หลัง สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 จุดประสงค์ตอนแรกในการสร้างนั้น เพื่อใช้เป็นสถานที่บอกพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุ ต่อมาได้ใช้เป็นที่สอนหนังสือ

และสวดไอ้เอ้ววิหารราย ปัจจุบันยังคงใช้เป็นที่สวดไอ้เอ้ววิหารรายดังแต่ก่อน นอกจากนี้ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษา และวันวิสาขบูชาศาลารายทุกหลังประดับเครื่องแขวนอย่างไทยและประทีปโคมไฟ

9. พระอุโบสถ

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม พระอุโบสถล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว ประดับกระเบื้องเคลือบสี มีลวดลายซุ้มเสมาตั้งประจำทั้ง 8 ทิศ มีลักษณะเป็นซุ้มก่ออิฐถือปูนแบบจตุรมุข ฐานย่อมุมไม้สิบสอง ลงรักปิดทองประดับกระจกยอดเป็นทรงเจดีย์รวม 5 ยอด ภายในซุ้มเป็นใบเสมาคู่หล่อด้วยโลหะปิดทอง พระอุโบสถสร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 ตามแบบอย่างสถาปัตยกรรมไทย ขนาด 15 ห้อง มีหลังคาลดสามชั้น ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันจำหลักด้วยภาพพระนารายณ์ทรงครุฑ ระเบียงพระอุโบสถเดินได้โดยรอบ มีหลังคาโรงชั้นปีกนกเป็นพาไลคลุม รองรับด้วยเสานางเรียงย่อเหลี่ยมไม้สิบสอง หัวเสาเป็นแบบบัวจวงกลปิดทองประดับกระจก

ผนังพระอุโบสถด้านนอกทำเป็นลายกระหนกก้านเครือแย่งทรงข้าวบิณฑ์ ดอกใบปิดทอง ประดับกระจกซุ้มประตูและหน้าต่างเป็นทรงมณฑป ปิดทองประดับกระจกซึ่งมาซ่อมแปลงในครั้งรัชกาลที่ 3 หน้ากระดานฐานปัทม์ของพระอุโบสถประดับด้วยครุฑขุดนาคหล่อด้วยโลหะปิดทองเรียงรายโดยรอบ รวมทั้งสิ้น 112 ตัว มีบันไดทางขึ้นสู่พระอุโบสถทั้งด้านหน้าและด้านหลัง เชิงบันไดมีรูปสิงห์หล่อด้วยสัมฤทธิ์ประจำบันไดละ 1 คู่ มี 6 คู่ รวมทั้งหมด 12 ตัว คู่กลางตรงทางขึ้นพระทวารพระอุโบสถด้านหน้าเป็นรูปสิงห์ที่ได้มาจากกัมพูชา บานประตูและหน้าต่างประดับมุกซึ่งเป็นงานฝีมือช่างในสมัยรัชกาลที่ 1

ผนังด้านในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้งสี่ด้าน ผนังหุ้มกลอง (ดูภาคผนวก) ด้านหน้าพระพุทธรูปมหารัตนปริตน์ปฏิมากร (พระแก้วมรกต) เป็นภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ ผนังหุ้มกลองด้านหลังพระแก้วมรกตเป็นภาพไตรภูมิ มีวิมาน 16 ชั้นทั้งผนังด้านหน้าและด้านหลังพระแก้วมรกตเป็นฝีมือของพระอาจารย์นาค วัดระฆังโฆสิตาราม ผนังด้านข้างตอนบนเขียนภาพเรื่องปฐมสมโพธิและผนังด้านข้างตอนล่าง (ทิศเหนือ) เขียนภาพพระบวณพยุหยาตราทางชลมารคและผนังด้านข้างตอนล่าง (ทิศใต้) เขียนภาพขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค

พระอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหารัตนปริตน์ปฏิมากร พระพุทธรูปทรงเครื่องและพระพุทธรูปสำคัญอื่นๆ ตามรายละเอียดดังนี้

9.1 พระพุทธรูปมหารัตนปริตน์ปฏิมากร

พระพุทธรูปมหารัตนปริตน์ปฏิมากรหรือเรียกกันอย่างสามัญว่า พระแก้วมรกต เป็นพระประธานในพระอุโบสถประดิษฐานอยู่ในบุษบกที่สลักด้วยไม้หุ้มทองคำ ซึ่งตั้งอยู่บนชั้นเบญจา 3 ชั้น บุษบกสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 จัดว่าเป็นบุษบกที่สวยงามมาก

ลักษณะพระแก้วมรกต

พระแก้วมรกตเป็นพระพุทธรูปสลักจากแก้วมณีสีเขียว (หยก) เนื้อเดียวกันทั้งองค์ มีขนาดหน้าตักกว้าง 48.3 ซม. และสูงรวมฐาน 66 ซม. เป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิราบ ปางสมาธิ มีเส้นจิวรคาดบ่าทั้งสองข้าง ลักษณะองค์พระอวบน้ำ พระพักตร์กลมอม พระขนงโค้ง หลังพระเนตรอม พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์บาง พระหูเป็นปม พระรัศมีซึ่งอยู่เหนือพระเกตุมาลาเป็นต่อมกลม ชายสังฆาฎิยาว ฐานรองรับเป็นฐานเขียง หน้ากระดานโค้งออกข้างนอก

พระแก้วมรกตมีเครื่องทรง 3 ถู คือ ถูร่อน ถูฝน และถูหนาว รัชกาลที่ 1 ทรงมีพระราชศรัทธาสรางเครื่องทรงถูร่อนและถูฝนถวายเป็นพระพุทธรูป เครื่องทรงถูร่อนเป็นเครื่องทองลงยา ประดับเพชรและมณีต่างๆ มงกุฎที่ทรงมีลักษณะเป็นเทริด (อ่านว่า เชิด) ยอดประดับด้วยเพชรเม็ดใหญ่ เครื่องทรงถูฝนเป็นเครื่องทรงอย่างหม่อมดอง ใช้ทองทำเป็นกาบ จำหลักลวดลายประดับมณีต่างๆ ลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ที่พระศอกทำด้วยทองลงยาสีน้ำเงินแก่ ปลายพระเกศาเวียนเป็นทักษิณาวรรต ประดับมณีเม็ดย่อมๆ พระรัศมีลงยา สำหรับเครื่องทรงถูหนาวรัชกาลที่ 3 ทรงสร้างถวาย มีลักษณะเป็นผ้าคลุมทำด้วยทองเป็นหลอดลงยา ร้อยลวดเหมือนตาข่าย ใช้คลุมพระพาหาทั้งสอง การเปลี่ยนเครื่องทรงพระแก้วมรกตนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือผู้แทนพระองค์จะเสด็จ มาทรงเปลี่ยนเครื่องทรงพระแก้วมรกตดังนี้คือ เปลี่ยนเครื่องทรงถูร่อนในวันแรม 1 ค่ำเดือน 4 เปลี่ยนเครื่องทรงถูฝนในวันแรม 1 ค่ำเดือน 8 และเปลี่ยนเครื่องทรงถูหนาวในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 12

ประวัติพระแก้วมรกต

ตามประวัติได้พบพระแก้วมรกตเป็นครั้งแรกที่เมืองเชียงราย ซึ่งเจ้าเมืองเห็นว่า พระแก้วมรกตเป็นของมีค่าอย่างยิ่งไม่ประสงค์จะประดิษฐานไว้ในที่เปิดเผย เพราะเกรงว่าเมืองอื่นๆ ที่มีกำลังเหนือกว่าจะยกกำลังมาแย่งชิง จึงได้อาราธนาท้าวแล้วลงรักปิดทอง นำไปบรรจุไว้ในเจดีย์โบราณในวัดพระแก้ว

ในปี พ.ศ. 1977 พระเจดีย์ที่บรรจุพระแก้วมรกตไว้แต่เดิมถูกอุสุมินาต (ฟ้าผ่า) พังลงมา จึงพบว่าเป็นพระพุทธรูปลงรักปิดทองคำทั่วทั้งองค์ต่อมาปูนที่ลงรักปิดทองกระเทาะออกตรงบริเวณปลายพระนาสิก เจ้าอาวาสสังเกตุ

เห็นเป็นสีเขียว จึงได้กระเทาะปูนออกทั้งองค์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสีเขียวทึบทั้งองค์ มีลักษณะงดงามมาก ความทราบถึงเจ้าเมืองเชียงใหม่ จึงได้อัญเชิญพระแก้วมรกต มาประดิษฐานที่เชียงใหม่ แต่ปรากฏว่าเมื่อช้างเดินทางมาถึงบริเวณทางแยกเมืองเชียงใหม่และเมืองลำปาง ช้างกลับวิ่งไปยังทางเมืองลำปางหลายครั้งหลายหน เจ้าเมืองเชียงใหม่จึงยอมให้อัญเชิญพระแก้วมรกตไปประดิษฐานอยู่ ณ วัดพระแก้วดอนเต้า จังหวัดลำปางนานถึง 32 ปี

ต่อมาในปี พ.ศ. 2011 พระเจ้าติโลกราชครองเมืองเชียงใหม่ ได้อัญเชิญพระแก้วมรกตจากเมืองลำปางมาประดิษฐานที่วัดเจดีย์หลวงเมืองเชียงใหม่มานานถึง 84 ปี จนถึง พ.ศ. 2094 พระเจ้าไชยเชษฐาได้ขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าไชยเชษฐาเป็นพระราชโอรสของพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต (ประเทศลาว) และพระมหาลีซึ่งเป็นพระธิดาของพระเจ้าเมืองเชียงใหม่องค์ก่อน เมื่อพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตสวรรคต จึงเกิดการแย่งชิงบัลลังก์เสนาบดีทั้งหลายจึงทูลเชิญพระเจ้าไชยเชษฐากลับไปยังเมืองหลวงพระบางเพื่อระงับเหตุจลาจล พระเจ้าไชยเชษฐาจึงได้อัญเชิญพระแก้วมรกตไปด้วยเมื่อปี พ.ศ. 2095 และไปประดิษฐาน ณ เมืองหลวงพระบางเป็นเวลา 12 ปี ต่อมาพระไชยเชษฐาธิราชได้ทรงย้ายราชธานีมาอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ จึงได้อัญเชิญพระแก้วมรกตไปประดิษฐาน ณ วัดพระแก้ว เมืองเวียงจันทน์เป็นเวลานานถึง 214 ปี

ในปี พ.ศ. 2321 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพขึ้นไปตีกรุงศรีสัตนาคนหุต ได้เมืองเวียงจันทน์และได้อัญเชิญพระแก้วมรกตมายังกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพระกรุณา

โปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐานพระแก้วมรกตไว้ที่วัดอรุณราชวราราม

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ 1) ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างกรุงเทพฯ ขึ้นเป็นราชธานีใหม่ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระแก้วมรกตมาประดิษฐานที่พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2327 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

9.2 พระสัมพุทธพรณี

ภายในพระอุโบสถยังประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญอื่นๆ อีก พระพุทธรูปที่อยู่ถัดลงมาจากองค์พระแก้วมรกตและอยู่บนฐานชุกชีเดียวกัน คือ **พระสัมพุทธพรณี** เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2373) เมื่อครั้งยังผนวช ณ วัดสมอราย (วัดราชาธิราช) โดยสร้างตามแบบที่ได้ทรงตรวจสอบว่า ถูกต้องตามพุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ หล่อด้วยสัมฤทธิ์และกาไหล่ทอง มีจีวรเป็นริ้ว ไม่มีพระเกตุมาลา ต่อเมื่อเห็นว่ามีงาม จึงได้สร้างยอดพระเศกและเปลี่ยนยอดพระเศกตามฤดูต่างๆ ยอดพระเศกทำจากแก้ว เมื่อรัชกาลที่ 4 เสด็จเฉลิมฉลองราชสมบัติ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระสัมพุทธพรณีไปตั้งในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและเมื่อเสร็จพิธีแล้ว จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญไปประดิษฐานบนฐานชุกชีแทนที่พระพุทธรูปลิหิงค์ซึ่งอัญเชิญไปไว้ ณ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ในพระบรมราชวัง (ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร)

9.3 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

หน้าฐานชุกชีที่เบื้องหน้าของบุษบกมีพระพุทธรูปสององค์ประดิษฐานบนแท่นด้านซ้ายและด้านขวาของพระแก้วมรกต คือ **พระพุทธรูปฉลองพระองค์รัชกาลที่ 1** ทางด้านทิศเหนือ และ**พระพุทธรูปฉลองพระองค์รัชกาลที่ 2** ทางด้านทิศใต้ พระพุทธรูปฉลองพระองค์ทั้งสององค์นี้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 เพื่ออุทิศถวายพระราชกุศลแด่รัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 เป็นพระพุทธรูปยืน ปางห้ามสมุทร รัชกาลที่ 3 ได้พระราชทานพระนามพระพุทธรูปองค์ทางด้านทิศเหนือว่า **พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก** และพระพุทธรูปองค์ทางด้านทิศใต้ว่า**พระพุทธเลิศหล้านภาลัย** ซึ่งรัชกาลที่ 4 ได้เปลี่ยนสร้อยพระนามจาก “สุลาลัย” มาเป็น “นภาลัย” พระพุทธรูปฉลองพระองค์ทั้งสององค์นี้เป็นที่มาแห่งการออกพระนามของพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 เพราะวาประชาชนทั่วไปเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ที่ล่วงลับไปแล้วว่า “แผ่นดินตัน” “แผ่นดินกลาง” และ “แผ่นดินปลาย” รัชกาลที่ 3 ทรงเกรงว่า แผ่นดินของพระองค์จะเป็นแผ่นดินปลาย จะเป็นการอับมงคลแก่ราชวงศ์จักรี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศเรียกพระนามอดีตพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 ตามนามพระพุทธรูปปฏิมากรทั้งสององค์ คือ แผ่นดินพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและแผ่นดินพระพุทธเลิศหล้านภาลัย¹ พระพุทธรูปฉลองพระองค์ทั้งสององค์นี้มีความสูง 6 ศอก (3 เมตร) เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างจักรพรรดิราช ทองคำที่ใช้หุ้มองค์พระมีน้ำหนักองค์ละ 63 ชั่ง 14 ตำลึง (ประมาณ 76 กก.)²

² หน้า 76 กก. ได้มาจากการเปลี่ยนมาตราวัดน้ำหนักไทยเป็นมาตราวัดน้ำหนักเมตรก 1 ชั่งมีค่าเท่ากับ 1.2 กิโลกรัม และ 1 สลึงมีค่าเท่ากับ 3.75 กรัม

9.4 พระพุทธรูปอื่นๆ

เหนือชั้นเบญจารองรับบุษบกทองคำทรงพระแก้วมรกตจะเป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ทรงเครื่อง ปางห้ามสมุทร จำนวน 10 องค์ หล่อด้วยสัมฤทธิ์หุ้มทองคำ ซึ่งพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่ออุทิศถวายแด่พระมหากษัตริย์หลังจากเสด็จสวรรคตและเจ้านายในพระราชวงศ์ที่สิ้นพระชนม์แล้ว พระพุทธรูปฉลองพระองค์ทั้ง 10 องค์นี้มีชื่อสังเกตคือ พระพุทธรูปที่ครองจีวรปลายแผ่ออกทั้งสองข้างจะเป็นพระพุทธรูปปฏิมากรฉลองพระองค์พระมหากษัตริย์หรือพระบรมราชวงศ์ฝ่ายหน้า ถ้าหากมีจีวรสืบตามรูปพระชนม์จะเป็นพระพุทธรูปปฏิมากรฉลองพระองค์พระบรมราชวงศ์ฝ่ายใน

10. หอพระคันธารราษฎร์

ตั้งอยู่มุมพระระเบียงด้านหน้าพระอุโบสถ หันหน้าไปทางทิศเหนือ เริ่มสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 เสร็จในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นอาคารสองหลังตั้งอยู่บนฐานทักษิณเดียวกัน อาคารหลังหน้ามีลักษณะเป็นเรือนธาตุ มียอดปราสาทประดับกระเบื้องเคลือบสี ภูเขาหน้าทางเข้าหอเป็นมุขลด 3 ชั้น ภายในหอพระคันธารราษฎร์ประดิษฐานพระคันธารราษฎร์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปประทับนั่ง ปางขอฝน ยกพระหัตถ์ขวาเสมอพระอุระ พระพุทธรูปองค์นี้ใช้ตั้งในพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน พระที่นั่งคังคธรรมาสน์และพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน

ศาสตร์ (ปัจจุบันคงมีเพียงพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ) ผนังภายในหอพระคันธารราษฎร์ประดับด้วยภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญและพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญและพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน ส่วนอาคารหลังในมีลักษณะเป็นมณฑปยอดปราสาท ประดับกระเบื้องเคลือบสี เป็นที่ประดิษฐานพระเจดีย์โบราณปิดทอง ซึ่งได้อัญเชิญมาจากเมืองเหนือในครั้งรัชกาลที่ 4

11. หอระฆัง

ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของพระอุโบสถ สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ลักษณะอาคารเป็นทรงบุษบก ตั้งบนฐานทักษิณแบบปราสาท ยอดมุมไม้สิบสอง ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีสันนิษฐานว่า หอนี้สร้างในบริเวณของหอระฆังเดิมในครั้งรัชกาลที่ 1 ระฆังนี้รัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำมาจากวัดระฆังโฆสิตาราม ถือว่าเป็นระฆังที่มีเสียงไพเราะกังวาน

การนำชมวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นรายการนำเที่ยวรายการต้นๆ ของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศทุกกลุ่มที่มาเยือนประเทศไทย มักคุ้นเคยใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาทีในการนำชม เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบสาระสำคัญและชื่นชมกับความงดงามของวัดก่อนนำชมพระบรมมหาราชวังต่อไป

¹ ครึ่งถึงรัชกาลที่ 4 จึงมีอดีตรัชกาลเพิ่มขึ้นเป็น 3 พระองค์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริ ว่าควรมีพระนามเรียกอดีตรัชกาลและรัชกาลปัจจุบัน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เรียกพระปรมาภิไธยรัชกาลที่ 1 ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระปรมาภิไธยรัชกาลที่ 2 ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (ได้เปลี่ยนสร้อยพระนามของพระพุทธรูปปฏิมากรฉลองพระองค์จาก “สุลาสัย” เป็น “นาลาลัย” ในรัชกาลที่ 4 นี้ด้วย) ส่วนพระปรมาภิไธยของรัชกาลที่ 3 เรียกว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยอนุโลมตามพระนามเดิมว่า “ทับ” และพระปรมาภิไธยของรัชกาลที่ 4 เรียกว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยอนุโลมตามพระนามเดิมว่า “บงกช” จากนั้นมาจึงปรากฏมีการจารึกพระนามพระมหากษัตริย์ในพระสุพรรณบัฏในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเพื่อประชาชนจะได้เรียกพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ได้อย่างถูกต้อง

คำถามท้ายบท 3

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

1. วัดพระศรีรัตนศาสดารามสร้างขึ้นเมื่อใด มีวัตถุประสงค์อย่างไรในการสร้างและประกอบด้วยส่วนสำคัญอะไรบ้าง
2. สถานที่สำคัญที่มีคฤหบดีศิวอธิบาย นำชมภายในวัดพระศรีรัตนศาสดารามมีอะไรบ้าง
3. พระพุทธรูปมหาเศียรสิบเศียรมีลักษณะสำคัญและมีประวัติความเป็นมาอย่างไร
4. การออกพระนามของรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 มีที่มาอย่างไร
5. ฐานไพทีมีลักษณะอย่างไร ประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างอะไรบ้าง
6. ปราสาทพระเทพบิดรมีความสำคัญอย่างไร ประดิษฐานอะไรบ้างในปัจจุบัน
7. พระสุวรรณเจดีย์มีก่องค์ สร้างขึ้นเพื่ออะไร
8. พระบรมราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาลตั้งอยู่ที่ใด ประกอบด้วยอะไรบ้างและประดิษฐานอะไร
9. รูปหล่อสัตว์หิมพานต์สร้างขึ้นในสมัยใด มีกี่คู่ อะไรบ้าง
10. สิ่งก่อสร้างต่อไปนี้ประดิษฐานอะไร
  - ก. หอพระมนต์ยรรยาม
  - ข. วิหารยอด
  - ค. หอพระนาค
11. พระแท่นมณีคศิลาอาสน์คืออะไร ปัจจุบันอยู่ที่ใด
12. พระอัญญามหาเจดีย์อยู่ที่ใด สร้างขึ้นเพื่ออะไร ประกอบด้วยองค์เจดีย์อะไรบ้าง
13. รูปยักษ์ 6 คู่ มีคติในการสร้างอย่างไรและเป็นยักษ์ที่มีลักษณะสำคัญอย่างไร
14. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องรามเกียรติ์ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดารามตั้งอยู่ที่ใด มีกี่ห้องภาพ มีประวัติความเป็นมาอย่างไร โดยเฉพาะการเขียนซ่อม และคฤหบดีศิวอธิบายนำชมอย่างไร

แนวคำตอบ 2

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

1. วัดพระศรีรัตนศาสดารามสร้างขึ้นพร้อมกับพระบรมมหาราชวังในปี พ.ศ. 2325 เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหา
รัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วนคือ
  - * ทิศใต้ ประกอบด้วยพระอุโบสถ ศาลาราย หอระฆัง หอพระคันธารราษฎร์ หอพระราชกรมานุสร
หอพระราชพงษานุสรและหอพระโพธิธาตุพิมาน
  - ✦ ส่วนกลาง คือ ฐานโถงที่ประกอบด้วยปราสาทพระเทพบิดร พระมณฑป พระศรีรัตนเจดีย์ พระสุวรรณ
เจดีย์ พนมมหาก รูปสัตว์หิมพานต์ พระบรมราชานุสาวรีย์และนครวัดจำลอง
  - ◇ ทิศเหนือ ประกอบด้วยหอพระมณฑิยธรรม หอพระนาค วิหารยอดและสิ่งประดับอื่นๆ เช่น
พระอักษฎามหาเจดีย์ ยักษ์ทวารบาล ฤๅษีตัดตนและพระระเบียง
2. สถานที่สำคัญที่มีคฤเทศก์ควรอธิบายนำชมภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (ตามเส้นทางการนำชมที่นิยมและเป็นจุดที่
เหมาะสมในการอธิบาย) ได้แก่
  1. รูปปั้นฤๅษีตัดตน ยักษ์ทวารบาล
  2. พระระเบียง
  3. พระศรีรัตนเจดีย์
  4. พระมณฑป
  5. นครวัดจำลอง
  6. ปราสาทพระเทพบิดร พระสุวรรณเจดีย์
  7. พระอักษฎามหาเจดีย์
  8. พระอุโบสถ พระแก้วมรกต
3. พระพุทธรูปมหารัตนปฏิมากรหรือพระแก้วมรกตเป็นพระพุทธรูปสลักจากแก้วมณีสีเขียว (หยก) เนื้อเดียวกันทั้งองค์
มีขนาดหน้าตักกว้าง 48.3 ซม. และสูงรวมฐาน 66 ซม. ขัดสมาธิราบ ปางสมาธิ มีเครื่องทรง 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน
ซึ่งรัชกาลที่ 1 ทรงสร้างถวายและฤดูหนาวซึ่งรัชกาลที่ 3 ทรงสร้างถวาย
  - * พระแก้วมรกตพบเป็นครั้งแรกที่เมืองเชียงราย เจ้าเมืองเกรงการถูกแย่งชิง จึงเอาปูนทาทับ ลงรักปิดทอง แล้วบรรจุ
ไว้ในเจดีย์โบราณในวัดพระแก้ว
  - ๓ ต่อมาปี พ.ศ. 1977 ได้อัญเชิญมาประดิษฐานที่เชียงใหม่ แต่ช่างที่นำมาได้เตลิดไปยังเมืองลำปางหลายครั้ง
จึงอัญเชิญไปประดิษฐานที่วัดพระแก้วดอนเต้า เมืองลำปางเป็นเวลา 32 ปี

ปี พ.ศ. 2011 ได้ัญเชิญพระแก้วมรกตมาประดิษฐานที่วัดเจติยหลวง เมืองเชียงใหม่เป็นเวลา 84 ปี

ต่อมาปี พ.ศ. 2321 เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกตีได้เมืองเวียงจันทน์ จึงัญเชิญพระแก้วมรกตมาประดิษฐานไว้ที่วัดอรุณราชวราราม

เมื่อสร้างกรุงเทพฯ รัชกาลที่ 1 จึงได้ัญเชิญมาประดิษฐานที่พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2327 จนถึงปัจจุบัน

4. การออกพระนามของรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 ได้มาจากพระพุทธรูปฉลองพระองค์ ซึ่งรัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่ออุทิศถวายเป็นพระราชกุศลแต่รัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 และถวายพระนามพระพุทธรูปว่า พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและพระพุทธเลิศหล้านลาลัย และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ออกพระนามพระมหากษัตริย์ 2 รัชกาลตามนามของพระพุทธรูปทั้งสององค์ ต่อมารัชกาลที่ 4 ได้มีพระราชดำริออกพระนามรัชกาลที่ 1 ว่า “พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก” รัชกาลที่ 2 ว่า “พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านลาลัย” (เปลี่ยนสร้อยพระนามจาก “สุลาลัย” เป็น “นลาลัย”)
5. ฐานไพทีเป็นฐานสี่เหลี่ยมผืนผ้า ย่อมุมทั้งสี่ด้าน ฐานสูงสองชั้น สร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 ประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างต่างๆ ได้แก่ พระศรีรัตนเจดีย์ พระมณฑป ปราสาทพระเทพบิดร พระสุวรรณเจดีย์ พระบรมราชานุสาวรีย์และสิ่งประดับได้แก่ พนมหมาก รูปหล่อสัตว์หิมพานต์และนครวัดจำลอง
6. ปราสาทพระเทพบิดรสร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 เดิมมีชื่อเรียกว่า “พระพุทธรปรางค์ปราสาท” มีลักษณะเป็นปราสาทยอดปรางค์ เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต เนื่องจากพระแก้วมรกตประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถซึ่งอยู่ต่ำกว่าพระมณฑป (พระธรรม) เป็นการไม่สมควร แต่เมื่อสร้างเสร็จแล้ว คับแคบไม่เหมาะแก่การพระราชพิธี และได้เกิดเหตุไฟไหม้ขึ้นรัชกาลที่ 6 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ัญเชิญพระบรมรูปของรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 มาประดิษฐานไว้ และพระราชทานนามใหม่ว่า “ปราสาทพระเทพบิดร” ปัจจุบันประดิษฐานพระบรมรูปทั้ง 8 รัชกาล และเปิดให้ประชาชนถวายสักการะในวันจักรี (6 เมษายน) และวันฉัตรมงคล (5 พฤษภาคม)
7. พระสุวรรณเจดีย์มี 2 องค์ อยู่ตรงมุขชลาฐานไพทีชั้นล่าง ด้านหน้าปราสาทพระเทพบิดรมุมละองค์ รัชกาลที่ 1 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างอุทิศเป็นพระราชกุศลถวายสมเด็จพระบรมชนกและสมเด็จพระบรมราชชนนี
8. พระบรมราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาล ตั้งอยู่บนลานทักษิณ มุมพระมณฑป ประกอบด้วยบุษบกย่อมุมไม้สิบสอง ประดิษฐานบนฐานหินอ่อน 3 ชั้น ฐานชั้นกลางตั้งรูปช้างหล่อสัมฤทธิ์ ซึ่งเป็นช้างเผือกประจำรัชกาล ภายในบุษบกประดิษฐานพานแว่นฟ้า 2 ชั้น ซึ่งมีพระราชสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ทั้ง 9 รัชกาล

9. รูปหล่อสัตว์หิมพานต์สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 มี 7 คู่คือ
 คู่ที่ 1 อสูรวายุกษี ท่อนบนเป็นยักษ์ ท่อนล่างเป็นนก
 คู่ที่ 2 อัปสรลีห์ ท่อนบนเป็นนางอัปสร ท่อนล่างเป็นราชสีห์
 คู่ที่ 3 สิงหพานร ท่อนบนเป็นพระยาพานร ท่อนล่างเป็นราชสีห์
 คู่ที่ 4 กินรี ท่อนบนเป็นมนุษย์เพศหญิง ท่อนล่างเป็นนก
 คู่ที่ 5 เทพปักขี ความเป็นเทวดา มีปีกและหางอย่างนก
 คู่ที่ 6 เทพนรสิงห์ ท่อนบนเป็นเทวดา ท่อนล่างเป็นราชสีห์
 คู่ที่ 7 อสูรปักขี ท่อนบนเป็นยักษ์ ท่อนล่างเป็นนก
10. ก. หอพระมณฑปยธรรมาใช้เป็นทีเก็บพระไตรปิฎกฉบับต่างๆ ถือว่าเป็นหอสมุดด้านพระพุทธศาสนาแห่งแรก
 ข. พระวิหารยอดประดิษฐานพระนาค เป็นพระพุทธรูปยืน หล่อด้วยนาก ปางประทานอภัย และถือเป็นพระประธานของวิหารยอด
 ค. หอพระนาคสร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 เพื่อใช้ประดิษฐานพระนาค รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้ก่อสร้างใหม่ให้ใหญ่กว่าเพื่อใช้ประดิษฐานพระอัฐิของพระบรมเชษฐาและของพระบรมวงศ์
11. พระแท่นมณฑลคิลลาอาสน์ คือพระแท่นที่พ่อขุนรามคำแหงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างไว้ในดงตาลเพื่อใช้เป็นทีประทับว่าราชการและในวันพระจะนิมนต์พระสงฆ์มานั่งเทศนาบนพระแท่นนี้ ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
12. พระอัฐยามหาเจดีย์ คือพระปรารงค์ 8 องค์ ตั้งเรียงรายเป็นแนวอยู่ด้านหน้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อยู่นอกวงพระระเบียง 6 องค์ และในวงพระระเบียง 2 องค์ ไม่ปรากฏประวัติการสร้างที่แน่นอน สร้างขึ้นเพื่ออุทิศเป็นที่ระลึกถึงปวงชนนุคคลและพระธรรม ประกอบด้วยองค์เจดีย์ 8 องค์ดังนี้
1. พระสัมมาสัมพุทธมมหาเจดีย์ องค์สีขาว อุทิศถวายแด่พระพุทธองค์
  2. พระลัทธธรรมปริยัติวราชมหาเจดีย์ องค์สีขาบ อุทิศถวายแด่พระธรรม
  3. พระอริยสงฆ์สาวกมหาเจดีย์ องค์สีชมพู อุทิศแด่พระสงฆ์
  4. พระอริยสาวิกภิกษุณีสังฆมหาเจดีย์ องค์สีเขียว อุทิศถวายแด่พระภิกษุณี
  5. พระปัจเจกโพธิสัมพุทธามมหาเจดีย์ องค์สีม่วง อุทิศถวายแด่พระปัจเจกพุทธเจ้า
  6. บรมจักรวัตรราชามหาเจดีย์ องค์สีน้ำเงิน อุทิศถวายแด่พระมหากจักรพรรดิ
  7. พระโพธิสัตว์ฤษฏามหาเจดีย์ องค์สีแดง อุทิศถวายแด่พระโพธิสัตว์
  8. พระศรีอริยเมตยมมหาเจดีย์ องค์สีเหลือง อุทิศถวายแด่พระโพธิสัตว์

13. รูปยักษ์ทวารบาล 6 คู่มีคติในการสร้างเพื่อเฝ้าพระอารามและปกป้องรักษาอาณาบริเวณให้ปราศจากอันตรายและการรบกวนจากภูตผีปีศาจ เป็นพญายักษ์สำคัญจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ มีการแต่งตัว สีกายและชื่อเรียกต่างกันไปสูงประมาณ 6 เมตร อยู่ในทำเนียบตรงบนแท่นตรงประตูทางเข้าตามจุดต่างๆ ดังนี้
1. ประตูด้านทิศตะวันออก 2 คู่คือ
    - ๙ สุริยภพ กายสีแดงชาด กับอินทรชิต กายสีเขียว อยู่ตรงหน้าปราสาทพระเทพบิดร
    - ๙ มังกรกัณฐ์ กายสีเขียว กับวิรุพหก กายสีขาบ อยู่หน้าพระอุโบสถ
  2. ประตูด้านทิศตะวันตก 3 คู่คือ
    - ๙ วิรุณจำบัง กายสีมอหมึก กับโมยราพณ์ กายสีม่วงอ่อน อยู่ตรงประตูที่เข้ามาจากสนามหน้าศาลาสหทัยสมาคม
    - ๙ สหัสเดชะ กายสีขาบ กับทศกัณฐ์ กายสีเขียว อยู่ตรงประตูที่เข้ามาจากศาลาสหทัยสมาคม
    - ๙ อัศकरणมารา กายสีม่วงแก่ กับจักรวรรดี กายสีขาบ อยู่ตรงประตูพระระเบียงด้านหลังพระอุโบสถ
  3. ประตูด้านทิศใต้ 1 คู่คือ
    - ๙ ทศคีรีวัน กายสีเขียว กับทศคีรีธร กายสีหอดิน อยู่ใกล้ประตูศรีรัตนศาสดาที่จะผ่านไปยังเขตพระราชฐานชั้นกลาง
14. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องรามเกียรติ์ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดารามอยู่ที่ผนังพระระเบียงด้านใน มี 178 ห้องภาพ เขียนครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 1 ต่อมาลบของเดิม เขียนใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 3 รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการแต่งโคลงจารึกแผ่นหินอ่อนเพื่อทราบเรื่องราวในแต่ละห้อง มีการเขียนซ่อมภาพชำรุดในการฉลองพระนครครบ 100 ปี รวมทั้งในสมัยรัชกาลที่ 7 และรัชกาลปัจจุบันได้มีการเขียนซ่อมโดยรักษาของเดิมไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เคลือบหน้าภาพด้วยน้ำยา เพื่อป้องกันละอองฝนสาดไม่ให้ซึมเข้าไปในภาพ มัคคุเทศก์ควรเริ่มอธิบายนำชมจากห้องที่ 1 ตรงประตูด้านทิศเหนือตรงกับวิหารยอด และเวียนตามเข็มนาฬิกาไปจนครบรอบ

บทที่ 4

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามหรือที่เรียกกันอย่างสามัญว่า **“วัดโพธิ์”** เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ ณ เลขที่ 2 ตำบลพระบรมมหาราชวัง เขตพระนครกรุงเทพมหานคร อาณาเขตทั้งหมดมี 50 ไร่ 38 ตารางวา หรือประมาณ 20.038 เอเคอร์ **

ประวัติ

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เดิมเป็นวัดราษฎร์ ที่มีขนาดเล็ก คงสร้างมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ไม่ปรากฏว่าสร้างเมื่อปี พ.ศ.ใด และใครเป็นผู้สร้างชื่อเดิมของวัดคือ วัดโพธาราม เป็นวัดที่หันหน้าไปทางทิศตะวันตก สู่แม่น้ำเจ้าพระยา ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวงและได้ทรงกำหนดเขตเมืองหลวงไว้ทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา วัดโพธารามจึงได้รับการสถาปนา เป็นพระอารามหลวงด้วย และมีพระราชอาณาปกครองตั้งแต่นั้นมา

ครั้นถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ 1) ขึ้นครองราชย์เมื่อปี พ.ศ. 2325 พระองค์ได้ทรงย้ายราชธานีจากกรุงธนบุรี มาตั้งอยู่ ณ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา พระบรมมหาราชวังอยู่ระหว่างกลางวัดทั้งสอง คือ ทางทิศใต้มีวัดโพธาราม

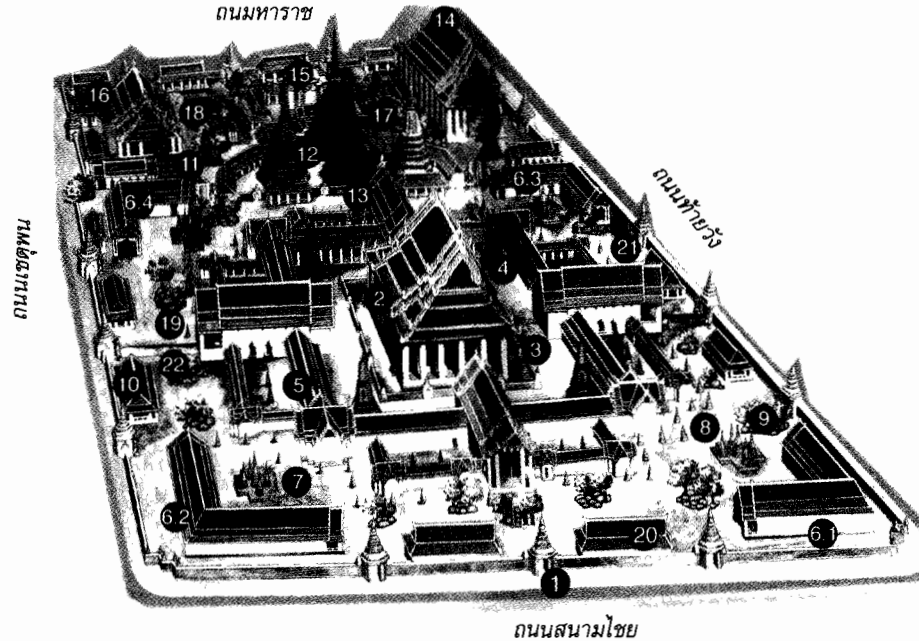
ส่วนทางทิศเหนือมีวัดสลัก (ปัจจุบันคือ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์) รัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะวัดโพธาราม และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทบูรณะวัดสลัก การบูรณปฏิสังขรณ์ ในครั้งนั้นได้เปลี่ยนแปลงแผนผังของวัด โดยให้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก และบูรณะแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2344 รัชกาลที่ 1 ได้พระราชทานนามพระอารามว่า **“วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาวาส”** (บางตำรา เช่น คู่มือ นำเที่ยววัดโพธิ์ เขียนว่า **“วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาวาส”** มาแก้สร้อยนามพระอารามในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็น **“วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม”**)

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ได้เสด็จฯ มาพระราชทานผ้าพระกฐิน ณ วัดพระเชตุพนฯ และทอดพระเนตรเห็นถาวรวัตถุต่างๆ ทรุดโทรม

*อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

** ขนาดพื้นที่ ความกว้าง ความสูงและน้ำหนักของสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏในบทนี้ได้แปลจากมาตราไทยเป็นมาตราเมตริก โดยใช้ตารางมาตราวัดดังแสดงไว้ในภาคผนวก

แผนผังวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ที่มา : ไร่ไพพรรณ ทวีสุริยะ. 2541. คู่มือนำเที่ยววัดโพธิ์. กรุงเทพฯ : วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร, หน้า 17-20., 2541.

1. ชุมประตู่ทางเข้าถนนท้ายวัด	7. เจดีย์ห่ออม	16. ศาลาการเปรียญ
2. พระอุโบสถ	8. เจดีย์ราย	17. สวนมิสกวัน
3. กำแพงแก้ว	9. เขามอ	18. สระจระเข้
4. ปรางค์ทิศ	10. ศาลาราย	19. เขาฤๅษีดัดตน
5. พระระเบียงและวิหารทิศ	11. หอระฆัง	20. โรงเรียนแพทย์แผนโบราณและ การนวดแผนโบราณ
6. วิหารคด	12. พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล	21. ตุ๊กตาดิน
6.1 วิหารคดพระฉาย	13. วิหารทิศนาคนปรก	22. ไม้ประดับและสมุนไพร
6.2 วิหารคดพระพุทธเจ้าเข้านิพพาน	14. วิหารพระพุทธไสยาสน์	
6.3 วิหารคดหน้าแดง	15. พระมณฑป	
6.4 วิหารคดสมอ		

ลงเป็นอันมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2375 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2391 (17 ปี) การบูรณะในครั้งนั้นได้ขยายของเดิมเปลี่ยนแปลงให้งดงามดีกว่าเดิม และได้มีพระราชประสงค์พิเศษอีกข้อคือจะให้ เป็น “มหาวิทยาลัยสำหรับประชาชน” นับเป็นแหล่งเล่าเรียนวิชาความรู้สำหรับประชาชนทั่วไป ไม่ว่าจะมิชานะอย่างไร

สามารถหาความรู้เล่าเรียนได้จากศิลาจารึกประดับไว้ในบริเวณวัด วัดพระเชตุพนฯ ได้ชื่อว่าเป็นวัดที่มีแผนผังการจัดวางที่ได้สัดส่วน และมีระเบียบมากที่สุดในบรรดาวัดทั้งหมดของกรุงเทพฯ นอกจากนี้ยังได้ชื่อว่าเป็นวัดที่มีเจดีย์มากที่สุดแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร กล่าวคือ บริเวณรอบอาณาเขตของวัดมีเจดีย์อยู่ถึง 95 องค์ คือ เจดีย์รายรอบพระอุโบสถ 71 องค์พระมหาเจดีย์ 4 องค์ พระเจดีย์ฐานเดียวหมู่ 5 รวม 4 หมู่จำนวน 20 องค์ รวมทั้งสิ้น 95 องค์

สิ่งที่ควรรำชม

1. พระอุโบสถ

1.1 พระระเบียง

พระระเบียงที่รายล้อมพระอุโบสถทำเป็นสองชั้น โดยที่พระระเบียงชั้นนอกจะมาบรรจบกับพระระเบียงชั้นใน ที่ตรงมุมทั้งสี่ด้าน เป็นลักษณะของพระระเบียงล้อมรอบพระอุโบสถ และที่สำคัญเป็นพระระเบียงที่สวยงาม เพราะใช้ลักษณะของสถาปัตยกรรมไทย คือ การย่อมุมไม้สิบสอง ที่ตรงมุมพระระเบียง กับทั้งยังประดับประดาด้วยเครื่องประกอบหลังคาตามแบบอย่างสถาปัตยกรรมไทยมีชื่อฟ้าใบระกา หางหงส์ เสาที่ติดกับผนังทำเป็นเสาที่มีบัวหัวเสา ชนิดบัวแวง (เป็นลักษณะบัวกลีบยาว) พระระเบียงสร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 และมาเสริมให้สูงขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ในพระระเบียงประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อด้วยสัมฤทธิ์ รวมทั้งสิ้น 394 องค์ (อยู่ที่พระระเบียงชั้นนอก 244 องค์ และพระระเบียงชั้นใน 150 องค์) รัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระพุทธรูปเหล่านี้มาจากหัวเมืองฝ่ายเหนือ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่อยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์เสียใหม่และนำมาประดิษฐานที่พระระเบียงแห่งนี้ พระพุทธรูป

เหล่านี้เป็นพระพุทธรูปที่อยู่ในอิริยาบถนั่งทั้งหมดและมีเพียง 2 ขนาดเท่านั้น พระพุทธรูปที่พระระเบียงชั้นนอกจะมีขนาดเล็กกว่าพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ที่พระระเบียงชั้นใน พระพุทธรูปทั้ง 394 องค์นี้เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในศิลปะสมัยต่างๆ มีทั้งสมัยล้านนาสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา และสมัยอยุธยา

1.2 ปรากฏศิลปะและกำแพงแก้ว

ปรากฏศิลปะ ตั้งอยู่บนลานพระอุโบสถตรงมุมทั้งสี่ด้าน มุมละ 1 องค์ มีลักษณะเป็นปรากฏแบบไทยสมัยรัตนโกสินทร์ วิวัฒนาการมาจากปรากฏของเขมร กล่าวคือ ปรากฏแบบไทยทุกส่วนจะยึดสูงขึ้นไปหมดสร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 และก่อสร้างให้สูงขึ้นประมาณ 3 คอกในสมัยรัชกาลที่ 3 องค์ปรากฏประดับด้วยหินลายสีเทา ในซุ้มจระนำมีรูปเทวดาถือพระขรรค์ หล่อด้วยดินเผาประดับอยู่ทั้งสี่ด้าน มีเชิงสิงห์รองรับฐานปัทม์ เหนือซุ้มจระนำจะมียักษ์แบกหล่อด้วยดินเผาเช่นกัน

กำแพงแก้วและซุ้มเสมา ตั้งรายล้อมพระอุโบสถ ซุ้มเสมามีลักษณะเป็นยอดสถาปัตยกรรมจำนวน 8 ซุ้มแต่ละซุ้มปักใบเสมาคู่แสดงฐานะพระอารามหลวง ด้านนอกกำแพงแก้วมีแผ่นหินอ่อนจำหลักรูปเขา ไม้และรูปสัตว์ต่างๆ ตรงประตูทางเข้าตั้งรูปหล่อสัมฤทธิ์ประตูละ 1 คู่ เป็นรูปหล่อสัมฤทธิ์ของสัตว์ในหิมพานต์ที่มีชื่อว่า “นาง” อันเป็นรูปผสมระหว่างเสือกกับสิงห์ รวมทั้งหมด 16 ตัว ทำขึ้นเพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้ายต่างๆ

1.3 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของพระอุโบสถ

หน้าบัน พระอุโบสถเดิมสร้างขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 1 และได้รื้อขยายให้ใหญ่ขึ้นในรัชกาลที่ 3 สังเกตได้จากหน้าบันของพระอุโบสถเป็นลวดลายดอกไม้ และเสาที่รายล้อมเป็น

เสาแบบสี่เหลี่ยมลดมุม ไม่ใช่เสากลมและไม่มีบัวหัวเสา หน้าบันของพระอุโบสถทั้งสองด้านสลักลวดลายดอกไม้และประดับกระจกสี ซึ่งทั้งหน้าบันและเสาเป็นลักษณะประเพณีนิยมของรัชกาลที่ 3 เครื่องประดับหลังคาเป็นแบบสถาปัตยกรรมไทย มีช่อฟ้า ใบระกา ทางหงส์ หลังคาลด 3 ชั้น มุงด้วยกระเบื้องเคลือบสี ซึ่งมานิยมในสมัยรัตนโกสินทร์

บานประตูและหน้าต่าง บานประตูด้านนอกของพระอุโบสถเป็นบานประตูประดับมุก ซึ่งถือว่าเป็นงานฝีมือประดับมุกที่งดงามมากที่สุดชิ้นหนึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ มีทั้งหมด 8 บาน เป็นเรื่องราวเกียรติ มีลวดลายละเอียดอ่อนคล้ายกับเป็นภาพมีชีวิต รัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ (พระองค์เจ้าศิริวงศ์) ควบคุมการประดับมุกบานประตูแห่งนี้ ส่วนบานประตูด้านในเขียนลายรดน้ำเป็นรูปพัดพระราชอาคันตุกรรม ฐานานุกรม เปรียบดูทั้งฝ่ายคามวาสีและฝ่ายอรัญวาสี (ในกรุงและหัวเมือง)

บานหน้าต่างด้านนอก จำหลักเป็นลายแก้วชิงดวง ปิดทองประดับกระจก บานหน้าต่างด้านในเขียนลายรดน้ำเป็นตราเจ้าคณะสงฆ์

ภาพแกะสลักที่ผนังเจดีย์ บนผนังเจดีย์รายล้อมพระอุโบสถมีภาพสลักนูนต่ำ เล่าเรื่องราวเกียรติตอนต่างๆ รวมทั้งสิ้น 152 ภาพ (จำไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2541 : 6) คัดเลือกเอาเฉพาะตอนที่เห็นว่าเขียนภาพได้งดงาม จึงมีเนื้อเรื่องไม่ต่อกัน แต่ก่อนหากใครต้องการคัดลอกลายสามารถกระทำได้ด้วยวิธีการนำกระดาษว่ามาปิดทับแล้วขีดด้วยสีฝุ่นบนกระดาษ ให้เกิดลวดลายตรงส่วนที่นูนของภาพวิธีการเช่นนี้เรียกว่า “STONE RUBBINGS” แต่ในปัจจุบันไม่ได้รับการอนุญาตให้คัดลอกลายอีกต่อไป

--วัดพระเชตุพลวิมลมังคลาราม--

1.4 พระประธาน

พระประธานที่ประดิษฐานภายในพระอุโบสถเป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยสัมฤทธิ์ ปางสมาธิมีขนาดหน้าตักกว้าง

5 ศอก 1 คืบ 4 นิ้ว (กรมศิลปากร, 2517 : 3) หรือประมาณ 2.83 เมตร เดิมประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ที่วัดศาลาสีหน้า (ปัจจุบันคือวัดคูหาสวรรค์) รัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณา

--วัดพระเชตุพลวิมลมังคลาราม--

โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาประดิษฐานแทนพระประธานองค์เดิม และได้พระราชทานนามพระพุทธรูปว่า **“พระพุทธเทวปฏิมากร”** หมายความว่า พระพุทธรูปที่งดงามดุจเทวดา เป็นผู้สร้าง พุทธลักษณะคงอยู่ในยุคสุโขทัยตอนปลาย พระพักตร์กลมขมวดพระเกศาเป็นกันหอยแต่ขนาดเล็ก

รัศมีเป็นเปลวไฟ ที่เหนือพระเศียรพระพุทธรูปปฏิมากร มีฉัตรกางกั้นอยู่การถวายฉัตรนี้เปรียบเสมือนว่าพระพุทธรูปเจ้านั้นเป็นพระธรรมราชา หรือพระราชาก็ประกาศอานุภาพโดยพระธรรม

พระพุทธรูปปฏิมากรประดิษฐานอยู่บนฐาน 3 ชั้นแต่เดิมในครั้งรัชกาลที่ 1 เป็นฐาน 2 ชั้นและมาเพิ่มเป็น 3 ชั้น ในรัชกาลที่ 3 ฐานพระประธานชั้นบนสุดมีลักษณะเป็นฐานอ่อนโค้ง ซึ่งนิยมมากในสมัยอยุธยาตอนปลายต่อสมัยรัชกาลที่ 1 ตรงกลางฐานพระประธานมีผ้าทิพย์ห้อยอยู่กลางผ้าทิพย์ทำเป็นรูปอุณาโลม ภายในประดิษฐานพระบรมอัฐิของรัชกาลที่ 1 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาบรรจุไว้ด้วยเห็นว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นวัดที่รัชกาลที่ 1 ทรงสร้างขึ้น

ฐานพระชั้นที่ 2 ประดิษฐานพระอัครสาวก 2 องค์ คือ พระอัครสาวกฝ่ายขวา (พระสารีบุตร) และพระอัครสาวกฝ่ายซ้าย (พระโมคคัลลานะ) พระทั้งสององค์นี้มิใช่พระพุทธรูป เพราะพระทั้งสององค์อยู่ในอาการปฏิบัติพนมมือและไม่มีพระเกตุมาลา จึงทำให้ทราบได้ว่ามิใช่พระพุทธรูป ที่ฐานชั้นเดียวกันนี้ยังมีพัดยศตั้งอยู่ตรงกลางหน้าพระประธาน เป็นพัดยศที่มียอดแหลมสำหรับบวชายแต่พระราชาคณะหรือสมเด็จพระราชาคณะส่วนตาลบัตร์หรือพัดยศที่ไม่มียอดแหลมจะเรียกว่า พัดรอง พัดรองสีขาวและพัดรองสีฟ้า เป็นพัดรองที่ใช้ในงานพระราชพิธีสำคัญ 2 เหตุการณ์ คือ พัดรองสีขาวใช้ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 5 รอบของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) เมื่อปี พ.ศ. 2530 และพัดรองสีฟ้าใช้ในพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก¹ เมื่อปี พ.ศ. 2531

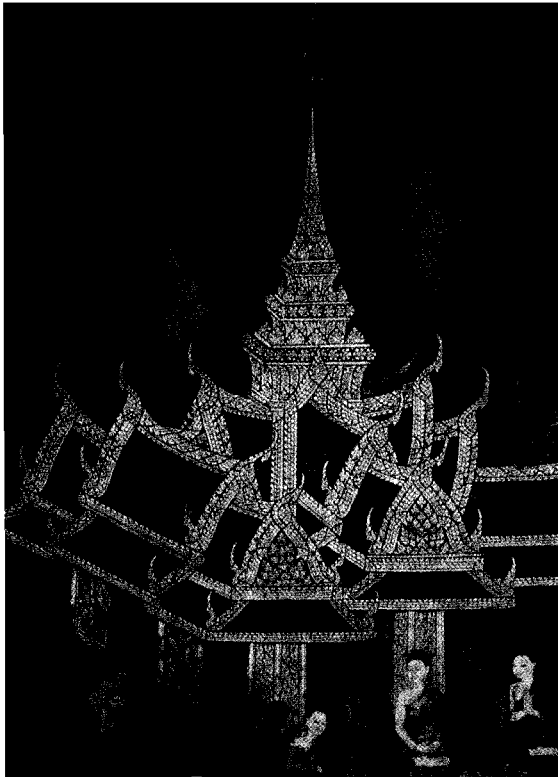
ฐานชั้นที่ 3 ประดิษฐานพระพุทธรูปอีก 8 องค์ หล่อในสมัยรัชกาลที่ 3 รวมทั้งกาน้ำและเครื่องใช้ของพระที่เรียกว่า “เครื่องอัฐบริวาร” เป็นเครื่องถมปิด² ด้านหน้าจะเป็นโต๊ะหมู่บูชาขนาดใหญ่ มีรวมทั้งหมด 11 หมู่ ลวดลายที่ประดับเป็นลายดอกพุดตานและช้างโต๊ะหมู่มีพระพุทธรูปสมัยอยุธยาประดิษฐานอยู่แต่เป็นแบบเมืองนครศรีธรรมราชหรือที่เรียกกันว่าแบบขนมต้ม พระพุทธรูปเป็นแบบล้านนาตอนต้นองค์พระอวบน้ำแต่เตี้ยกว่า ลักษณะเดียวกับพระพุทธรูปศิลาหินนครศรีธรรมราช และสองช้างโต๊ะหมู่บูชาตั้งคู่สำหรับเทียนพรรษา

1.5 ภาพจิตรกรรมฝาผนัง

ภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดอื่นๆ โดยทั่วไปจะนิยมเขียนภาพไตรภูมิ ด้านหลังพระประธานและเขียนภาพพุทธประวัติตอนมารผจญที่ด้านหน้าพระประธาน แต่ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถของวัดพระเชตุพนฯ ทั้งด้านหน้าและด้านหลังพระประธานนั้นเขียนเรื่องเมืองสวรรค์ชั้นจตุมหาราช และสวรรค์ชั้นอื่นๆ ส่วนผนังด้านข้างแบ่งออกเป็นผนังระหว่างหน้าต่างเขียนภาพเรื่องพระสาวก ซึ่งได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเอตทัคคะในด้านต่างๆ รวม 41 เรื่อง ผนังตอนเหนือหน้าต่างขึ้นไปเขียนเรื่องพระโมโหสถบัณฑิตตอนพระพุทธเจ้าครั้งยังเป็นพระโอรสสัตว์บำเพ็ญปัญญาสมาธิ ในทศชาติ ชาติที่ 5 ส่วนเชิงหน้าต่างตอนล่างเขียนภาพเรื่องนิทานพื้นเมืองเรื่องยายกะตาดปลุกถั่วปลุกงาให้หลานเฝ้า ลักษณะสำคัญที่แสดงว่าเป็นภาพ

¹ พระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก คือ พระราชพิธีที่จัดขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งทรงครองราชย์ยาวนานกว่าพระมหากษัตริย์ไทยองค์อื่นๆ ก็ผ่านมา

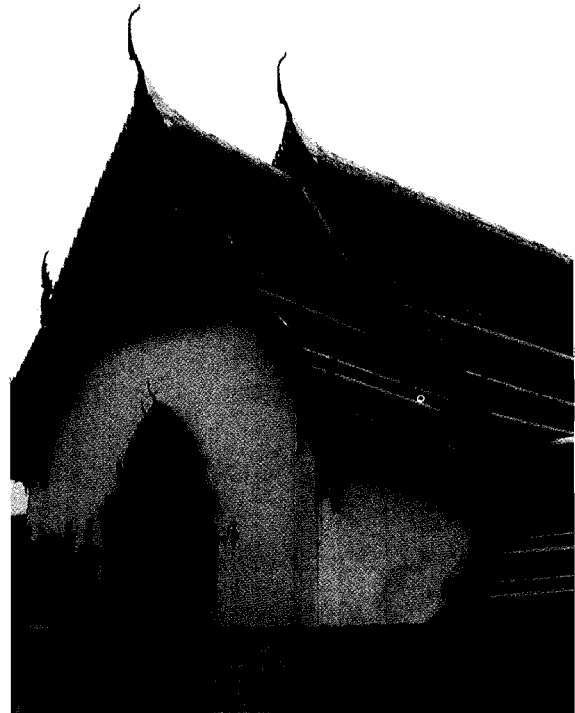
² พระสมันต์ไม่สามารถจับต้องเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ทำด้วยทองคำเพราะจะอาบัติ แต่เนื่องจากเครื่องประกอบยศศักดิ์ทำด้วยทองคำ เบื้องหน้าเครื่องประกอบสมณศักดิ์แต่พระสมันต์ จึงได้ใช้เครื่องถมปิดแทนคือ เฉากุดแก้ว ลูกปัดสีมาหลอมและทำลวดลายฝังลงไปบนเนื้อโลหะและสามารถกลายเป็นพุทธบูชาได้

จิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ 3 คือ พื้นหลังของภาพเป็นสีเข้ม หรือสีคอนข้างมืด และตัวละครหรืออาคารเป็นสีอ่อน ทำให้ภาพดูลอยเด่นขึ้นมา เสาภายในพระอุโบสถเป็นเสาสี่เหลี่ยม เขียนลายดอกไม้กันแย่ง

2. วิหาร

ภายในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มีวิหารอยู่เป็นจำนวนมาก ได้แก่ วิหารทิศ วิหารคด วิหารน้อยและวิหารพระพุทธไสยาสน์

วิหารทิศ สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 ตั้งอยู่รอบพระอุโบสถทั้งสี่ทิศ คือ ทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันตกและทิศตะวันออกอยู่ระหว่างพระระเบียงชั้นนอกและพระระเบียงชั้นใน หน้าบันของวิหารทิศเหนือและวิหารทิศใต้จำหลักด้วยภาพพระนารายณ์ทรงครุฑ ส่วนหน้าบันของวิหารทิศตะวันตกและวิหารทิศตะวันออกจำหลักเป็นรูปพระรามทรงหนุมาน แต่เดิมเฉพาะวิหารทิศตะวันออกเท่านั้นที่มีมุขหน้าและมุขหลัง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขยายวิหารทิศทุกหลังให้มีลักษณะเดียวกับวิหารทิศตะวันออก

ภายในวิหารทิศทั้งสี่มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ที่หิ้ง
มุขหน้าและมุขหลังของวิหารทิศ พระพุทธรูปที่สำคัญมี
5 องค์ด้วยกันคือ

1. มุขหน้าวิหารทิศตะวันออกประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย
2. มุขหลังวิหารทิศตะวันออกประดิษฐานพระพุทธรูปโลกนาถศาสตราจารย์ (รำไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2541 : 7)
3. วิหารทิศใต้ประดิษฐานพระพุทธรุชินราชวโรวาทธรรมจักรฯ ปางปฐมเทศนา มีธรรมจักรและพระปัญจวัคคีย์นั่งสลับฟังพระธรรมเทศนา
4. มุขหน้าวิหารทิศตะวันตกประดิษฐานพระพุทธรุชินสีห์มณีนาถฯ ปางนาคปรก
5. วิหารทิศเหนือประดิษฐานพระป่าเลไลยก์

พระพุทธรูปที่สำคัญที่สุด คือ พระพุทธรูปโลกนาถศาสตราจารย์ เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยสัมฤทธิ์ ประทับยืนสูง 20 ศอก (กรมศิลปากร, 2517 : 3) หรือ 10 เมตร ปางห้ามพระแก่นจันทน์ (ยกพระหัตถ์ซ้ายขึ้นป้องพระกรขวาห้อยแนบพระวรกาย) พระพุทธรูปโลกนาถศาสตราจารย์เดิมประดิษฐานที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยเดียวกับพระศรีสรรเพชญ์ แต่มีขนาดเล็กกว่า รัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญลงมาในคราวเดียวกันกับพระศรีสรรเพชญ์และประดิษฐานพระพุทธรูปโลกนาถไว้ที่วิหารทิศตะวันออกหลังนี้

วิหารคด สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 มีทั้งหลังสี่หลังตั้งอยู่ตรงมุมลานด้านนอกพระระเบียงทั้งสี่มุม หน้าบัน

วิหารคดทั้งสี่หลังสลักเป็นภาพเรื่องรามเกียรติ์ วิหารคดทั้งสี่มีชื่อเรียกต่างกัน คือ วิหารคดสมอ วิหารคดหน้าแดง วิหารคดพระฉายและวิหารพระพุทธเจ้าปรีณิพพาน (บางตำราเรียกว่า วิหารพระพุทธเจ้านิพพาน) ภายในประดิษฐานพระพุทธรูป

วิหารน้อย เป็นวิหารขนาดเล็ก มีด้วยกัน 2 หลัง หลังหนึ่งอยู่หน้าศาลาการเปรียญ และอีกหลังหนึ่งอยู่หน้าวิหารพระพุทธไสยาสน์

วิหารพระพุทธไสยาสน์ ตั้งอยู่ตรงมุมกำแพงวัดด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ แต่เดิมที่บริเวณนี้คือวังที่ประทับของพระองค์เจ้าหญิงกุ³ พระองค์เจ้าหญิงกุได้ทรงอุปถัมภ์วัดพระเชตุพนฯ จนสิ้นพระชนม์ ในสมัยรัชกาลที่ 3 ต่อมารัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขยายพื้นที่ของวัดมาจนถึงวังที่ประทับ พร้อมกับการสร้างวิหารพระพุทธรุไสยาสน์และพระพุทธรุไสยาสน์ขึ้น

ลักษณะอาคารเป็นหลังคาลดชั้น 3 ชั้น หน้าบันจำหลักด้วยลายดอกไม้ เช่นเดียวกับหน้าบันของพระอุโบสถชุมประทูและหน้าต่างทำเป็นช่อดอกไม้ประดับอยู่ในแจกัน ซึ่งต่างจากชุมประทูและหน้าต่างพระอุโบสถที่ทำเป็นทรงมงกุฎผนังวิหารภายในเขียนภาพต่างๆ เช่น ภาพพุทธประวัติ ภาพชาดก ภาพภารกิจของผู้คนในสมัยก่อน เป็นต้น (น ฦ ปากน้ำ, 2537 : 66-76)

พระพุทธรุไสยาสน์เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ลงรักปิดทอง มีความยาวขนาด 1 เส้น 3 วา (กรมศิลปากร, 2540 : 45) หรือประมาณ 46 เมตร นับว่าเป็นพระไสยาสน์ที่มีความยาวเป็นที่สามของประเทศ⁴ แต่พระพุทธรุไสยาสน์ในวิหาร

³ พระบนิษฐาของรัชกาลที่ 1 แต่ต่างพระมารดา กับ ต่อมารัชกาลที่ 4 ทรงสถาปนาพระอัฐิเป็นกรมหลวงนรินทรเทวี

⁴ พระไสยาสน์องค์ที่มีความยาวที่สุด มีความยาว 50 เมตรอยู่ที่วัดอุทตถนิกนประยูร อำเภอกว๊านไชยเขาวง จังหวัดอ่างทอง องค์ที่ 2 มีความยาว 1 เส้น 3 วา 2 ศอก 1 คืบ 7 นิ้ว (กรมศิลปากร, 2525 : 102) หรือประมาณ 47.39 เมตร อยู่ที่วัดพระนอนจักรสีห์ จังหวัดสิงห์บุรี

วัดพระเชตุพนฯ มีความงามเป็นที่หนึ่งเพราะมีลวดลายประดับมุกอยู่ที่ฝาพระบาท ทำเป็นรูปมงคล 108 ประการ แบ่งเป็นเครื่องมงคล 3 ประการ คือ สัตว์ เครื่องสูงและต้นไม้อยู่ในช่องสี่เหลี่ยมเล็กๆ รวม 62 ช่อง ล้อมรอบภาพจักรที่อยู่ตรงกลาง อันเป็นคติตามคัมภีร์มหาปฐิสลักษณะของอินเดียที่ถือว่ามหาบุรุษจะต้องมีรูปจักรอยู่กลางฝ่าเท้า

พระพุทธรูปองค์นี้ เป็นพระพุทธรูปก่อกออิฐถือปูน ฉาบด้วยปูนปั้น ลงรักปิดทอง พระบาทขององค์พระมีขนาดยาว 5 เมตร สูง 3 เมตร และกว้างข้างละ 1.50 เมตร พระบาทซ้ายซ้อนทับอยู่บนพระบาทขวาที่นำสังเกตุคือพระพุทธรูปองค์นี้เสมือนพระเนตร จึงมีใช้ปางปรีณิพพาน แต่เป็นปางโปรดอสุรินทรานู ความเป็นมาของปางนี้คือ อสุรินทรานูเป็นยักษ์ตัวใหญ่มาก พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นด้วยพระญาณว่า อสุรินทรานู สามารถที่จะบรรลुरुธรรมได้ จึงให้พระสาวกไปเชิญอสุรินทรานูมาเฝ้า ฝ่ายอสุรินทรานูเห็นว่า พระพุทธเจ้ามีพระองค์เล็ก จึงมีทิฐิมานะไม่ยอมฟังธรรม พระพุทธเจ้าจึงจำแลงพระองค์ให้ใหญ่กว่าอสุรินทรานู 100 เท่า อสุรินทรานูจึงลดทิฐิและยอมฟังธรรมในที่สุด

3. สถูปเจดีย์

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มีเจดีย์ขนาดแตกต่างกันไปตั้งอยู่รายล้อมบริเวณวัดรวมทั้งสิ้น 95 องค์ จึงถือได้ว่าเป็นวัดที่มีเจดีย์มากที่สุดในกรุงเทพมหานคร

3.1 พระมหาเจดีย์ 4 องค์ เป็นเจดีย์ขนาดใหญ่ที่สุดแต่ละองค์สูง 82 ศอก หรือ 20 วา 2 ศอก (กรมศิลปากร, 2525 : 84) หรือประมาณ 41 เมตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของพระอุโบสถ ตรงกับวิหารทิศตะวันตกพระมหาเจดีย์สามองค์แรกตั้งอยู่ในแนวเดียวกันจากทิศเหนือไปทิศใต้ ส่วนองค์ที่ 4 มาสร้างในภายหลังและตั้งเยื้องไปทางด้านหลัง

ของพระมหาเจดีย์ 3 องค์แรก ทั้งนี้ประวัติการสร้างพระมหาเจดีย์ทั้ง 4 องค์เกิดขึ้น 3 ระยะด้วยกันดังนี้

พระมหาเจดีย์องค์ที่ 1 (องค์กลางกระเบื้องสีเขียว) รัชกาลที่ 1 ทรงสถาปนาขึ้นเพื่อบรรจุพระพุทธรูปยืนสูง 8 วา (16 เมตร) หล่อด้วยสัมฤทธิ์และหุ้มทองคำแท่งทั้งองค์ มีชื่อเรียกว่า **“พระศรีสรรเพชญ์”** ซึ่งเป็นพระพุทธรูปในสมัยกรุงศรีอยุธยาเดิมประดิษฐานอยู่ในวิหารหลวงวัดพระศรีสรรเพชญ์ โดยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นจนถึงคราวเสียกรุงแก่พม่าครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2310) พม่าได้เอาโพลุมลอกทองคำ ที่หุ้มองค์พระกลับไปยังเมืองพม่า เหลือแต่แกนสัมฤทธิ์ รัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญลงมากรุงเทพฯ เพื่อจะปฏิสังขรณ์ใหม่ แต่ได้รับการกราบบังคมทูลคัดค้านจากพระราชาคณะว่าไม่ควรจะหล่อเป็นองค์พระพุทธรูปใหม่เนื่องจากพระพุทธรูปองค์นี้ได้เคยหล่อม้าครั้งหนึ่งแล้วไม่ควรนำเข้ากองไฟอีกเป็นครั้งที่สอง รัชกาลที่ 1 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญซากพระศรีสรรเพชญ์ที่เหลือแต่เพียงแกนสัมฤทธิ์เข้าบรรจุในพระมหาเจดีย์หุ้มด้วยดินกึ่งทั้งองค์ที่สร้างขึ้น ลักษณะเจดีย์เป็นแบบย่อมุมไม่มีลึบ และพระราชทานพระนามพระมหาเจดีย์ว่า **“พระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชดาญาณ”** หรือ **“พระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชญ์ดาญาณ”** ตามชื่อของพระพุทธรูปองค์นั้นและได้เปลี่ยนเป็นเจดีย์ประดับกระเบื้องสีเขียวในสมัยรัชกาลที่ 3

พระมหาเจดีย์องค์ที่ 2 และองค์ที่ 3 รัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระมหาเจดีย์ขึ้นขนานสองข้างของพระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชดาญาณ องค์ที่อยู่ทางทิศเหนือ ประดับด้วยกระเบื้องสีขาวยุครัชกาลที่ 3 ทรงสร้างอุทิศถวายแต่รัชกาลที่ 2 และพระราชทานนามว่า **“พระมหาเจดีย์ดิถีธรรมกรนิทาน”** ส่วนพระมหาเจดีย์องค์

ทิศใต้ประดับด้วยกระเบื้องสีเหลืองนั้น รัชกาลที่ 3 ทรงสร้างอุทิศถวายเป็นพระราชกุศลในพระองค์เอง พระราชทานนามว่า “พระมหาเจดีย์มณีปัทมบริวาร” (รำไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2541 : 10) บางตำราเขียนว่า “พระมหาเจดีย์มณีปัทมบริวาร”

ลักษณะการสร้างพระมหาเจดีย์ทั้งสามองค์แรกนี้สร้างเป็นแบบเดียวกัน คือ เป็นเจดีย์แบบย่อมุมไม้ยี่สิบ นับว่าเป็นการสืบต่อสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย แต่มีความแตกต่างจากสถาปัตยกรรมไทยสมัยอยุธยาที่สามารถสังเกตได้ชัดเจนคือ ถ้าเป็นสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาแล้ว ส่วนยอดของเจดีย์จะมีลักษณะเป็นแฉ่นๆ ลดชั้นซ้อนกันขึ้นไป เป็นลักษณะที่เรียกกันทางช่างว่า “ปล้องไฉน” แต่ส่วนยอดของพระมหาเจดีย์ทั้งสามองค์นี้ทำเป็นลักษณะบัวกลุ่มซ้อนลดชั้นขึ้นไป ซึ่งเป็นลักษณะนิยมของสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

พระมหาเจดีย์องค์ที่ 4 เป็นพระมหาเจดีย์ที่ประดับด้วยกระเบื้องสีน้ำเงิน อยู่ทางทิศตะวันตกของพระมหาเจดีย์สามองค์แรก รัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นโดยถ่ายแบบมาจากพระเจดีย์ที่วัดสวนหลวงสราวรรค์⁵ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีลักษณะต่างจากพระมหาเจดีย์องค์อื่นๆ คือ พระมหาเจดีย์องค์ที่ 4 นี้มีซุ้มคูหาเข้าในพระมหาเจดีย์และมีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาโดยแท้ กล่าวคือส่วนยอดของเจดีย์ทำเป็นปล้องไฉน เป็นแฉ่นๆ ซ้อนกันขึ้นไป มีเรือนธาตุตรงกลางและมีองค์ระฆังซ้อนขึ้นไปเหนือเรือนธาตุ เนื่องจากวัดไม่มีอาณาบริเวณพอ ที่จะสร้างพระมหาเจดีย์เพิ่มอีกได้ รัชกาลที่ 4 จึงได้มีพระราชดำริไม่ให้สร้างพระมหาเจดีย์ที่วัด

พระเชตุพนวิมลมังคลารามขึ้นอีก นับแต่นั้นมาจึงไม่มีการสร้างพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาล

3.2 พระเจดีย์ห่ออม เป็นพระเจดีย์ที่สร้างบนฐานเดียวกันห่ออมละ 5 องค์ พระเจดีย์องค์กลางมีขนาดใหญ่กว่า 4 องค์ที่รายล้อม ตั้งอยู่ตรงมุขวิหารคดทั้งสี่ทิศรวมทั้งสิ้น 20 องค์ ลักษณะเป็นเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบหก สร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

3.3 พระเจดีย์ราย ตั้งเรียงรายอยู่นอกพระระเบียงชั้นนอก เป็นพระเจดีย์ที่มีขนาดเล็กกว่าพระเจดีย์ห่ออม สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นเจดีย์เหลี่ยมแบบย่อมุมไม้สิบสอง สำหรับบรรจุพระอัฐิพระราชวงศ์ พระเจดีย์รายมีทั้งสิ้นรวม 71 องค์

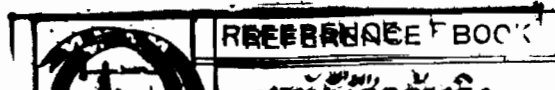
4. ศาลาการเปรียญ

ตั้งอยู่ตรงมุขกำแพงวัด ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของพระมหาเจดีย์ เดิมเป็นอุโบสถของวัดต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 1 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แปลงอุโบสถเก่ามาเป็นศาลาการเปรียญของวัด และสร้างอุโบสถใหม่ ปัจจุบันศาลาการเปรียญประดิษฐานพระพุทธรูปปางสมาธิ เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ ซึ่งเดิมเคยประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถใหม่ เนื่องจากได้อัญเชิญพระพุทธรูปเทวปฏิมากรมาประดิษฐานเป็นพระประธานแทน ซึ่งต่อมารัชกาลที่ 1 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาประดิษฐานไว้ที่ศาลาการเปรียญ

5. พระมณฑป

ตั้งอยู่ด้านหลังของพระมหาเจดีย์ สร้างในสมัยรัชกาล

⁵ พระเจดีย์ที่วัดสวนหลวงสราวรรค์ คือ พระเจดีย์ศรีสุริโยทัยในปัจจุบัน และชื่อของพระเจดีย์ศรีสุริโยทัยนั้น มาเรียกในสมัยรัชกาลที่ 6

ที่ 3 ลักษณะเป็นมณฑปยอดมงกุฎ ประดับกระเบื้องอย่างสวยงาม ภายในพระมณฑปมีตู้เก็บพระธรรมสลักลวดลายปิดทองงดงามมาก

6. หอระฆัง

มีอยู่ 2 หอสร้างแบบเดียวกัน หอแรกตั้งอยู่หน้าศาลาการเปรียญ สร้างในครั้งรัชกาลที่ 1 และหอที่สองอยู่หน้าพระวิหารพระไสยาสน์ สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3

7. ศาลาราย

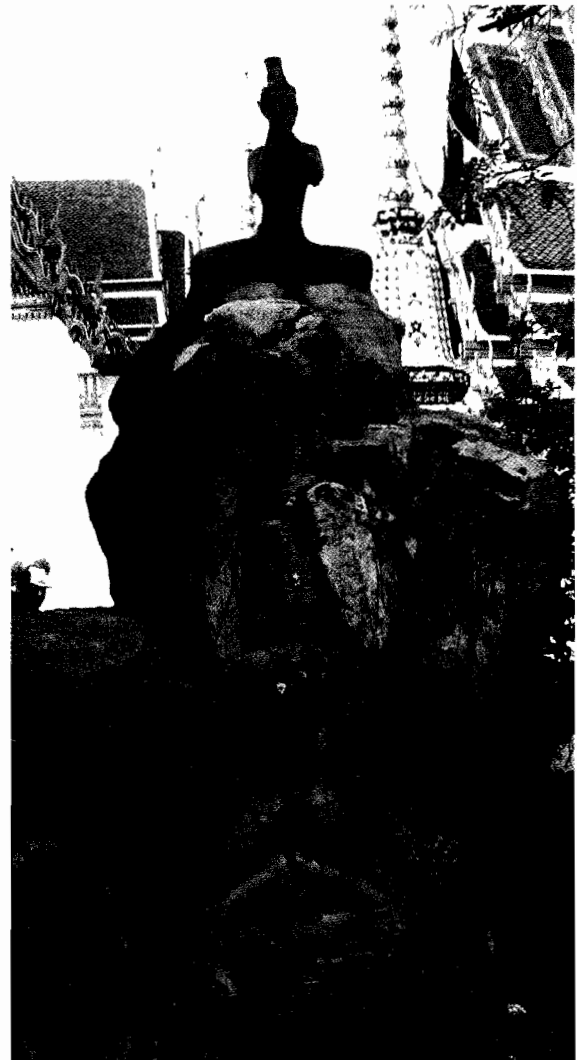
ตั้งเรียงรายบนลานด้านนอกของพระระเบียง เดิมมีอยู่ 16 หลัง ปัจจุบันเหลืออยู่ 10 หลัง ตามผนังและเสาศาลารายเหล่านี้จะมีแผ่นจารึก แผ่นจารึกที่น่าสนใจคือ แผ่นจารึกพร้อมภาพประกอบเกี่ยวกับสมมุติฐานของโรค ซึ่งประดับอยู่ที่ศาลารายหลังที่ตั้งอยู่หน้าพระมหาเจดีย์ในปัจจุบันมีศาลารายอยู่หลังหนึ่ง ที่ใช้เป็นที่ตั้งของโรงเรียนแพทย์แผนโบราณ

8. เขามอและตุ๊กตาทิน

ในเขตพุทธาวาส บริเวณลานรอบพระระเบียงจะปรากฏเขามอ (เขามอ คือ เขาทินเล็กๆ ทำเลียนแบบภูเขาจริง) ก่อด้วยหินเป็นหย่อมๆ โดยรวบรวมทั้งสิ้น 24 แห่ง (รำไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2541 : 8) รัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นโดยริ้อมาจากบริเวณสวนขวาในพระบรมมหาราชวัง บริเวณเขามอเหล่านี้จะมีตุ๊กตาทินประดับ บางแห่งจะมีไม้ประดับหรือสมุนไพรร

เขามอที่น่าสนใจมีอยู่ 2 แห่ง คือ บริเวณหน้าพระมหาเจดีย์เรียกว่า “เขาศิวลึงค์” ด้วยมีคิวลึงค์ประดิษฐานอยู่ไม่ปรากฏว่านำมาจากที่ใด อีกแห่งหนึ่งอยู่ตรงทางเข้าพระระเบียงด้านใต้ มีรูปฤๅษีตัดตนตั้งอยู่จึงเรียกเขามอแห่งนี้ว่า “เขารูฤๅษีตัดตน” รูปฤๅษีตัดตนเหล่านี้หล่อด้วยดินบุกในสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 3 เดิมอยู่ที่ศาลาราย

และมีแผ่นจารึกอธิบายวิธีการแก้โรคต่างๆ ด้วยการตัดตนประกอบท่าทางของฤๅษีตัดตนเหล่านั้น ทั้งนี้ในสมัยรัชกาลที่ 3 พระองค์มีพระราชประสงค์ให้วัดพระเชตุพนฯ เป็นแหล่งเล่าเรียนวิชาความรู้ของคนทั่วไป

นอกจากเขามอแล้ว บริเวณวัดพระเชตุพนฯ ยังมีรูปตุ๊กตาทินซึ่งนำมาจากเมืองจีน ตั้งประดับไว้ตามที่ต่างๆ ได้แก่ ตุ๊กตาทินรูปสัตว์ เป็นรูปม้า ช้าง แพะ สุนัข สิงโต เป็นต้น ตุ๊กตาทินรูปสิ่งก่อสร้างทำเป็นเจดีย์แบบจีน “ละ” ชุ่มประตูละประทีป กระจ่างบัว เป็นต้น และตุ๊กตาทินรูปคน มีทั้งตุ๊กตาทินรูปขุนนาง นักรบจีน ตุ๊กตาทินเหล่านี้นำเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 3 เพราะสมัยนั้นมีการติดต่อค้าขายกับจีน เมื่อนำสินค้าไปขายแล้วหากลับเรือเขาจึงต้องเอาตุ๊กตาทินถ่วงน้ำหนักกับเรือ เรียกว่า เครื่องถ่วงเรือ เพื่อไม่ให้เรือล่ม

9. แผ่นศิลาจารึก

เนื่องจากรัชกาลที่ 3 มีพระราชประสงค์ให้วัดพระเชตุพนฯ เป็นแหล่งศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้ของคนทั่วไป จึงได้รวบรวมสรรพวิชาต่างๆ และให้จารึกลงบนแผ่นศิลาติดตั้งไว้ตามเสาพระระเบียงของพระอุโบสถ พระระเบียงพระมหาเจดีย์ ผนังพระอุโบสถ วิหารและศาลาราย ซึ่งยังคงปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

แผ่นศิลาจารึกความรู้ต่างๆ แบ่งออกเป็นหมวดทั้งสิ้น 8 หมวด คือ หมวดประวัติการสร้างวัด หมวดพระพุทธรูป ศาสนา หมวดวรรณคดี หมวดทำเนียบหัวเมืองขึ้นหมวดสุภาษิต หมวดอนามัยและหมวดตำรายา โดยเฉพาะสองหมวดหลังนั้นนับว่าเป็นที่สนใจของบุคคลทั่วไปอย่างมาก ทำให้วัดพระเชตุพนฯ เป็นศูนย์กลางการศึกษาหาความรู้ด้านการแพทย์แผนโบราณและการนวด

10. พระตำหนักวาสกรี

เป็นที่ประทับของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (พระองค์เจ้าวาสกรี) อยู่ในเขตสังฆาวาสทางทิศใต้ของวัด

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสเป็นพระราชโอรสของรัชกาลที่ 1 ทรงบรรพชาเป็นสามเณรเมื่อมีพระชนมายุได้ 12 พรรษา ต่อมาทรงอุปสมบทเป็นพระภิกษุ และทรงเป็นเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนฯ ในสมัยรัชกาลที่ 2 และต่อมาได้ทรงรับการศึกษาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชในสมัยรัชกาลที่ 3 และได้ทรงรับกษัตริย์ให้เป็น “สมเด็จพระมหาสมณเจ้า” ในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยเป็นการสถาปนาภายหลังที่สิ้นพระชนม์ไปแล้วถึง 68 ปี

พระตำหนักวาสกรีได้รับการดูแลให้คงสภาพเหมือนเมื่อครั้งยังมีพระชนม์ชีพอยู่ แบ่งออกเป็นสองส่วนส่วนหนึ่งเป็นห้องโถงใหญ่ อีกส่วนหนึ่งเป็นห้องพระบรรทมและห้องทรงพระอักษร มีฝากันมิดชิดและยกพื้นสูงจากระดับพื้นห้องโถง ภายในห้องโถงจะมีบุษบกตั้งอยู่เป็นที่ประดิษฐานพระอัฐิของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส บรรจุไว้ในเจดีย์ศิลา นอกจากนี้ยังมีของมีค่าของใช้ส่วนพระองค์ เครื่องลายคราม เครื่องเบญจรงค์ ที่สำคัญคือ เตียบประดับมุกและพัดยศ ยอดพัดยศเป็นงาสลักเป็นรูปฉัตร 5 ชั้นและพัดยศสำหรับสมเด็จพระสังฆราช

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นวัดที่นักท่องเที่ยวเกือบทุกชาติได้เข้าชมเป็นจำนวนมากในแต่ละปีด้วยความประทับใจและจดจำคำว่า “Wat Pho” ได้อยู่เสมอ

คำถามท้ายบท 4

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

1. “วัดโพธิ์” มีชื่อเต็มว่าอย่างไร มีประวัติการก่อสร้างอย่างไร
2. วัตถุประสงค์ที่สำคัญในการบูรณะวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในสมัยรัชกาลที่ 3 คืออะไร
3. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมีชื่อเสียงสำคัญในเรื่องใดบ้าง
4. ส่วนใดของพระอุโบสถในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่แสดงถึงเอกลักษณ์ทางศิลปกรรม ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
5. พระประธานในพระอุโบสถมีชื่อว่าอะไร
6. การถวายฉัตรเหนือพระเศียรพระพุทธรูปปฏิมากร มีความหมายว่าอย่างไร
7. ประติมากรรมที่ประดิษฐานอยู่ที่ฐานพระชั้นที่ 2 ภายในพระอุโบสถคือพระพุทธรูปหรือไม่ (อธิบายลักษณะประกอบด้วย)
8. ตาลปัตรหรือพัดยศคืออะไร ใช้ทำอะไร
9. เครื่องอัฐบริวารคืออะไร เพราะเหตุใดในที่นี้จึงเป็นเครื่องถมปิด
10. ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แตกต่างจากภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดอื่นๆ อย่างไร มีลักษณะสำคัญและรายละเอียดอย่างไรบ้าง
11. ใบเสมาคู่แสดงฐานะของวัดประเภทใด
12. “สาง” คืออะไร สร้างไว้เพื่ออะไร
13. ปรางค์ทิศมีลักษณะเฉพาะอย่างไร
14. พระระเบียงที่รายล้อมพระอุโบสถประดิษฐานอะไร
15. วิหารที่อยู่ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมีวิหารอะไรบ้าง และแต่ละวิหารประดิษฐานอะไรและมีความสำคัญอย่างไร
16. พระพุทธรูปไสยาสน์ที่มีความยาวที่สุด 3 อันดับแรก อยู่ที่ใดบ้าง
17. พระพุทธรูปไสยาสน์ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมีลักษณะอย่างไร
18. ลวดลายรูปมงคล 108 ประการที่ฝาพระบาทพระพุทธรูปไสยาสน์ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มีลักษณะอย่างไร
19. พระมหาเจดีย์ 4 องค์มีชื่ออะไรบ้าง มีลักษณะการสร้างอย่างไรและบรรจุอะไรบ้าง
20. ปัจจุบันโรงเรียนแพทย์แผนโบราณตั้งอยู่ที่ใด
21. เขามอคืออะไร มีความสำคัญอย่างไร
22. แผ่นศิลาจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามจารึกอะไร และติดตั้งไว้ที่ไหน

แนวคำตอบ 4

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

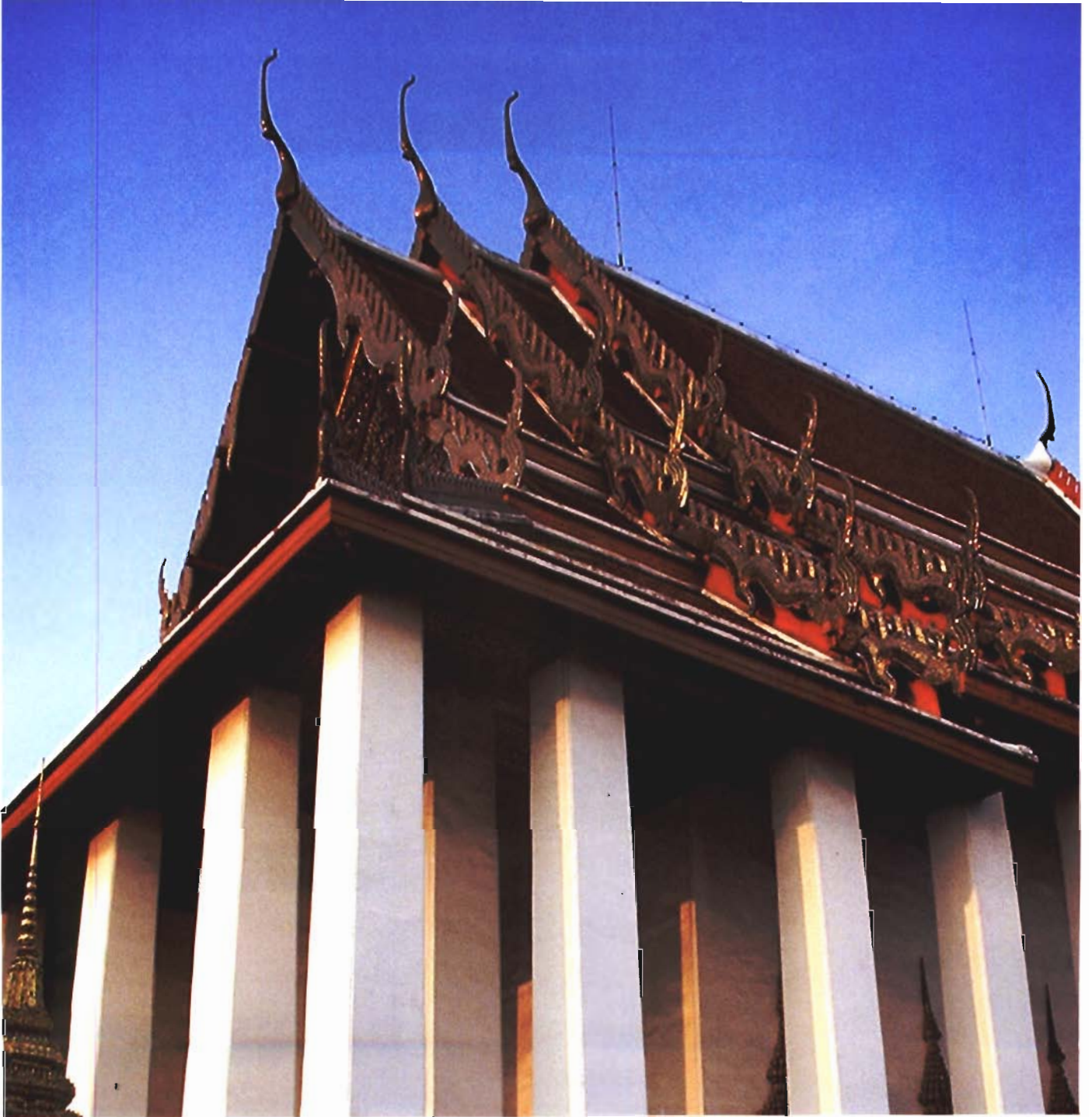
1. “วัดโพธิ์” มีชื่อเต็มว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เดิมชื่อวัดโพธาราม ไม่ปรากฏว่าสร้างเมื่อใด และใครเป็นผู้สร้าง ได้รับการสถาปนาเป็นพระอารามในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินและรัชกาลที่ 1 ได้พระราชทานนามว่า “วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาวาส” มาเปลี่ยนสร้อยนามในครั้งรัชกาลที่ 4 เป็น “วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม”
2. วัตถุประสงค์สำคัญ ในการบูรณะวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในสมัยรัชกาลที่ 3 คือ ให้เป็น “มหาวิทยาลัยสำหรับประชาชน” เป็นแหล่งวิชาความรู้ที่ประชาชนทั่วไปมาเรียนได้จากแผ่นศิลาจารึกในบริเวณวัด
3. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมีชื่อเสียงสำคัญในเรื่องต่างๆ ดังนี้
  - เป็นวัดที่มีแผนผังการจัดวางที่ได้สัดส่วนและมีระเบียบมากที่สุด ในบรรดาวัดทั้งหมดของกรุงเทพฯ เป็นวัดที่มีเจดีย์มากที่สุดในกรุงเทพฯ คือ มีถึง 95 องค์ เป็นวัดประจำรัชกาลที่ 1
  - เป็นวัดเดียวที่มีบานประตูประดับมุกทำเป็นเรื่องราวเกียรติที่มีลวดลายละเอียดอ่อนคล้ายเหมือนกับเป็นภาพมีชีวิต มีระเบียบคดล้อมรอบพระอุโบสถที่สวยงาม โดยใช้ลักษณะของสถาปัตยกรรมไทย คือ การย่อมุมไม้สิบสองที่ตรงมุมพระระเบียง มีเครื่องประกอบหลังคาตามแบบสถาปัตยกรรมไทย คือ มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เสาที่ติดผนัง เป็นเสาที่มีบัวหัวเสาชนิดบัวแวง (กลีบบัวยาว) เป็นวัดที่มีพระพุทธรูปไสยาสน์ยาวเป็นที่สามของประเทศไทย แต่มีความงามเป็นที่หนึ่ง เป็นศูนย์กลางการศึกษาหาความรู้ด้านการแพทย์แผนโบราณและการนวด
4. ศิลปกรรมของพระอุโบสถ ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นศิลปกรรมเฉพาะ ในสมัยรัชกาลที่ 3 ดูได้จากหน้าบันของพระอุโบสถเป็นลวดลายดอกไม้ ลักษณะของเสาเป็นเสาสี่เหลี่ยมกลมๆ ไม่ใช่เสากลมและไม่มีบัวหัวเสา
5. พระประธานในพระอุโบสถมีชื่อว่า พระพุทธทวปฏิมากร แปลว่า พระพุทธรูปที่งดงามดุจเทพาเป็นผู้สร้าง
6. การถวายฉัตรเหนือพระเศียรพระพุทธทวปฏิมากรมีความหมายว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระธรรมราชา คือ พระราชาที่ประกาศอานุกาพโดยพระธรรม จึงมีฉัตรกางกั้นเหนือพระเศียรด้วย
7. ประติมากรรมที่ประดิษฐานอยู่ที่ฐานพระชั้นที่ 2 ภายในพระอุโบสถมิใช่พระพุทธรูป สังเกตได้จากประติมากรรมทั้งสองนั้นอยู่ในกิริยาพนมมือและไม่มีพระเกตุมาลา

8. ตาลปัตรหรือพัดยศมีสองลักษณะ คือ ตาลปัตรที่มียอดแหลมสำหรับพระมหากษัตริย์ถวายแด่พระราชอาคันตุกะ เรียกว่า **"พัดยศ"** เป็นเครื่องประกอบสมณศักดิ์ และตาลปัตรที่ไม่มียอดแหลมเรียกว่า **"พัดรอง"** ใช้ในงานต่างๆ เช่น งานมงคล งานศพ ฯลฯ ตาลปัตรเป็นเครื่องประกอบของพระสงฆ์ใช้ถือเวลาเทศน์และสวดมนต์เพื่อให้มีสมาธิ ซึ่งพระมหากษัตริย์หรือประชาชนทั่วไปสามารถถวายพระสงฆ์ได้
9. เครื่องอัฐบริขาร คือ เครื่องใช้ของพระในที่นี่เป็นเครื่องถนอมปิดเพราะพระสงฆ์ไม่สามารถจับต้องของใช้ที่ทำด้วยทองคำได้จะอาบัติและเครื่องประกอบยศศักดิ์มักทำด้วยทอง จึงต้องหาวัสดุอื่นที่เหมาะสมมาทดแทน
10. ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แตกต่างจากภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดอื่นๆ คือ โดยทั่วไปจะนิยมเขียนภาพไตรภูมิด้านหลังพระประธานและเขียนภาพพุทธประวัติตอนมารผจญที่ด้านหน้าพระประธาน แต่ในพระอุโบสถแห่งนี้เขียนเป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธประวัติทุกด้าน ลักษณะสำคัญของภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ 3 คือ พื้นหลังของภาพมีสีเขียวหรือสีคอนข้างมืด ตัวละครหรืออาคารเป็นสีอ่อนทำให้ภาพดูลอยเด่นขึ้นมา ด้านหน้าและด้านหลังพระประธานเขียนเรื่องเมืองสวรรค์ชั้นจตุมาหาราชิกและสวรรค์ชั้นอื่นๆ ผนังระหว่างหน้าต่างเขียนภาพพระสาวกที่เป็นเอตทัคคะ 41 เรื่อง ผนังเหนือหน้าต่างเขียนเรื่องพระมหोโสดบันชิตเชิงหน้าต่างตอนล่างเขียนภาพนิทานพื้นเมือง
11. ใบเสมาคู่แสดงฐานะของพระอารามหลวง
12. "เสา" คือ รูปผสมระหว่างเสากับสิงห์ มีทั้งหมด 16 ตัว สร้างขึ้นเพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้าย ภูติผีปีศาจต่างๆ
13. ปราสาทหินมีลักษณะเฉพาะ คือ เป็นปราสาทแบบไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ทุกส่วนจะยึดสูงชันหมด
14. พระระเบียงที่รายล้อมพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อด้วยสัมฤทธิ์จำนวน 394 องค์ เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในศิลปะสมัยต่างๆ คือ สมัยล้านนา สุโขทัย อู่ทองและอยุธยา รัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาประดิษฐานที่พระระเบียง

15. วิหารที่ปรากฏอยู่ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมีวิหารทิศ วิหารคด วิหารน้อยและวิหารพระพุทธไสยาสน์ วิหารทิศตั้งอยู่รอบพระอุโบสถทั้งสี่ทิศ คือ ทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 วิหารทิศแต่ละแห่งประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ 5 องค์คือ
- ๙ พระพุทธรูปปางมารวิชัย ประดิษฐานที่มุขหน้าวิหารทิศตะวันออก
  - ๑๐ พระพุทธโลกนาถศาสดาจารย์ ประดิษฐานที่มุขหลังวิหารทิศตะวันออก
  - ๑๑ พระพุทธรูปปางปฐมเทศนา ประดิษฐานที่วิหารทิศใต้
  - ๑๒ พระพุทธรูปปางนาคปรก ประดิษฐานที่มุขหน้าวิหารทิศตะวันตก
  - ๑๓ พระป่าเลไลยก์ ประดิษฐานที่วิหารทิศเหนือ
- วิหารคดมี 4 หลัง ตั้งอยู่ตรงมุมลานด้านนอกพระระเบียงทั้งสี่มุม สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 ภายในประดิษฐานพระพุทธรูป
- วิหารน้อยมี 2 หลัง หลังหนึ่งอยู่หน้าศาลาการเปรียญและอีกหลังหนึ่งอยู่หน้าวิหารพระพุทธไสยาสน์
- วิหารพระพุทธไสยาสน์ตั้งอยู่มุมกำแพงวัดด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ อาคารเป็นหลังคาลดชั้น 3 ชั้น หน้าบันจำหลักด้วยลายดอกไม้ ภายในประดิษฐานพระพุทธไสยาสน์
16. พระพุทธไสยาสน์องค์ที่ยาวที่สุด ยาว 50 เมตร อยู่ที่วัดขุนอินทประมูล อำเภอวิเศษไชยชาญ จังหวัดอ่างทอง องค์ที่สอง มีความยาว 47.39 เมตรอยู่ที่วัดพระนอนจักรสีห์ จังหวัดสิงห์บุรี องค์ที่สามคือพระพุทธไสยาสน์วัดพระเชตุพนฯ มีความยาว 46 เมตร และเป็นองค์ที่ยังดงามที่สุด
17. พระพุทธไสยาสน์ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน ฉาบด้วยปูนปั้น ลงรักปิดทอง พระบาทมีขนาดยาว 5 เมตร กว้าง 1.50 เมตร พระบาทซ้ายซ้อนทับอยู่บนพระบาทขวา ลักษณะพิเศษคือ ลืมพระเนตร จึงไม่ใช่ปางปรินิพพาน แต่เป็นปางโปรดอสุรินทราหู
18. ลวดลายรูปมงคล 108 ประการที่ฝาพระบาทพระพุทธไสยาสน์ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แบ่งเป็นเครื่องมงคล 3 ประการ คือ สัตว์ เครื่องสูงและต้นไม้อยู่ในช่องสี่เหลี่ยมเล็กๆ รวม 62 ช่อง ล้อมรอบภาพจักรที่อยู่ตรงกลาง อันเป็นคติตามคัมภีร์มหาปुरुสส์ลักษณะของอินเดียวที่ถือว่า มหาบุรุษต้องมีรูปจักรอยู่กลางฝ่าเท้า

19. พระมหาเจดีย์ 4 องค์มีดังนี้
- องค์ที่ 1 พระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชดาญาณ เป็นเจดีย์สี่เหลี่ยม บรรจุซากพระศรีสรรเพชญ์ พระพุทธรูปสมัยอยุธยา ซึ่งเหลือแต่เพียงแกนสัมฤทธิ์
- องค์ที่ 2 พระมหาเจดีย์ดิลกธรรมกนิทาน เป็นเจดีย์สี่เหลี่ยมอ่อน รัชกาลที่ 3 ทรงสร้างอุทิศถวายแด่รัชกาลที่ 2
- องค์ที่ 3 พระมหาเจดีย์มุนีปัตตบริหาร เป็นเจดีย์สี่เหลี่ยมเข้มน รัชกาลที่ 3 ทรงสร้างอุทิศถวายเป็นพระราชกุศล ในพระองค์เอง
- พระมหาเจดีย์ทั้ง 3 องค์นี้สร้างเป็นแบบเดียวกัน คือ เป็นเจดีย์แบบย่อมุมไม้ยี่สิบแบบสถาปัตยกรรม สมัยอยุธยาตอนปลาย แต่แตกต่างกันที่ยอดเจดีย์ไม่ได้มีลักษณะของปล้องไฉน แต่เป็นลักษณะบัวกลุ่ม ช้อนเป็นสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
- องค์ที่ 4 ไม่มีชื่อเรียก เป็นเจดีย์สี่ขาบ (สี่น้ำเงิน) รัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นโดยถ่ายแบบ มาจากพระเจดีย์ที่วัดสวนหลวงสวรวรรค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
20. ปัจจุบันโรงเรียนแพทย์แผนโบราณอยู่ที่ศาลารายหลังหนึ่งในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
21. เขามอ คือ เขาคินเล็กๆ ทำเลียนแบบภูเขาจริง เขามอที่สำคัญมี 2 แห่งคือ เขาคิวลิ้งค์และเขาฤๅษีดัดตนแสดงวิธีการแก้โรคต่างๆ จากท่าทางดัดตนของฤๅษี
22. แผ่นศิลาจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามจารึกสรรพวิชาต่างๆ 8 หมวดคือ หมวดประวัติการสร้างวัด หมวดพระพุทธศาสนา หมวดวรรณคดี หมวดทำเนียบหัวเมืองชั้น หมวดสุภาษิต หมวดอนามัยและหมวดตำรายา และติดตั้งไว้ตามเสาพระระเบียงของพระอุโบสถ พระระเบียงมหาเจดีย์ ผนังพระอุโบสถ วิหารและศาลาราย

--ภาพที่ 1 พระอุโบสถ--

--ภาพที่ 2 หน้าวิหารพระพุทธไสยาสน์--

--ภาพที่ 3 พระพุทธทวารวดีทองคำ--

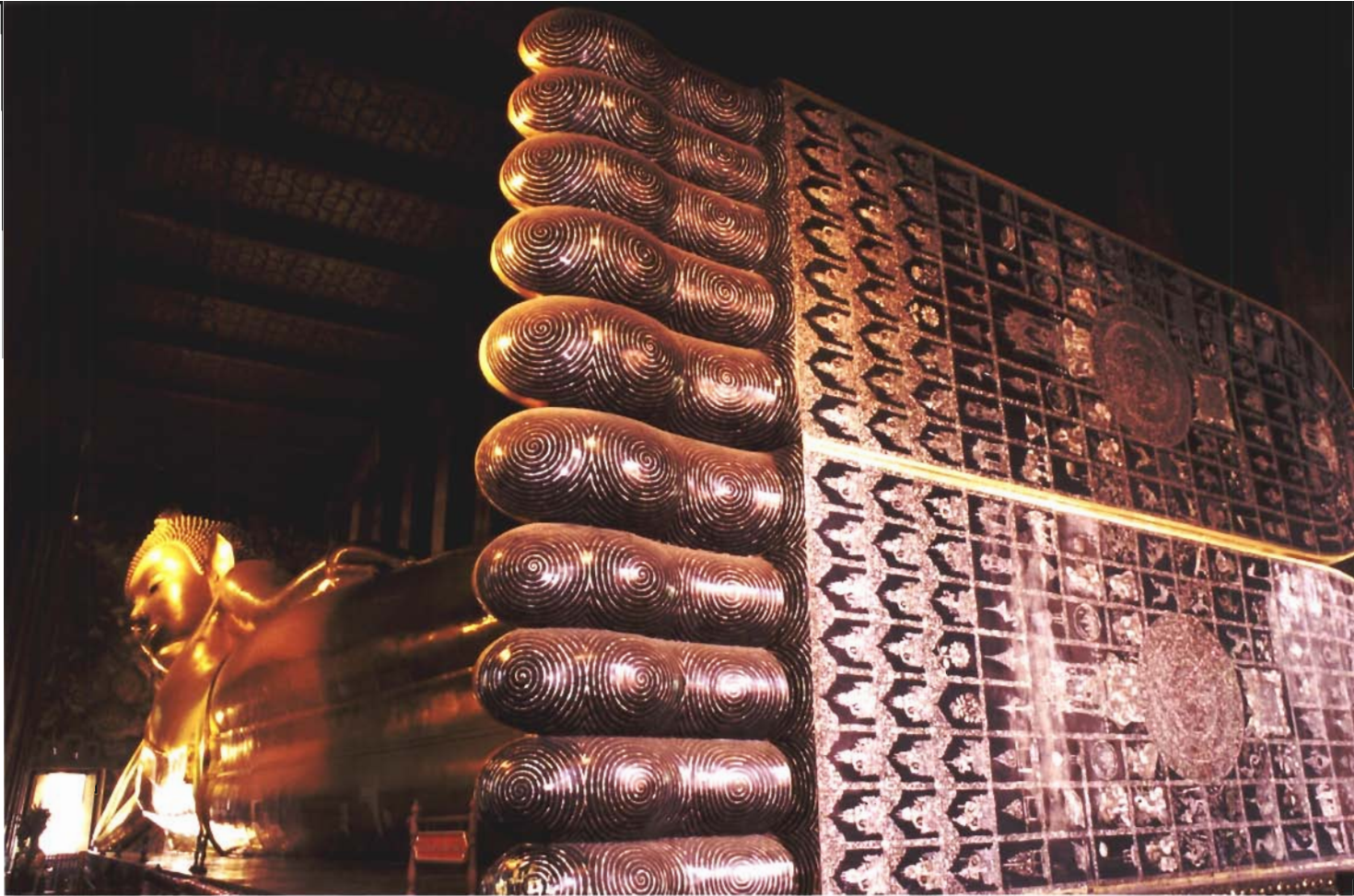

--ภาพที่ 5 พระมหาเจดีย์ประจำราชการ--

--ภาพที่ 6 พระเจดีย์หย่อม--

--ภาพที่ 7 พระพุทธไสยาสน์--

--ภาพที่ 8 ลวดลายประดับนฤกภาพมงคล 108 ประการ
บนพระบาทของพระพุทธไสยาสน์--

บทที่ 5

วัดอรุณราชวราราม

วัดอรุณราชวรารามเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร มีเนื้อที่ 27 ไร่เศษ (ประมาณ 10.8 เอเคอร์)** ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งธนบุรี ถนนอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ประวัติ

วัดอรุณราชวรารามสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยา ดังปรากฏอยู่ในแผนที่ของ เดอ ฟอบาง ซึ่งเป็นผู้ทำแผนที่เมืองธนบุรีหรือเมืองบางกอกในครั้งสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และไม่ปรากฏหลักฐานว่าเป็นวัดที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้าง สันนิษฐานว่าเป็นวัดชาวบ้านมาก่อนเดิมมีชื่อเรียกว่า “วัดมะกอก” ด้วยในสมัยโบราณชื่อของวัดมักจะเรียกตามสถานที่ที่มีต้นไม้ขึ้น ดังนั้นบริเวณที่ตั้งของวัดแต่เดิมน่าจะมีต้นมะกอกขึ้นอยู่มาก ต่อมามีการสร้างวัดขึ้นอีกแห่งซึ่งอยู่ลึกเข้าไปข้างใน และเรียกชื่อวัดแห่งใหม่นี้ว่า “วัดมะกอกใน” จึงเป็นสาเหตุให้เรียกชื่อวัดมะกอกเดิมเป็น “วัดมะกอกนอก”

เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าเป็นครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2310 กรุงศรีอยุธยาถูกพม่าเผาทำลายจนไม่สามารถบูรณะขึ้นใหม่ได้ สมเด็จพระเจ้าตากสินเมื่อทรงกอบกู้อิสรภาพได้ จึงทรงอพยพราชธานีจากกรุงศรีอยุธยา ล่องลงมาตามลำน้ำเจ้าพระยา เมื่อเรือพระที่นั่งมาถึง

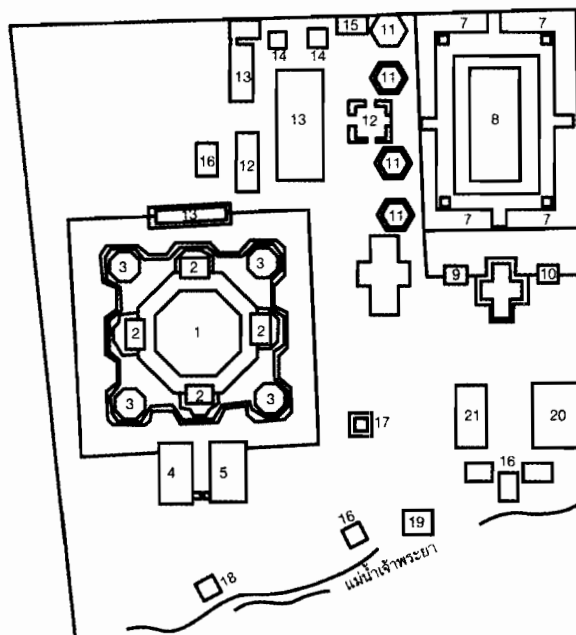
หน้าวัดแห่งนี้เป็นเวลาเช้าพอดี สมเด็จพระเจ้าตากสิน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เทียบเรือพระที่นั่งเพื่อเสด็จขึ้นถวายสักการะพระมหาธาตุ ซึ่งในครั้งนั้นพระมหาธาตุมีความสูงเพียง 8 วา (16 เมตร) เท่านั้น สมเด็จพระเจ้าตากสิน เห็นเป็นนิมิตหมายอันดีและเป็นสถานที่มงคล จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังขึ้นทางทิศใต้ของวัดแห่งนี้ และพระราชทานนามวัดว่า “วัดแจ้ง” หรือ “วัดอรุณ”

การสร้างพระราชวังในครั้งนั้น สมเด็จพระเจ้าตากสินได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเขตพระราชวังครอบคลุมบริเวณวัดและให้นิมนต์พระสงฆ์จากวัดนี้ไปจำพรรษาที่วัดอื่นแทน วัดอรุณในสมัยกรุงธนบุรีเป็นวัดที่มีแต่เขตพุทธาวาสเท่านั้น คือเป็นวัดที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา นอกจากการสร้างพระราชวังขึ้นแล้วสมเด็จพระเจ้าตากสิน โปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถและพระวิหารใหม่

*อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

**ขนาดพื้นที่ ความกว้าง ความสูงและน้ำหนักของสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏในบทนี้ได้คัดลอกจากมาตราไทยเป็นมาตรฐานมตรึง โดยใช้ตารางมาตราวัดดังกล่าวไว้

แผนผังวัดอรุณราชวราราม

ที่มา : ดัดแปลงจาก อุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2536. คู่มือการออบรมัคคุเทศก์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 168.

1. พระปรางค์	2. มณฑป	3. ปรางค์ทิศ
4. วิหารน้อย	5. โบสถ์น้อย	6. เก๋งจีน
7. พระระเบียง	8. พระอุโบสถ	9. ศาลานายก
10. ศาลานายเรือ	11. เจดีย์	12. มณฑปพระพุทธบาทจำลอง
13. พระวิหาร	14. หอระฆัง	15. ศาลาราย
16. หอไตร	17. พระศรีมหาโพธิ์	18. ศาลาทำน้ำ
19. พระบรมราชานุสาวรีย์ ร. 2	20. เขามอม	21. อนุสาวรีย์พระธรรมเจดีย์

--วัดอรุณราชวราราม--

ในปี พ.ศ. 2321 สมเด็จพระเจ้าตากสินได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์ ได้ชัยชนะและได้อัญเชิญพระแก้วมรกตและพระบางกลับมายังกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมา

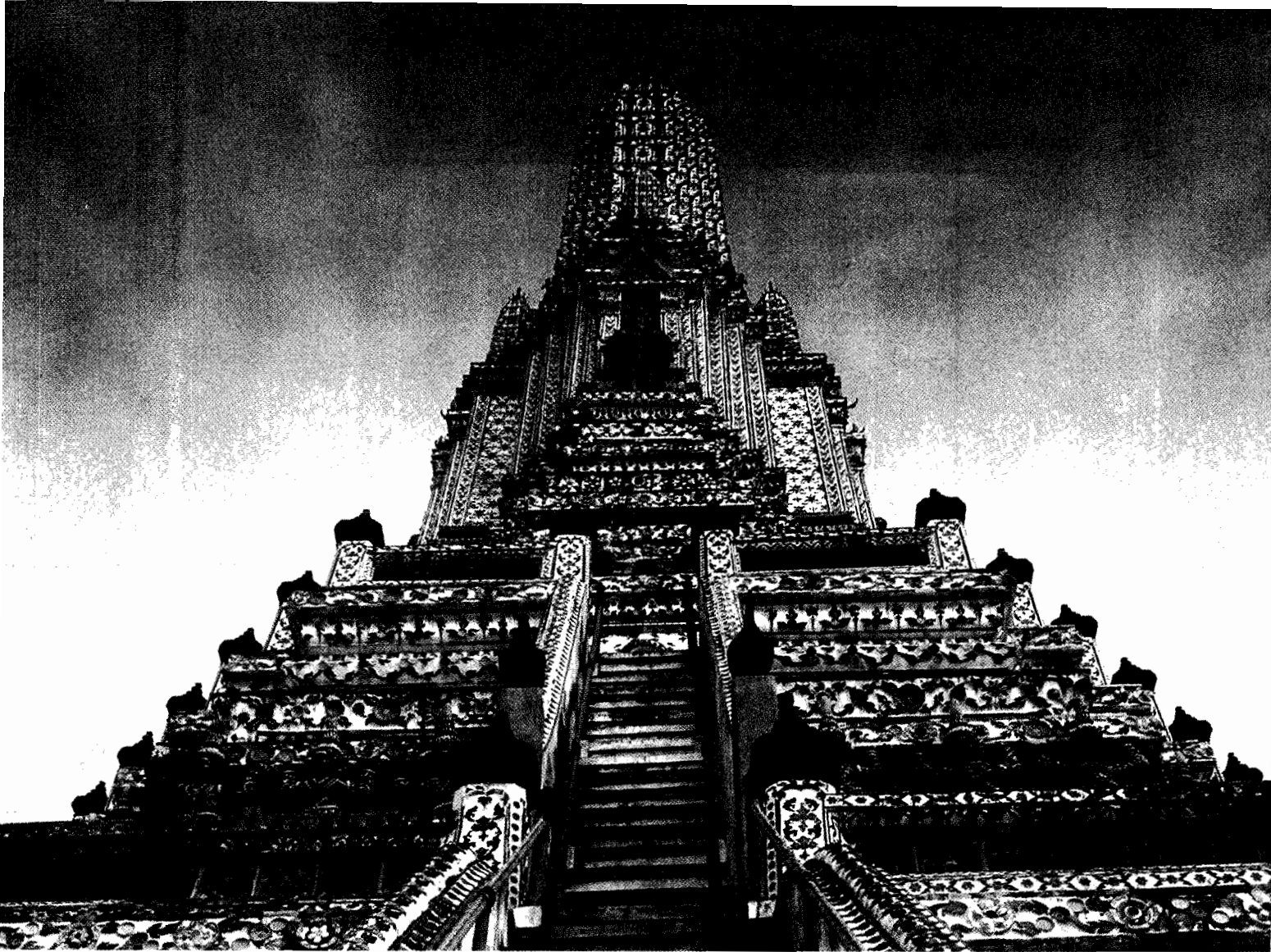
ประดิษฐานไว้ที่วัดอรุณ เมื่อสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกทรงขึ้นครองราชย์สืบต่อจากราชวงศ์กรุงธนบุรี และเป็นปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายราชธานีจากฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา

--วัดอรุณราชวราราม--

(ธนบุรี) มายังฝั่งตะวันออก เพราะพระราชวังเดิมอยู่ชิด
ลำน้ำทำให้น้ำเซาะตลิ่ง อาจเป็นอันตรายต่อพระราชวังได้
และเป็นเพราะพระราชวังเดิมไม่สามารถขยายพื้นที่ของ
พระราชวังออกไปได้ ด้วยมีวัดอรุณขนาดทางทิศเหนือและ
ทิศใต้ขวางด้วยวัดโมฬีโลกยาราม พ.ศ. 2325 รัชกาลที่ 1

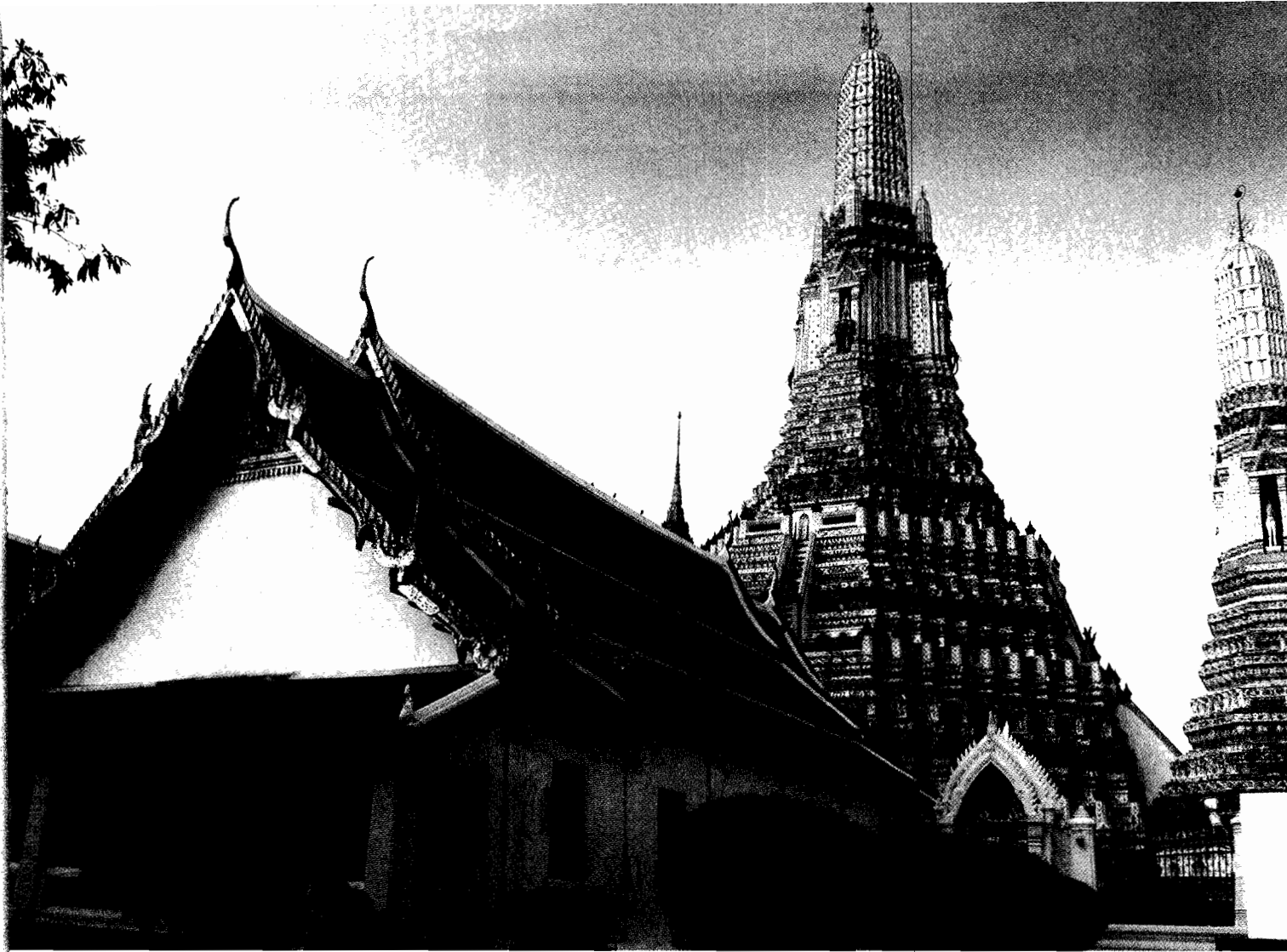
พระราชทานพระบางให้เจ้านันทเสนนำกลับคืนเมือง
เวียงจันทน์ เมื่อรัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้สร้างกรุงเทพฯ เป็นราชธานีใหม่แล้ว จึงได้ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระแก้วมรกตประดิษฐาน
ณ วัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่อ พ.ศ. 2327

--ปราสาทประธาน--

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เป็นแม่กองบูรณะพระอุโบสถและพระวิหารเก่าหน้าพระปราสาท มีการสมโภชมหรสพฉลองและพระราชทานนามวัดใหม่ว่า “**วัดอรุณ-**

ราชอาราม” ต่อมารัชกาลที่ 2 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสริมพระปราสาทองค์เดิม ซึ่งมีความสูงเพียง 8 วา (16 เมตร) ให้มีขนาดใหญ่และสูงมากขึ้น เพื่อเป็นพระมหาธาตุสำหรับพระนคร แต่งานเริ่มได้เพียงการลงมือขุดรากเท่านั้นและมาแล้วเสร็จในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ

--วัดพนมราชวราราม--

พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) โดยมีระยะเวลาในการก่อสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2385 พ.ศ. 2390 พระปรางค์ที่สร้างเสริมนี้สูง 1 เส้น 13 วา 1 ศอก 1 คืบ 1 นิ้ว หรือ

ประมาณ 67 เมตร (รวมความสูงของนภศูลและมงกุฎที่ประดับอยู่บนยอดปรางค์)¹ ฐานวัดโดยรอบได้ 5 เส้น 18 วา² (กรมศิลปากร, 2525 ก : 139) กับทั้งทรงพระกรุณา

¹ เจ้าหน้าที่ยกรบทเพนที่ทหารด้วยความอนุเคราะห์ของ พ.อ. พิเศษ ประสงค์ ชิงชัย ได้ตรวจสอบความสูงของพระปรางค์ พบว่าเฉพาะองค์ปรางค์มีความสูงจากฐานถึงยอด 60.8 เมตร ความสูง 67 เมตรจึงรวมความสูงของนภศูลและมงกุฎที่ประดับอยู่บนยอดปรางค์ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536: 169)

² หากเทียบเป็นมาตรฐานตริกจะได้ฐานโดยรอบ 236 เมตร

โปรดเกล้าฯ ให้สร้างมณฑลพระพุทธรบาทเพื่อประดิษฐานพระพุทธรบาทจำลองสร้างขุมประตูทางเข้าพระอุโบสถใหม่ โดยทำเป็นขุมมณฑลและสร้างรูปยักษ์ทวารบาลทั้งสองข้าง ซึ่งถือว่าเป็นยักษ์แบบไทยคู่แรกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รวมทั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำเขามาจากพระบรมมหาราชวังมาไว้หน้าวัดทางทิศเหนือ

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างและปฏิสังขรณ์สิ่งต่างๆ ในวัดเพิ่มเติมพระราชทานนามวัดใหม่ว่า **“วัดอรุณราชวราราม”**

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ได้เกิดเพลิงไหม้พระอุโบสถเมื่อพ.ศ. 2438 แต่มิได้เสียหายมาก ส่วนใหญ่เป็นความเสียหายที่องค์ประกอบของอาคาร และภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในรัชกาลที่ 5 ได้เสด็จฯ ไปอำนวยการดับเพลิง และอัญเชิญพระบรมอัฐิรัชกาลที่ 2 ออกได้ทันและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นปรราบรปักษ์เป็นแม่กองบูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ เมื่อแล้วเสร็จได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำเพ็ญพระราชกุศลทวิธาภิเศกและจัดงานสมโภชฉลองพระอุโบสถ เงินส่วนที่ได้รับบริจาคจากพระบรมวงศานุวงศ์ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงเรียนภายในวัดและพระราชทานนามโรงเรียนว่า **“โรงเรียนทวิธาภิเศก”** ในปี พ.ศ. 2452 รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะพระปรางค์และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ภายในวัดพร้อมกับการฉลองสมโภชและสถาปนาวัดอรุณราชวรารามขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชนิดราชวรมหาวิหารและเสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานผ้าพระกฐินโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคเป็นครั้งแรก รัชกาลต่อมามีได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ ครั้งใหญ่ตั้งแต่ก่อน

มีเพียงการก่อสร้างซ่อมแซมเล็กๆ น้อยๆ จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ พระวิหาร สร้างถนนและมีการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่เนื่องในคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี

สิ่งที่ควรนำชม

1. พระปรางค์

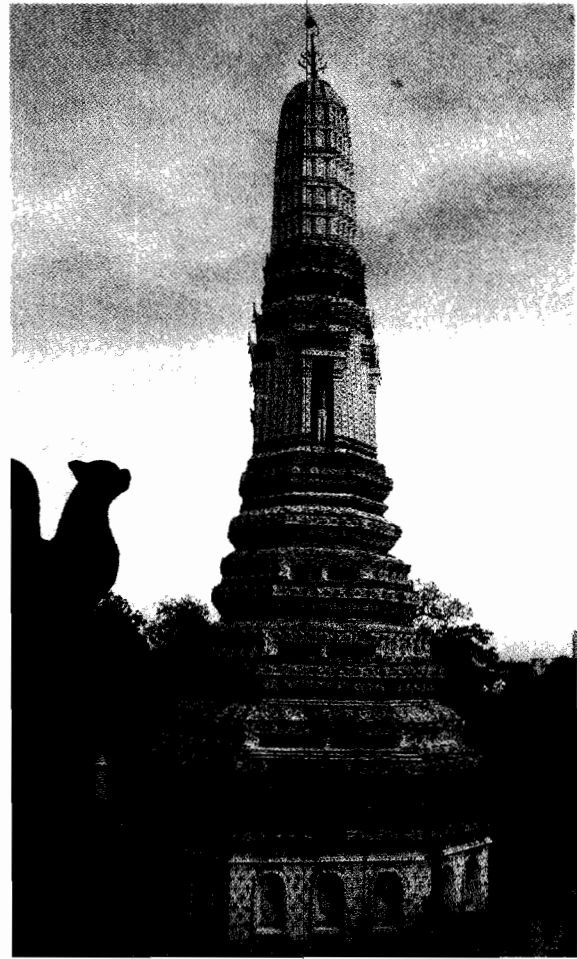
พระปรางค์วัดอรุณฯ สร้างในความหมายของเขาพระสุเมรุอันเป็นศูนย์กลางของโลก ลักษณะของพระปรางค์เป็นปรางค์ทรงแม้ว ประกอบด้วยปรางค์ประธานปรางค์ทิศและมณฑปทิศทั้งสี่ทิศ ปรางค์ประธานตรงกลางหมายถึงเขาพระสุเมรุ มณฑปทิศและปรางค์ทิศทั้งสี่ทิศที่ล้อมรอบปรางค์ประธานเปรียบเสมือนเขาสัตตบริภัณฑ์ ซึ่งเป็นเขาที่รายล้อมเขาพระสุเมรุ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของพระปรางค์มีลักษณะเฉพาะเป็นแบบรัชกาลที่ 3 คือมีการนำเอากระเบียงถ้วยของจีนและไทยมาประดับตกแต่งเป็นลายดอกไม้โดยรอบ ปรางค์ประธาน ปรางค์ทิศและมณฑปทิศตั้งอยู่บนฐานทักษิณเดียวกัน มีกำแพงรั้วลูกกรงเหล็กกันโดยรอบ มีประตูทางเข้าทางทิศตะวันออก 3 ประตูและทางทิศตะวันตกอีก 2 ประตู ขุมประตูทิศตะวันตกมีพระบรมราชสรีรลักษณ์ของรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 3 ส่วนขุมประตูทิศตะวันออกมีพระบรมราชสรีรลักษณ์ของรัชกาลที่ 2 รัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5

ปรางค์ประธาน ที่ฐานทักษิณชั้นแรกมีรูปต้นไม้ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีต่างๆ โดยรอบและที่ชั้นเชิงบาตรประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีลายดอกไม้ ใบไม้ ฐานทักษิณชั้นที่สองมีช่องรูปกนิษฐ กนิษฐสลักรันโดยรอบและที่ชั้นเชิงบาตรมีรูปยักษ์แบก ฐานทักษิณชั้นที่สามมีช่องรูปกนิษฐ

กินรีสลับกันโดยรอบเช่นเดียวกันแต่ชั้นเชิงบาตรมีรูปกระเป๋แบก ฐานทักษิณชั้นที่สี่ทำเป็นรูปกินนร กินรีสลับกัน และชั้นเชิงบาตรทำเป็นรูปพรหมแบก มีบันไดขึ้นองค์ปรางค์ ตั้งแต่ฐานทักษิณชั้นที่หนึ่งจนถึงฐานทักษิณชั้นที่สี่ทางทิศตะวันออกและทิศเหนือเหนือฐานทักษิณชั้นที่สี่ขึ้นไปเป็นชุ่มจรนำทั้งสี่ด้านมีรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณภายในชุ่มแต่ละด้านขององค์ปรางค์ ถัดจากชุ่มจรนำขึ้นไปมียอดปรางค์ขนาดย่อม ซึ่งมีรูปพระนารายณ์ทรงครุฑแบกยอดปรางค์ประธานโดยรอบ ชั้นบนสุดของปรางค์ประธานมีนภศูลและรูปมงกุฎปิดทอง มงกุฎปิดทองนี้เดิมสร้างขึ้นเพื่อถวายพระประธานวัดนางนอง รัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำมาต่อสวมยอดนภศูล สันนิษฐานว่าเพื่อเป็นนิมิตหมายว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ พระอนุชาจะได้ครองราชย์เป็นพระเจ้าแผ่นดินองค์ต่อไป

ปรางค์ทิศ ตั้งอยู่ที่มุมลานทักษิณชั้นล่างของปรางค์ประธานเป็นปรางค์ขนาดย่อม 4 องค์ มีรูปทรงเหมือนกับปรางค์ประธาน มีช่องรูปกินนร กินรีที่ฐานชั้นล่างสุด ชั้นเชิงบาตรเป็นรูปยักษ์แบกและกระเป๋แบกสลับกัน ถัดขึ้นไปเป็นชุ่มคูหา มีรูปพระพายทรงม้าทั้งสี่ทิศ สูงขึ้นไปเป็นรูปครุฑแบกและเทพนมแบกรองรับส่วนที่เป็นยอดปรางค์ ยอดบนสุดของปรางค์ทิศทำเป็นนภศูลปิดทอง

มณฑปทิศ ตั้งอยู่รอบปรางค์ประธานทั้งสี่ทิศและอยู่ระหว่างปรางค์ทิศทั้งสี่ ฐานของมณฑปทิศมีช่องรูปกินนรและกินรี ถัดขึ้นไปเป็นรูปยักษ์แบกที่มณฑปทิศเหนือและมณฑปทิศใต้ ในขณะที่มณฑปทิศตะวันออกและมณฑปทิศตะวันตกทำเป็นรูปคนธรรพ์แบก ภายในมณฑปทิศประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ ตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 5 ดังนี้

- มณฑปทิศเหนือ
ประดิษฐานพระพุทธรูปปางประสูติ
- มณฑปทิศตะวันออก
ประดิษฐานพระพุทธรูปปางตรัสรู้

- มณฑปทิศตะวันตก
ประดิษฐานพระพุทธรูปปางปรินิพพาน
- มณฑปทิศใต้
ประดิษฐานพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา

2. โบสถ์น้อย

โบสถ์น้อยตั้งอยู่ที่ด้านหน้าพระปรางค์คู่กับวิหารน้อย เคยเป็นโบสถ์เดิมของวัดที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา เป็นอาคารทรงเตี้ย มีมุขทั้งด้านหน้าและด้านหลังหน้าบันจำหลักด้วยลายกระหนกปิดทอง ประดับกระจกภายในประดิษฐานพระพุทธรูปรวม 29 องค์ มีอิริยาบถต่างกัน พระพุทธรูปประธานเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ในตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสิน พระองค์ได้ผนวชและเสด็จมาประทับ ณ โบสถ์น้อยแห่งนี้ และปัจจุบันพระแท่นบรรทมยังคงเก็บรักษาไว้ภายในนอกจากนี้ ยังมีพระบรมรูปหล่อของสมเด็จพระเจ้าตากสินประทับนั่งห้อยพระบาท ซึ่งหล่อขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2489

3. วิหารน้อย

วิหารน้อยตั้งอยู่หน้าพระปรางค์ มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาลักษณะเป็นอาคารทรงเตี้ย ภายในประดิษฐานพระจุลมาณีเจดีย์ ซึ่งเป็นเจดีย์ขนาดใหญ่หล่อด้วยโลหะมุกเจดีย์ทั้งสี่มีรูปท้าวจตุโลกบาลยืนเฝ้าหน้าพระเจดีย์ประดิษฐานพระพุทธรูปยืน 8 องค์ ซึ่งหล่อด้วยโลหะ

4. พระระเบียง

ก่อนเข้าสู่พระระเบียง มีซุ้มประตูทรงจตุรมุขตั้งอยู่ด้านหน้า (ทิศตะวันออก) ซึ่งเป็นประตูทางเข้าเขตพุทธาวาส เป็นประตูที่สร้างขึ้นสมัยรัชกาลที่ 3 ซุ้มประตูมียอดแหลม

เป็นทรงมงกุฎ ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสลับลี หลังคา 3 ชั้น มุงด้วยกระเบื้องเคลือบ มีเครื่องประกอบหลังคาตามแบบสถาปัตยกรรมไทย ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ทำด้วยปูนปั้นประดับกระเบื้องเคลือบ หน้าบันเป็นลายพรรณพฤกษาลายดอกพุดตานก้านแย่ง แบบรัชกาลที่ 3 หน้าประตู มียักษ์ทวารบาลยืนอยู่ด้านละ 1 ตน ขนาดความสูง 3 วา (6 เมตร) ยักษ์ตัวสีขาวยังมีชื่อว่า “**สหัสสเคชะ**” ยักษ์ตัวสีเขียวคือ “**ทศกัณฐ์**” ปั้นด้วย ปูนประดับกระเบื้องเคลือบสีสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ยักษ์ทวารบาลทั้งสองนี้ถือว่าเป็นยักษ์ทวารบาลไทยคู่แรกที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ และเป็นต้นแบบให้แก่ยักษ์ทวารบาลในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการสร้างยักษ์ตัวสีเขียวขึ้นใหม่ซึ่งเป็นตัวที่เห็นในปัจจุบัน

พระระเบียงที่ล้อมรอบพระอุโบสถสร้างในสมัยรัชกาลที่ 2 หลังคามุงด้วยกระเบื้องเคลือบสี ตรงกลางพระระเบียงทั้งสี่ทิศมีประตูเข้า-ออก และมีซุ้มจรนำเหนือประตูทิศเหนือทิศใต้และทิศตะวันตก หน้าบันเหนือกรอบประตูจำหลักด้วยภาพพระนารายณ์ทรงครุฑ ประดับลายกระหนก ลงรักปิดทองเสาพระระเบียงอิฐถือปูนเป็นเสาสี่เหลี่ยมย่อมุมบานประตูด้านในพระระเบียงเขียนภาพคนถือหางนกยูงยืนอยู่เหนือสัตว์หิมพานต์ บานประตูด้านนอกเขียนลายรดน้ำภายในพระระเบียงประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ซึ่งมีขนาดเท่ากันรวมทั้งสิ้น 120 องค์

พระระเบียงด้านในมีตุ๊กตาหินจีนขนาดไล่เลี่ยกันตั้งเรียงรายโดยรอบ แสดงทำยีนและซีสัตว์ต่างๆ สลักกันเป็นแถวจำนวน 144 ตัว บ้างเป็นรูปเขียน บ้างเป็นรูปนักรบวัดอรุณฯ จึงได้ชื่อว่าเป็นวัดที่มีตุ๊กตาหินของจีนมากที่สุด ในเขตกรุงเทพมหานคร ตรงประตูเข้าออกหน้าพระระเบียงมีซ่างหล่อรวม 8 เชือก แต่ละเชือกมีอิริยาบถที่

ต่างกัน บ้างสูงบ้างขึ้น บ้างห้อยวงลง รัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หล่อช้างเหล่านี้ขึ้นเพื่อถวายรัชกาลที่ 2 เนื่องด้วยในสมัยรัชกาลที่ 2 ได้มีช้างเผือกเข้าสู่พระบารมีหลายเชือก รัชกาลที่ 2 จึงได้ทรงรับการถวายพระราชสมัญญาว่า **“พระเจ้าช้างเผือก”** ตรงมุมพระระเบียงทั้งสี่ด้านมีเจดีย์หินตั้งอยู่ ล้วนมีฐานว่านำหินมาจากเมืองจีน และนำมาออกแบบเจดีย์ขึ้นใหม่ มีปล้องโฉน ซึ่งมีลักษณะเป็นแฉ่งๆ ขึ้นไปภายในซุ้มที่ฐานของเจดีย์หินประดับรูปตุ๊กตาจีน

5. พระอุโบสถ

โบสถ์ โบสถ์มารอบพระอุโบสถเป็นโบสถ์มาคู่ และประดิษฐานอยู่ภายในซุ้ม³ โบสถ์มาของวัดอรุณฯ เป็นหินสลักลวดลาย ส่วนซุ้มเสมาเป็นหินอ่อน ทำเป็นบุษบกยอดเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ซุ้มเสมาวัดอรุณฯ ได้รับการยกย่องว่าเป็นซุ้มเสมาที่สวยงามที่สุดของวัดหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร ระหว่างซุ้มเสมา มีรูปสิงโตหินแบบจีนตั้งอยู่บนแท่น เรียงรายเป็นแถวรวมทั้งสิ้น 112 ตัว มีเหลี่ยมิดแท่นให้ติดกันโดยรอบเว้นช่องว่างตรงทางเดินขึ้นลงตรงบันไดทั้ง मुखหน้าและ मुखหลังพระอุโบสถ แนวสิงโตหินเปรียบเป็นกำแพงแก้วล้อมรอบพระอุโบสถไว้ ตรงริมช่องว่าง 8 ช่อง ระหว่างแนวสิงโตหินที่จะเข้าไปยังบันได मुखพระอุโบสถ มีตุ๊กตาหินรูปคนจีนนั่งบนเก้าอี้ช่องละ 2 ตัว รวม 8 ตัว

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถพระอุโบสถ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของวัด สร้างขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ 2 มีลักษณะการก่อสร้างคล้ายกับพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สิ่งที่ได้จากฐานพระอุโบสถจะเป็นเส้นอ่อนโค้ง ซึ่งเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนปลายที่สืบเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หลังคาเป็น

สถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี มีเครื่องประกอบหลังคาทั้งช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ลงรักประดับกระจก หลังคาที่เห็นอยู่ในปัจจุบันเป็นหลังคาที่ได้รับซ่อมใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 เพราะได้เกิดเหตุเพลิงไหม้หลังคาพระอุโบสถหน้าบันพระอุโบสถเป็นไม้แกะสลัก จำหลักด้วยภาพเทวดายืนถือพระขรรค์อยู่หน้าปราสาทห้ายอด เสาประดับอาคารเป็นเสาสี่เหลี่ยมย่อมุม บัวหัวเสา เป็นลักษณะกลีบยาวที่เรียกกันในทางช่างว่า **“บัวแฉ่ง”** เสาและผนังของอาคารไม่ตั้งตรงแต่จะมีลักษณะเอียงสลับเข้าหากันเล็กน้อยทำให้ดูสวยงาม ไม่แข็งกระด้าง ซึ่งเป็นลักษณะร่วมของสถาปัตยกรรมไทยภาคกลาง เสาและผนังด้านนอกถือปูนประดับด้วยกระเบื้องเคลือบจีนลายดอกไม้ร่วง มีมุขยื่นทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ด้านหน้าพระอุโบสถมีซุ้มประตูยอดปราศรัย 2 ประตู ด้านหลัง 2 ประตูเป็นซุ้มไม่มียอดที่หุ้มกลองด้านหน้าระหว่างประตู มีบุษบกยอดปราศรัยประดิษฐาน **พระพุทธรูป** ซึ่งเป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ รัชกาลที่ 2 รัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หล่อขึ้นและรัชกาลที่ 5 อนุรักษ์มาประดิษฐานไว้ที่หน้าประตูพระอุโบสถ ส่วนผนังหุ้มกลองด้านหลังระหว่างประตู มีบุษบกยอดปราศรัยซึ่งมีพาน 2 ชั้น ลงรักปิดทองและเขียนพุ่มตั้งอยู่เดิมรัชกาลที่ 5 มีพระราชดำริที่จะหล่อพระพุทธรูปฉลองพระองค์รัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 และนำมาประดิษฐานไว้ที่บุษบกนี้ แต่ไม่ทันได้ลงมือก็สิ้นรัชกาล บันไดและเสาบันไดที่ขึ้นสู่พระอุโบสถทำด้วยหินทราย พื้นชานรอบพระอุโบสถและหน้ามุขปูด้วยหินอ่อน

สิ่งที่ควรชมภายในพระอุโบสถ

ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปประธานปางมารวิชัย หน้าตักกว้างประมาณ 3 คอกคืบตั้งอยู่บน

ฐานชุกชี เบื้องหน้ามีพระอัครสาวก 2 องค์ พระพุทธรูป ประฐานหล่อขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 สันนิษฐานว่าพระพักตร์ ของพระพุทธรูปประฐานองค์นี้ เป็นฝีพระหัตถ์ของรัชกาล ที่ 2 โดยทรงปั้นหุ่นดิน เฉพาะพระพักตร์เท่านั้นรัชกาล ที่ 4 ได้พระราชทานนามพระพุทธรูปประฐานว่า **“พระพุทธรูปธรรมมิตราราชโลกชาติดุสิต”** และได้อัญเชิญพระบรมอัฐิของ รัชกาลที่ 2 มาประดิษฐานที่ตรงกลางผ้าทิพย์ ซึ่งทำเป็นรูป ครุฑขุดขนาด ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถเขียน ขึ้นตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 บางภาพเขียน ซ่อมใหม่ ในครั้งรัชกาลที่ 5 เมื่อคราวเกิดเหตุเพลิงไหม้

ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพพุทธประวัติและทศชาติ ลักษณะที่น่าสังเกตของภาพจิตรกรรมแห่งนี้ คือ ภาพ จิตรกรรมฝาผนังด้านหน้าพระประธาน โดยมากจะนิยม เขียนภาพพุทธประวัติตอนมารผจญเต็มผนัง แต่ที่พระ อุโบสถแห่งนี้ มีภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพพุทธประวัติ ตอนมารผจญ ซึ่งมีขนาดไม่ใหญ่มากนักและอยู่บนสุดเหนือ ภาพพุทธประวัติตอนอื่นๆ อีก นอกจากภาพจิตรกรรมฝา ผนังแล้ว ยังมีภาพเขียนบนหลังบานประตูเป็นภาพต้น มังกะสิผลหรือต้นนารีผล ด้านล่างบานประตูด้านในเป็น ภาพเมืองนรกและภาพสุภาภิตเป็นลายกำมะลอ (ลายลงรัก แบบญี่ปุ่น)

6. พระวิหาร

พระวิหารตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของพระปรางค์ สร้าง ขึ้นพร้อมกับพระอุโบสถในสมัยรัชกาลที่ 2 รูปทรงอาคาร มีลักษณะเดียวกับพระอุโบสถ ขนาดไล่เลี่ยกัน หลังคาลด สามชั้น หน้าบันจำหลักรูปเทวดาถือพระขรรค์นั่งบนแท่น ประดับด้วยลายกระหนก ลงรักปิดทองประดับกระจก ผนังด้านนอกของพระวิหารประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ

ลายดอกไม้เงินก้านแย่งชบวนไทย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงสันนิษฐานว่า ผนังภายนอกเดิมเป็นผนังเกลี้ยง แต่มาประดับกระเบื้อง เคลือบในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งทรงสั่งมาจากเมืองจีน เพื่อ ประดับผนังพระอุโบสถแต่ทรงเห็นว่าไม่งาม จึงทรงพระ กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำมาประดับที่ผนังด้านนอกของพระ วิหารแทน และได้รับการปฏิสังขรณ์ในสมัยรัชกาลที่ 4 (กรมศิลปากร, 2525 ข : 142)

ภายในพระวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปประฐาน ตั้งอยู่บนฐานสูงตามความนิยม ในสมัยรัตนโกสินทร์มีชื่อว่า **“พระพุทธรูปธรรมมิตราราชโลกชาติดุสิต”** เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบ แสดงปางมารวิชัย หล่อด้วยทองแดง ขนาดหน้าตักกว้าง 6 ศอก (กรมศิลปากร, 2525 ข : 146) หรือประมาณ 3 เมตร สร้างขึ้นในสมัย รัชกาลที่ 3 พระพักตร์ของพระพุทธรูปค่อนข้างกลมก้มพระ พักตร์เล็กน้อย

เบื้องหน้าพระประธานประดิษฐานพระอรุณหรือ พระแจ้งปางมารวิชัย มีขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 50 เซนติเมตร องค์พระและผ้าทรงทำด้วยทองสีต่างๆ มีพุทธ ลักษณะแบบศิลปะ สมัยสุโขทัยตอนปลายพระอรุณหรือ พระแจ้งนี้มีผู้นำมาทูลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ 4 พระองค์จึง ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาประดิษฐานที่ วัดอรุณฯ แห่งนี้ เนื่องจากนามของพระพุทธรูปมีชื่อพ้องกับ นามของวัด

นอกจากนี้ ยังมีพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัยประดิษฐาน บนแท่นหน้าพระอรุณ มีขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 70 เซนติเมตร เดิมเคยประดิษฐานที่ศาลาการเปรียญหลังเก่า ซึ่งได้รื้อไปแล้ว

7. มณฑปพระพุทธบาทจำลอง

มณฑปพระพุทธบาทจำลอง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของพระวิหาร สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตัวอาคารก่ออิฐถือปูน เสาและผนังประดับกระเบื้องเคลือบสีต่างๆ มีฐานทักษิณสองชั้นหลังคาเดิมทำเป็นรูปยอดเกี่ยวแบบจีน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ยอดหลังคาได้ชำรุดลง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะใหม่โดยมีแม่กอง คือ สมเด็จพระราชาธิบดีจุลา เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช การบูรณะในครั้งนั้น มีความคิดเห็นแตกต่างกันเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งว่าควรทำยอดหลังคาเป็นแบบครั้งรัชกาลที่ 3 อีกฝ่ายเห็นควรให้ทำยอดหลังคา เป็นแบบของรัชกาลที่ 5 เพื่อจะได้ทราบว่ามี การบูรณะ ในสมัยรัชกาลที่ 5 ในที่สุดความเห็นของฝ่ายที่สองได้รับการยอมรับ ยอดหลังคาจึงเป็นรูปพระเกี้ยว (ยอดมงกุฎ)ประดับอยู่ ซึ่งเป็นพระบรมราชสัญลักษณ์ของรัชกาลที่ 5

8. พระเจดีย์ 4 องค์

พระเจดีย์ 4 องค์ ตั้งอยู่ด้านนอกพระระเบียงคดทางทิศใต้เรียงกันเป็นแนวตรงกัน เป็นพระเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้ยี่สิบ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนมีขนาดเท่ากันประดับด้วยกระเบื้องถ้วยเป็นลายดอกไม้ มีฐานทักษิณเดินได้โดยรอบ มีบันไดชั้นลง ทางด้านทิศเหนือสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 พระเจดีย์ชำรุดจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ทั้งสี่องค์โดยพระราชทรัพย์ ของพระมเหสีทั้งสี่พระองค์ในรัชกาลที่ 5 พระมเหสีทั้งสี่พระองค์คือ 1. สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระราชชนนี พระพันปีหลวง 2. สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า 3. สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลย์มารศรี พระอัครราชเทวี 4. พระวิ

มาดาเธอพระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวธา

9. ศาลาทำน้ารูปเก้งจีน

ตั้งอยู่ที่เขื่อนหน้าวัด ริมแม่น้ำเจ้าพระยาสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 มีทั้งหมด 6 หลัง หลังคาเป็นรูปเก้งจีน

10. เขามอ

ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อย้ายมาจากบริเวณสวนขวาในเขตพระราชฐานชั้นในของพระบรมมหาราชวัง มาตั้งขึ้นเป็นเขามอในบริเวณวัดนี้

11. อนุสาวรีย์พระธรรมเจดีย์

อนุสาวรีย์พระธรรมเจดีย์ตั้งอยู่ระหว่างศาลาทำน้ำและพระอุโบสถ มีกำแพงเตี้ยตั้งเป็นรั้วล้อมรอบมีโกศหินทรายสีเขียวแบบจีนตั้งอยู่ภายในรั้วบรรจุอัฐิของพระธรรมเจดีย์ (อุ่ม) เจ้าอาวาสของวัดอรุณฯ (พ.ศ. 2458 - 2467) ส่วนมุมรั้วด้านทิศใต้มีที่บรรจุอัฐิของพลเรือเอกพระยาราชวังสัน (ศรี กมลนาวิน) อดีตผู้บังคับบัญชาการทหารเรือ

12. ศาลาตั้งรูปนายนกและนายเรือ

ศาลาตั้งรูปนายนกและนายเรือตั้งอยู่ติดกำแพงของซุ้มประตูทรงมงกุฎ ศาลานายเรืออยู่ทางทิศเหนือของซุ้มประตู ส่วนศาลานายนกอยู่ทางทิศใต้ของซุ้มประตู รูปของนายเรือและนายนกสลักจากหินตามประวัติกล่าวว่าบุคคลทั้งสองได้เผาตัวเองที่วัดอรุณฯ แต่ต่างวาระกันนายเรือเผาตัวเองในสมัยรัชกาลที่ 1 (พ.ศ. 2333) ส่วนนายนกเผาตัวเองในสมัยรัชกาลที่ 2 (พ.ศ. 2359)

13. ทอระฆัง

ทอระฆังตั้งอยู่ที่ด้านหลังพระวิหารใกล้กำแพงกันเขตพุทธาวาสมีทั้งหมดสองหอ สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 หอหนึ่งแขวนระฆังทั่วไป ส่วนอีกหอหนึ่งแขวนระฆังกังสดาลแผ่นหนาเป็นวงกลมมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 60 เซนติเมตร

14. พระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 2

พระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 2 ประดิษฐานอยู่ใกล้กับศาลาท่าน้ำ สร้างขึ้นโดยราชสกุลที่สืบจากรัชกาลที่ 2 เนื่องด้วยรัชกาลที่ 2 ได้เสด็จมาประทับอยู่ที่พระราชวังเดิม ตั้งแต่ครั้งดำรงพระยศกรมหลวงอิศสุนทร และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระมหาธาตุคู่พระมหานครขึ้นด้านล่างพระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาลที่ 2 มีรูปช้างหล่อเพราะในสมัยรัชกาลที่ 2 มีช้างเผือกมาเสริมบารมีหลายเชือก พระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 2 นี้ถือว่าเป็นพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 2 ที่อยู่ในที่สาธารณะแห่งแรกในกรุงเทพมหานคร

วัดอรุณราชวรารามเป็นวัดที่มีความสวยงามโดดเด่นมาก เนื่องจากทำเลที่ตั้งริมแม่น้ำเจ้าพระยาแต่ละปีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช จะเสด็จพระราชดำเนินมาทรงทอดผ้าพระกฐิน โดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวต่างประเทศให้ความสนใจมากและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้นำภาพของวัดอรุณราชวรารามและเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ มาเป็นภาพสัญลักษณ์ขององค์กรและใช้เผยแพร่การท่องเที่ยวของไทย

คำถามท้ายบท 5

วัดอรุณราชวราราม

1. เพราะเหตุใดวัดอรุณราชวราราม จึงเป็นวัดหลวงในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน
2. พระปรางค์องค์เดิมก่อนที่จะมีการสร้างเสริมขึ้นใหม่มีความสูงเท่าใด ต่อมาได้มีการเสริมพระปรางค์ให้มีขนาดใหญ่ในรัชกาลใด และเพื่อวัตถุประสงค์ใด พระปรางค์ในปัจจุบันมีขนาดความสูงเท่าใด
3. พระปรางค์สร้างขึ้นในความหมายใด ข้อเสนอสนับสนุนความหมายดังกล่าวสามารถสังเกตได้จากที่ใด
4. รูปมณฑปของวัดอรุณราชวรารามมีมาแต่ครั้งรัชกาลใดและมีความหมายใด
5. พระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม มีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบสมัยอยุธยาตอนปลาย ลักษณะดังกล่าวเป็นอย่างไร เสาและผนังของพระอุโบสถมีความพิเศษในการก่อสร้างที่แตกต่างไปจากพระอุโบสถทั่วไปอย่างไร
6. มุขบกยอดปรางค์ระหว่างประตูพระอุโบสถด้านหน้าประดิษฐานพระพุทธรูปมีชื่อว่าอะไร สร้างขึ้นในครั้งรัชกาลใด
7. ไเบ้เสมาของวัดอรุณราชวรารามแสดงฐานะวัดหลวงอย่างไรและไบ้เสมาสมัยรัตนโกสินทร์มีลักษณะเฉพาะเป็นอย่างไร
8. พระประธานในพระอุโบสถมีชื่อว่าอะไร ตรงกลางผ้าทิพย์ประดิษฐานอะไร
9. ภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังด้านหน้าพระประธานเขียนเป็นรูปอะไร และมีความแตกต่างจากคตินิยมในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังอย่างไร
10. ภาพเขียนหลังบานประตูพระอุโบสถเป็นรูปอะไร
11. พระพุทธรูปประธานภายในพระวิหารมีชื่อว่าอะไร หล่อด้วยโลหะชนิดใด
12. พระเจดีย์ 4 องค์มีลักษณะอาคารเป็นแบบใด
13. พระเจดีย์ 4 องค์ได้มีการปฏิสังขรณ์ในครั้งรัชกาลใด แหล่งเงินสำหรับการดำเนินการมาจากที่ใด ใครเป็นผู้บริจาค
14. วัดอรุณราชวรารามมีชื่อเสียงสำคัญในเรื่องใดบ้าง

แนวคำตอบ 5

วัดอรุณราชวราราม

1. วัดอรุณราชวรารามในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมีฐานะเป็นวัดหลวง คือ พื้นที่เขตวัดรวมอยู่กับเขตพระราชวัง ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา เป็นวัดที่มีแต่เขตพุทธาวาสเท่านั้น
2. พระปรางค์องค์เดิมมีความสูง 8 วา (16 เมตร) ต่อมามีการขุดรากฐานเสริมพระปรางค์ให้มีขนาดใหญ่ในรัชกาลที่ 2 เพื่อเป็นพระมหาธาตุสำหรับพระนคร แต่สิ้นรัชกาลเสียก่อน การเสริมพระปรางค์มาแล้วเสร็จในสมัยรัชกาลที่ 3 พระปรางค์สูง 1 เส้น 13 วา 1 ศอก 1 คืบ 1 นิ้ว (ประมาณ 67 เมตร) ฐานวัดโดยรอบได้ 5 เส้น 18 วา (ประมาณ 236 เมตร)
3. พระปรางค์สร้างในความหมายของเขาพระสุเมรุ อันเป็นศูนย์กลางของโลก จะสังเกตได้จากฐานของพระปรางค์มีรูปสิงห์แบก ลิงแบก ยักษ์แบก มารแบก ครุฑแบก เทวดาแบก และบริเวณซุ้มจรนำทั้งสี่ด้านมีรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียรโผล่ออกมา ซึ่งหมายถึงที่ประทับของพระอินทร์บนยอดเขาพระสุเมรุ
4. ชั้นบนสุดของปรางค์ประธานมีนักษัตรและรูปมงกุฎปิดทอง ซึ่งรูปมงกุฎปิดทองนั้นเดิมสร้างขึ้นเพื่อถวายพระประธานวัดนางนอง รัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำมาต่อสวมยอดนักษัตร เพื่อเป็นนิมิตหมายว่า เจ้าฟ้ามงกุฎพระอนุชาจะได้ครองราชย์เป็นกษัตริย์องค์ต่อไป
5. พระอุโบสถวัดอรุณราชวรารามมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบสมัยอยุธยาตอนปลายคือ ฐานพระอุโบสถเป็นเส้นอ่อนโค้ง หลังคาเป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี คือมีเครื่องประกอบหลังคาทั้งช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ลงรักประดับกระจก เสาประดับอาคารเป็นเสาสี่เหลี่ยมย่อมุม บัวหัวเสาเป็นลักษณะกลีบยาวที่เรียกว่า “บัวแวง” ลักษณะพิเศษในการก่อสร้างของเสาและผนังคือ เสาและผนังไม่ตั้งตรง มีลักษณะเอียงสอเข้าหากันเล็กน้อย ทำให้ดูสวยงามไม่แข็งกระด้าง ซึ่งเป็นลักษณะร่วมของสถาปัตยกรรมไทยภาคกลาง
6. บุษบกยอดปรางค์ระหว่างประตูด้านหน้าของพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปพระมงคลมิ่งเมือง พระองค์ รัชกาลที่ 2 หล่อขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 และอัญเชิญมาไว้ที่หน้าประตูพระอุโบสถในรัชกาลที่ 5
7. ใบเสมาของวัดอรุณราชวรารามแสดงฐานะวัดหลวง คือเป็นใบเสมาคู่และใบเสมาสมัยรัตนโกสินทร์มีลักษณะเฉพาะคือ ประดิษฐานอยู่ภายในซุ้ม

8. พระประธานในพระอุโบสถมีชื่อว่า **“พระพุทธธรรมิกราชโลกธาตุคิลิก”** และตรงกลางผ้าทิพย์ทำเป็นรูปครุฑขุดนาคร ประดิษฐานพระบรมอัฐิของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
9. ภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านหน้าพระประธานเขียนเป็นภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ มีขนาดไม่ใหญ่นัก และเขียนไว้บนสุดเหนือภาพพุทธประวัติตอนอื่นๆ ซึ่งแตกต่างจากคตินิยมคือ นิยมเขียนภาพพุทธประวัติตอนมารผจญเต็มผนัง
10. ภาพเขียนบนหลังบานประตูพระอุโบสถเขียนเป็นภาพต้นมรกตผลหรือต้นนารีผล ซึ่งเป็นต้นไม้บนสวรรค์ ออกผลเป็นผู้หญิงไม่นุ่งผ้า ห้อยตามกิ่งก้านสาขา
11. พระพุทธรูปประธานภายในพระวิหารมีชื่อว่า **“พระพุทธชัมภูนุทมาหามุขลักขณาอภินิหาร”** เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย หล่อด้วยทองแดง
12. พระเจดีย์ 4 องค์ เป็นพระเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้ยี่สิบ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีขนาดเท่ากันประดับด้วยกระเบื้องถ้วย เป็นลายดอกไม้ มีฐานทักษิณเดินได้โดยรอบ
13. พระเจดีย์ 4 องค์ได้มีการปฏิสังขรณ์ในรัชกาลที่ 5 โดยพระราชทรัพย์ของพระมหาลีลีพระองค์ในรัชกาลที่ 5 ดังนี้
  1. สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระราชชนนี พระพันปีหลวง
  2. สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า
  3. สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทมาลย์มารศรี พระอัครราชเทวี
  4. พระวิมาดาเธอพระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมพระสุทธาสินีนาถ ปิยมหาราชปดิวรัดา
14. วัดอรุณราชวรารามมีชื่อเสียงสำคัญในเรื่อง
  - เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ
  - รูปยักษ์ทวารบาลที่ประตูทางเข้าพระอุโบสถถือว่าเป็นยักษ์แบบไทยคู่แรกในสมัยรัตนโกสินทร์และเป็นต้นแบบของยักษ์ทวารบาลในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
  - รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทอดผ้าพระกฐินพระราชทาน โดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคเป็นครั้งแรก
  - ชุมนุสมาวัดอรุณฯ เป็นชุมนุมที่สวยงามที่สุดในบรรดาชุมนุมเสมาของวัดหลวงในกรุงเทพฯ
  - เป็นวัดที่มีตุ๊กตาทินของเงินมากที่สุดในเขตกรุงเทพฯ
  - พระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 2 ที่วัดอรุณฯ ถือว่าเป็นพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 2 ที่อยู่ในที่สาธารณะแห่งแรกในกรุงเทพฯ

--ภาพที่ 1 โครงสร้างวัดอุนทราราม--

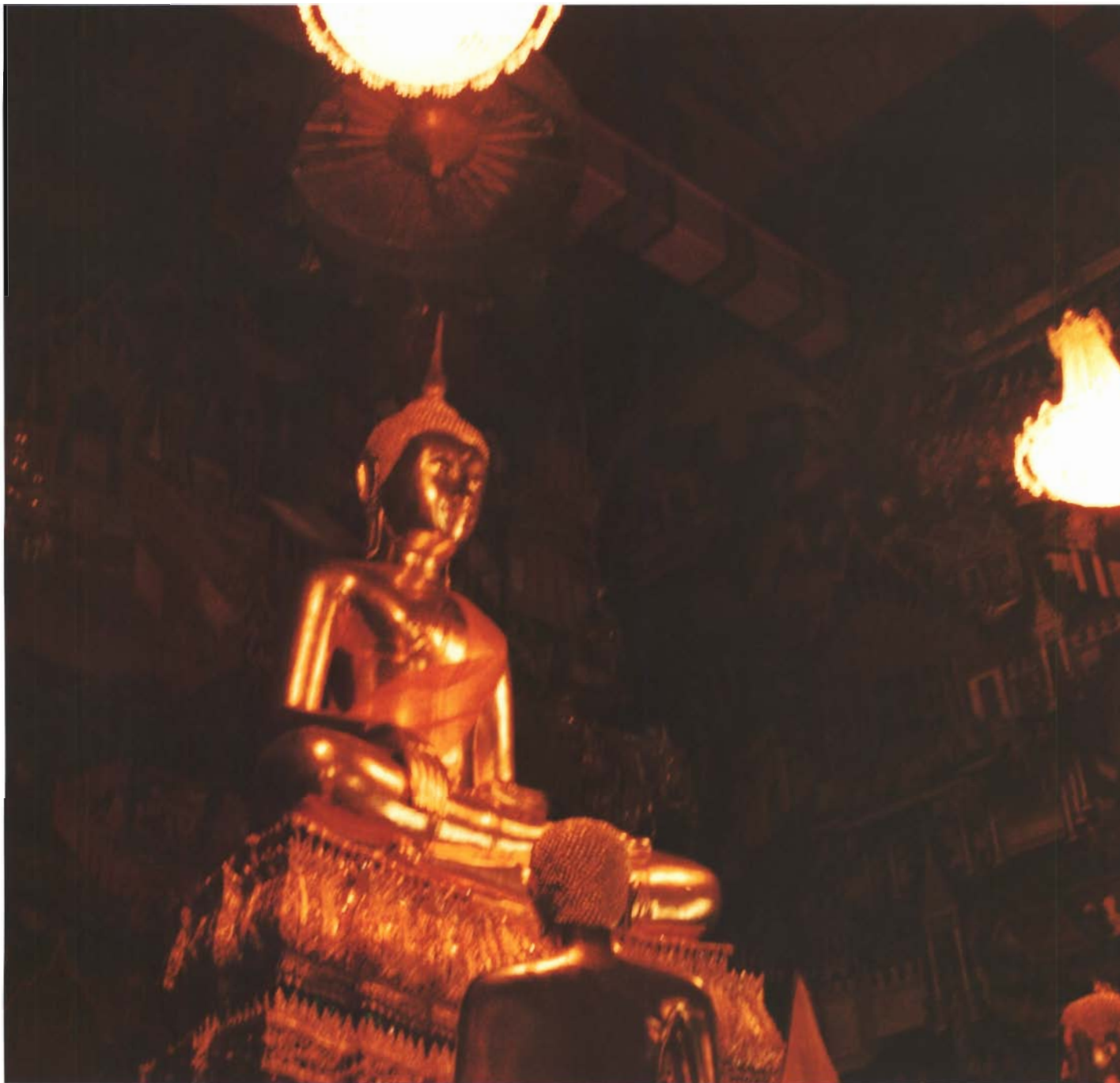
--ภาพที่ 3 พระพุทธรูปปูนปั้นภายในพระระเอบียง--

--ภาพที่ 4 พระอุโบสถ--

--ภาพที่ 5 พระพุทธนฤมิตร--

-- ภาพที่ 6 พระพุทธธรรมนิศราชโลกธาตุศิลปะ--

--ภาพที่ 7 พระพุทธชินราชมหาบุรุษ--

--ภาพที่ 8 มณฑปพระพุทธรูปจากจำลอง--

บทที่ 6

วัตถุประสงค์ของมณฑลรัตนสุโขทัย

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ในเขตดุสิตและอยู่ใกล้เคียงกับสถานที่สำคัญ เช่น พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต พระที่นั่งอนันตสมาคมและสวนสัตว์ดุสิตเขาดินวนา

ประวัติ

เดิมเป็นวัดเล็ก ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างเมื่อใดสันนิษฐานว่าสร้างในราวปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือต้นสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองพระนครมีชื่อเรียกว่า **“วัดแหลม”** เพราะอาจมีค้ำน้ำอยู่หน้าวัดในสมัยนั้น นอกจากนี้ยังเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า **“วัดโทรทอง”** สันนิษฐานว่ามีต้นโทรทองขึ้นอยู่ในวัด ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) วัดนี้เริ่มมีความสำคัญขึ้น ทั้งนี้เพราะเมื่อปี พ.ศ. 2369 ได้เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ เมืองเวียงจันทน์ เจ้าอนุวงศ์ไกรสรที่รัชกาลที่ 3 ไม่พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้คนลาวที่ถูกกวาดต้อนมา เมื่อครั้งกรุงธนบุรีกลับไปยังเมืองลาวและไม่พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ละครในของไทยไปเป็นละครในราชสำนักของเมืองเวียงจันทน์ เจ้าอนุวงศ์จึงตั้งตนเป็นกบฏ ยกทัพผ่านเข้ามาถึงนครราชสีมาและทัพหน้าของเจ้าอนุวงศ์สามารถเดินทางเข้ามาถึงเมืองสระบุรีได้ รัชกาลที่ 3 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แม่ทัพตั้งค่ายรายล้อมพระนครทั้งด้านทิศเหนือ ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก โดยมีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์

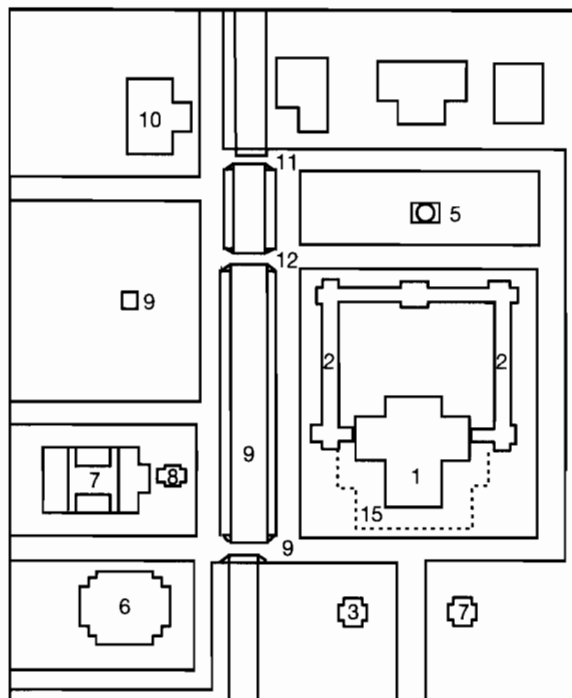
พระเจ้าลูกยาเธอในรัชกาลที่ 2 เป็นแม่ทัพตั้งกองบัญชาการทัพที่บริเวณสี่เหลี่ยมแห่งนี้เพื่อป้องกันกรุงเทพฯ ครั้นเมื่อเสร็จการศึกษาแล้วพระเจ้าพระเจ้านครราชสีมา กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์จึงมีพระศรัทธาปฏิสังขรณ์วัดนี้พร้อมกับพระอนุชาและพระชนิษฐาร่วมเจ้าจอมมารดาเดียวกันอีก 4 พระองค์ และทรงสร้างพระเจดีย์ 5 องค์ไว้เป็นอนุสรณ์อยู่ด้านหน้าวัด ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ได้พระราชทานนามวัดใหม่ว่า **“วัดเบญจมบพิตร”** อันมีความหมายว่า **“วัดของเจ้านาย 5 พระองค์”**

ครั้งถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) อาณาเขตภายในพระบรมมหาราชวังแออัดมากและมีอากาศร้อน รัชกาลที่ 5 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หาที่สำหรับสร้างพระราชวังแห่งใหม่โดยทรงเลือกที่บริเวณทุ่งสามเสน เพราะเป็นสถานที่ที่ลมโกรกสบาย จึงได้ทรงซื้อที่ดินและสร้างพระราชวังขึ้น คือ พระราชวังสวนดุสิต และทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หรือพระที่นั่งมณเฑียรธรรมจากเกาะสีชังมาสร้างที่พระราชวังแห่งใหม่นี้ด้วยพระที่นั่งองค์ใหม่ที่ได้รับพระราชทานนามว่า **“พระที่นั่งวิมานเมฆ”**

*อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แผนผังวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

1. พระอุโบสถ	8. ศาลาสีสมเด็จ
2. พระระเบียง	9. ทอระพัง
3. ศาลาหม่อมเจื้อย	10. วิหารสมเด็จ
4. ศาลาใบ	11. สะพานงา
5. ต้นพระศรีมหาโพธิ์	12. สะพานถั่ว
6. พระที่นั่งทรงธรรม	13. สะพานพระรูป
7. พระที่นั่งทรงผนวช	

และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างท้องพระโรงสำหรับ
ออกว่าราชการ คือ **พระที่นั่งอภิเษกคูสิต** และ**พระที่นั่ง
อัมพรสถาน** สำหรับเป็นที่ประทับ ในการสร้างพระราชวัง
แห่งใหม่ จำเป็นต้องรื้อวัดในบริเวณนั้นไปด้วย ซึ่งตาม
ประเพณีจะต้องมีการทำผาติกรรมหรือสร้างวัดขึ้นทดแทน
วัดที่ถูกรื้อไป เพราะวัดใดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา
แล้ว (พื้นที่ที่ได้รับพระราชทานให้ประกอบพิธีกรรมได้)
แม้จะเป็นวัดร้างที่ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้
จะต้องสร้างวัดทดแทนให้เมื่อได้รื้อวัดนั้นๆ ไปรัชกาลที่ 5

มีพระราชปรารภว่าการสร้างวัดเพิ่มขึ้นใหม่หลายวัดนั้น
ยากต่อการบำรุงรักษาแต่ถ้าจะบูรณะวัดใกล้ๆ ฝั่งดงาม
ทำโดยฝีมือประณีตให้เป็นวัดใหญ่จะดีกว่า จึงทรงเลือก
วัดเบญจมพิตรเป็นวัดที่ทรงสถาปนา โดยทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา
นริศรานุวัดติวงศ์ เป็นผู้ออกแบบก่อสร้างพระอุโบสถและ
ถาวรวัตถุต่างๆ โดยมีพระยาราชสงคราม (กา) เป็นนายช่าง
การสถาปนาวัดเริ่มในปี พ.ศ. 2442 รัชกาลที่ 5 ทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อวัดจาก **“วัดเบญจมพิตร”**
มาเป็น **“วัดเบญจมบพิตร”** อันหมายถึง **“วัดของพระเจ้าแผ่นดิน
พระองค์ที่ 5”** และได้เพิ่มสร้อยนามวัดว่า **“ดุสิตวนาราม”**
เพื่อให้คล้องจองกับชื่อของพระราชวังสวนดุสิต ซึ่งตั้งอยู่
ใกล้กับวัดดังกล่าวนี้ด้วย การก่อสร้างมาแล้วเสร็จในตอน
ต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6)

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามใช้เป็นที่จัดงานประจำปี
ของชาวเหนือในกรุงเทพฯ ในราวเดือนเมษายนช่วงสงกรานต์
มีการแห่ตุงตามประเพณี งานบุญตานก๋วยสลาก (ในภาษา
เหนือ ตานคือการให้ทาน ก๋วยคือตะกร้า) อันเป็นงาน
ประเพณีของชาวเหนือ เหตุที่ถือว่าวัดเบญจมบพิตรดุสิต
วนารามเป็นที่ชุมนุมของชาวเหนือทุกปีนั้นเป็นเพราะเจ้า
อาวาส วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามจะมีตำแหน่งเป็นเจ้า
คณะใหญ่หนเหนือด้วยและจะต้องเป็นผู้ดูแลปกครองพระ
สงฆ์ด้านทิศเหนือทั้งหมด

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามได้รับการขึ้นทะเบียน
เป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ จากกรมศิลปากรเมื่อปี
พ.ศ. 2504 นับว่าเป็นวัดที่แสดงแบบอย่างการผสมผสาน
ศิลปกรรมแบบตะวันตกและตะวันออกได้อย่างงดงาม
ทั้งรูปทรงลวดลาย และวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง คือหินอ่อน

สิ่งที่ควรนำมาชม

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามมีการแบ่งแยกเขตสังฆาวาส (เขตของพระสงฆ์) ออกจากเขตพุทธาวาส (เขตที่ใช้ประกอบพิธีสังฆกรรม) ด้วยการใช้น้ำเป็นตัวแบ่ง คือคลอง ซึ่งเกิดขึ้นจากการขุดดินไปถมที่บริเวณวัดและมีสะพานข้ามคลองจากเขตพุทธาวาสไปยังเขตสังฆาวาส สะพานด้านทิศตะวันออกมีชื่อว่า “สะพานพระรูป” สะพานกลางมีชื่อว่า “สะพานด้วย” และสะพานด้านทิศตะวันตกมีชื่อว่า “สะพานงา” สะพานทั้งสามแห่งนี้สร้างขึ้น ด้วยเงินที่ได้จากการออกร้านเมื่อ รศ. 119 สะพานพระรูปสร้างจากการจำหน่ายพระบรมรูปของรัชกาลที่ 5 จำหลักแผ่นทองแดงกาไหล่ทอง สะพานด้วยสร้างด้วยเงินที่ได้จากการจำหน่ายด้วยชาพื้นสีลายทองและสะพานงา สร้างด้วยเงินค่างช้าง

สิ่งที่ควรนำมาชมในเขตพุทธาวาส

1. ศาลาที่สนามหน้าหน้าพระอุโบสถ

ศาลาที่สนามหน้าหน้าพระอุโบสถมีอยู่ 2 หลัง เป็นศาลาโถง หลังคาเป็นจตุรมุข ศาลาด้านทิศใต้ชื่อว่า “ศาลาหม่อมเจ็อย” สร้างขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่หม่อมเจ็อย ดิศกุล ณ อยุธยา ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ หน้าบันด้านทิศเหนือเป็นรูปราชสีห์ หมายถึงกระทรวงมหาดไทย ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเป็นเสนาบดีในขณะนั้น หน้าบันด้านทิศตะวันออกเป็นรูปตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า หน้าบันด้านทิศตะวันตกเป็นรูปพระพาย หมายถึงนาม “เจ็อย”

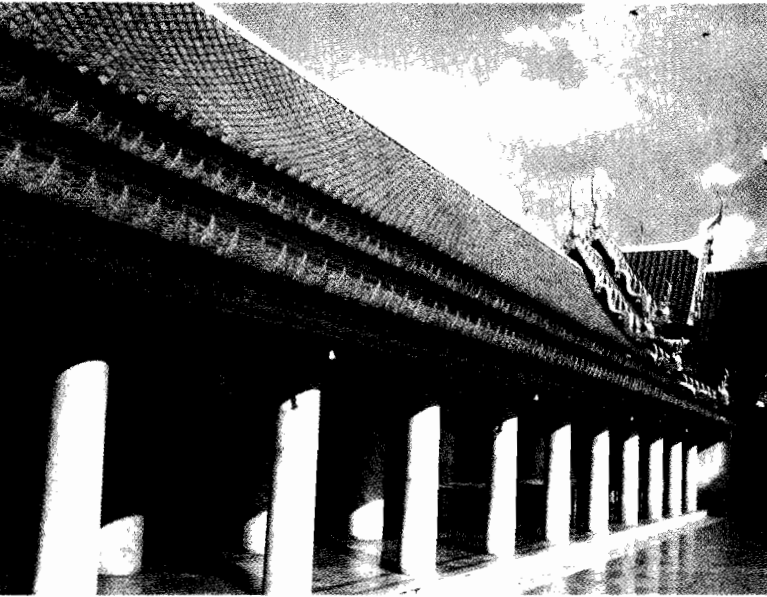
ส่วนศาลาด้านทิศเหนือเรียกชื่อว่า “ศาลาโย” สร้างด้วยทุนทรัพย์ของอุบาสิกานี้ชื่อว่า “โย” และ “ระเบียบ” หน้าบันด้านทิศตะวันออกเป็นรูปพวงมาลัยมีพู่ห้อย ซึ่งหมายถึง

“ความมีระเบียบ” ส่วนหน้าบันด้านทิศตะวันตกเป็นภาพคนกำลังทอดผ้า หมายถึงโยที่นำมาใช้ทอดผ้า

2. พระระเบียง ทำเป็นลักษณะผังสี่เหลี่ยม เช่นเดียวกับแผนผังของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก โดยสร้างต่อจากมุขของพระอุโบสถ ด้านทิศใต้โอบไปทางทิศตะวันตกและมาจดกับมุขด้านทิศเหนือพื้นพระระเบียงปูด้วยหินอ่อน หลังคามุงด้วยกระเบื้องกาบูนีสีเหลืองเหมือนหลังคาพระอุโบสถ บานประตูพระระเบียงด้านนอกจำหลักด้วยโลหะเป็นรูปเขี้ยววง (ทวารบาลของจีน) ด้านในเขียนเป็นรูปอย่างเดียวกัน

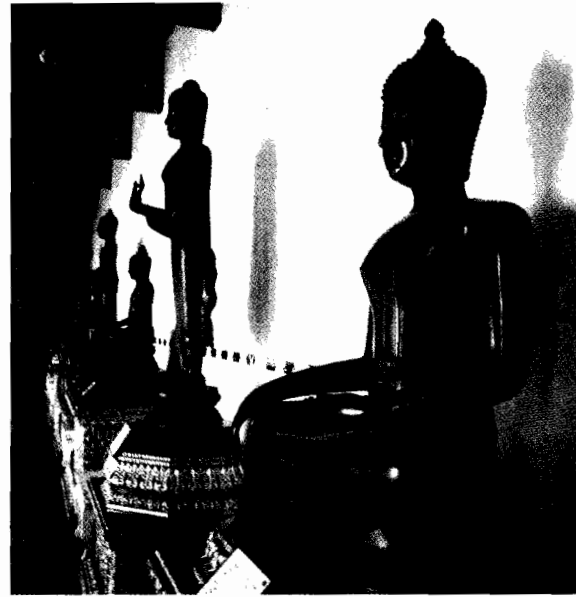
หน้าบันพระระเบียง จำหลักกลดลายด้วยตราประจำกระทรวงต่างๆ ในสมัยรัชกาลที่ 5 รวม 10 ตราดังนี้

1. ตราพระราชสีห์ (รูปสิงโต) ประจำกระทรวงมหาดไทย
2. ตราพระยมชีสิงห์ (รูปเทวดาชีสิงห์ พระหัตถ์ขวาถือจักร) ประจำกระทรวงนครบาล
3. ตราสุริยมณฑลใหญ่ (รูปรถเทียมด้วยราชสีห์ มีบุษบกบนรถและยูงรำแพนท้ายรถ) ประจำพระคลังมหาสมบัติ
4. ตราพระเพลิงทรงระมาด (รูปเทวดาชีแรด) ประจำกระทรวงธรรมการ
5. ตราบัวแก้ว (รูปเทวดา พระหัตถ์ซ้ายถือดอกบัว) ประจำกระทรวงการต่างประเทศ
6. ตราพระพิรุณทรงนาค (รูปเทวดาประทับยืนบนนาค พระหัตถ์ซ้ายถือพระขรรค์ พระหัตถ์ขวาทำวับันพระองค์) ประจำกระทรวงเกษตราธิการ
7. ตราพระรามทรงรถ (รูปพระรามประทับยืนบนราชรถ พระหัตถ์ซ้ายทรงคันศร มีสารถีอยู่เบื้องหน้า) ประจำกระทรวงโยธาธิการ

8. ตราจันทร์มณฑลใหญ่ (รูปธรรมมีนุชบกและมีกระต่ายนั่งทำยารด) ประจำกระทรวงยุติธรรม
9. ตราพระรามทรงยักษิ์ (รูปพระรามประทับบนคอยักษิ์) ประจำกระทรวงวัง
10. ตราพระคชสิทธิ์ (รูปสัตว์ในตำนาน ตัวเป็นสิงห์ มังวงช้าง) ประจำกระทรวงกลาโหม

พระพุทธรูปภายในพระระเบียง ภายในพระระเบียงด้านในประดิษฐานพระพุทธรูป ที่มีขนาดไล่เลี่ยกันเรียงรายโดยรอบ การที่มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ที่พระระเบียงนั้นเป็นเหตุเนื่องมาจากในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีชาวตะวันตกชื่อนายรัสมัน ได้เดินทางเข้ามาลักลอบตัดพระเศียรและพระกรของพระอิศวร ซึ่งเป็นเทวรูปสัมฤทธิ์ที่เมืองกำแพงเพชรเพื่อนำออกไปต่างประเทศ ความทราบถึงรัชกาล

ที่ 5 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงไปรวบรวมพระพุทธรูปโบราณจากหัวเมืองฝ่ายเหนือ มาเก็บรวบรวมไว้ที่พระระเบียงแห่งนี้ เพื่อให้มหาชนเห็นแบบอย่างพระพุทธรูปต่างๆ พระพุทธรูปภายในพระระเบียงนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 52 องค์ เป็นของเก่า 33 องค์ หล่อขึ้นใหม่ 19 องค์ มีทั้งพระพุทธรูปศิลปะแบบไทยและแบบต่างประเทศ แต่พระพุทธรูปที่มีความงดงามและถือว่าเป็นพระพุทธรูปลอยตัวที่งามที่สุดในโลก คือพระพุทธรูปปางลีลา ซึ่งมีพุทธศิลป์ตามแบบสุโขทัยยุคคลาสสิก เป็นพระพุทธรูปที่มีพระพักตร์รูปไข่ พระนาสิกโด่งพระโอษฐ์อ้อมยิ้ม พระรัศมีเป็นเปลวไฟ พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก ทำกิริยาก้าวเดิน ตรงกับพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

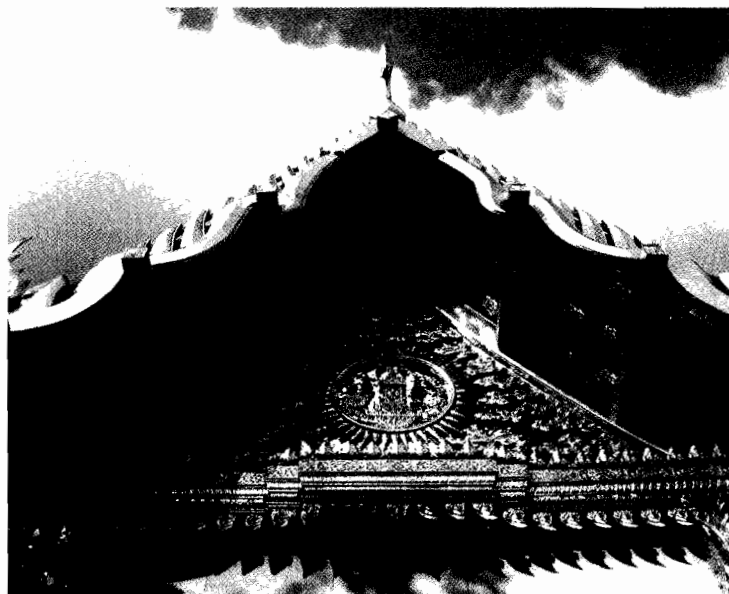
3. พระอุโบสถ

โบเสมา โบเสมาของวัดเบญจมบพิตรฯ มีลักษณะแตกต่างไปจากโบเสมาของพระอุโบสถ ในพระอารามแห่งอื่นๆ คือ

1. ทำเป็นรูปธรรมจักรแบบหัวเม็ดทรงมณฑลสลักลงบนแผ่นหินปูไว้ที่ลานพระระเบียงด้านหลังพระอุโบสถ 2 แห่ง
2. ตั้งเสาหินสลักเป็นรูปดอกบัวตูมไว้ที่มุมกำแพงแก้วด้านหน้าพระอุโบสถอีก 2 แห่ง

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของพระอุโบสถ

พระอุโบสถได้รับการถ่ายแบบมาจากวิหารหลวง วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก แต่รูปแบบอาคารของพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรฯ เป็นแบบไทยประเพณีของภาคกลาง ในขณะที่อาคารของวิหารหลวง วัดพระศรีรัตนมหาธาตุจะมีอิทธิพลของศิลปะทางภาคเหนือ กล่าวคือ หน้าบันของวิหารหลวง วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จะมีองค์ที่ต่างกัน ซึ่งเป็นลักษณะของศิลปะทางภาคเหนือ แต่หน้าบันของพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรฯ จะมีองค์ที่เท่ากัน พระอุโบสถหันหน้าไปทางทิศตะวันออกและเป็นทรงจตุรมุขมุขหน้าจะยื่นออกมามากกว่ามุขด้านอื่น ซึ่งแตกต่างจากลักษณะของพระอุโบสถของพระอารามแห่งอื่นๆ ที่มักจะสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าและมีเพียงมุขหน้าและมุขหลังเท่านั้น หลังคาของพระอุโบสถเป็นหลังคาลด 5 ชั้น มุงด้วยกระเบื้องมีลักษณะเป็นลอน เคลือบสีเหลือง สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลของจีนเรียกว่า “กระเบื้องกาบหรือกระเบื้องกาบกล้วย” และมีกระเบื้องเชิงชายปิดอยู่ตอนล่างของหลังคาที่เรียกว่า “ชายคาปีกนก” ส่วนเครื่องประกอบหลังคาของพระอุโบสถนี้รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ให้นำรูปแบบศิลปกรรมประเพณีมาใช้อีกครั้ง เช่น เสาของอาคารมีบัวหัวเสา หน้าบันประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกาและหางหงส์ นาคสะดุ้ง ตัวลายอง ลงรักปิดทองทึบ สำหรับตัวอาคารสร้างด้วยหินอ่อนซึ่งนำมาจากเมืองคาร์ราราประเทศอิตาลี ซึ่งรัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สั่งเข้ามาเพื่อใช้ในการก่อสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม

หน้าบันพระอุโบสถ จำหลักลวดลายเป็นพระราชลัญจกรสำคัญที่ใช้ในสมัยรัชกาลที่ 5 และลวดลายไทยลงรักปิดทองประดับกระจกดังนี้

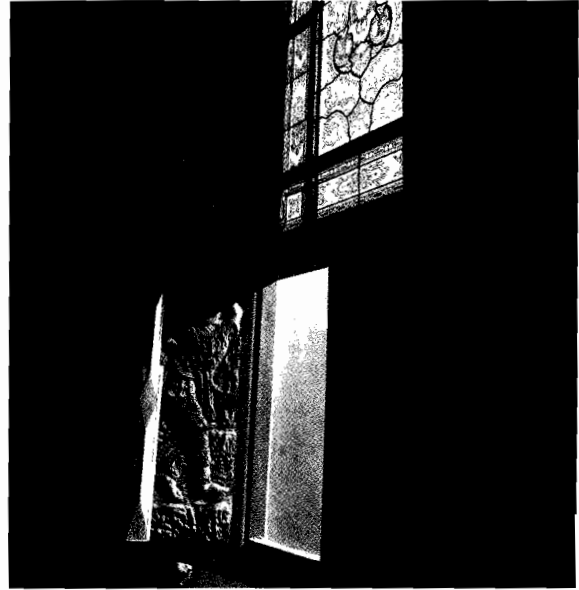
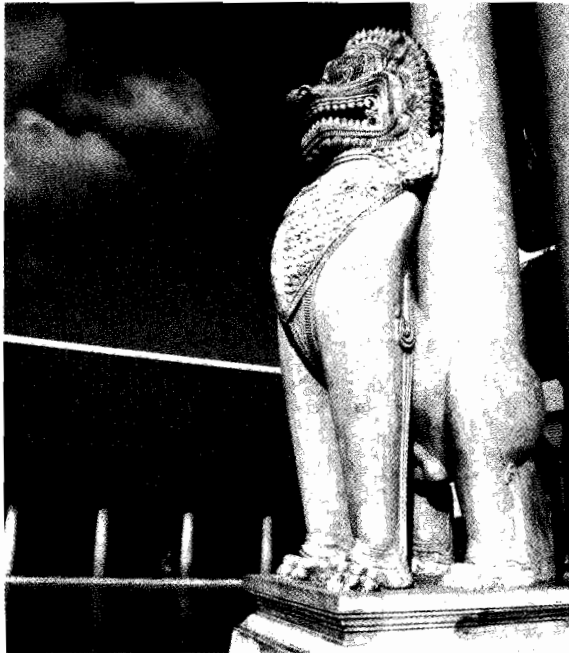
- ด้านหน้า (ทิศตะวันออก)
จำหลักเป็นลายพระนารายณ์ทรงครุฑ
- ด้านหลัง (ทิศตะวันตก)
จำหลักเป็นลายอุณาโลมอยู่ในนุชบก
- ด้านข้าง (ทิศเหนือ)

จำหลักเป็นลายช้างไอยราบรรพต บนหลังช้างมี
นุชบก

• ด้านข้าง (ทิศใต้)

จำหลักเป็นลายจักรรถ

สิงห์ทวารบาล ทำด้วยหินอ่อน ตั้งอยู่ด้านหน้าและ
ด้านหลังพระอุโบสถ เป็นรูปสิงห์แบบเขมรในลักษณะ
ยืนด้วย 2 เท้าหน้าและครึ่งนั่ง ครึ่งยืน 2 เท้าหลังสิงห์
ทวารบาลนี้ทำขึ้น ในความหมายเพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้ายไม่ให้
กล้ากรายเข้าไปในสถานศักดิ์สิทธิ์ เป็นผลงานการออกแบบ
ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุ
วัดติวงศ์

ประตูและหน้าต่างพระอุโบสถ บานประตูด้านนอก
มีภาพปูนหล่อด้วยทองแดงเป็นรูปเทวดา ยืนถือพระขรรค์
และถือศรข้างละองค์ ด้านในเขียนเป็นภาพอย่างเดียวกันด้วย
สีทองบนพื้นสีชาด บานหน้าต่างด้านนอกมีภาพปูนหล่อด้วย
ทองแดง เป็นรูปมารแบกกรอบหน้าต่างบน ด้านในเขียน
เป็นภาพอย่างเดียวกัน ด้วยสีทองบนพื้นสีชาด เหนือกรอบ
หน้าต่างประดับด้วยกระจกลีเป็นลายไทยมีเทพนมอยู่ตรงกลาง
เดิมที่รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชประสงค์จะให้เขียนภาพ
พุทธประวัติลงบนแผ่นกระจกแต่พระองค์เสด็จสวรรคตเสีย
ก่อน จึงค้างไว้ต่อมาพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุล
จักรพงษ์ มีพระศรัทธาจึงทรงจ้างช่างชาวเมืองฟลอเรนซ์
ประเทศอิตาลีทำกระจกลีเป็นลายไทยประดับไว้แทน
พระพุทธรูป ที่ขุมเจ้านาด้านหลังพระอุโบสถ

ภายในซุ้มจรนำด้านหลังพระอุโบสถ ประดิษฐาน พระพุทธรูปทรงเครื่องประทับยืนหล่อด้วยโลหะสมัยลพบุรี มีขนาดสูง 5 ศอกเศษ (กรมศิลปากร, 2525 : 31) หรือ ประมาณ 2.50 เมตร**

ภาพเขียนภายในพระอุโบสถ

ภายในพระอุโบสถ มีช่องคูหาเจาะลึกลงผนังจำนวน 8 ช่อง แต่ละช่องมีภาพเขียนสีเป็นรูปเจดีย์สำคัญในประเทศไทย 8 แห่งด้วยกัน คือ

1. พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม
2. พระมหาธาตุเมืองละโว้ จังหวัดลพบุรี
3. พระธาตุนมม จังหวัดนครพนม
4. พระธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูน
5. พระบรมธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช
6. พระศรีมหาธาตุ วัดน้อยเมืองเซียง จังหวัดสุโขทัย
7. พระมหาธาตุวัดช้างล้อม เมืองศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

8. พระเจดีย์ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ภาพสลักเจดีย์ที่สำคัญทั้ง 8 ภาพนี้ออกแบบและเขียนโดยกรมศิลปากร ค่าใช้จ่ายในการเขียนภาพช่องละ 2500 บาท โดยช่องที่ 1 ภาพพระปฐมเจดีย์นั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) มีพระราชศรัทธารับเป็นเจ้าของภาพ ในขณะที่ช่องที่ 5 รูปพระบรมธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ขณะดำรงพระยศเป็นพระอนุชาธิราช ทรงรับเป็นเจ้าของภาพ

พระประธาน

พระประธานในพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรฯ คือ พระพุทธรูปชินราชจำลอง ซึ่งรัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จำลองแบบมาจากพระพุทธรูปชินราช ซึ่งเป็นพระประธานในวิหารหลวง วัดพระศรีรัตนมหาธาตุจังหวัดพิษณุโลก

พระพุทธรูปชินราชจำลองเป็นพระพุทธรูปนั่งปางมารวิชัย มีขนาดหน้าตักกว้าง 5 ศอก 1 คืบ 5 นิ้วเศษ หรือประมาณ 2.90 เมตร (วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม, 2531 : 147-149) หล่อขึ้นด้วยขนาดเท่ากับพระพุทธรูปชินราชของค์จริง หล่อที่จังหวัดพิษณุโลกเมื่อ พ.ศ. 2422 โลหะที่ใช้ในการหล่อคือทองเหลือง ซึ่งได้มาจากปืนทองเหลืองที่ไม่ได้ใช้แล้ว (วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม, 2535 : 211) เมื่อแรกสร้างยังไม่มีการหล่อมาสร้างเรือนแก้วในตอนปลายรัชกาลที่ 6 แต่เนื่องจากนายช่างทำเรือนแก้วไม่เรียบร้อย วงใหญ่ไม่สมส่วน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อออกและแก้ไขใหม่ตั้งปรากฏในปัจจุบัน

การหล่อพระพุทธรูปชินราชจำลองนั้น เกิดขึ้นในคราวที่รัชกาลที่ 5 เสด็จฯ ไปนมัสการพระพุทธรูปชินราชที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ และพอพระราชหฤทัยแต่ครั้งจะอัญเชิญลงมาประดิษฐานที่กรุงเทพฯ พระองค์ทรงเกรงว่าจะทำให้ชาวเหนือเสียใจ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยามหาวชิราวุธเสด็จฯ ไปหล่อพระพุทธรูปชินราชจำลองขึ้นเมื่อหล่อเสร็จแล้วได้อัญเชิญพระพุทธรูปชินราชจำลองมาทางเรือและนำเข้าประดิษฐาน ณ พระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรฯ แม้ว่าพระพุทธรูปชินราชของค์จำลองที่ได้หล่อขึ้นใหม่นี้จะมี

** ขนาดพื้นที่ ความกว้าง ความสูงและน้ำหนักของสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏในบทนี้ได้แปลจากมาตราไทยเป็นมาตรฐานสากล โดยใช้ตารางมาตราวัดดังแสดงไว้ในภาคผนวก

ความงดงามและเหมือนพระพุทธรชินราชของค์จริงทุกประการ แต่มีข้อแตกต่างที่สังเกตได้ 3 ประการคือ

1. พระพุทธรชินราชของค์จริงมีอุณาโลม (กลุ่มขนคิ้ว อยู่ระหว่างคิ้วเหนือหน้าผาก) อยู่กลางพระนลาฏ พระพุทธรชินราชของค์จำลองไม่มี
2. พระพุทธรชินราชของค์จริงมีรูปมารแบกข้างหนึ่ง และยักษ์แบกข้างหนึ่งหนุนเรือนแก้วทั้งสองข้าง ส่วนพระพุทธรชินราชของค์จำลองจะทำเป็นรูปสิงห์แบกหนุนเรือนแก้วทั้งสองข้าง
3. พระพุทธรชินราชของค์จริง องค์พระหล่อด้วยสัมฤทธิ์ (โลหะผสมระหว่างทองแดงกับดีบุกปิดทอง) และเรือนแก้วทำด้วยไม้สลักปิดทอง ในขณะที่พระพุทธรชินราชของค์จำลองนั้น องค์พระและเรือนแก้วหล่อด้วยทองเหลือง

เมื่อถวายพระเพลิงพระบรมศพรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ. 2454 แล้ว รัชกาลที่ 6 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระศรีรังคารของรัชกาลที่ 5 มาประดิษฐานไว้ภายใต้รัตนบัลลังก์ พระพุทธรชินราชจำลองตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 5 จึงทำให้เข้าใจกันว่าวัดเบญจมบพิตรฯ เป็นวัดประจำรัชกาลที่ 5 อันที่จริงวัดประจำรัชกาลที่ 5 คือ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามเพราะรัชกาลที่ 5 ได้ทรงสร้างวัดราชบพิธฯ ในตอนต้นรัชกาล ในขณะที่วัดเบญจมบพิตรฯ นั้นรัชกาลที่ 5 ได้ทรงสร้างไว้ในตอนปลายรัชกาลแล้ว

4. ต้นพระศรีมหาโพธิ์

ภายในบริเวณพุทธาวาสของวัดเบญจมบพิตรฯ ไม่ปรากฏพระสถูปเจดีย์ดังเช่นพระอารามอื่นๆ แต่มีต้นพระศรีมหาโพธิ์ ในความหมายของบริโกคเจดีย์แทน

ต้นพระศรีมหาโพธิ์นี้ สืบสายมาจากต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่พุทธคยา โดยสมเด็จพระยามหาวชิราวุธได้เสด็จไปราชการ ณ ประเทศอินเดียและได้เสด็จไปนมัสการสังเวชนียสถานี่พุทธคยาและได้รับการถวายต้นพระศรีมหาโพธิ์ จึงได้ทรงนำกลับมาตั้งเมืองไทยและได้ทูลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ 5 พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปลูกไว้ที่วัดอัมพวันคณิศร เกษะสีขัง เมื่อรัชกาลที่ 5 ได้เสด็จฯ เกษะสีขังอีกครั้งจึงทรงพบว่า ต้นพระศรีมหาโพธิ์นั้นได้เจริญงอกงามมากจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำมาปลูกไว้ ณ พระราชวังสวนดุสิตและวัดเบญจมบพิตรฯ

สิ่งที่ควรนำมาชมในเขตสังฆาวาส

1. พระที่นั่งทรงธรรม

พระที่นั่งทรงธรรมมีลักษณะเป็นอาคารสองชั้น ก่ออิฐถือปูน หลังคา 2 ชั้น มุงด้วยกระเบื้องเคลือบสีเหลือง เครื่องประกอบหลังคาตามแบบอย่างสถาปัตยกรรมไทย มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ลงรักปิดทองทึบและมีการนำเอาเอกลักษณ์ของศิลปกรรมอยุธยาตอนปลายกลับมาใช้อีก คือ มีเสา 2 ต้นทะลุขึ้นไปรองรับหน้าจั่วของอาคาร ซึ่งเรียกว่า “มุขประเจิด” หรือ “มุขทะลุช่อ” หน้าบันของพระที่นั่งทรงธรรมด้านเหนือจำหลักภาพพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ (การเสด็จออกผนวช) จำหลักเป็นภาพเจ้าชายสิทธัตถะแหวกพระวิสูตรทอดพระเนตรเพื่อลาพระนางยโสธราพิมพา พระชายาและพระราหุลกุมารที่กำลังบรรทมอยู่ส่วนหน้าบันด้านใต้จำหลักเรื่องพุทธประวัติเช่นกัน เป็นตอนเจ้าชายสิทธัตถะทรงตัดพระเมาฬีก่อนทรงออกผนวชและมีนายฉันทะผูกม้ากัณทกะรอเจ้าชายสิทธัตถะอยู่และหน้าบันด้านทิศตะวันตก (ด้านหน้า) และทิศตะวันออก (ด้านหลัง)

ทำเป็นรูปพระราชลัญจกรของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาจักรีบรมราชกุมาร ซึ่งสิ้นพระชนม์ก่อนเสวยราชสมบัติ

พระที่นั่งทรงธรรมนี้สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี (สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา) ทรงสร้างขึ้นเพื่อโดยเสด็จพระราชกุศล อุทิศแด่สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาจักรีบรมราชกุมาร สร้างและแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2445 เดิมพระที่นั่งทรงธรรมเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่ แต่เมื่อรัชกาลที่ 5 มีพระราชประสงค์ใช้ประทับแรมในคราวเสด็จฯ มาทรงรักษาอุโบสถศีลและทรงธรรม และมีพระราชประสงค์จะตั้งบุษบกเป็นธรรมาสน์ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระพุทธรูปสี่ไปประดิษฐาน ณ วิหารสมเด็จ ในปัจจุบันพระที่นั่งทรงธรรมใช้เป็นที่ตั้งพระศพของเจ้านายชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไปและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้เป็นที่ตั้งศพของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ระดับนายกรัฐมนตรียะธานองคมนตรี เมื่อถึงแก่อสัญกรรมและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการบำเพ็ญกุศลบนพระที่นั่งทรงธรรมแห่งนี้ด้วย

2. พระที่นั่งทรงผนวช

แต่เดิมพระที่นั่งทรงผนวชของคนี้ สร้างขึ้นในเขตพระบรมมหาราชวัง บริเวณสวนศิवालย์ เมื่อรัชกาลที่ 5 มีพระชนมายุครบ 20 พรรษา ได้เสด็จออกผนวช¹ และได้เสด็จฯ ประทับอยู่ที่พระที่นั่งทรงผนวชในเขตพระบรมมหาราชวัง ครั้นเมื่อรัชกาลที่ 5 ทรงสถาปนาวัดเบญจมาภิตราฯ เมื่อ พ.ศ. 2442 เป็นเวลาที่ห่างจากช่วง

ผนวชถึง 26 ปี พระที่นั่งทรงผนวชในครั้งนั้นไม่มีใครอยู่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อมาสร้างเป็นเสนาสนะในวัดเบญจมบพิตรฯ แห่งนี้

พระที่นั่งทรงผนวช เป็นพระที่นั่งเรือนไทยหมู่มีชานตรงกลาง เป็นการสร้างด้วยการก่ออิฐถือปูน ไม่ได้เป็นเครื่องไม้ หลังคาเป็นแบบประเพณี มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ลงรักปิดทองทึบ บานประตูหน้าต่างเขียนลายรดน้ำและฉพาะองค์พระที่นั่งทรงผนวชเขียนลายที่บานประตูและหน้าต่างเป็นรูปตรา “เครื่องราชอิสริยาภรณ์” 5 ดวง เรียงลำดับจากบนลงล่างคือ นพรัตน์ราชวราภรณ์ มหาจักรีบรมราชวงศ์ ปฐมจุลจอมเกล้า ประถมาภรณ์ช้างเผือก และประถมาภรณ์มงกุฎไทย ชุ่มประตูและหน้าต่างเป็นปูนปั้นจำหลักลายเป็นตราพระเกี้ยว ลงรักปิดทองประดับกระจก หมายถึง “ที่ประทับของรัชกาลที่ 5 ในคราวผนวช ด้านหลังเป็น “พระกฐิ” ที่หน้าบันทั้งสองด้านของกฐิจำหลักลายเป็นรูปพัตยศ หมายถึงที่ประทับของพระอุปัชฌาย์ในคราวที่รัชกาลที่ 5 ผนวช

ภายในพระที่นั่งทรงผนวชมีของสำคัญ คือ พระแท่นบรรทมของรัชกาลที่ 5 เมื่อคราวผนวชและพระบรมรูปหินอ่อนครึ่งพระองค์ของรัชกาลที่ 5 ในขณะที่ยังทรงพระเยาว์ รวมทั้งภาพจิตรกรรมฝาผนังจำนวน 20 ภาพ เป็นภาพเกี่ยวกับพระราชประวัติ ได้แก่ พระราชจริยวัตรชนบธรรมเนียมในสมัยรัชกาลที่ 5 ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ พระราชพิธีโสกันต์ พระราชพิธีบรรพชาเป็นต้น พระที่นั่งทรงผนวชจึงนับได้ว่าเป็นสถานที่แห่งเดียวที่มีพงศาวดารของรัชกาลที่ 5 ที่สมบูรณ์ที่สุดพระที่นั่งทรงผนวชเปิดให้

¹ รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จออกผนวช 2 ครั้ง ครั้งแรกผนวชเป็นสามเณรเมื่อคราวที่รัชกาลที่ 4 ยังมีพระชนม์มออยู่ครั้งที่ 2 เมื่อรัชกาลที่ 5 มีพระชนมพรรษาเพียง 16 พรรษา

บุคคลทั่วไปเข้าชมได้เพียงปีละหนึ่งครั้งเท่านั้นในวันปิยะมหาราช คือวันที่ 23 ตุลาคมของทุกปี

3. ศาลาสีสมเด็จ

ศาลาสีสมเด็จสร้างขึ้นด้วยพระราชทรัพย์ของ “สมเด็จพระเจ้าฟ้า” สีพระองค์ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนของพระสงฆ์ สามเณร ศาลาสีสมเด็จเป็นอาคารแบบศาลาจตุรมุข อยู่หน้าพระที่นั่งทรงผนวช พื้นปูหินอ่อน หลังคามุงด้วยกระเบื้องเคลือบสี ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ลงรักปิดทองทึบ หน้าบันทั้งสี่ด้านจำหลักลาย และพระตราประจำพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าสีพระองค์ดังนี้

1. หน้าบันด้านทิศเหนือจำหลักเป็นพระตรา “พระเกี้ยว” หมายถึง พระตราประจำพระองค์ของพระบาทเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

2. หน้าบันด้านทิศตะวันออกจำหลักเป็นพระตรา “จันทรมณฑล” (รูปพระจันทร์เต็มดวงมกระต่าย) หมายถึง พระตราประจำพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจันทรมณฑล โสภณภควดี กรมหลวงวิสุทธิกษัตริย์

3. หน้าบันด้านทิศใต้จำหลักเป็นพระตรา “จักร” (มีรัศมีและปีก) หมายถึง พระตราประจำพระองค์สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดัย กรมพระจักรพรรดิพงษ์

4. หน้าบันด้านทิศตะวันตกจำหลักเป็นรูปพระตรา “สุริยทัย” (ภาพพระอาทิตย์กำลังขึ้นส่องรัศมีสว่าง) หมายถึง พระตราประจำพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช

ในปัจจุบันศาลาสีสมเด็จ นี้ใช้เป็น “หอกลอง” และเป็นที่เกิด “กลองแอ” ซึ่งเป็นกลองยาวและใหญ่กว่า ธรรมดาขนาด 5.32 เมตร ทำด้วยไม้ประดู่ เป็นกลองประจำวัดทางภาคเหนือ ใช้ในงานบุญประเพณี ตีประกอบการฟ้อนรำพื้น

เมือง หรือตีเพื่อแข่งขันประกวดเสียงกันเองบ้าง เรียกชื่อว่า “กลองอืดหรือกลองหลวง” ในคราวปราบกบฏเงี้ยวเมื่อปี พ.ศ. 2446 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) แม่ทัพในการปราบกบฏได้พบ กลองโบนี่ในค่ายบัญชาการของพวกกบฏซึ่งใช้ ตีบอกเป็นอาณัติสัญญาณในการรบ จึงได้ยึดและส่งมายังกรุงเทพฯ และนำมาประดิษฐานไว้ที่ศาลาสีสมเด็จแห่งนี้ด้วย

5. วิหารสมเด็จ

วิหารสมเด็จมีลักษณะเป็นอาคารสองชั้นแบบตึกทรงจตุรมุข ผนังก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสีประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ลงรักปิดทองประดับกระจกบานประตูและหน้าต่างทั้งชั้นบนและชั้นล่างเขียนลายรดน้ำปิดทอง เพดานสองซาดเขียนลายก้านขดปิดทองประดับดาวทอง หน้าบันและซุ้มประตูหน้าต่างเป็นปูนปั้นลายก้านขดประกอบลายด้วยตราพระนามาภิไธยย่อ “สผ” ประดับไว้ทุกแห่ง เป็นพระนามาภิไธยย่อของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระพันปีหลวง (สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี) ซึ่งเป็นผู้ทรงสร้างถวายโดยเสด็จพระราชกุศลในคราวสถาปนาพระอารามแห่งนี้เมื่อปี พ.ศ. 2445 เพื่อใช้เป็นหอพระธรรมของวัด

วิหารสมเด็จประดิษฐานพระพุทธรูปโบราณสมัยต่างๆ เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้เป็นที่เกิดพุทธธรรมลายรดน้ำ มีพระพุทธรูปที่สำคัญ 2 องค์ประดิษฐานอยู่ คือ

1. **พระผาง** พระพุทธรูปทรงเครื่องประทับนั่ง เป็นพระพุทธรูปที่อัญเชิญมาจากเมืองผาง ซึ่งอยู่เหนือเมืองอุตรดิตถ์ ประดิษฐานอยู่ที่หน้ามุขชั้นบนของวิหารสมเด็จ

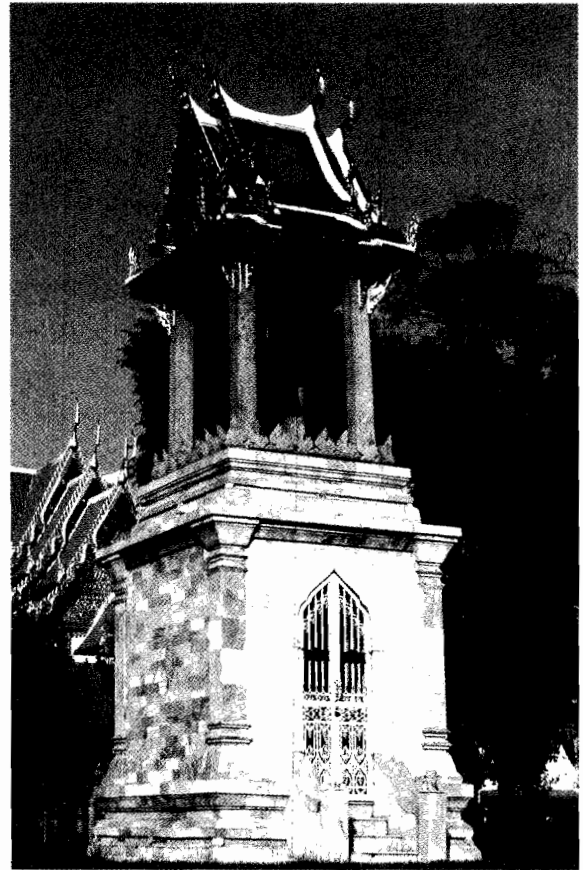
2. **พระพุทธรูปสี่จำลอง** เดิมประดิษฐานอยู่ที่พระที่นั่งทรงธรรม ต่อมารัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายมาประดิษฐานอยู่ที่ห้องโถงวิหารสมเด็จ เป็นพระพุทธรูป

รูปที่รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หล่อจำลองจากพระพุทธรณีสีหองค์จริง ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่พระที่นั่งอัมพรสถานในพระราชวังสนามจันทร์ พระพุทธรณีสีหองค์จริงเป็นพระพุทธรูปแบบล้านนาซึ่งสมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้อัญเชิญมาจากวัดพระสิงห์ เมืองเชียงใหม่

6. หอระฆังบวรวงศ์

หอระฆังบวรวงศ์นี้ตั้งอยู่กลางสนามระหว่างวิหารสมเด็จพระและพระที่นั่งทรงผนวช สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชสงคราม (กรหงสกุล) เป็นผู้ดำเนินการก่อสร้างหอระฆังขึ้น การสร้างหอระฆังนี้มีเหตุมาจากการที่รัชกาลที่ 5 มีพระราชดำริว่าตำแหน่งกรมพระราชวังหน้าอันหมายถึง ตำแหน่งอุปราช นั้นได้ยกเลิกไปในครั้งรัชกาลที่ 5 และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาตำแหน่งรัชทายาทขึ้นใหม่เป็นมกุฎราชกุมาร² จึงเป็นสาเหตุให้ระฆังที่วัดบวรสถานสุทวาราส ซึ่งเป็นวัดที่อยู่ในเขตพระบรมราชวัง (วังหน้า) มิได้ใช้ประโยชน์ต่อไป จึงได้นำมาไว้ที่วัดเบญจมบพิตรฯ แห่งนี้

อาคารหอระฆังบวรวงศ์เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนประดับหินอ่อน หลังคาประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสี ด้านทิศเหนือของหอระฆังมีคำจารึกและมีรูปหล่อพระจุฬามณีติดเหนือคำจารึก หน้าบันทั้งสองด้านจำหลักด้วยภาพพระราชลัญจกร ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นรูป “พระนารายณ์ทรงปืน” และพระราชลัญจกร สมเด็จพระมหาอุปราชเป็นรูป “พระลักษมณ์หรือพระอรชุนทรงหนุมาน” และรัชกาลที่ 5 ได้พระราชทานนามของหอระฆังว่า “หอระฆังบวรวงศ์” เนื่องจากหอระฆังนี้ได้ใช้ทุนทรัพย์

ส่วนของพระราชวงศ์ ผู้ที่นับเนื่องอยู่ในพระราชวังบวร

นักท่องเที่ยวยุคต่างประเทศได้ให้ความสนใจเข้าชมวัดเบญจมบพิตรฯ เป็นจำนวนมากในแต่ละวันซึ่งนอกจากจะประทับใจความสวยงามของสิ่งสำคัญต่างๆ ภายในวัดแล้วยังชื่นชมกับความงดงามของพระอุโบสถที่ทำด้วยหินอ่อนด้วย จนเป็นที่รู้จักกันดีในนาม “The Marble Temple”

² มกุฎราชกุมารพระองค์แรก คือ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอวชิราวุธ มกุฎราชกุมาร และพระองค์ที่สอง คือ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอวชิราวุธ มกุฎราชกุมาร

คำถามท้ายบท 6

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

1. วัดเบญจมบพิตรฯ มีชื่อเดิมว่าอะไร และมีประวัติการสร้างอย่างไร
2. วัดเบญจมบพิตรฯ แปลว่าอะไร มีประวัติการสถาปนาอย่างไร
3. งานประจำปีที่จัดเป็นประจำที่วัดเบญจมบพิตรฯ คืองานอะไร
4. พระอุโบสถของวัดเบญจมบพิตรฯ ได้รับการถ่ายแบบมาจากอะไร และมีลักษณะพิเศษอย่างไร
5. ทวารบาลของวัดเบญจมบพิตรฯ เป็นรูปอะไร
6. ใบเสมาของวัดเบญจมบพิตรฯ มีลักษณะแตกต่างจากใบเสมาของพระอุโบสถของพระอารามอื่นๆ อย่างไร
7. หน้าบันพระอุโบสถเจ้าหลักเป็นลวดลายอะไรบ้าง
8. ภายในพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรฯ มีช่องคูหาเจาะลึกลงบนผนังจำนวน 8 ช่อง แต่ละช่องมีภาพเขียนอะไรบ้าง
9. พระประธานในพระอุโบสถ วัดเบญจมบพิตรฯ มีประวัติการสร้างอย่างไร
10. พระพุทธรูปราชจำลองมีชื่อแตกต่างจากพระพุทธรูปราชของคัจฉาจริงอย่างไรบ้าง
11. วัดประจำรัชกาลที่ 5 คือวัดอะไร เพราะเหตุใดจึงเข้าใจว่าวัดเบญจมบพิตรฯ เป็นวัดประจำรัชกาลที่ 5
12. ภายในพระระเบียงของวัดเบญจมบพิตรฯ ประดิษฐานพระพุทธรูปกึ่งองค์ และเป็นพระพุทธรูปศิลปะแบบใด
13. พระพุทธรูปที่งามที่สุดที่อยู่ภายในพระระเบียงของวัดเบญจมบพิตรฯ คือ พระพุทธรูปอะไร
14. ต้นพระศรีมหาโพธิ์ในวัดเบญจมบพิตรฯ มีความสำคัญอย่างไร
15. เขตพุทธาวาสคืออะไร และในวัดเบญจมบพิตรฯ ใช้อะไรเป็นการแบ่งเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาส
16. พระที่นั่งทรงธรรมสร้างขึ้นเพื่ออะไร และใช้ทำอะไรในปัจจุบัน
17. พระที่นั่งทรงผนวชมีความสำคัญอย่างไร และมีสิ่งของสำคัญอะไรบ้าง
18. ใครเป็นผู้สร้างศาลาสีสมเด็จและวิหารสมเด็จ และสร้างขึ้นเพื่ออะไร

แนวคำตอบ 6

วัตถุประสงค์ของวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

1. วัดเบญจมบพิตรฯ มีชื่อเดิมว่า “วัดแหลม” หรือ “วัดไทรทอง” ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างเมื่อใด แต่สันนิษฐานว่าคงสร้างในราวปลายกรุงศรีอยุธยาหรือต้นรัตนโกสินทร์
2. วัดเบญจมบพิตรฯ แปลว่า วัดพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ที่ 5 ได้รับการสถาปนาในปี พ.ศ. 2442 โดยรัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะวัดใกล้ๆ แทนการสร้างวัดใหม่ ได้ทรงเลือกวัดเบญจมบพิตรมาบูรณะให้งดงาม และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนจาก “วัดเบญจมบพิตร” เป็น “วัดเบญจมบพิตร” และได้เพิ่มสร้อยนามว่า “ดุสิตวนาราม” เพื่อให้คล้องจองกับชื่อของพระราชวังสวนดุสิตซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับวัด
3. งานประจำปีที่จัดเป็นประจำที่วัดเบญจมบพิตรฯ คืองานบุญदानก๋วยสลาก ซึ่งเป็นงานประจำปีของชาวเหนือในกรุงเทพฯ จัดในช่วงสงกรานต์ของทุกปี
4. พระอุโบสถของวัดเบญจมบพิตรฯ ได้รับการถ่ายแบบมาจากวิหารหลวง วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก แต่มีลักษณะพิเศษคือ หน้าบันของพระอุโบสถจะมืองศาที่เท่ากัน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก เป็นทรงจตุรมุขหน้ายื่นออกมามากกว่ามุขด้านอื่น หลังคาลาด 5 ชั้น มุงด้วยกระเบื้องมีลักษณะเป็นลอน เคลือบสีเหลืองเรียกว่ากระเบื้องกานูหรือกระเบื้องกาบกล้วย
5. ทวารบาลของวัดเบญจมบพิตรฯ เป็นรูปสิงห์แบบเขมรในลักษณะยืนด้วย 2 เท้าหน้าและครึ่งนั่งครึ่งยืน 2 เท้าหลัง ทำด้วยหินอ่อน มีความหมายเพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้ายไม่ให้ลักลอบเข้าไปในสถานศักดิ์สิทธิ์
6. โบริเสมของวัดเบญจมบพิตรฯ มีลักษณะแตกต่างจากโบริเสมของพระอุโบสถของพระอารามอื่นๆ คือ ไม่ได้ทำเป็นโบริเสมและทำซุ้มเสม แต่ทำเป็นรูปธรรมจักรแบบหัวเม็ดทรงมณฑิ สลักลงบนแผ่นหินปูไว้ที่ลานพระระเบียงด้านหลังพระอุโบสถ 2 แห่ง และตั้งเสาหินสลักเป็นรูปดอกบัวตูมไว้ที่มุมกำแพงแก้วด้านหน้าพระอุโบสถอีก 2 แห่ง
7. หน้าบันพระอุโบสถจำหลักลวดลายเป็นพระราชลัญจกรสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 5 และลวดลายไทยลงรักปิดทอง ได้แก่

ด้านหน้า (ทิศตะวันออก)	จำหลักเป็นลายพระนารายณ์ทรงครุฑ
ด้านหลัง (ทิศตะวันตก)	จำหลักเป็นลายอุณาโลมอยู่ในบุษบก

ด้านข้าง (ทิศเหนือ)

จำหลักเป็นลายช้างโอยราบบรรพต

ด้านข้าง (ทิศใต้)

จำหลักเป็นลายจักรจรด

8. ช่องคูหา 8 ช่องภายในพระอุโบสถมีภาพเขียนสีเป็นรูปเจดีย์สำคัญในประเทศไทย 8 แห่งดังนี้
  1. พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม
  2. พระมหาธาตุเมืองละโว้ จังหวัดลพบุรี
  3. พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม
  4. พระธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูน
  5. พระบรมธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช
  6. พระศรีมหาธาตุ วัฒนัยเมืองเขลียง จังหวัดสุโขทัย
  7. พระมหาธาตุวัดช้างล้อม เมืองศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย
  8. พระเจดีย์ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

9. พระประธานในพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรฯ คือ พระพุทธชินราชจำลอง ซึ่งรัชกาลที่ 5 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จำลองแบบมาจากพระพุทธชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก หล่อด้วยทองเหลือง ขนาดเท่าองค์จริง ณ เมืองพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. 2442 สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้อัญเชิญมาทางเรือเพื่อประดิษฐานไว้ที่วัดนี้

10. พระพุทธชินราชจำลองมีข้อแตกต่างจากพระพุทธชินราชขององค์จริงคือ
  1. องค์จริงมีอุณาโลมอยู่กลางพระนลาฏ แต่องค์จำลองไม่มี
  2. องค์จริงมีรูปมารแบกข้างหนึ่งและยักษ์แบบข้างหนึ่ง หนุนเรือนแก้วทั้งสองข้าง แต่องค์จำลองจะทำเป็นรูปสิ่งหนึ่งแบบหนุนเรือนแก้วทั้งสองข้าง
  3. องค์จริงหล่อด้วยสัมฤทธิ์และเรือนแก้วทำด้วยไม้สลักปิดทอง แต่องค์จำลองและเรือนแก้วหล่อด้วยทองเหลือง

11. วัดประจำรัชกาลที่ 5 คือ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ซึ่งรัชกาลที่ 5 ทรงสร้างไว้ตอนต้นรัชกาล เหตุที่เข้าใจว่าวัดเบญจมบพิตรฯ เป็นวัดประจำรัชกาลที่ 5 เนื่องจากรัชกาลที่ 6 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระศรีรังคารของรัชกาลที่ 5 มาประดิษฐานไว้ภายใต้รัตนบัลลังก์พระพุทธชินราชจำลองตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 5 และวัดนี้ทรงสร้างไว้ตอนปลายรัชกาลด้วย

12. ภายในพระระเบียงของวัดเบญจมบพิตรฯ ประดิษฐานพระพุทธรูปที่มีขนาดไล่เลี่ยกัน เรียงรายโดยรอบ มีทั้งพระพุทธรูปแบบไทยและแบบต่างประเทศจำนวนทั้งสิ้น 52 องค์
13. พระพุทธรูปที่งามที่สุดที่อยู่ภายในระเบียงคดของวัดเบญจมบพิตรฯ คือ พระพุทธรูปปางลีลา เป็นพระพุทธรูปลอยตัวที่งามที่สุดในโลก มีพุทธศิลป์ตามแบบสุโขทัยคลาสสิก พระพักตร์รูปไข่ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์อมยิ้ม พระรัศมีเป็นเปลวไฟ พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก ทำกิริยาก้าวเดิน ตรงกับพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
14. ต้นพระศรีมหาโพธิ์ในวัดเบญจมบพิตรฯ ใช้ในความหมายของเจดีย์
15. เขตพุทธาวาส คือ เขตที่ใช้ประกอบพิธีสังฆกรรมและในวัดเบญจมบพิตรฯ ใช้คลองแบ่งเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาส
16. พระที่นั่งทรงธรรมสร้างขึ้นเพื่ออุทิศแด่สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาจักรีสุนทร มกุฎราชกุมาร ปัจจุบันใช้เป็นที่ตั้งพระศพของเจ้านายชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป และศพของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ระดับนายกรัฐมนตรี ประธานองคมนตรี
17. พระที่นั่งทรงผนวชเดิมสร้างขึ้นในเขตพระบรมมหาราชวัง เคยเป็นที่ประทับของรัชกาลที่ 5 ในขณะที่ผนวช และได้รื้อมาเป็นเสนาสนะในวัดนี้เมื่อ พ.ศ. 2442 สิ่งของสำคัญที่มีอยู่ในพระที่นั่งทรงผนวชคือ พระแท่นบรรทมของรัชกาลที่ 5 เมื่อคราวผนวช พระบรมรูปหินอ่อนครั้งพระองค์ของรัชกาลที่ 5 ในขณะที่ยังทรงพระเยาว์ภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพระราชประวัติของรัชกาลที่ 5 จำนวน 20 ภาพ ซึ่งถือว่าเป็นพงศาวดารของรัชกาลที่ 5 ที่สมบูรณ์ที่สุด
18. ศาลาสีสมเด็จสร้างขึ้นด้วยพระราชทรัพย์ของ **“สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”** สี่พระองค์คือ
  1. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
  2. สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑามณีโสภณกวดดี กรมหลวงวิสุทธิกษัตริย์
  3. สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดัย กรมพระจักรพรรดิพงษ์
  4. สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช
 สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนของพระสงฆ์ สามเณร
 ส่วนวิหารสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสร้างขึ้นโดยสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระพันปีหลวง (สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี) เพื่อโดยเสด็จพระราชกุศลในคราวสถาปนาวัดเบญจมบพิตรฯ เมื่อปี พ.ศ. 2445 และเพื่อใช้เป็นหอพระธรรมของวัด

--ภาพที่ 1 พระอุโบสถ--

--ภาพที่ 2 เสาทรงดอกบัวตูม--

--ภาพที่ 3 พระพุทธชินราชจำลอง--

--ภาพที่ 4 พระพุทธรูปปางลีลา--

--ภาพที่ 5 พระที่นั่งทรงธรรม--

--ภาพที่ 6 พระที่นั่งทรงभवก--

--ภาพที่ 7 ศาลาสี่มเด็จ--

--ภาพที่ 8 วิหารสมเด็จ--

บทที่ 7

วัตถุประสงค์เนกพวธารามราชวรมหาวิหาร

วัตถุประสงค์เนกพวธารามเป็นพระอารามหลวงที่มีฐานะชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร มีเนื้อที่ทั้งหมด 25 ไร่เศษ (ประมาณ 10 เอเคอร์)** ตั้งอยู่ที่ถนนตีทอง เขตพระนคร โดยมีเขตพุทธาวาสอยู่ทางทิศเหนือ หันไปทางเสาชิงช้า ส่วนเขตสังฆาวาสอยู่ทางด้านทิศใต้ของวัด

ประวัติ

วัตถุประสงค์เนกพวธารามสร้างขึ้นในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ 1) โดยมีพระราชประสงค์ที่จะสร้างวัดให้มีขนาดใหญ่ ตั้งไว้กลางเมืองคล้ายกับวัดพนัญเชิงที่กรุงศรีอยุธยา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กะพื้นที่บริเวณกึ่งกลางเมืองและถมพื้นกลางเมืองพระนครให้สูงขึ้นเพื่อเป็นที่สร้างวัดขนาดใหญ่ แต่เดิมวัดนี้มีชื่อเรียกว่า “วัดมหาสุทธาวาส” ครั้นเมื่อรัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระศรีศากยมุนีซึ่งเป็นพระประธานในพระวิหารหลวงวัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย ลงมาประดิษฐานที่วัดแห่งนี้ จึงทำให้เรียกชื่อกันโดยทั่วไปว่า “วัดพระโต” จนกระทั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนามวัดใหม่เป็น “วัตถุประสงค์เนกพวธาราม” ซึ่งแปลได้ความว่า “อารามอันงามดุจดั่งวิมานพระอินทร์” (สุทัศนมาจากคำว่า “สุทัศนคร”

อันหมายถึง เมืองที่อยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์บนยอดเขาพระสุเมรุ อันเป็นศูนย์กลางของโลก) ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ได้ทรงเปลี่ยนสร้อยนามของวัดจาก “เทพธาราม” มาเป็น “เทพวธาราม” และใช้สืบมาจนกระทั่งทุกวันนี้

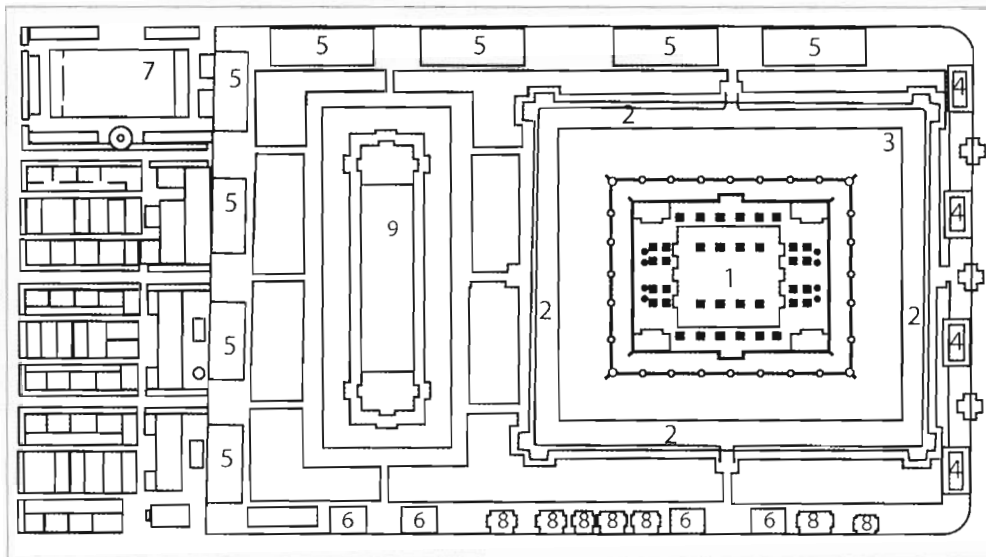
วัตถุประสงค์เนกพวธาราม ได้สร้างสืบต่อกันมาถึง 3 รัชกาลจึงแล้วเสร็จ การก่อสร้างได้เริ่มสร้างขึ้นในตอนปลายรัชกาลที่ 1 โดยในครั้งนั้นเป็นเพียงการสร้างรากฐานของพระอุโบสถ (พระวิหารหลวงในปัจจุบัน) เท่านั้น ก็สิ้นรัชกาล รัชกาลที่ 2 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างต่อ แต่การก่อสร้างนั้นยังไม่แล้วเสร็จ ต่อมารัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระอุโบสถและศาลาการเปรียญ สัตตมหาสถานและสร้างกุฎีสำหรับเป็นที่พำนักของพระสงฆ์ซึ่งเป็นการเสร็จสมบูรณ์ตามแผนผังเดิมที่วางไว้ และนิมนต์พระสงฆ์มาประจำตั้งแต่รัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา

*อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

**ขนาดพื้นที่ ความกว้าง ความสูงและน้ำหนักของสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏในบทนี้ได้ดัดแปลงจากมาตรฐานไทยเป็นมาตรฐานเมตริก ดัดใช้ตารางมาตรฐานวัดดังแสดงไว้ในภาพแนบ

แผนผังวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร

1. วิหารหลวง	6. ศาลาติน
2. พระระเบียง	7. ศาลาการเปรียญ
3. พระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 8	8. สัตมหาสถาน
4. ศาลาลอย	9. พระอุโบสถ
5. ศาลาราย	

ที่มา : ดัดแปลงจาก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2536. คู่มือการอบรมนักคุณศาศ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย. หน้า 168.

สิ่งที่น่าสนใจภายในวัด

1. พระวิหาร

1.1 พระระเบียง พระระเบียงตั้งอยู่ล้อมรอบพระวิหาร แสดงว่า อาคารที่สำคัญที่สุดของวัดสุทัศนเทพวรารามคือ พระวิหาร พระระเบียงสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ในความหมายของกำแพงจักรวาลล้อมรอบเขาพระสุเมรุมีเสาเป็นรูปสี่เหลี่ยมทึบตัน ไม่มีบัวหัวเสา ส่วนพระพุทธรูปสร้างขึ้นในครั้งรัชกาลที่ 3 ประดิษฐานเรียงรายอยู่ในพระระเบียงรวม 156 องค์ เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน ปิดทอง มีพระพักตร์ค่อนข้างกลม องค์พระค่อนข้างยาว ประทับนั่ง

ขัดสมาธิราบ ปางสมาธิ ส่วนภาพจิตรกรรมฝาผนังของพระระเบียงเป็นภาพเขียนที่มีพื้นหลังเป็นสีเข้มลวดลายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอาคาร ตัวละคร เครื่องประดับต่างๆ จะเขียนด้วยสีอ่อน ทำให้ภาพเหล่านั้นลอยเด่นออกมาจากพื้นหลัง

1.2 กำแพงแก้วของพระวิหาร พระวิหารนี้สร้างตามคติที่เกี่ยวกับเขาพระสุเมรุจะสังเกตได้จากพระวิหารตั้งบนฐานทักษิณสองชั้นหรือมีกำแพงแก้วล้อมรอบ 2 ชั้น กำแพงแก้วชั้นแรกเป็นชั้นที่อยู่ถัดจากพื้นดิน มีเจดีย์หินแบบจีน¹ เรียงรายอยู่โดยรอบรวม 28 องค์ เจดีย์หินแบบจีนนี้เรียกว่า “ตะ” หรือในภาษาสันสกฤตหมายถึง “ธาตุ”

¹ เจดีย์หินและตุ๊กตาคับเหล่านี้เป็นอัญญาเรื่อซึ่งนำเข้ามาในประเทศไทยในครั้งรัชกาลที่ 3 และได้มีผู้เข้ามาถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชไปตามวัดต่างๆ ในกรุงเทพฯ

เจดีย์หินเหล่านี้หมายถึงเขาสัตว์บริภัณฑ์ อันเป็นเขาที่รายล้อมอยู่รอบเขาพระสุเมรุ กำแพงแก้วชั้นที่สอง (ชั้นที่ถัดจากตัวพระวิหาร) มีศาลาขนาดเล็ก 4 หลัง สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 สังเกตได้จากหน้าบันของศาลาจำหลักด้วยลายดอกพุดตานก้านแย่ง ตามแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ 3 เสารองรับอาคารมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมทึบตัน ไม่มีบัวหัวเสา ศาลานี้ประดิษฐานพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในรัชกาลที่ 3 ยกเว้นพระพุทธรูปยืนประดิษฐานไว้ศาลาละหนึ่งองค์ได้นำมาจากวัดราชบูรณะราชวรวิหาร (วัดเลียบ) ที่มุมกำแพงแก้วทั้งสองชั้นมีรูปม้าโลหะตั้งไว้ชั้นละ 4 ตัว รวม 8 ตัว ม้าเหล่านี้สร้างขึ้นในรัชกาลที่ 3 และอาจสร้างในความหมายของสัตว์ที่อยู่บริเวณเชิงเขาพระสุเมรุ

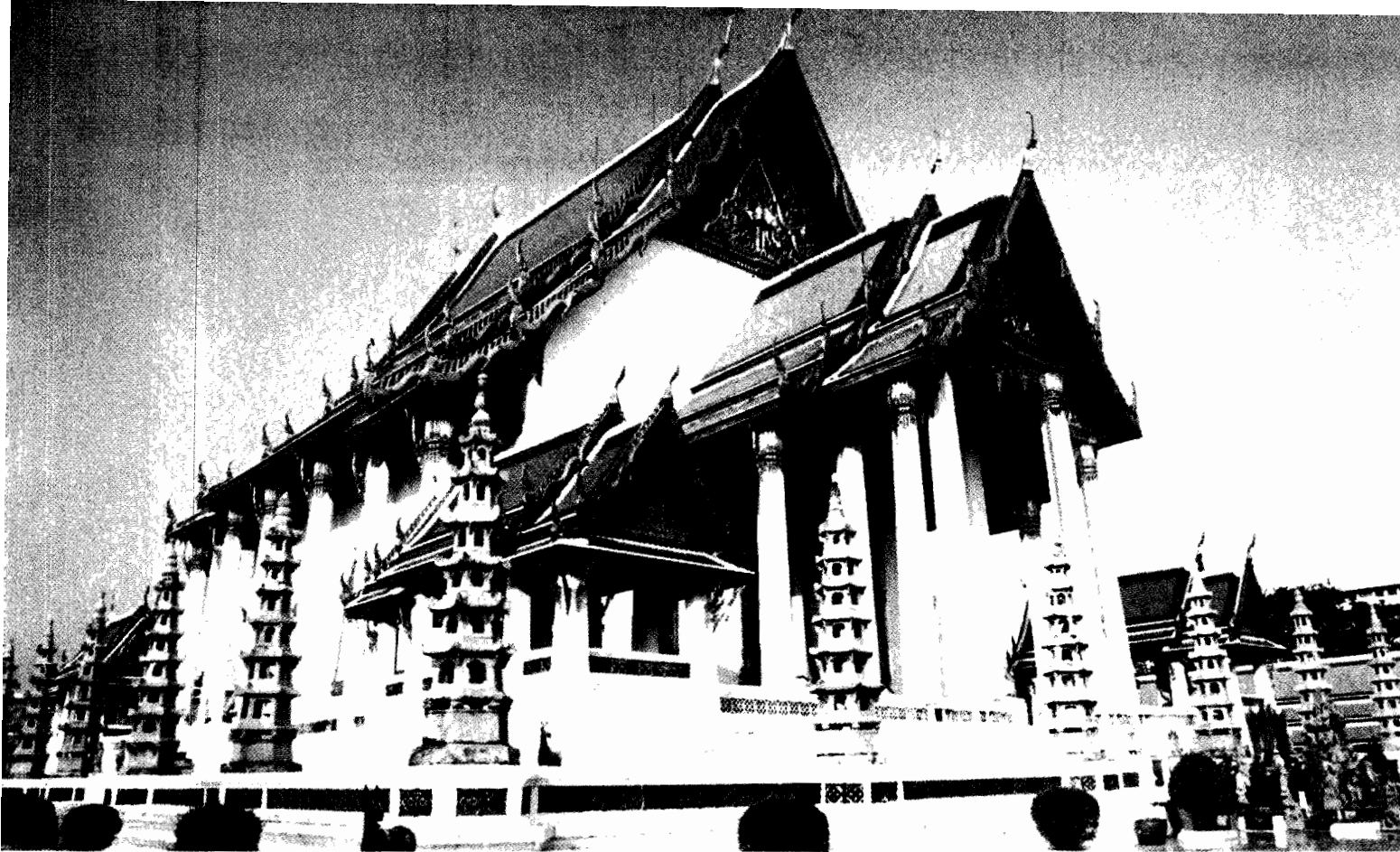
1.3 ลักษณะสถาปัตยกรรมของพระวิหาร

พระวิหารมีลักษณะรูปทรงคล้ายกับพระวิหารพระมงคลบพิตร ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมแบบอยุธยาตอนปลาย อาคารเป็นทรงสี่เหลี่ยมตั้งอยู่บนฐานสูงใหญ่ก่ออิฐถือปูน หลังคาลดสองชั้น มีเครื่องประกอบหลังคาตามแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี มีช่อฟ้าใบระกา หางหงส์ นาคสะดุ้ง ตัวล้ายอง ด้านหน้าอาคารมีมุขเด็จขนาดเล็กยื่นออกมา ทำให้พระวิหารแห่งนี้มีหน้าบันซ้อนกันสองชั้น คือ หน้าบันของมุขเด็จ (ด้านล่าง) และหน้าบันของพระวิหาร (ด้านบน) โดยที่หน้าบันทั้งสองนี้จำหลักภาพที่ต่างกัน กล่าวคือ หน้าบันมุขเด็จจำหลักด้วยภาพพระนารายณ์ทรงครุฑ ส่วนหน้าบันพระวิหารจำหลักด้วยภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ เสารองรับชายคาเป็นลักษณะเสาแบบสมัยอยุธยาตอนปลายต่อกับสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นเสาย่อมุม มีบัวหัวเสาเป็นลักษณะบัวกลีบยาวเรียกว่า “บัวแวง”

1.4 สิ่งที่ควรชมภายในพระวิหาร

พระประธาน ภายในพระวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อด้วยสัมฤทธิ์ทั้งองค์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ที่ใหญ่ที่สุดในสมัยโบราณ สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปสัมฤทธิ์องค์นี้สร้างขึ้น ในสมัยพระมหากษัตริย์บรมราชาธิราชที่ 1 (ราว พ.ศ. 1890-1911) เดิมประดิษฐานอยู่ที่วัดมหาธาตุ เมืองเก่าสุโขทัย ต่อมารัชกาลที่ 1 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาพิเรนทรเทพขึ้นไปอัญเชิญพระพุทธรูปองค์นี้มาประดิษฐานที่วัดสุทัศนเทพวราราม พระประธานองค์นี้เรียกกันโดยทั่วไปว่า **“พระโต”** ต่อมารัชกาลที่ 4 ได้พระราชทานนามพระประธานองค์นี้ใหม่ว่า **“พระศรีศากยมุนี”** (โดยอัญเชิญพระพุทธรูปสองเพลงมายังกรุงเทพฯ และรัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อประตูทำข้างออกขยายให้กว้างกว่าเก่า พอที่จะอัญเชิญพระขึ้นจากแพเข้ามาได้เมื่อได้อัญเชิญพระขึ้นมาแล้วจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ซ่อมประตูให้เหมือนเก่าต่อมาจึงเรียกชื่อประตูใหม่โดยทั่วไปว่า **“ประตูท่าพระ”** หลังจากการพิธิอัญเชิญพระพุทธรูปได้ไม่นาน รัชกาลที่ 1 ได้เสด็จสวรรคตจึงนับว่าเป็นพระราชกรณียกิจด้านการศาสนาครั้งสุดท้ายในรัชกาลของพระองค์)

พระศรีศากยมุนีมีขนาดหน้าตักกว้าง 3 วา 1 คืบ (กรมศิลปากร, 2525 : 58) หรือ 6.25 เมตร สูง 4 วา หรือ 8 เมตร และมีพุทธลักษณะแบบสุโขทัยยุคหลังคลาสสิก (post classic) พระพักตร์เป็นรูปไข่หรือรูปวงรี พระขนงโค้ง พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์มียิ้ม ขมวดพระเกศาเป็นก้นหอย รัศมีเป็นเปลวไฟ พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก ครองจีวรห่มเฉียง จีวร เรียบไม่มีริ้ว ชายสังฆาฏิยาวลงมาถึงพระนาภี

ปลายตัดเป็นลายเขี้ยวตะขาบ ประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระชงฆ์ขวายูบบนพระชงฆ์ซ้าย แลเห็นฝ่าพระบาทเพียงข้างเดียว พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางคว่ำบนพระชานุ ซึ่งเป็นลักษณะของปางมารวิชัย² ฐานพระพุทธรูปนั้น เป็นฐานแบบรัตนโกสินทร์ มีลักษณะเป็นฐานซ้อนกันหลายชั้น ตรงกลางฐานพระมีผ้าทิพย์ห้อยลงมาด้านหน้า ได้ผ้าทิพย์ประดิษฐานพระศรีรังคารพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8)

ทั้งนี้เพราะพระองค์ได้เคยเสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรวัดนี้เมื่อเสด็จนิวัตกลับจากประเทศสวีเดนและโปรตุเกส ภายหลังจากการถวายพระเพลิงพระบรมศพรัชกาลที่ 8 จึงได้มีการอัญเชิญพระศรีรังคารมาประดิษฐาน ที่ใต้ฐานพระพุทธรูปองค์นี้เมื่อวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2493 วัดสุทัศนเทพวรารามจึงเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 8 ด้านหลังพระศรีศากยมุนีมีภาพสลักแผ่นหินสูง 2.40 เมตร เป็นภาพประติมากรรมนูนต่ำปิดทองเป็น

² โดยทั่วไปแล้วพระประธานในวัดต่างๆ มักจะนิยมแสดงปางมารวิชัยเป็นหลักเพราะถือกันว่าเป็นเหตุการณ์สำคัญที่สุดในพุทธประวัติ คือ ตอนพระพุทธเจ้าตรัสรู้และนิยมนะหนือมาร

ศิลปะสมัยทวารวดีราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 เป็นภาพเหตุการณ์ตอนพระพุทธรูปเจ้าแสดงมหาปาฏิหาริย์ที่เมืองสาวัตถี

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง เขียนในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้รับการบูรณะในสมัยรัชกาลที่ 4 และได้รับการบูรณะอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่เมื่อ รศ. 113 หรือ พ.ศ. 2437 (ประยูร อุลุชาฎะ, 2539 : 11) โดยปกติแล้วตามคตินิยม ในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ จะเขียนภาพพุทธประวัติตอนมารผจญที่ด้านหน้าพระประธาน ส่วนด้านหลังพระประธานเป็นภาพเล่าเรื่องไตรภูมิ ในขณะที่ด้านข้างเป็นภาพชาดกพุทธประวัติ แต่ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารแห่งนี้เป็นภาพเล่าเรื่องอดีตพุทธเจ้าตามคัมภีร์พุทธรวงศ์ ส่วนบนเสาภายในพระวิหารโดยรอบเป็นภาพเรื่องไตรภูมิโลกสันฐานตามคัมภีร์เตภูมิกถาและเป็นเรื่องชาดก (ประยูร อุลุชาฎะ, 2539 : 12)

ที่เหนือกรอบหน้าต่าง ภายในพระวิหารมีกรอบรูป 3 อันประดับอยู่ บางกรอบเป็นกระจงเงา บางกรอบเป็นภาพเขียน สันนิษฐานว่าเป็นการประดับกระจงตามคติของชาวจีน เพื่อใช้กระจงสะท้อนสิ่งไม่ดี หรือภูติปิศาจไม่ให้เข้ามาภายในสถานศักดิ์สิทธิ์

บานประตูและหน้าต่าง บานประตูของพระวิหารเป็นบานประตูไม้แกะสลักเป็นไม้ทั้งท่อน โดยเฉพาะบานที่เคยอยู่ประตูกลางด้านหน้าพระวิหารนั้นสันนิษฐานว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ทรงเริ่มสลักด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เอง แล้วจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ช่างทำต่อไปจนแล้วเสร็จแต่ละบานมีความกว้าง 1.30 เมตร สูง 5.64 เมตร หนา 16 เซนติเมตร แกะสลักเป็นลวดลายรูปเขาไม้และกระหนก

เครื่องวัลย์ประกอบด้วยสัตว์นาาชนิด โดยแกะเนื้อไม้เข้าไปลึกถึง 14 เซนติเมตร ทำให้ลวดลายใบไม้ ดอกไม้กิ่งไม้ลอยเด่นออกมาจากพื้นหลัง บานประตูไม้แกะสลักตรงกลางที่เห็นในปัจจุบันไม่ใช่บานประตูไม้แกะสลักพิพระหัตถ์ของรัชกาลที่ 2 แต่เป็นฝีมือช่างในสมัยรัชกาลที่ 2 ซึ่งเดิมเคยเป็นบานประตูด้านหลังของพระวิหารแต่นำมาใส่ไว้แทนบานประตูพิพระหัตถ์เพราะถูกไฟไหม้ไปบางส่วนเมื่อ พ.ศ. 2502 และกรมศิลปากรได้นำไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร ส่วนบานประตูด้านหลังจึงต้องทำขึ้นใหม่และเขียนเป็นลายรดน้ำ หน้าต่างแต่ละบานเป็นไม้แกะสลัก โดยบานหน้าต่างข้างหนึ่งแกะสลักเป็นภาพต้นไม้และกวางสองตัว ส่วนอีกข้างหนึ่งเป็นภาพต้นไม้ และสัตว์กำลังกินน้ำที่ริมสระเป็นลักษณะนี้เหมือนกันตลอดทุกบานหน้าต่าง

2. พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล

พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) ตั้งอยู่ตรงมุมพระระเบียงของพระวิหารด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือเป็นพระบรมรูปหล่อขนาดเท่าพระองค์จริง ในฉลองพระองค์ชุดจอมทัพไทย พระบรมราชานุสาวรีย์หล่อขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2516 และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ในปี พ.ศ. 2517

3. สัตตมหาสถาน

สัตตมหาสถานตั้งอยู่ด้านนอกของพระระเบียงทางทิศตะวันออกของวัด (ด้านที่ติดกับถนนอนุสาวรีย์) สัตตมหาสถาน หมายถึง สถานที่ 7 แห่งที่พระพุทธเจ้าประทับเสวยวิมุตติสุขหลังจากทรงตรัสรู้แล้ว แห่งละ 7 วันเพื่อ

ใคร่ครวญพระธรรมที่ทรงตรัสรู้ก่อนที่จะประกาศ พระศาสนา สัตตมหาสถานนี้ประกอบด้วย

1. พระรัตนบัลลังก์ เป็นรูปตันโพธิ์มีบัลลังก์ หมายถึง สถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ใต้ ต้นพระศรีมหาโพธิ์
2. พระอนิมิสเจดีย์ เป็นรูปเก๋งจีน หมายถึง สถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าประทับทอดพระเนตรต้น พระศรีมหาโพธิ์
3. พระรัตนจงกรมเจดีย์ หมายถึง สถานที่ซึ่ง พระพุทธเจ้าทรงพระดำเนินจงกรมเป็นเวลา 7 วัน
4. พระรัตนขจรเจดีย์ เป็นรูปเรือนแก้วทำเป็น เก๋งจีน หมายถึง สถานที่ซึ่งเทวดาเนรมิตให้ พระพุทธเจ้าประทับนั่งพิจารณาพระธรรม
5. พระอชปาลนิโครธ คือ ต้นไทรที่พระพุทธเจ้า ประทับนั่งเสวยวิมุตติสุข
6. พระมุจลินทพฤษ์ คือ ต้นจิกที่พระพุทธเจ้า ประทับนั่งและมีพญานาคขนาดตัวรอบแผ่ พังพานปกคลุมพระพุทธเจ้ามิให้ลมฝนถูก ต้องพระวรกาย
7. พระราชาชนนพฤษ์ คือ ต้นเกดที่พระพุทธ เจ้าประทับนั่งเสวยวิมุตติสุข

สัตตมหาสถานแห่งนี้สร้างขึ้นในรัชกาลที่ 3 และนับเป็น แห่งที่สองของประเทศไทยสัตตมหาสถานแห่งแรกอยู่ที่วัด เจดีย์เจ็ดยอด (เดิมคือวัดโพธาราม) จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่ง สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าติโลกราช ในคราวฉลองพระพุทธ ศาสนาครบสองพันปี

ภายในวัดสุทัศนเทพวรารามไม่มีเจดีย์ประดิษฐาน แต่ได้สร้างสัตตมหาสถานขึ้นแทนความหมายของเจดีย์

แต่เดิมในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ได้เคยใช้สัตตมหาสถานเป็นสถานที่สำหรับ เวียนเทียน เนื่องจากกำแพงของวัดแต่เดิมมีอาณาเขตกว้าง กว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เมื่อมีการตัดถนนอุณากรรณขึ้น กำแพงของวัดจึงต้องเลื่อนเข้ามาชิดกับสัตตมหาสถาน ทำให้ไม่สามารถเวียนเทียนรอบสัตตมหาสถานได้ดังเดิม จึงเปลี่ยนมาเป็นกาเวียนเทียนรอบพระวิหารแทน

4. พระอุโบสถ

กำแพงแก้วและใบเสมา กำแพงแก้วมีซุ้มประตู ด้านละ 2 ซุ้ม รวม 8 ซุ้ม เป็นซุ้มแบบหน้านาง มียอดคล้าย เจดีย์ประดับด้วยหินอ่อน บานประตูเขียนเป็นภาพสิรูปครุฑ ยุคนาค ด้านหน้าประตูมีตุ๊กตาหินจีนรูปทหารฝรั่งบน กำแพงแก้วมีเกย 8 เกย ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ 4 เกย ทางทิศ ใต้อีก 4 เกย ใช้สำหรับประทับโปรยทานแก่พสกนิกรใน พระราชพิธีที่เรียกว่า “เกยโปรยทาน” บนกำแพงแก้วมีซุ้ม เสมาทำด้วยหินทรายเป็นรูปทรงมณฑปยอดเจดีย์ภายในซุ้ม มีใบเสมาคู่ แสดงว่าวัดสุทัศนเทพวรารามแห่งนี้มีฐานะเป็น วัดหลวง ใบเสมาเป็นหินอ่อนสีเทาสลักภาพช้างสามเศียร มิ่งวงชูดอกบัว

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม พระอุโบสถหลังนี้เป็น พระอุโบสถที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย สร้างขึ้นในสมัย รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2377-2386) หน้าบันและเสาศาโลที่ รองรับหลังคาโดยรอบจำหลักด้วยลวดลายพรรณพฤกษา ลายดอกพุดตานก้านแย่ง และเสาศาโลที่รองรับหลังคา โดยรอบเป็นเสาสี่เหลี่ยมทึบตัน ไม่มีบัวหัวเสา เป็นลักษณะ เฉพาะตามแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ 3 หน้าบันด้าน ตะวันตกจำหลักด้วยลายดอกพุดตานก้านแย่ง มีรูปร่างกลม ตรงกลางหน้าบัน ซึ่งเป็นรูปพระจันทร์ในวงกลมสลักเป็นรูป เทพยดา ประทับยืนบนรถเทียมด้วยคชสีห์ และหน้าบัน

ด้านตะวันออกจำหลักลายดอกพุดตานก้านแย่ง ซึ่งมีวงพระอาทิตย์อยู่ตรงกลาง ในวงกลมสลักเป็นรูปเทพดาประทับยืนบนรถเทียมด้วยม้า ภาพจำหลักเทวดาซักรดทั้งสองเปรียบเสมือนเป็นการซักรดเวียนล้อมรอบเขาพระสุเมรุ

พระประธาน พระประธานสร้างขึ้นในครั้งรัชกาลที่ 3 ซึ่งมีพุทธลักษณะเฉพาะ พระพุทธรูปมีพระพักตร์กลมก้มหน้า พระองค์ยาว ประทับนั่งขัดสมาธิราบ แสดงปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง 10 ศอก 8 นิ้ว (5.16 เมตร) ส่วนสูงตลอดพระรัศมีสูง 4 วา 18 นิ้ว (ประมาณ 8.36 เมตร) รัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นณรงค์หิรัญย์หล่อขึ้นจากล็กฝืน ซึ่งทำด้วยโลหะทองแดง เป็นล็กฝืนที่เก็บรวบรวมได้จากการประกาศให้เลิกสูบฝืนทั่วประเทศเมื่อ พ.ศ. 2387 และรัชกาลที่ 4 ได้พระราชทานนามพระประธานองค์นี้ว่า **“พระพุทธตรีโลกเชษฐ”** นับว่าเป็นพระพุทธรูปที่แสดงถึง อนุสรณ์การเลิกสูบฝืนในครั้งนั้นด้วย ด้านหน้าพระพุทธตรีโลกเชษฐ์มีรูปพระสาวก 80 รูป เป็นรูปปั้นระบายสีสร้างขึ้นในรัชกาลที่ 4 หมายถึง พระภิกษุสาวก 80 รูปที่เป็นเอตทัตตะ (ผู้ยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่งเป็นพิเศษ) พระภิกษุทั้ง 80 รูปนี้เรียกว่า **“พระอสีติมหาสาวก”**

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถเขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ด้านหน้าพระประธานเป็นภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติตอนมารผจญ ผนังเหนือช่องหน้าต่างทั้งสองด้านเป็นภาพปฐมสมโพธิ ระหว่างช่องหน้าต่างเขียนเป็นภาพประวัติพระปัจเจกพุทธเจ้า

5. ศาลาการเปรียญ

ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาส สร้างขึ้นในครั้งรัชกาลที่ 3 มีลักษณะเป็นอาคารทรงไทยหลังคาถดสองชั้น มุงด้วยกระเบื้องเคลือบดินเผา ไม่มีเครื่องประกอบ

หลังคา หน้าบันเป็นรูปลวดลายดอกไม้ปูนปั้น ภายในศาลาการเปรียญประดิษฐานพระประธาน ซึ่งรัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หล่อขึ้น มีพุทธลักษณะคล้ายคลึงกับพระประธานในพระอุโบสถ ขนาดหน้าตักกว้าง 1 วา 1 ศอก 1 คืบ 1 นิ้ว (กรมศิลปากร, 2525 : 60) หรือประมาณ 2.77 เมตร และรัชกาลที่ 4 ได้พระราชทานนามว่า **“พระพุทธเสฏฐุมณี”**

6. ศาลาลอย ศาลาดินและศาลาราย

ศาลาลอย 4 หลัง ตั้งอยู่หน้าพระวิหาร ชิดแนวกำแพงด้านเสาชิงช้า สร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 เคยใช้เป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน และพระบรมวงศานุวงศ์ ในการทอดพระเนตรการไล่ชิงช้า และยังใช้เป็นศาลาเปลื้องเครื่องด้วย

ศาลาดิน ตั้งอยู่ที่ซุ้มประตูทางเข้าพระวิหารด้านทิศตะวันออก 2 หลัง และตรงซุ้มประตูทางเข้าพระอุโบสถด้านทิศตะวันออกอีก 2 หลัง รวม 4 หลัง ที่ผนังของศาลามีศิลปะด่ำสลักฤาษีดัดตนในท่าต่างๆ เดิมใช้เป็นสถานที่พักของบรรดาอุบาสก อุบาสิกาที่มาถือศีลและฟังธรรมเทศนาในวันธรรมสวนะและวันสำคัญทางศาสนา ปัจจุบันไม่ได้ใช้แล้ว

ศาลาราย มี 4 หลัง ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของพระอุโบสถ ภายในมีแผ่นศิลปะสลักภาพชาดกและสุภาษิตอธิบายชาดก ปัจจุบันใช้เป็นสถานศึกษาและที่ทำการของสมาคมสำนักวัดสุทัศน์

วัดสุทัศน์เทพวรารามเป็นวัดสำคัญอีกวัดหนึ่งที่ควรค่าแก่การนำชม เนื่องจากความงดงามของสถาปัตยกรรมจิตรกรรมฝาผนังและองค์พระประธาน สมควรที่ชาวพุทธจะได้มาสักการะและทำพุทธบูชาด้วย

คำถามท้ายบท 7

วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร

1. รัชการที่ 1 ทรงสร้างวัดสุทัศนเทพวรารามขึ้นด้วยมีพระราชประสงค์ใด
2. ชื่อของวัดสุทัศนเทพวรารามมีความหมายว่าอะไร
3. พระวิหารของวัดสุทัศนเทพวรารามมีลักษณะรูปทรงเป็นอย่างไร
4. หน้าบันของวิหารจำหลักด้วยภาพอะไรบ้าง
5. อาคารใดในเขตพุทธาวาสของวัดสุทัศนเทพวรารามที่ถือว่าสำคัญที่สุด เพราะเหตุใด
6. เจดีย์หินแบบจีนที่ตั้งเรียงรายอยู่รอบพระวิหารมีความหมายใด มีความเป็นมาอย่างไร
7. พระพุทธรูปประธานในพระวิหารมีชื่อว่าอะไร ได้รับพระราชทานนามใหม่นี้ในครั้งรัชกาลใด พระพุทธรูปองค์นี้เคยประดิษฐานอยู่ที่ใดมาก่อน
8. พระพุทธรูปประธานในพระวิหารเป็นพระพุทธรูปที่มีศิลปะเป็นแบบสมัยใด มีลักษณะโดยรวมเป็นอย่างไร และตรงกลางผ้าทิพย์ประดิษฐานสิ่งสำคัญอะไร
9. ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารมีลักษณะผิดไปจากคตินิยมอย่างไร
10. ลักษณะเฉพาะของภาพจิตรกรรมฝาผนังในครั้งรัชกาลที่ 3 เป็นอย่างไร
11. บานประตูแกะสลักฝีพระหัตถ์ของรัชกาลที่ 2 จำหลักเป็นรูปอะไร และปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ใด สัตตมหาสถานคืออะไร ประกอบด้วยอะไรบ้าง สร้างขึ้นในความหมายใด
12. ศิลปกรรมหน้าบันแบบรัชกาลที่ 3 มีลักษณะเป็นอย่างไร
13. พระพุทธรูปประธานในพระอุโบสถมีชื่อว่าอะไร มีประวัติความเป็นมาอย่างไร

แนวคำตอบ 7

วัตถุประสงค์การบูรณาการของมหาวิทยาลัย

1. รัชกาลที่ 1 ทรงสร้างวัดสุทัศนเทพวรารามขึ้นโดยมีพระราชประสงค์จะสร้างวัดขนาดใหญ่ตั้งไว้กลางเมืองคล้ายกับวัดพนัญเชิงที่กรุงศรีอยุธยา
2. วัดสุทัศนเทพวรารามแปลว่า อารามอันงามดุจวิมานของพระอินทร์
3. พระวิหารของวัดสุทัศนเทพวรารามมีลักษณะรูปทรงคล้ายคลึงกับพระวิหารพระมงคลบพิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สังเกตได้ว่าเป็นพระวิหารคือ โดยรอบอาคารไม่มีใบเสมา) มีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบอยุธยาตอนปลาย ลักษณะอาคารเป็นสี่เหลี่ยม ตั้งอยู่บนฐานสูงใหญ่ ก่ออิฐถือปูน หลังคาลดสองชั้น มีเครื่องประกอบหลังคาคือ ช่อฟ้า ใบระกา ทางหงส์ นาคสะดุ้ง ตัวล้ายองเป็นรูปครุฑขุดนาค
4. หน้าบันของพระวิหารซ้อนกันสองชั้น คือ หน้าบันมุขเด็จ (ด้านล่าง) จำหลักด้วยภาพพระนารายณ์ทรงครุฑและหน้าบันของพระวิหาร (ด้านบน) จำหลักด้วยภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ
5. อาคารที่สำคัญที่สุดของวัดสุทัศนเทพวราราม คือ พระวิหาร ซึ่งสังเกตได้จากอาคารที่สำคัญของวัดล้อมรอบด้วยระเบียงคด
6. เจดีย์หินแบบจีนที่ตั้งเรียงรายอยู่รอบพระวิหารหมายถึง เขาสัตตบริภัณฑ์ ซึ่งเป็นเขาที่รายล้อมอยู่รอบเขาพระสุเมรุ เจดีย์หินเหล่านี้เข้ามาพร้อมกับตุ๊กตาหินเพื่อเป็นเครื่องอับเฉาเรือในสมัยรัชกาลที่ 3
7. พระพุทธรูปประธานในพระวิหารมีชื่อว่า **“พระศรีศากยมุนี”** เป็นพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ที่ใช้พิมพ์หล่อทั้งองค์ที่ใหญ่ที่สุดในสมัยโบราณ รัชกาลที่ 4 ได้พระราชทานนามนี้ พระพุทธรูปองค์นี้เคยประดิษฐานอยู่ในวิหารหลวง วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย

8. พระพุทธรูปประธานมีพุทธลักษณะแบบสุโขทัยยุคหลังคลาสสิก พระพักตร์เป็นรูปไข่หรือวงรี พระขนงโค้งพระนสิกโค้ง พระโอษฐ์อมยิ้ม ขมวดพระเกศาเป็นก้นหอย พระรัศมีเป็นเปลวไฟ พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็กครองจีวรห่มเฉียง จีวรเรียบไม่มีริ้ว ชายพระสังฆาฎยาวลงมาถึงพระนาภี ปลายตัดเป็นลายเขี้ยวตะขาบ ประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระชงฆ์ขวาอยู่บนพระชงฆ์ซ้าย แลเห็นฝ่าพระบาทเพียงข้างเดียว พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลลา พระหัตถ์ขวาวางคว่ำบนพระขานู ตรงกลางฐานพระผ้าทิพย์ห้อยลงมาด้านหน้า ประดิษฐานพระศรีวิจิตรของรัชกาลที่ 8 และถือว่าวัดนี้เป็นวัดประจำรัชการที่ 8
9. ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารเขียนผิดไปจากคตินิยม เป็นภาพเขียนเล่าเรื่องพุทธประวัติตลอดทั้งสี่ด้าน รวมถึงอดีตพระพุทธเจ้า (พระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้แล้วในอดีต) และพระปัจเจกพุทธเจ้า (พระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้แล้วและไม่ประกาศพระศาสนา)
10. ลักษณะเฉพาะของภาพจิตรกรรมฝาผนังในรัชกาลที่ 3 คือ พื้นหลังของภาพเป็นสีเข้ม ในขณะที่ตัวละคร รูปบุคคล สัตว์หรืออาคารสิ่งก่อสร้าง จะเขียนด้วยสีอ่อน ทำให้ภาพเหล่านั้นลอยเด่นออกมาจากพื้นหลังอย่างชัดเจน
11. บานประตูแกะสลัก扉พระหัตถ์ของรัชกาลที่ 2 แกะสลักเป็นลวดลายรูปเขาไม้และกนกเครือวัลย์ประกอบด้วยสัตว์นานาชนิด ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร
12. สัตตมหาสถานคือ สถานที่ 7 แห่งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แห่งละ 7 วัน เพื่อใคร่ครวญพระธรรมที่ทรงตรัสรู้ก่อนประกาศพระศาสนา ประกอบด้วย
1. พระรัตนบัลลังก์เป็นรูปตันโพธิ์มีบัลลังก์ หมายถึง สถานที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์
  2. พระอนิมิสเจดีย์เป็นรูปแก่งจัน หมายถึง สถานที่พระพุทธเจ้าประทับทอดพระเนตรต้นพระศรีมหาโพธิ์
  3. พระรัตนจงกรมเจดีย์ หมายถึง สถานที่พระพุทธเจ้าเสด็จจงกรมเป็นเวลา 7 วัน
  4. พระรัตนฆรเจดีย์เป็นรูปเรือนแก้ว ทำเป็นแก่งจัน หมายถึง สถานที่ซึ่งเทวดาเนรมิตให้พระพุทธเจ้าประทับนั่งพิจารณาพระธรรม
  5. พระอัชบาลนิโครธ คือ ต้นไทรที่พระพุทธเจ้าประทับนั่งเสวยวิมุตติสุข
  6. พระมุจลินทพฤกษ์ คือ ต้นจิกที่พระพุทธเจ้าประทับนั่งและมีพญานาคขดตัวรอบ แผ่พังพานปกคลุมพระพุทธเจ้ามิให้ลมฝนถูกต้องพระวรกาย
  7. พระราชาชนพฤกษ์ คือ ต้นเกตที่พระพุทธเจ้าประทับนั่งเสวยวิมุตติสุข

คู่มืออบรมศึกษาศาสตร์ ภาคความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญในกรุงเทพมหานคร

13. ศิลปกรรมหน้าบันแบบรัชกาลที่ 3 มีลักษณะเฉพาะคือ จำหลักด้วยลวดลายพรรณพฤกษา ลายดอกพุดตานก้านแย่ง เส้าพาไลเป็นเส้าสี่เหลี่ยมทึบตัน ไม่มีบัวหัวเส้า
14. พระพุทธรูปประธานในพระอุโบสถมีชื่อว่า **“พระพุทธตรีโลกเชษฐ์”** มีพุทธลักษณะแบบรัชกาลที่ 3 คือ พระพักตร์กลม ก้มหน้า พระองค์ยืนยาว ประทับนั่งขัดสมาธิราบ แสดงปางมารวิชัย รัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หล่อขึ้นจากถักฝิ่น ทำด้วยโลหะทองแดง เก็บรวบรวมได้จากการประกาศให้เลิกสูบฝิ่นทั่วประเทศเมื่อปี พ.ศ. 2387

-- ภาพที่ 2 พระศรีศากยมุนี พระประธานในพระวิหาร --

-- ภาพที่ 1 พระวิหาร --

-- ภาพที่ 3 ภาพพระพุทธรูปสลักนูนปิดทองปางยมปฎิหารณ์ ซึ่งอยู่ด้านหลังฐานชุกชีพระศรีศาสดามุนี --

-- ภาพที่ 4 พระอุโบสถ --

-- ภาพที่ 5 หน้าบันพระอุโบสถ --

-- ภาพที่ 6 พระพุทธศรีโลกเชษฐี พระประธานในพระอุโบสถ--

-- ภาพที่ 7 พระรัตนมรเจดีย์ซึ่งเป็น 1 ใน 7 สัญลักษณ์ที่แสดงถึงลัทธิมหานิกาย --

-- ภาพที่ 8 พระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล --

บทที่ 8

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เป็นพระอารามหลวงที่มีฐานะชั้นเอกชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ที่แขวงวัดราชบพิธ เขตพระนครใกล้กับกระทรวงมหาดไทย ด้านเหนือติดกับถนนราชบพิธด้านใต้ติดกับคลองวัดราชบพิธ ด้านตะวันออกติดถนนเฟื่องนครด้านตะวันตกติดถนนอัษฎางค์

ประวัติ

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามสร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ในปี พ.ศ. 2412 นับเป็นปีที่ 2 แห่งการครองราชย์ ทั้งนี้เพื่อเป็นวัดประจำรัชกาลของพระองค์ คู่กับวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งตรงกันข้ามและเป็นวัดประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4)

การก่อสร้างดำเนินการมา 20 ปี จึงแล้วเสร็จ ที่เป็นเช่นนี้ เพราะผนังโดยรอบพระอุโบสถและพระระเบียงซึ่งประดับตกแต่งด้วยกระเบื้องเคลือบลวดลายไทยนั้นจำเป็นต้องส่งลวดลายไทยไปให้ช่างชาวจีนในเมืองจีนทำเป็นกระเบื้องส่งกลับมายังเมืองไทย จึงใช้เวลานาน ลวดลายไทยที่ประดับบนกระเบื้องเคลือบนี้ออกแบบโดยพระอาจารย์แดงแห่งวัดหงส์รัตนาราม เป็นลายเบญจรงค์ โดยตลอดผนัง เป็นลวดลายที่ดัดแปลงมาจากลายบนผ้านุ่ง (คือผ้ายกที่ใช้นุ่งในสมัยโบราณ เรียกว่า ผ้าปุม)

ลายตรงเนื้อผ้า ซึ่งเป็นลายเทพนมทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ปรากฏอยู่ส่วนบนของกำแพง ส่วนลายเชิงของผ้านุ่งปรากฏอยู่ตรงด้านล่างของกำแพง แมก่องในการก่อสร้าง คือพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าประดิษฐวรการ (อธิบดีกรมช่างสิบหมู่) พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพศาสตร์ศุภกิจและเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามแห่งนี้มีความพิเศษ 2 ประการ ประการแรก สร้อยนามของวัดเป็นมหาสีมาราม หมายความว่า เป็นแดนของเสมาอันใหญ่ ไบเสมาตั้งอยู่ตรงมุมและกึ่งกลางบนกำแพงวัดตลอดแนวโดยรอบ มหาเสมาเป็นแท่งศิลาจำหลักลายธรรมจักร ซึ่งมียอดเป็นหัวเม็ดทรงมณฑป¹ การที่เขตพัทธสีมาเป็นมหาสีมาเช่นนี้เท่ากับเป็นการขยายเขตทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ให้กว้างออกไป ทำให้สามารถประกอบพิธีอุปัชฌาย์ได้ทั่วไป ไม่เฉพาะเพียงแคในพระอุโบสถเท่านั้น

*อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปอาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

¹ คำว่า “มณฑป” เขียนมาจาก “มณฑป” “ทรงมณฑป” จึงมีความหมายว่า “ทรงมณฑป” ซึ่งเป็นลักษณะศิลปกรรม สมัยอยุธยา นิยมมากในสมัยรัชการที่ 4 ต่อเนื่องมาถึงต้นรัตนการที่ 5 หัวเม็ดทรงมณฑปนิยมทำเป็นคันทวารูป สี่เหลี่ยมจัตุรัส มียอดคล้ายหลังคาทรงมณฑป และมักทำเป็นหัวเสากำแพงแก้วรอบพระอุโบสถ

แผนผังวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

เขตพุทธาวาส

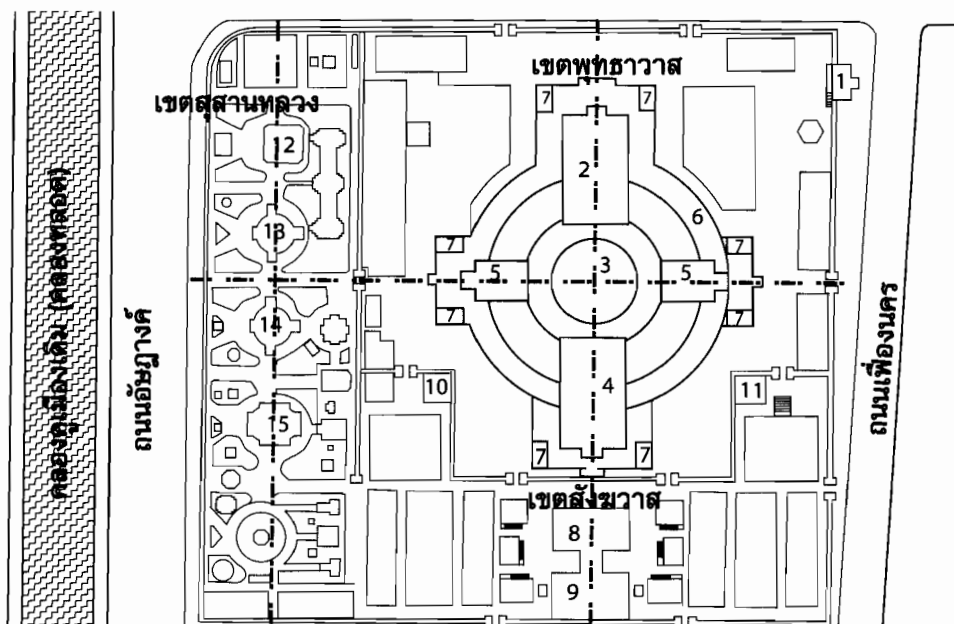
1. พลับพลาเปลื้องเครื่อง
2. พระอุโบสถ
3. พระเจดีย์
4. พระวิหาร
5. วิหารทิศ
6. พระระเบียง
7. ศาลาราย

เขตสังฆาวาส

8. ตำหนักอรุณ
9. พระที่นั่งสิตลาภิรมย์
10. หอกลอง
11. หอระฆัง

เขตสุสานหลวง

12. สุสานท้าวสุวารี
13. รังษีวัฒนา
14. เสาวภาประดิษฐาน
15. สุขุมานฤมิตร

ที่มา: ดัดแปลงจาก สุดจิต (เขวตจินตนา) สนันโทว. 2541. การศึกษาเรื่องการออกแบบสถาปัตยกรรมวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม. กรุงเทพฯ.: กราฟิกอาร์ต 28. หน้า 117.

ประการที่สองคือ พระอุโบสถวัดราชบพิธสถิตมหา
สีมารามมีลักษณะภายนอกเป็นแบบไทยประเพณีแต่ภายใน
พระอุโบสถมีการตกแต่งลวดลายเป็นแบบตะวันตกทั้งหมด
ซึ่งสันนิษฐานกันว่าได้รับรูปแบบมาจากพระราชวังแวร์ซายส์
ประเทศฝรั่งเศส

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เป็นวัดประจำรัชกาล
ที่ 5 ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
(รัชกาลที่ 7) มิได้มีการสร้างวัดประจำรัชกาลแต่มีพระราช
ศรัทธาให้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
แทนการสร้างวัดใหม่ จึงถือเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 7 ด้วย

สิ่งที่ควรนำมาชม

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามแบ่งออกเป็น 3 ส่วนด้วยกันเขตพุทธาวาสอยู่ทางทิศเหนือของวัด เขตสังฆาวาสอยู่ทางทิศใต้ของวัด และเขตสุสานหลวงอยู่ทางทิศตะวันตกของวัด เขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาสมีกำแพงกันเป็นส่วนแบ่งเขต เขตพุทธาวาสประกอบด้วยพระอุโบสถ พระวิหาร เจดีย์ วิหารทิศและศาลาราย ซึ่งอาคารทั้งหมดตั้งอยู่บนพื้นสูงประมาณ 1 เมตร พื้นปูด้วยหินอ่อนทั่วบริเวณ แผนผังของเขตพุทธาวาสนั้น กำหนดให้พระเจดีย์เป็นประธานของวัดตั้งอยู่ตรงกลาง พระอุโบสถอยู่ทางทิศเหนือพระวิหารอยู่ทางทิศใต้ ส่วนทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตกมีวิหารทิศ 2 หลัง พระอุโบสถ พระวิหารและวิหารทิศมีพระระเบียงล้อมรอบเป็นวงกลม

เขตพุทธาวาส

1. พระอุโบสถ

1.1 ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

พระอุโบสถตั้งอยู่ทางทิศเหนือของพระเจดีย์เป็นอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้า รูปทรงภายนอกเป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยมีขนาดความกว้าง 17.70 เมตร ความยาว 21.65 เมตร สูงจากพื้นจรดช่อ 9.80 เมตร มีหลังคาลาด 2 ชั้น มุงด้วยกระเบื้องเคลือบสี เครื่องประกอบหลังคาประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ตามแบบอย่างสถาปัตยกรรมไทยประเพณี

ด้านหน้าอาคารมีมุขเด็จยื่นออกมา ทำเป็นมุขลดชั้นจึงทำให้มีหน้าบัน 2 ชั้น คือ หน้าบันของพระอุโบสถและหน้าบันมุขเด็จ หน้าบันมุขเด็จจำหลักด้วยภาพพระนารายณ์ทรงครุฑอันเป็นสัญลักษณ์หมายถึง วัดหลวง ส่วนหน้าบันพระอุโบสถ จำหลักด้วยภาพจุลมงกุฏ คือ พระเกี้ยว

(พระบรมราชสัญลักษณ์ของรัชกาลที่ 5)² ตั้งอยู่บนพานแว่นฟ้า โดยมีช้างเจ็ดเศียรเทิดพานสองข้างของพานชานด้วยฉัตรราชสีห์และคชสีห์

ประติมากรรมต่างของพระอุโบสถเป็นซุ้มปูนปั้นลงรักปิดทอง มีรูปทรงแหลมคล้ายมณฑป หลัประติมากรรมทวารบาลประดับอยู่บนบานประตูและบานหน้าต่างด้านในเขียนลายรดน้ำพุ่มข้าวบิณฑ์ ส่วนด้านนอกประดับด้วยมุกเป็นเครื่องประดับมุกชุดใหญ่ ชุดสุดท้ายที่สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ มีความงดงามและประณีตมาก ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ อธิบดีกรมช่างมุก ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นผู้ควบคุมงานประติมากรรมต่างประดับมุกประดับด้วยลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์สูงสุด 5 ตระกูลในสมัยรัชกาลที่ 5 เรียงกันตามลำดับจากบนลงมาล่าง 5 ดวงดังนี้

1. นพรัตน์ราชวรการณ (มีสายสะพายทำเป็นวงกลม มีดารานพรัตน์อยู่ตรงกลาง)
2. มหาจักรีบรมราชวงศ์ (เป็นสายสะพาย มีตราจักรีตรงกลาง)
3. ปฐมจุลจอมเกล้า
4. ประถมาภรณ์ช้างเผือก (อันเป็นที่เชิดชูยิ่งช้างเผือก)
5. ประถมาภรณ์มงกุฎไทย (อันเป็นเกียรติยศยิ่งมงกุฎไทย)

บานประตูและบานหน้าต่างประดับมุกนี้ แต่เดิมประดับอยู่ที่พระพุทธรูปปางโปรดปราสาท (ปราสาทพระเทพบิดรในปัจจุบัน) ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ครั้นถึงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ได้เกิดเหตุเพลิงไหม้หลังคาพระพุทธรูปปางโปรดปราสาทเมื่อ พ.ศ. 2446 รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จฯ ไปทรงบัญชาการดับเพลิงและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ถอด

บานประตูประดับมุกซึ่งยังไม่ไหม้ ออกได้ทันการณ์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปปางโปรดปราสาทใหม่แต่ไม่ทันเสร็จก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปปางปราสาทต่อจนแล้วเสร็จ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนบานประตูและบานหน้าต่างใหม่เป็นลายพุ่มทรงข้าวบิณฑ์แทนของเดิมและให้นำบานประตูบานหน้าต่างประดับมุกของพระพุทธรูปปางปราสาทมาประดับที่พระอุโบสถวัดราชพิพิธฯ เมื่อ พ.ศ. 2465 ส่วนบานประตู บานหน้าต่างของพระอุโบสถของวัดราชพิพิธฯ เดิมนั้นนำไปประดับที่พระวิหารแทน

1.2 สิ่งที่ควรนำมาชมภายในพระอุโบสถ

พระประธาน

ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปประธาน มีชื่อว่า **“พระพุทธรูปองค์ศรีส”** (องค์ หมายถึงรัศมีที่แผ่ออกไปโดยรอบ) ซึ่งมีพุทธลักษณะเป็นแบบที่นิยมกันในสมัยรัชกาลที่ 4 กล่าวคือ ไม่มีพระเกตุมาลาเหนือพระเศียรขึ้นไปจะเป็นพระรัศมีครองจีวรเหมือนรั้วผ้าประทับนั่งขัดสมาธิราบแสดงปางสมาธิ พระพุทธรูปประธานองค์นี้สร้างขึ้นในตอนปลายรัชกาลที่ 4 ต่อต้นรัชกาลที่ 5 เป็นพระพุทธรูปปางไถลทองคำด้วยทองเนื้อแปดหนัก 180 บาท (2.7 กก.)** โดยหล่อจากเครื่องราชูปโภคซึ่งเป็นเครื่องทองเครื่องใช้ของรัชกาลที่ 5 เมื่อครั้งทรงพระเยาว์ (กรมศิลปากร, 2540 : 107) เดิมรัชกาลที่ 4 จะทรงนำไปประดิษฐานที่พระปฐมเจดีย์แต่สิ้นรัชกาลเสียก่อน ต่อมารัชกาลที่ 5 จึงทรงพระกรุณา

² การนำเอาพระบรมราชสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ประดับอยู่ที่หน้าบันของพระอุโบสถหรือวิหารนี้เริ่มขึ้นในรัชการที่ 4

โปรดเกล้าฯให้นำมาประดิษฐานที่พระอุโบสถแห่งนี้ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้หล่อฐานบัลลังก์กาไหล่ทองเนื้อทหนัก 48 บาท (0.72 กก.) ขึ้นรองรับพระพุทธรูปพระพุทธรั่งคิรล ประดิษฐานบนฐานชุกชีหินอ่อนซึ่งสั่งมาจากประเทศอิตาลี เหนือพระพุทธรูปประธานมีเศวตฉัตรกั้นอยู่ เดิมเป็นเศวตฉัตรกั้นพระบรมโกศพระบรมศพของรัชกาลที่ 5 ครั้นเมื่อจัดการถวายพระเพลิงพระบรมศพแล้วพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้นำมากั้นพระพุทธรั่งคิรล และถวายเป็นพุทธรูปซาโดยได้เสด็จพระราชดำเนินมาประกอบพิธียกฉัตรเมื่อ 23 ตุลาคม 2457 ฐานชุกชีของพระพุทธรั่งคิรล มีช่องบรรจุพระบรมอัฐิและพระสรีรังคารของรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 7 และพระสรีรังคารในสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ด้วย

หน้าพระประธาน มีพระบรมฉายาลักษณ์ของรัชกาลที่ 5 ทรงฉายขณะผนวชเมื่อมีพระชนมายุ 20 พรรษาเมื่อ พ.ศ. 2415 เบื้องหน้าพระพุทธรั่งคิรลประดิษฐานพระนิรันตราย ซึ่งเป็นพระพุทธรูปกาไหล่ทอง ชัดสมทธิเพชร มีเรือนแก้วพุ่มมหาโพธิ์ ยอดเรือนแก้วมีรูปพระมหามงกุฎที่ฐานพระพุทธรูปมีอักษรขอมจารึกพระพุทธรูปคุณบนกลีบบัวฐานล่างมีที่สำหรับรองน้ำสรงพระพระนิรันตรายองค์นี้ มีใช้องค์เดิมที่รัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้หล่อพระราชทานไปยังพระอารามฝ่ายธรรมยุตและมีใช้องค์ที่รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้อัญเชิญมาประดิษฐานในพระอุโบสถเมื่อ พ.ศ. 2415 แต่เป็นพระนิรันตรายองค์ที่หล่อจำลองขึ้นใหม่ เนื่องจากองค์เดิมถูกคนร้ายลักไป

การตกแต่งผนัง

การตกแต่งภายในรวมทั้ง ภาพเขียนพุทธประวัติล้วนเป็นฝีมือพระหัตถ์ของหม่อมเจ้าประวิช ชุมสาย ผนังภายในพระอุโบสถเมื่อครั้งรัชกาลที่ 5 เขียนเป็นภาพพุทธประวัติต่อมาภาพเขียนเหล่านั้นชำรุดมาก รัชกาลที่ 7 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ลบภาพเขียนเก่าและทาสีผนังใหม่เป็นสีฟ้าหม่น (ลักษณะเป็นสีฟ้าอมสีเทา) ประดับด้วยลวดลายดอกไม้ร่วงสีทอง ลวดลายที่ตกแต่งผนัง เพดาน และเสาภายในพระอุโบสถ เป็นแบบตะวันตกทั้งหมด มีลักษณะเป็นลายปูนปั้นปิดทอง ลายใบไม้ เช่น ใบเฟิร์น ใบปาล์ม เป็นต้น สันนิษฐานว่าเป็นการเลียนแบบมาจากห้องๆหนึ่งในพระราชวังแวร์ซายส์ ประเทศฝรั่งเศส ผนังระหว่างช่องหน้าต่าง ทำเป็นรูปอุณาโลมสลักกับอักษรจ. เหนือซุ้มประตูกลางนั้น เป็นตราแผ่นดินในรัชกาลที่ 5 เรียกว่า **“ตราอาร์ม”** ประกอบด้วยพระมหาพิชัยมงกุฎ จักร ตรี โล่ ช้างโอยราพต ช้างเผือก กฤษ พระมหาสังวาลย์ สายสร้อยเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้ามีฉัตรประกอบ 2 ซ้าง ประคองด้วยคชสีห์และราชสีห์

2. พระวิหาร

พระวิหารตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของพระเจดีย์มีลักษณะรูปทรงเช่นเดียวกับพระอุโบสถ บานประตูและหน้าต่างเป็นลายไม้แกะสลักลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ซึ่งเป็นของเดิมที่ย้ายมาจากพระอุโบสถ ภายในพระวิหารเป็นสีขาว มีลวดลายเฉพาะเพดานและที่กรอบประตูหน้าต่างเท่านั้น พระพุทธรูปที่ประดิษฐานภายในพระวิหารคือ **“พระทีปวโรทัย”** (บางตำราเรียกว่า **“พระประทีปวโรทัย”**) ทำปางมารวิชัยเป็นพระพุทธรูปเก่า นำมาซ่อมใหม่

3. พระเจดีย์

พระเจดีย์ตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถรัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระเจดีย์ พระเจดีย์เป็นหลักของวัดตามคติการสร้างวัดอย่างโบราณ เจดีย์ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีลักษณะสืบต่อมาจากรัชกาลที่ 4 คือเป็นเจดีย์ทรงกลมหรือทรงระฆังพระเจดีย์นี้เป็นอาคารที่สำคัญที่สุดของวัดราชบพิธฯ จึงมีพระระเบียงล้อมรอบเป็นวงกลม พระเจดีย์ตั้งอยู่บนฐานทักษิณสูงระดับเดียวกับหลังคาพระระเบียง รวมความสูงจากฐานถึงยอดพระเจดีย์ 43 เมตร ความยาวโดยรอบฐาน 56.20 เมตร พระเจดีย์ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบลายเบญจรงค์โดยตลอดตั้งแต่ฐานถึงยอดยอดพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ฐานด้านล่างจนถึงฐานทักษิณมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ โดยรอบองค์พระเจดีย์รวม 14 ซุ้ม ที่ซุ้มทางทิศตะวันตก มีรูปหล่อของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลลิณี สมเด็จพระสังฆราชเจ้าผู้ทรงเป็นเจ้าของอาวาสองค์ที่ 2 ของวัดราชบพิธฯ

ภายในองค์พระเจดีย์ก่อโปรง ตรงกลางประดิษฐานพระพุทธรูปศิลา ปางนาคปรก ตั้งอยู่บนฐานชุกชีรวม 4 องค์ด้วยกัน เป็นพระพุทธรูปที่ผินพระพักตร์ไปตามทิศต่างๆ ทั้งสี่ทิศ

4. วิหารทิศ

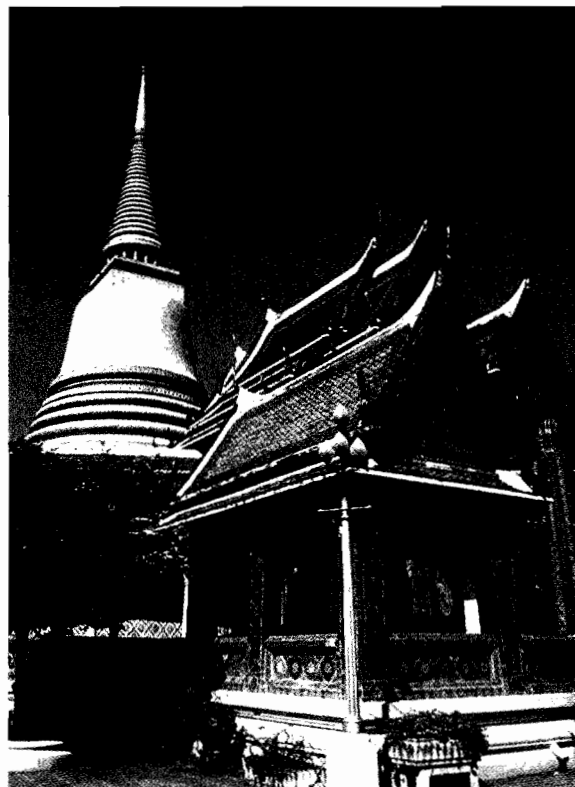
วิหารทิศมีอยู่ทั้งหมด 2 หลังทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ซึ่งเป็นทางเข้าออกสู่ลานรอบพระเจดีย์ วิหารทิศเป็นอาคารหลังคาลาด 2 ชั้น ขนาดย่อมกว่าพระวิหาร มีมุขยื่นมาด้านหน้าทั้งสองหลัง หน้าบันชั้นบนจำหลักด้วยรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ ส่วนหน้าบันชั้นล่างจำหลักด้วยรูปช้างสามเศียรเทิดบุษบก ประตูทางเข้าเป็นซุ้มมียอดเป็นทรงมณฑป บานประตูเป็นภาพเขียนสีรูปชื่อยาวาง

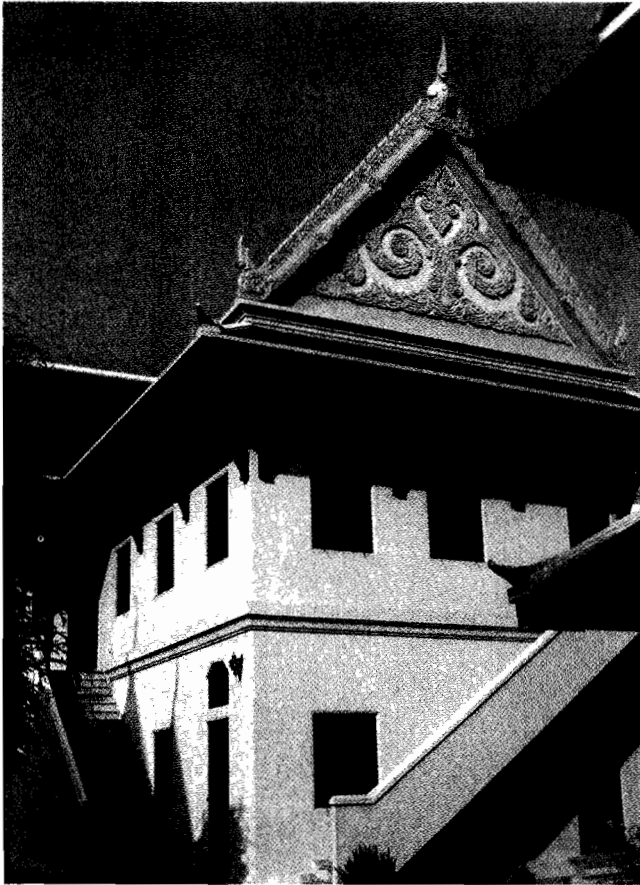
5. พระระเบียง

พระระเบียงเชื่อมระหว่างพระอุโบสถวิหารทิศทั้งสองหลังและพระวิหารผนังด้านนอก ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบลายเบญจรงค์

6. ศาลาราย

ศาลารายมีทั้งหมด 8 หลัง เป็นอาคารโถงทรงไทย หลังคามุงด้วยกระเบื้องเคลือบสี เครื่องประกอบหลังคามีสื่อฟ้า ไบระกา ทางหงส์ หน้าบันจำหลักด้วยรูปเทพนมล้อมรอบด้วยลายกระหนก

7. พลับพลาเปลื้องเครื่อง

พลับพลาเปลื้องเครื่องตั้งอยู่ตรงมุมกำแพงวัดทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หลังคาลาด 2 ชั้น มุงด้วยกระเบื้องเคลือบสีมีช่อฟ้า ใบระกา ทางหงส์ เป็นเครื่องประกอบหลังคาตามแบบอย่างสถาปัตยกรรมไทย ประเพณี หน้าบันจำหลักด้วยลายตราราชวัลลภประกอบด้วยโล่ ช้างสามเศียรเทอดพานแว่นฟ้าประดิษฐานพระเกี้ยว มีฉัตร 7 ชั้น ขนาบสองข้างของโล่ มีราชสีห์และคชสีห์ ประคองฉัตร บานประตูและหน้าต่าง ประดับด้วยกระจกสี ด้านหน้าพลับพลา มีเกยก่อด้วยอิฐถือปูน

พลับพลาเปลื้องเครื่องนี้สร้างขึ้นตามประเพณีโบราณ เมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินมาทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ณ พระอารามแห่งนี้ เจ้าพนักงานจะเทียบพระราชยานที่ประทับ ณ เกยพลับพลา และเสด็จฯ ขึ้นพลับพลาเปลื้องเครื่อง ทรงเปลื้องเครื่องขัตติยราช ภูษิตาภรณ์ และเปลี่ยนฉลองพระองค์ใหม่แล้วจึงเสด็จฯ ไปยังพระโบสถ์ จึงทำให้เรียกพลับพลานี้ว่า **“พลับพลาเปลื้องเครื่อง”**

เขตสังฆาวาส

1. **หอรระฆัง** อยู่ในเขตคณະนอกใกล้ศาลาทำบุญ เป็นอาคารสองชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูนชั้นบนเป็นซุ้มโปร่ง ย่อมุมไม้สิบสอง ยอดทรงพระเกี้ยวประดับด้วยกระเบื้องเคลือบลายเบญจรงค์

2. **หอกลอง** ตั้งอยู่ในเขตคณະในใกล้ศาลาทำบุญ มีลักษณะอาคารเช่นเดียวกับหอรระฆัง แต่ประตูซุ้มกระจกสีทั้งสามด้าน

3. **ตำหนักพระอรุณ** เป็นตำหนักที่รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประทับของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร เจ้าอาวาสองค์แรก โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หรือ **“พระตำหนักติก”** ในพระบรมมหาราชวังมาสร้างไว้ในวัดนี้ พระตำหนักติกเป็นพระตำหนักที่สร้างขึ้นในรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 5 ทรงพระราชสมภพ ณ พระตำหนักติกแห่งนี้

4. **พระที่นั่งสีตลาภิรมย์** เดิมเป็นพระที่นั่งนั่งในเขตพระราชฐานชั้นใน พระบรมมหาราชวัง สร้างขึ้นในครั้งรัชกาลที่ 4 เป็นตึกแบบจีน สูง 3 ชั้น รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายมาสร้างเป็นตำหนักของเจ้าอาวาสวัด

ราชูปถัมภ์พหุศาสนาพหุศาสนาฉบับแต่มีมีการสถาปนาพระอารามเป็นต้นมา

เขตสุสานหลวง

เขตสุสานหลวงตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตก อยู่นอกกำแพงวัด รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่เก็บพระอัฐิหรือพระสรีรังคารของพระบรมวงศานุวงศ์ที่สืบเนื่องกับรัชกาลที่ 5 เขตสุสานหลวงประกอบด้วยกลุ่มอาคาร 4 กลุ่มด้วยกัน

1. **กลุ่มประธานของสุสานหลวง** ตั้งอยู่ตรงกลาง ประกอบด้วยพระเจดีย์สี่ห้อง 4 องค์ เรียงจากทิศเหนือไปทิศใต้ มีชื่อเรียกดังนี้

1. **สุนันทานุสาวรีย์** บรรจุพระสรีรังคารของสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี อัครมเหสี กับพระราชธิดา สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมภาภรณ์เพชรรัตน์
2. **รังษีวัฒนา** บรรจุพระสรีรังคารของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา พระบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า กับพระราชโอรสและพระราชธิดา รวมทั้งพระสรีรังคารของสมเด็จพระบรมราชชนกและพระบรมราชชนนีในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) คือ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

3. **เสาวภาประดิษฐาน** บรรจุพระสรีรังคารของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พระพันปีหลวง รวมทั้งพระราชโอรสและพระราชธิดา

4. **สุขุมาลัยนฤมิตร** บรรจุพระสรีรังคารสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุขุมาลย์มารศรี พระอัครราชเทวี รวมทั้งพระสรีรังคารของสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตและสมเด็จพระเจ้าฟ้าสุภาทิพย์รัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์

2. **อนุสาวรีย์รูปปรางค์ 3 ยอด** เป็นที่บรรจุพระสรีรังคารของพระวิมาดาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ตันตระภูลยุคล

3. **อาคารแบบฝรั่ง** คือ ที่บรรจุพระสรีรังคารพระราชชายาเจ้าดารารัศมีและพระธิดา พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลนาคนพิลี

4. **ที่บรรจุพระสรีรังคาร ของเจ้านายองค์อื่นๆ** ซึ่งเป็นพระราชโอรส พระราชธิดาในรัชกาลที่ 5 รวมทั้งเจ้าจอมและเจ้าจอมมารดา

วัดราชูปถัมภ์พหุศาสนาพหุศาสนา เป็นวัดที่สำคัญ เนื่องจากเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 5 พระปิยะมหาราชของปวงชนชาวไทย สมควรที่นักท่องเที่ยวชาวไทยจะได้มีโอกาสเยี่ยมชมและถวายสักการะพระพุทธรูปองค์สำคัญ ซึ่งเป็นพระประธานของวัด

** ขนาดพื้นที่ ความกว้าง ความสูงและน้ำหนักของสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏในบทนี้ได้แปลงมาจากมาตราไทยเป็น เมตรตามปกติ โดยใช้ตารางมาตราวัดดังกล่าวแสดงไว้ในภาคผนวก

คำถามท้ายบท 8

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

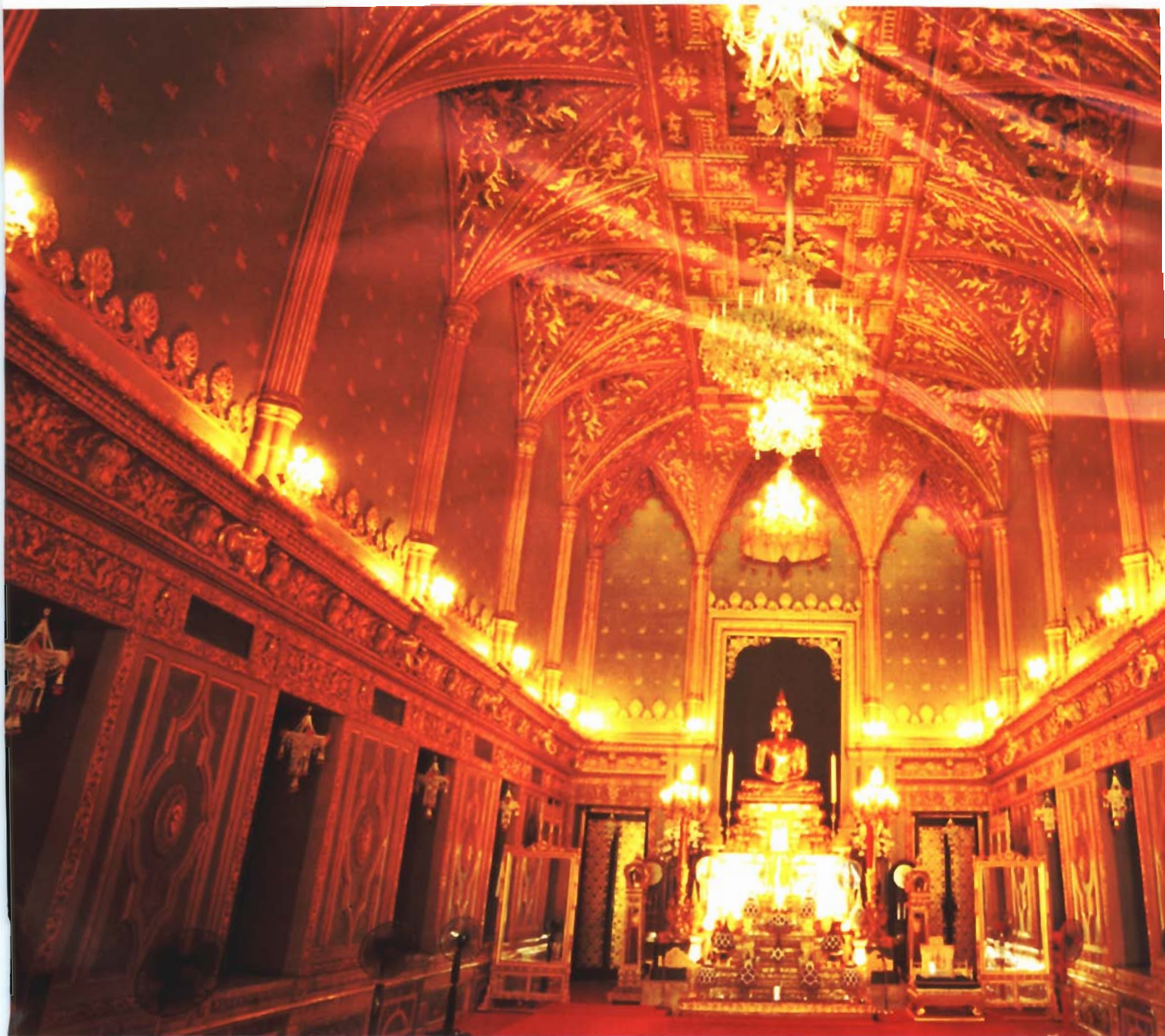
1. วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามสร้างขึ้นเมื่อใด และเป็นวัดประจำรัชกาลใด
2. เพราะเหตุใดการก่อสร้างวัดราชบพิธฯ จึงใช้เวลานานถึง 20 ปี
3. การที่จะทราบว่าอาคารใดมีความสำคัญที่สุดในวัด สังเกตได้จากอะไร
4. วัดราชบพิธฯ มีลักษณะพิเศษอย่างไรบ้าง
5. วัดราชบพิธฯ แบ่งออกเป็นกี่ส่วน อะไรบ้าง
6. สิ่งก่อสร้างใดในวัดราชบพิธฯ ที่เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงฐานะของวัดว่าเป็น “วัดหลวง”
7. บานประตูและบานหน้าต่างของพระอุโบสถวัดราชบพิธฯ ประดับด้วยลวดลายอะไรบ้าง
8. พระประธานในวัดราชบพิธฯ มีชื่อว่าอะไร มีพุทธลักษณะอย่างไร
9. ที่ฐานของพระพุทธรั่งคีรีสบรรจอะไร และที่ผนังภายในพระอุโบสถเขียนเป็นภาพอะไร
10. พระเจดีย์ในวัดราชบพิธฯ มีลักษณะสำคัญอย่างไร บรรจอะไร
11. พลับพลาเปลื้องเครื่องสร้างขึ้นเพื่อใช้ทำอะไร
12. เขตสุสานหลวงสร้างขึ้นเพื่อใช้ทำอะไร ประกอบด้วยกลุ่มอาคารอะไรบ้าง

แนวคำตอบ 8

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

1. วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อปี พ.ศ. 2412 ซึ่งเป็นปีที่ 2 แห่งการครองราชย์ เป็นวัดประจำรัชกาลของพระองค์และของรัชกาลที่ 7 ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดนี้แทนการสร้างวัดใหญ่
2. วัดราชบพิธฯ ใช้เวลาในการก่อสร้างถึง 20 ปี เพราะผนังโดยรอบพระอุโบสถและพระระเบียงประดับตกแต่งด้วยกระเบื้องเคลือบลวดลายไทย ซึ่งจำเป็นต้องส่งลวดลายไปให้ช่างชาวจีนในเมืองจีนทำกระเบื้องและส่งกลับมายังเมืองไทยจึงต้องใช้เวลานาน
3. การที่จะทราบว่าคุณค่าใดสำคัญที่สุดในวัดนั้นสังเกตได้จากอาคารนั้นๆ ล้อมรอบด้วยพระระเบียง ที่วัดนี้พระระเบียงล้อมรอบเจดีย์ จึงถือว่าเจดีย์เป็นอาคารที่มีความสำคัญที่สุด
4. วัดราชบพิธฯ มีลักษณะพิเศษคือ
  1. เป็นมหาสีมาราม หมายถึง แดนของเสมาอันยิ่งใหญ่ มีโบสถ์มาตั้งอยู่บนกำแพงวัดตลอดแนวโดยรอบ มีลักษณะเป็นแท่งสี่เหลี่ยม มียอดแหลมลดชั้นขึ้นไป เรียกว่า **"หัวเม็ดทรงมณฑ"** เป็นการขยายเขตทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ให้กว้างออกไป ทำให้สามารถประกอบพิธีอุปลมบทได้ทั่วไป ไม่เฉพาะภายในพระอุโบสถเท่านั้น ผู้ที่เข้ามาในเขตพัทธสีมาจึงต้องสำรวมกาย วาจา ใจเป็นพิเศษ
  2. ภายในพระอุโบสถมีการตกแต่งลวดลายเป็นแบบตะวันตกทั้งหมด รูปแบบมาจากพระราชวังแวร์ซายส์ ประเทศฝรั่งเศส
5. วัดราชบพิธฯ แบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาสและเขตสุสานหลวง
6. สัญลักษณ์ที่แสดงว่าเป็นวัดหลวงคือ หน้าบันมุขเด็จจำหลักด้วยภาพพระนารายณ์ทรงครุฑ
7. บานประตูและบานหน้าต่างของพระอุโบสถวัดราชบพิธฯ ประดับด้วยลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์สูงสุด 5 ตระกูล ในสมัยรัชกาลที่ 5 เรียงกันตามลำดับจากบนลงมาล่าง 5 ดวงคือ นพรัตน์ราชวรพงศ์ มหาจักรีบรมราชวงศ์ ปฐมจุลจอมเกล้า ประถมาภรณ์ช้างเผือก มหาประภมาภรณ์มงกุฎไทย

8. พระประธานในวัดราชบพิธ มีชื่อว่า พระพุทธอังคีรส มีพุทธลักษณะแบบสมัยรัชกาลที่ 4 คือ ไม่มีพระเกตุมาลาเหนือพระเศียรขึ้นไปจะเป็นพระรัศมี ครองจีวรเหมือนผ้าริ้ว ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร แสดงปางสมาธิ
9. ที่ฐานของพระพุทธอังคีรสบรรจุพระบรมอัฐิและพระสร้อยคารของรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 7 พร้อมด้วยพระสร้อยคารของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ด้วย
10. พระเจดีย์ในวัดราชบพิธ มีลักษณะสำคัญคือ เป็นเจดีย์ทรงกลมแบบลังกาดั้งอยู่บนฐานทักษิณสูงระดับเดียวกับหลังคาพระระเบียง พระเจดีย์ประดับกระเบื้องเคลือบลายเบญจรงค์โดยตลอดตั้งแต่ฐานถึงยอด ยอดพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ภายในองค์เจดีย์ก่อโปร่งและประดิษฐานพระพุทธรูปศิลา ปางนาคปรก 4 องค์ ผินพระพักตร์ไปตามทิศต่างๆ สี่ทิศ
11. พลับพลาเปลื้องเครื่องสร้างขึ้นสำหรับพระมหากษัตริย์เมื่อเสด็จฯ มาทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ณ วัดนี้ จะทรงเปลื้องเครื่องขัตติยราชภูษิตาภรณ์เพื่อทรงเปลี่ยนฉลองพระองค์ใหม่ แล้วจึงเสด็จฯ ไปยังพระอุโบสถ จึงเรียกว่า พลับพลาเปลื้องเครื่อง
12. เขตสุสานหลวงสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่เก็บพระอัฐิหรือพระสร้อยคารของพระบรมวงศานุวงศ์ที่สืบเนื่องกับรัชกาลที่ 5 ประกอบด้วยกลุ่มอาคาร 4 กลุ่มคือ
  1. กลุ่มประธานของสุสานหลวง ประกอบด้วยพระเจดีย์ทอง 4 องค์ซึ่งบรรจุพระสร้อยคารของพระบรมราชินีนาถ พระอัครมเหสีและพระราชโอรส พระราชธิดาของรัชกาลที่ 5 พระบรมราชชนกและพระบรมราชชนนีในรัชกาลปัจจุบัน มีชื่อเรียกดังนี้ 1. สุันทานุสาวรีย์ 2. รั้งขวัญนา 3. เสาวภาประดิษฐาน 4. สุขุมาลัยนฤมิตร
  2. อนุสาวรีย์รูปปรางค์ 3 ยอด บรรจุพระสร้อยคารของพระองค์เจ้าสายสวัสดิ์ภริมาฯ ต้นตระกูลยุคล
  3. อาคารแบบฝรั่ง บรรจุพระสร้อยคารพระราชชายา เจ้าดารารัศมีและพระธิดา
  4. ที่บรรจุพระสร้อยคารพระราชโอรส พระราชธิดาในรัชกาลที่ 5 รวมทั้งเจ้าจอมและเจ้าจอมมารดา

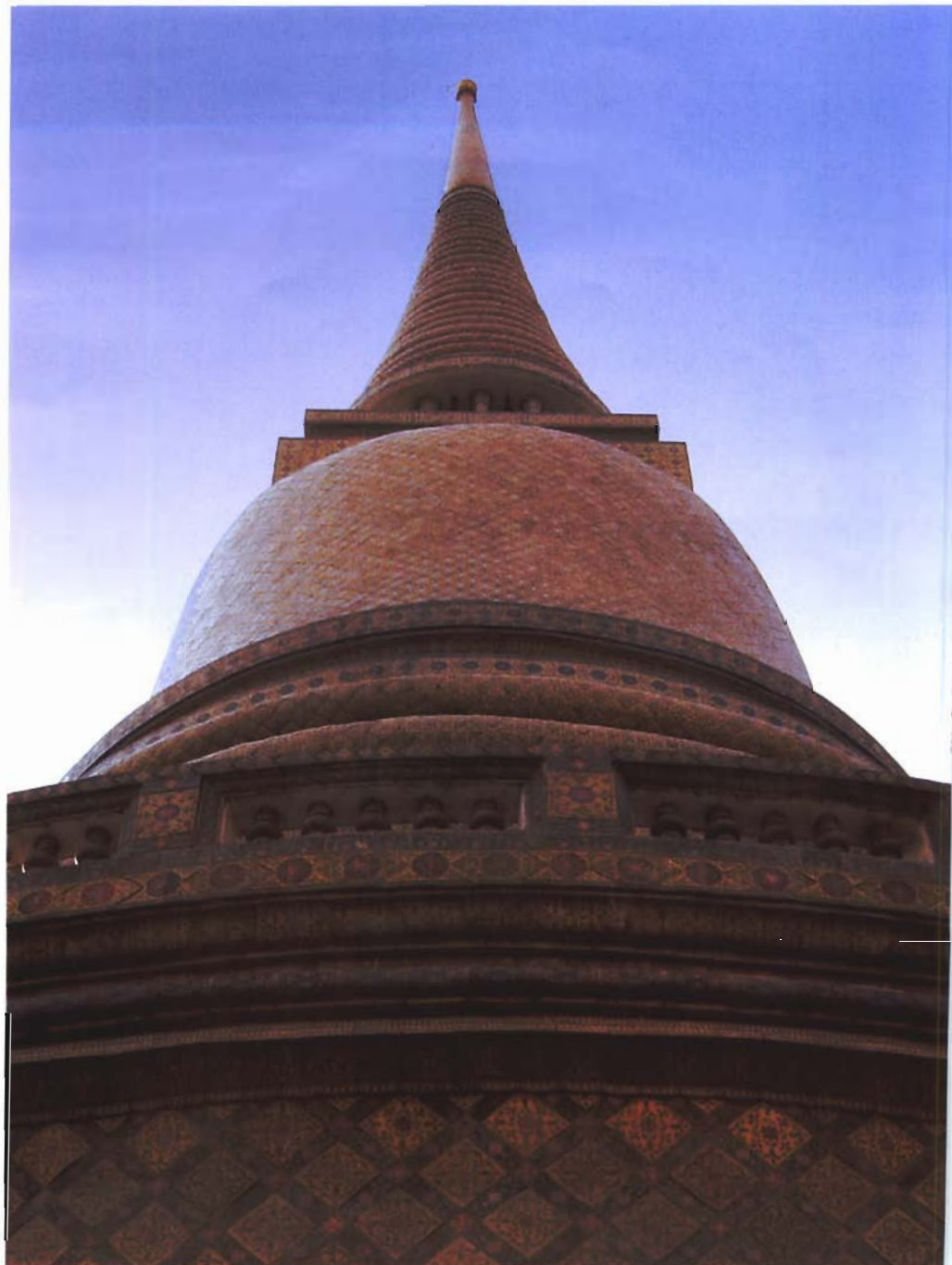

--ภาพที่ 2 พระพุทธอังคีรส--

-ภาพที่ 1 มุขเด็จและหน้าบันพระอุโบสถ-

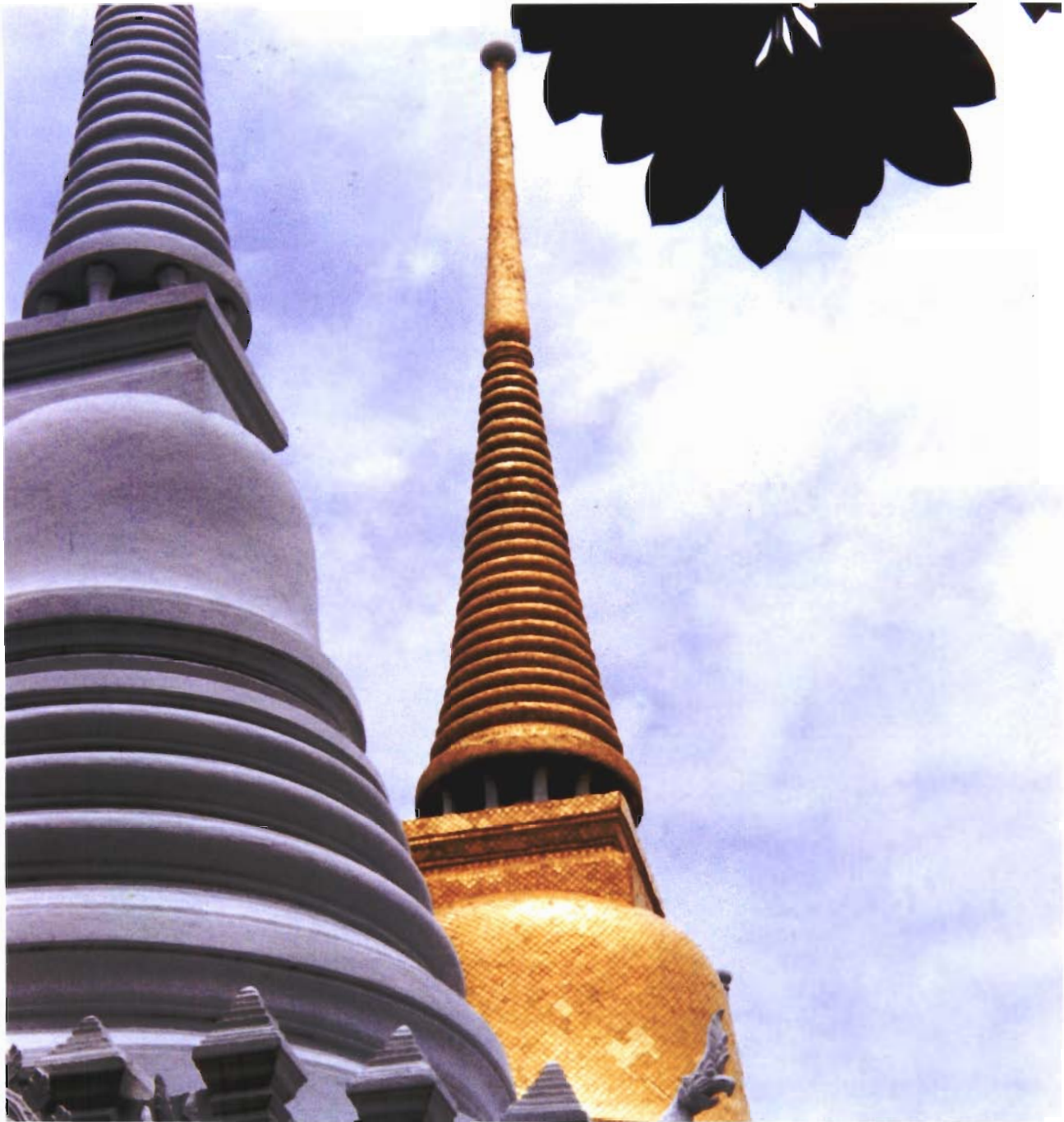

--ภาพที่ 4 พระระเอบึง--

-ภาพที่ 5 มหาเสมา แท่งเสมาจำหลักลายธรรมจักรที่ตั้งอยู่บนกำแพงของวัด-

--ภาพที่ 6 อนุสาวรีย์รูปปางศิวะซึ่งเป็นกลุ่มประธานของสุสานหลวง--

บรรณานุกรม

บทที่ 1

- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. 2531. คู่มือมัคคุเทศก์ : พุทธศาสนาและความเชื่อ. กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ฝ่ายการศึกษาต่อเนื่อง. 2536. คู่มือการอบรมมัคคุเทศก์. พิมพ์ครั้งที่ 3 (ฉบับปรับปรุงแก้ไข).
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2536. ศิลปกรรมไทย : พระพุทธปฏิมา พระบรมมหาราชวัง วัดเรือนไทยภาคกลาง.
กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- สันติ เล็กสุขุม. 2535. เจดีย์ : ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ
: สำนักพิมพ์มติชน.
- สมใจ นิ่มเล็ก. 2539. เครื่องบนและงานประดับของสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัย ศิลปาคร.
เศรษฐมนตร์ กาญจนกุล. ม.ป.ป. เส้นสายลายไทย ชุดลวดลายไทยในสถาปัตยกรรมไทย พิมพ์ครั้งที่ 2.
ฉบับปรับปรุงใหม่. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ดี แอล เอส.
- อาวูจ เงินชูกลิ่น. 2536. "สถาปัตยกรรมไทย." คำบรรยายวิชา 351211 (มรดกไทย). ภาควิชาศิลปาชีพ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.

บทที่ 2

- นวพร เล้าสินวัฒนาและเพลินพิศ คำราญ. พนักงานประจำ, กองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง. สัมภาษณ์.
4 มิถุนายน 2542.
- พระราชวัง, สำนัก. ม.ป.ป. **Guide to the Grand Palace.** (เอกสารการนำชมพระบรมมหาราชวังสำหรับแจกนักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติ). กรุงเทพฯ : สำนักพระราชวัง.
- ศุภวัฒน์ เกษมศรี, หม่อมราชวงศ์. 2525. "พระบรมมหาราชวัง." **อนุสาร อ.ส.ท.** 22, 9 (เมษายน) : 31-38.
- สมบัติ พลายน้อย. 2534. "เครื่องราชกกุธภัณฑ์." ใน **เกร็ดโบราณคดี ประวัติศาสตร์.** หน้า 1 - 10. กรุงเทพฯ
: ห้างหุ้นส่วนจำกัด บำรุงสาส์น.
- _____. 2535. "พระบรมมหาราชวัง." ใน **เล่าเรื่องบางกอก.** หน้า 33 - 57. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ
: ห้างหุ้นส่วนจำกัด บำรุงสาส์น.
- แสงสุรีย์ อดาว์วัลย์, หม่อมราชวงศ์. 2514. **พระมหาปราสาทและพระราชมณเฑียรสถานในพระบรมมหาราชวัง.** กรุงเทพฯ
: สำนักพระราชวัง.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. 2531. "พระบรมมหาราชวัง." **ศิลปวัฒนธรรม.** 9, 6 (เมษายน) : 38-46.
- สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, หม่อมราชวงศ์. 2539. "พระบรมมหาราชวัง." คำบรรยายในโครงการอบรมมัคคุเทศก์ทั่วไป (ต่างประเทศ)
รุ่นที่ 4. ภาควิชาศิลปาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.

บทที่ 3

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ฝ่ายการศึกษาต่อเนื่อง. 2536. **คู่มือการอบรมมคคทศกั**. พิมพ์ครั้งที่ 3 (ฉบับปรับปรุงแก้ไข). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิลปากร, กรม. 2525. **จดหมายเหตุการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวังในการฉลองพระนครครบ 200 ปี พุทธศักราช 2525 : ภาคที่ 1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- สมบัติ พลายน้อย. 2535. “วัดพระศรีรัตนศาสดาราม.” ใน เล่าเรื่องบางกอก. หน้า 109 - 121. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด บำรุงสาสน์.
- สุภัททิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. ม.ป.ป. **The History of the Temple of the Emerald Buddha**. กรุงเทพฯ : สำนักพระราชวัง.
- สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, หม่อมราชวงศ์. 2539. “วัดพระศรีรัตนศาสดาราม.” **คำบรรยายในโครงการอบรมมคคทศกัทั่วไป (ต่างประเทศ) รุ่นที่ 4**. ภาควิชาศิลปาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.

บทที่ 4

- การศาสนา, กรม. 2524. **ประวัติวัดสำคัญทางพุทธศาสนา. ตอนที่ 1**. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฝ่ายการศึกษาต่อเนื่อง. 2536. **คู่มือการอบรมมคคทศกั**. พิมพ์ครั้งที่ 3 (ฉบับปรับปรุงแก้ไข). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- น. ณ ปากน้ำ (นามแฝง). 2537. **ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย : วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม**. กรุงเทพฯ : ศรีบุญอุตสาหกรรมการพิมพ์.
- พระเทพโสมภณ. 2530. **ย่อประวัติวัดพระเชตุพนฯ และพระพุทธรูปที่สำคัญ**. กรุงเทพฯ : บัณฑิตการพิมพ์.
- จำไพพรรณ แก้วสุริยะ. 2541. **คู่มือนำเที่ยววัดโพธิ์**. กรุงเทพฯ : วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร.
- ศิลปากร, กรม. 2517. **ประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ**. พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ). กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวัพร.
- _____ . กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. 2525. **ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ 4 วัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์**. จัดพิมพ์เนื่องในการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- _____ . 2540. **วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์**. จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สยามินทราธิราช ในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติเป็นปีที่ 50 พุทธศักราช 2539. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- ศิลปากร, มหาวิทยาลัย. คณะโบราณคดี. 2538. “วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม.” **เอกสารประกอบการอบรมมคคทศกั**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุทธิลักษณ์ อำพันวงศ์. 2527. **เที่ยววัดโพธิ์**. กรุงเทพฯ : สุตจิตการพิมพ์.
- สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, หม่อมราชวงศ์. 2539. “วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม.” **คำบรรยายในโครงการอบรมมคคทศกัทั่วไป (ต่างประเทศ) รุ่นที่ 4**. ภาควิชาศิลปาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.

บทที่ 5

- กรุงเทพมหานคร. 2534. **สมุดภาพวัดอรุณราชวราราม**. จัดพิมพ์ในวโรกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุครบ 3 รอบนักษัตร 2 เมษายน 2534. กรุงเทพมหานคร. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ฝ่ายการศึกษาต่อเนื่อง. 2536. **คู่มือการอบรมมัคคุเทศก์**. พิมพ์ครั้งที่ 3 (ฉบับปรับปรุงแก้ไข). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิลปากร, กรม. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. 2525. **ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ 4 วัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์**. จัดพิมพ์เนื่องในการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- _____. กองโบราณคดี. 2525. **ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ 8 โบราณสถานและอนุสาวรีย์กรุงรัตนโกสินทร์**. จัดพิมพ์เนื่องในการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- _____. 2540. **วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์**. จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สยามมิ่งมหาธิราช ในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติเป็นปีที่ 50 พุทธศักราช 2539. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- .ศิลปากร, มหาวิทยาลัย, คณะโบราณคดี. 2538. **เอกสารประกอบการอบรมมัคคุเทศก์**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร. เสียงเด็ก, หนังสือพิมพ์. ม.ป.ป. "วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร." ใน **ขงดี กรุงเทพมหานคร**. หน้า 44-48. กรุงเทพฯ : หนังสือพิมพ์เสียงเด็ก.
- สุขสวัสดิ์ ลิ้มรุ่งเรือง. 2539. "วัดแห่งจักรวาล : วัดอรุณราชวราราม." **นิตยสารเที่ยวรอบโลก**. 14, 166 (มิถุนายน) : 104-107.
- สุจริต จามรมาน. 2540. "ภาพประกอบในท้องเมืองฟ้าอมรมมหานครทางอากาศ." **อนุสาร อ.ส.ท.** 38, 3 (ตุลาคม) : 130 - 131.
- สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, หม่อมราชวงศ์. 2539. "วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร." **คำบรรยายในโครงการอบรมมัคคุเทศก์ทั่วไป (ต่างประเทศ)** รุ่นที่ 4. ภาควิชาศิลปะจีน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.

บทที่ 6

- จุฬาลงกรณ์, มหาวิทยาลัย. ฝ่ายการศึกษาต่อเนื่อง. 2536. **คู่มือการอบรมมัคคุเทศก์**. พิมพ์ครั้งที่ 3 (ฉบับปรับปรุงแก้ไข). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เบญจมาพิตรดุสิตวนาราม, วัด. 2531. **พระพุทธเจ้าหลวงกับวัดเบญจมาพิตร**. จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องในวันปิยะมหาราช วันที่ 23 ตุลาคม 2531. กรุงเทพฯ : วัดเบญจมาพิตรดุสิตวนาราม.
- _____. 2535. **ประมวลเอกสารสำคัญเนื่องในการสถาปนาวัดเบญจมาพิตรดุสิตวนาราม**. จัดพิมพ์เนื่องในงานทำบุญฉลองชนมายุครบ 6 รอบ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์และพระพรหมจริยาจารย์. กรุงเทพฯ : วัดเบญจมาพิตรดุสิตวนาราม.

ศิลปากร, กรม. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. 2525. **ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ 4 วัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์.**

จัดพิมพ์เนื่องในการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. 2538. **ชื่อบ้าน นามเมือง.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : พิมพ์ศ พรินติ้ง เซนเตอร์ จำกัด
เสียงเด็ก, หนังสือพิมพ์. ม.ป.ป. "วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม." ใน **ของดี กทม.** หน้า 78-82. กรุงเทพฯ : หนังสือพิมพ์
เสียงเด็ก.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, หม่อมราชวงศ์. 2539. "วัดเบญจมบพิตร." **คำบรรยายในโครงการอบรมมัคคุเทศก์ทั่วไป (ต่างประเทศ)**

รุ่นที่ 4. ภาควิชาศิลปาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.

_____ 2537. "พระพุทธรูปราชแห่งเมืองสองแคว." ใน **ศรีทวารวดีถึงศรีรัตนโกสินทร์.** หน้า 175-179.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

บทที่ 7

จุฬาลงกรณ์, มหาวิทยาลัย. ฝ่ายการศึกษาต่อเนื่อง. 2536. **คู่มือการอบรมมัคคุเทศก์.** พิมพ์ครั้งที่ 3 (ฉบับปรับปรุงแก้ไข).
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดำเนิน เลขาภกุล, พลโท. 2525. "วัดวาอารามในกรุงรัตนโกสินทร์." **อนุสาร อ.ส.ท.** 22/9 (เมษายน) : 39-49.

ประยูร อุสุชาภูะ. 2539. **จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย : วัดสุทัศนเทพวราราม.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

ศิลปากร, กรม. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. 2525. **ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ 4 วัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์.**

จัดพิมพ์เนื่องในการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

สมบัติ พลายน้อย. 2535. "วัดสุทัศน์." ใน **เล่าเรื่องบางกอก.** หน้า 205-233. พิมพ์ครั้งที่ 5.

กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด บำรุงสาส์น.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, หม่อมราชวงศ์. 2539. "วัดสุทัศนเทพวราราม." **คำบรรยายในโครงการอบรมมัคคุเทศก์ทั่วไป**

(ต่างประเทศ) รุ่นที่ 4. ภาควิชาศิลปาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.

Benton Pandito. 1997. *Wat Suthat Thepwararam : The Palace of Indra.* Bangkok : Liang Chiang Press.

ชค
910.23
ทมค
อ.3

ห้องสมุดการท่องเที่ยว

T22090

คู่มืออบรมมัคคุเทศก์ เล่มที่ 3 : ภาค
ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว

จุฬาลงกรณ์, มหาวิทยาลัย. ฝ่ายการศึกษาต่อเนื่อง 2536. **คู่มือการอบรมมัคคุเทศก์**. พิมพ์ครั้งที่3 (ฉบับปรับปรุงแก้ไข).

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดำเนิน เลขากุล, พลโท. 2525. "วัดวาอารามในกรุงรัตนโกสินทร์." **อนุสาร อ.ส.ท. 22,9** (เมษายน) : 39-49.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2539. "วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม." **นำชมศิลปกรรมตามวัด (วัดในกรุงเทพมหานคร)**.

กรุงเทพฯ : พี พรินติ้ง กรุป.

ศิลปากร, กรม. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. 2525. **ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ 4 วัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์**.

จัดพิมพ์เนื่องในการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

..... **2540. วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์**. พิมพ์เนื่องในโอกาสเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สยามินทราธิราช ในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติเป็นปีที่ 50. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

สุขสวัสดิ์ ลีรุ่งเรือง. 2539. "วัดแห่งจักรีวงศ์ : วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม." **นิตยสารเที่ยวรอบโลก 15, 171** (พฤศจิกายน).

: 124 127.

สุดจิต สนั่นไหว, 2541. **การศึกษาเรื่องการออกแบบสถาปัตยกรรมวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม**.

จัดพิมพ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานฉลองครบรอบ 100 ปี วันประสูติแห่งสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. กรุงเทพฯ : บริษัท กราฟิคอาร์ต28 จำกัด.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, หม่อมราชวงศ์. 2539. "วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม.." **คำบรรยายแนวโครงการอบรมมัคคุเทศก์ทั่วไป**

(ต่างประเทศ) **รุ่นที่ 4**. ภาควิชาศิลปาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.

คู่มืออบรมภาคคุณเทศก์

1. ภาคความรู้ทางวิชาการ
2. ภาคความรู้เฉพาะอาชีพ
3. ภาคความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญในกรุงเทพฯ
4. ภาคความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญในท้องถิ่น
5. ภาคความรู้ภาษาต่างประเทศ
6. ภาคอภิธานศัพท์

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

